Gregor von Rezzori

Memoriile unui antisemit

roman

HUMANITAS fiction

Ultim vlăstar al unei familii de aristocrați din vechiul Imperiu Austro-Ungar, Gregor, personajul-narator, prototip al intelectualului cosmopolit interbelic, se naște în Bucovina, se maturizează la București, își face studiile la Viena, călătorește prin Germania zguduită de prefaceri dramatice și rememorează toate aceste capitole ale paradoxalului său *bildungsroman* în Italia postbelică. Primul volet al tripticului dedicat de Gregor von Rezzori istoriei personale capătă astfel forma unui exercițiu anamnetic ce retrasează parcursul spiritual al personajului-povestitor în cumpliții ani '30 ai secolului trecut. Căci, dincolo de tihna pitorească a unei lumi patriarhale ce pare solid așezată în matcă și de „vălul pictat" al idealurilor sentimentale, al prieteniilor de-o zi și al aventurilor de-o noapte – fațete ale tribulațiilor tânărului Gregor –, întrezărim chipul contorsionat al unei umanități măcinate de contradicții și aflate în pragul unei tragedii.

Clasic al literaturii moderne de limbă germană, Gregor von Rezzori a fost distins cu numeroase premii literare, printre care Theodor-Fontane-Preis, Premio Scanno, Premio Boccaccio, Premio Lorenzo Il Magnifico.

Evocând pe rând Cernăuțiul, Bucureștiul interbelic și Viena amenințată de Anschluss, romanul ***Memoriile unui antisemit*** retrasează parcursul sinuos al tânărului Gregor spre maturizare și drumul primejdios al Europei spre catastrofa celui de-al Doilea Război Mondial.

„Gregor von Rezzori vorbește, fără iluzii și fără judecăți morale superficiale, despre antisemitism, tragedia care a schimbat fața Europei și a lumii."

Bruce Chatwin

„O cronică dramatică a unei metamorfoze personale, o carte curajoasă și provocatoare."

Chicago Sun Times

„***Memoriile unui antisemit*** e un roman al observației fine, complex, neliniștitor. Vocea autorului îmbină ironia amară cu nostalgia dulce a rememorării."

New York Times

„Romanul lui von Rezzori spune mai mult despre antisemitism decât o sută de cărți de istorie."

Times Literary Supplement

ISBN 978-973-689-229-5

Pe copertă:
Vedere de pe Strada Stavropoleos (detaliu)
© Muzeul Municipiului București

Raftul
Denisei

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

Coperta de
IONUȚ BROȘTIANU
Redactor
ANDREEA RĂSUCEANU

GREGOR VON REZZORI
DENKWÜRDIGKEITEN EINES ANTISEMITEN
Copyright © Gregor von Rezzori, 1979, 1981.
All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2008, pentru prezenta versiune românească

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 73, fax 021/408 83 74
www.humanitas.ro
Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.librariilehumanitas.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
REZZORI, GREGOR VON
Memoriile unui antisemit / Gregor von Rezzori ;
trad.: Catrinel Pleșu. - București : Humanitas Fiction, 2008
ISBN 978-973-689-229-5

I. Pleșu, Catrinel (trad.)

821.112.2-31=135.1

Skușno

Skușno e un cuvânt rusesc greu de tradus în altă limbă. Înseamnă mai mult decât plictiseală searbădă: e un gol sufletesc, care te aspiră și îți trezește un dor nedefinit, dar intens și stăruitor.

Când aveam treisprezece ani, la „vârsta ingrată", cum obișnuiau să spună pe vremea aceea educatorii, părinții mei nu mai știau ce să facă cu mine. Trăiam în Bucovina, astăzi o provincie astronomic de îndepărtată în Europa de sud-est, dar tot ceea ce povestesc aici mi se pare atât de îndepărtat nu doar în spațiu, ci și în timp, încât parcă ar fi vorba despre ceva ce am visat doar. Și totuși începe ca o poveste obișnuită.

Fusesem exmatriculat de un *consilium abeundi*[1] din școlile Regatului României de atunci, ai cărui cetățeni deveniserăm după prăbușirea monarhiei chezaro-crăiești, la sfârșitul Primului Război Mondial. Încercarea de a pune ordine în dezechilibrul firii mele cu ajutorul disciplinei severe dintr-un internat din Austria (pe care rudele mele o considerau în continuare patria noastră culturală) amenința să se termine la fel de dezastruos pentru mine. Doar pretextul oferit de părăsirea voluntară a instituției la timpul potrivit a împiedicat eliminarea mea definitivă din rândurile privilegiaților cărora calea spre educația superioară le rămânea în continuare deschisă. Eram „un caz destul de disperat" – tot o expresie uzuală a celor cărora le revenea răspunderea de a forma copii și de a face din ei „membri folositori societății".

---

1 Comisie consultativă autorizată să exmatriculeze elevi incapabili. (N. tr.)

Părinții mei, orbi la felul în care contradicțiile firii mele își aveau originea în dezacordul plin de tensiuni al propriilor lor naturi, împărtășeau părerea profesorilor potrivit căreia, dintr-un asemenea amestec de sensibilitate nevrotică și înclinație spre violență, percepție vie și incapacitate tâmpă de a învăța, nevoie de contact afectuos și adaptabilitate redusă, nu poate ieși decât ceva criminal. În curând împărtășeau cu toții aceeași părere, care se transformase într-o convingere de nezdruncinat: mă aștepta inevitabil, mai devreme sau mai târziu, închisoarea. Eram și eu aproape convins că așa va fi.

Printre cugetările banale pe care generația mea le datorează lui Wilhelm Busch se numără și cea din *Die fromme Helene*[1]: „Când ți-ai pierdut reputația,/te-așteaptă doar distracția". Dar până și această afirmație optimistă este, de fapt, expresia unei gândiri nerealiste, neconfirmate de experiența practică. Eu, unul, dacă cineva m-ar fi întrebat atunci care e starea mea sufletească, aș fi răspuns cu un suspin adânc: „Skușno". Fiindcă, deși aveam din când în când izbucniri de revoltă, mă târâm sau, mai degrabă, mă lăsam târât apatic de pasul de melc al zilelor, prin existența mea pustie, mereu apăsat de povara unui sentiment de culpă care nu se datora motivelor atribuite de cei din jur, deși cauzele reale nu erau departe de ele. Dacă aș fi putut explica această deosebire fină și complexă, s-ar fi rezolvat o mulțime de lucruri în viața mea. Dar n-am fost în stare.

Am în fața ochilor imaginea mea de-atunci, ca un instantaneu făcut cu unul din acele aparate de mare precizie, cu o mulțime de șurubele și pârghiuțe, cu lentile holbate și burdufuri plisate de piele neagră, cu suporturi pliante și nichelate, în formă de foarfecă, care se desfăceau ca o armonică; ele erau produse de același spirit al epocii, apropiat încă de lumea trăsurilor cu cai, ca și automobilele cu unghiuri clare și roți înalte care îmi stârneau fantezia de adolescent. Îi invidiam pe colegii mei cuminți, rămași mai departe în școală

1 *Pioasa Elena*. (N. tr.)

când primeau, drept răsplată pentru rezultatele bune la învățătură, câte un astfel de aparat, de ziua lor sau de Crăciun, deși mă lăsau rece fotografiile pe care mi le arătau din când în când.

Mă uit la o astfel de fotografie acum: un băiat cu chipul rotund și îndărătnic al copilăriei pângărite și în curând distruse, al cărui aer decis și parcă de concentrare exclusivă asupra lui însuși pare cam ridicol și te face să nesocotești, în mod greșit, chinul real al adolescenței care – stângace și în această privință – nu-și găsește o expresie mai convingătoare. E o zi mohorâtă. Stau pe un trunchi de copac și sunt îmbrăcat după moda de atunci: un vindiac cu centură militară și buzunare mari, din pânză țeapănă, impermeabilă, tipul de haină purtat de membrii asociațiilor ideologice de diferite culori, de la extrema stângă până la extrema dreaptă, dar care, în cazul meu, era departe de orice ținea de o concepție asupra lumii și se preta pentru plimbările lungi pe care le făceam ori de câte ori aveam o oră liberă, singur și fără nici un scop, prin împrejurimile orașului. Împrejurimi nemărginite, frumoase ca un parc în anotimpurile însorite; sub cerul iernii, plin de stoluri de ciori, ele nu ofereau privirii altceva decât farmecul melancolic al țarinei întoarse, plină de nesfârșite brazde negre și, departe, dincolo de fâșiile de zăpadă adunate în adânciturile terenului vălurit, linia neagră a pădurilor întinse care se prelungeau până spre munții de-abia deslușiți în amurgul albastru, către muchea de sticlă lăptoasă a boltei cerești. O astfel de zi de iarnă târzie corespundea cel mai bine stării mele de *skușno*.

N-am nimic pe cap, părul mi-e ciufulit de vânt, iar la picioarele mele stă, cu blana linsă ca de focă, basetul meu Max și mă privește cu adorație; singurul meu partener de joacă și tovarăș, prietenul și consolatorul meu, la care găseam, dacă nu înțelegere imediată, iubire necondiționată și aprobarea fără rezerve a tot ce făceam.

Trebuie să adaug că această fotografie nu există, fiindcă rămăsesem atât de singur, încât nu se afla nimeni în preajmă

care să mi-o facă; până și colegii despre care vorbeam erau departe. Max și cu mine hoinăream pe coclauri ca doi vagabonzi, fără nici o constrângere morală. Exista o înțelegere tacită între noi să considerăm orice bibilică, dacă se îndepărta prea mult de ograda natală, drept vânat neocrotit la fel ca și pisicile care umblau după șoareci prin arătură. Cele din urmă erau prada mea preferată dar, spre marea mea durere, Max, în ciuda multor alte merite, nu era un câine prea curajos. Se repezea plin de un zel de-a dreptul isteric asupra vânatului, dar la cea mai mică zgârietură pe bot se retrăgea schelălăind în spatele meu de unde, simțindu-se în siguranță, hămăia destul de jalnic. Mă consolam cu faptul că era încă foarte tânăr și că aveam pretenții prea mari de la el. Pentru orice eventualitate, purtam întotdeauna la mine o praștie zdravănă și un pumn de gloanțe de plumb în buzunarul vindiacului meu nepolitic. Trăgeam cu precizia unui tintaș de circ. Până și cel mai vajnic cotoi se clătina buimăcit când glontele cât bobul de fasole îl nimerea în cap, iar lui Max îi revenea astfel o sarcină mult mai ușoară.

Astăzi trăiesc, la mine în casă, în bună pace câini și pisici. Dar atunci dușmănia dintre ei mi se părea o lege a naturii, drept care, ca iubitor de câini, eram bineînțeles dușmanul pisicilor. Eram fiul unui om pentru care vânătoarea era totul. Necesitatea distrugerii animalelor dăunătoare era pentru mine un principiu la fel de bine stabilit ca și imperativul categoric pentru tocilarii mei – și doar se știe că pe terenul de vânătoare pisicile sunt un adevărat flagel. În ceea ce privește bibilica – asta era un delict deliberat, un act de provocare. Eu, care fusesem crescut după cele mai severe reguli ale codului vânătoresc, găseam o satisfacție amară în a mă comporta ca un hoț de găini. Încălcam cu bună-știință codul, mânjind astfel numele tatălui meu. Căci printre mănunchiul de pedepse severe și ingenioase, născocite pentru a mă face conștient de rătăcirile mele, se număra, din păcate, și interdicția de a-l însoți pe tata la vânătoare.

De mic copil avusesem voie să asist, alături de tata, la bucuriile vânătorii, în ritmul impus de ciclul anotimpurilor: la jocul de nuntă al cocoșilor de munte și la vânătoarea de sitari în vacanțele de Paști, iar vara, în vacanța mare, la cea de capre sălbatice; mai târziu, când m-am făcut mai mare și mai voinic, mă lua uneori cu el și la părțile mai importante ale vânătorii anuale: toamna la cerbii în sezon de rut și iarna la mistreți. Acum alergam la întâmplare pe câmpie, în afara orașului, pentru a scăpa de reprezentările obsedante care ar fi devenit insuportabil de chinuitoare dacă rămâneam acasă, închis în camera mea: tablouri de atmosferă în care, în pădurile unde vâna tata, răsună strigătul de împerechere al cocoșilor de munte, cârâitul becațelor când trec de-a lungul lizierei; și, când totul înverzește din nou și începe căldura verii, țapii zburdă în razele soarelui în care dănțuiesc musculițe. În acest an îmi erau toate interzise.

Câmpurile de cartofi și miriștea mai musteau încă sub tălpile mele de la zăpada topită. Dar în sălciile de pe malul râurilor luceau deja mugurii și puteai număra pe degete peste câte zile aveau să apară mâțișorii pufoși; cerul va fi iar albastru și presărat cu nori albi și umezi, peste tot va cânta curând cucul – eu însă rămâneam legat de lanțurile vinei mele. Căram pretutindeni după mine materia de școală pe care trebuia să o recuperez, tot așa cum un ocnaș cară după sine ghiuleaua de fier de la picior. Căci nu aveam de îndreptat doar delictele morale săvârșite. Știam – mi se repeta – că, dacă treceam satisfăcător examenul de restanță din toamnă, mai puteam fi salvat – adică: mai exista o ultimă posibilitate să mă reabilitez, să intru în rândul oamenilor, să mă pun în ordine. Și, deși știam la fel de bine că asta însemna încă un an de exil la internat, departe de casă, departe de ținutul iubit, de vânătoare și de basetul meu Max, eram hotărât să fac tot ce-mi stătea în puteri pentru a trece acest examen.

Numai că puterile mele erau deplorabil de risipite. Afară bătea un vânt de moină căldicel și ramurile pomilor se împleteau golașe și transparente cu cenușiul mătăsos al cerului;

auzeam cum, pe-nserat, intrau mierlele în panică, auzeam cum cad picăturile și cum foșnesc frunzele când se strecurau șoarecii prin desiș – zgomote infime, la auzul cărora vânătorul tresare când stă la pândă... iar eu stăteam în cameră, cu manualele în față, incapabil să reţin vreun cuvânt din ce citeam. Nu pricepeam nici cea mai simplă lecţie. În schimb, pentru a compensa pierderea aventurilor vânătorești cu tatăl meu, mă lansasem cu pasiunea unei fantezii însetate asupra literaturii cinegetice și, curând, pe nesimţite, am fost în stare să-l citesc pe Gaston de Foix în franceză.

Dar această performanţă nu mi-a adus nici laude și nici aprecieri. Dimpotrivă: a fost considerată o dovadă în plus că nu-mi îndeplineam datoria din răutate pură, și nu fiindcă eram greu de cap. Ceea ce firește m-a amărât atât de tare, încât am renunţat și la descifrarea textelor de franceză veche și nu am mai făcut altceva decât să cutreier sub cerul liber cu *skușno* în suflet.

Dinamica unor astfel de carambolaje pedagogice e bine-cunoscută. Istoriile acestor cazuri sunt atât de asemănătoare, încât nu e nevoie să-l mai povestesc pe al meu în detalii. Salvarea mi-a venit de la niște rude, un cuplu în vârstă, fără copii, care au pus capăt, pentru moment, lamentărilor în legătură cu faptul că aș fi ineducabil, oferindu-se să mă preia pe timpul verii.

Unchiul Hubert și tanti Sofia fuseseră puși la curent de mult cu progresele, respectiv insuccesele evoluţiei mele – presupun că, printre altele, cu gândul nemărturisit că aș putea fi un eventual moștenitor deoarece, pe lângă faptul că erau bogaţi, nu aveau alte rude apropiate. Trăiau la ţară – mai exact: ca niște seniori feudali într-unul dintre acele orășele minuscule și rupte de restul lumii, cu nume de nepronunţat care, pe harta sud-estului Europei, fac ca regiunile de dincolo și dincoace de râuri ca Prutul sau Nistrul să aibă, prin comparaţie, aerul unor locuri de străveche cultură. Bineînţeles, nu trebuie uitată imensitatea acelui teritoriu, pe alocuri neatins de mână de om, ca și tipul de cultură nu întotdeauna

adânc înrădăcinată și de multe ori contradictorie. Eu însă mă născusem și crescusem în acea parte a lumii și nu mă așteptam deci la un orășel înconjurat de ziduri, bogat în frontoane și bovindouri, cu bolți arcuite de gresie în jurul fântânii medievale din piața primăriei; și trebuie prevenit că reprezentarea potrivit căreia persoanele desemnate aici ca seniori feudali ar fi un cavaler și o nobilă doamnă care trăiesc în turnul acoperit de iederă al cetății ar fi greșită. Târgușorul unde trăiau rudele mele, care dădea de lucru unei părți importante a populației, era o așezare din avanposturile ținutului colonial continental, ridicată din nisip cultural mișcător și repede uitată. Când te apropiai de ea, mai ales noaptea, te înduioșa adânc izolarea ei sub cerul înstelat: o mână de lumini risipite pe un deal plat, la întorsătura unui râu, legate de restul lumii doar prin șina de cale ferată care lucea în lumina lăptoasă a lunii. Nemărginirea firmamentului de deasupra târgușorului corespundea uriașei mase de pământ îngrămădite în jurul lui, pe al cărei fundal de beznă grea semnele de lumină păreau că se impun cu un curaj care sfida rațiunea. Scena te emoționa într-un fel sentimental, așa cum fac unele tablouri de Chagall. Cu *skușno* în suflet, mi se părea sfâșietor de frumoasă.

În timpul zilei locul era, firește, lipsit de orice poezie. Consta dintr-o gară de țară și câteva străzi în zigzag, cu pământ bătut pe jos, de-a lungul cărora se-nșirau case simple, dintre care unele aveau grădiniță în jur ca la țară, iar altele erau așezate de-a dreptul la drum, având cam înălțimea unui om și fiind acoperite cu tablă. Ciulini și tufe pipernicite de mușețel creșteau în dezordine pe marginea șanțurilor, cârduri de vrăbii ciripeau în tufele de alun de pe lângă garduri și se luptau pe grămăjoarele de paie din bălegarul căzut la-ntâmplare în fața porților gospodăriilor; urmele roților lăsate de căruțele grele, adesea trase de boi, rămâneau săpate adânc în colb sau în noroi, după sezon. Locul unde ele se întâlneau era un pătrat de castani care înconjurau piața acoperită cu un strat subțire de pietriș, unde se

ridică primăria, așezată frontal la strada principală, acoperită de afișe și anunțuri, de jos, de la prima treaptă a scării exterioare, până sus, la jgheaburile de sub acoperiș; era o clădire stereotipă de administrație municipală, cu un turn teșit pe fronton, din a cărui lucarnă atârna tricolorul în zilele de sărbătoare națională. Trei prăvălii stăteau la pândă în așteptarea clienților în piață; mai erau o cârciumă-brutărie, ticsită în zilele de târg de țărani veniți cu căruțe pline de porci, viței, păsări și legume de la țară, și farmacia care punea o lampă de sticlă, în formă de cruce roșie, la dispoziția strengarilor înarmați cu pietre. La capătul străzii principale însă, punct de fugă al perspectivei ei scurte, se afla un teren îngrădit. În dosul unor boschete de cimișir, neîngrijite de ani de zile, în care moțăiau pisicile atotprezente, se înălța o clădire de cărămidă aparentă, roșu-închis, construită cu multă grijă, uimitoare și nebunească, cu turnuri, creneluri și bovindouri, cu un acoperiș de tablă cu margini dantelate ca un blat canelat de tartă și cu guri de burlan în formă de cap de dragon la colțurile streșinilor, decorat peste tot, din abundență, cu fanioane, halebarde și giruete. Era „vila" doctorului Goldmann, un exemplar de romantism arhitectonic al anilor nouăzeci din secolul trecut, prezentat de unchiul Hubert și de tanti Sofia drept curiozitate locală oricărui musafir nou-venit. Pe lângă biserica modestă și parcă de jucărie a armenilor catolici și sinagoga foarte simplă, cu cupolă, mai era, într-o dumbravă de molizi pe coama blândă a dealului, frumoasa și vechea biserică, cu turlă în formă de bulb, a mânăstirii ortodoxe. Toate acestea se expuneau vederii cu nerușinare, ca să zicem așa, sub un cer care se întindea, nepăsător față de deșertăciunile omenești, spre răsărit peste stepa kirghiză și până departe spre Tibet. În zilele săptămânii, locul era complet lipsit de viață, dacă făceai abstracție de cetele răzlețe de ovreiași păduchioși care se zbenguiau printre vrăbii, în colbul drumului.

Vara, soarele ardea nemilos, și peste acoperișurile dezgolite tremurau văluri de aer înfierbântat. Iarna, lumea era prinsă în cleștele alb al unui ger tăios, țurțuri de gheață

puneau zăbrele la ferestrele mici ale caselor, iar în lunca râului pomii păreau strunjiți din sticlă. Din când în când – pe neașteptate – irupea pitorescul: o înmormântare evreiască, de pildă, când, pe sub mestecenii luminoși și sălciile plângătoare ale micului cimitir retras al comunității evreiești, apăreau deodată, ca niște stranii flori întunecate, printre lespezile strâmbe, scufundate în pământ, siluete de bărbați în lungi caftane negre și căciuli de vulpe roșcată; unii dintre ei vorbeau încet și răgușit de parcă se pregăteau sa-și dreagă vocea, ușor aplecați în față, cu perciuni lungi și bărbi albe sau castanii; alții, cu ochii mari și capul dat pe spate, înconjurat de blană de culoarea focului, cu pântece rotunde ieșite în afară și voci răsunătoare. Sau când, de zilele sfinților care se odihneau în coșciuge de argint bătut în biserica ortodoxă, se umpleau curtea mânăstirii și dumbrava din față cu țărani și țărănci purtând cămăși cu broderii colorate, cojoace de oaie și opinci cu șireturi, cu câte o garoafă după ureche sau între dinții albi și puternici. Cântecul polifonic al călugărilor alterna cu psalmodierea monotonă a Talmudului de către elevii de la școala evreiască.

Casa unchiului Hubert și a lui tanti Sofia, conacul, se afla la marginea târgului. Deși la intrare avea două porți înalte de fier forjat, ele rămânând mereu deschise, accesul la aleea străjuită de salcâmi uriași și bătrâni era liber. O curte mare, în jurul căreia creșteau tei, despărțea casa de anexe, grajduri și de mica fabrică de bere care funcționa și ea pe lângă fermă. În spate foșneau fagii și aninii, molizii, mestecenii și frasinii unui parc întins, care se contopea pe nesimțite cu peisajul din jur.

Toate mi-erau cunoscute din copilărie și mă simțeam aici ca acasă, în casa și în grădina părinților mei de la Cernăuți sau în cabana de vânătoare din Carpați care-mi fusese interzisă. Îmi plăcea foarte mult să stau la rudele mele, mai ales că îmi mai petrecusem vacanțe la ei – odată, când mamei i se recomandase repaos absolut de către doctori, chiar mai multe luni în șir –, oricum numai perioade excepționale care, în

copilărie, au un aer de sărbătoare. În ceea ce-i privea, vizitele mele sporadice erau destul de rare și de scurte ca să se bucure de mine. Când a venit vorba de problemele pe care le punea educația mea, ei au exprimat cu o mirare sinceră, nu cu totul lipsită de o blândă insinuare, că ar trebui poate ținut seama și de o anumită inadecvare a metodelor de educație, dacă nu chiar a educatorilor: „E absolut de necrezut. Cu noi băiatul e drăgălaș, cuminte și vesel, un copil atât de rezonabil, bun din fire și ascultător. Așa ceva nu s-a pomenit la noi".

Nu era de mirare deci că pieptul amplu al mătușii mele, bine încorsetat și acoperit de bluze sport și haine aspre de tweed care inspirau încredere, era pentru mine un semn de maternitate caldă – mult mai mult decât intangibilitatea elegantă, cu nuanțe sentimental poetice, dar mult prea încărcată de nervozitate a fragilei mele mame. Și unchiul meu reprezenta, în anii copilăriei mele, ceva incomparabil mai stabil, mai înclinat către concret și mai liniștitor decât fanatismul tot mai sumbru, tot mai dezamăgit al tatălui meu, care-și găsise refugiul în pasiunea monomană pentru vânătoare.

Desigur că unchiul Hubert și tanti Sofia trăiau într-o lume neunitară. Acest loc îndepărtat de la marginea de răsărit a Imperiului Habsburgic – și deci Roman –, în care ei jucau într-o anumită măsură rolul de guvernatori culturali, se afla la răscrucea – sau, dacă vreți, în punctul de contact, de fricțiune dintre două civilizații. Una dintre acestea, cea apuseană, nu avusese destul timp la dispoziție pentru a dărui pământului și oamenilor mai mult decât o infrastructură axată pe o colonizare tehnică, cum se spune astăzi, care s-a și apucat imediat să distrugă tot ce era element autohton. Cealaltă, cea răsăriteană, expusă fără apărare și vânturilor din stepa estică, i-a opus un spirit de resemnare fatalistă, dar odată cu el, din păcate, și tendința de a lăsa lucrurile în voia lor, pradă paraginii și dezordinii. Totuși, unchiul și mătușa mea erau oameni dintr-o bucată, croiți pe același calapod: prototipuri de boiernași de provincie, așa cum se găsesc pretutindeni din Țara Galilor până în Auvergne, din Iutlanda până în

Lombardia. Departe de a fi mărginiți sau necultivați, erau chiar surprinzător de luminați la minte în unele privințe; dar o viață comodă, trăită în siguranță și în mijlocul naturii, o viață cu datorii clar delimitate și sarcini care se repetă mereu făcea ca gândurile și sentimentele lor, felul lor de a vorbi și de a se purta să fie atât de simple, încât puteau părea simpliste unui observator superficial și grăbit. Dar la o privire mai atentă constatai – cel puțin în cazul rudelor mele – o bunătate adâncă, o căldură sufletească discretă și plină de tact, care nu sunt neapărat o regulă în cazul tipurilor umane mai diferențiate.

Era de la sine înțeles că nu se aducea vorba în nici un fel despre datoria mea de a toci pentru restanța din toamnă. Se presupunea tacit că o voi face nesilit de nimeni, din ambiție și bun-simț. Când și cum, rămânea să hotărăsc eu. Pentru moment, cel puțin, eram în vacanță oficială, puteam să dorm cât vreau și să umblu pe unde vreau. Mi se dăduse voie să-l aduc pe Max cu mine, iar unchiul Hubert vorbea cu atâta însuflețire și așteptare entuziastă despre sezonul de prepelițe și becațe care se deschidea mai târziu în acea vară, încât nu aveam nici o îndoială că-l voi însoți la vânătoare. Un singur lucru putea fi luat drept o blândă admonestare – și mă făcea și mai fericit: în loc de a fi găzduit, ca în anii precedenți, lângă dormitorul și budoarul mătușii mele, am avut permisiunea să locuiesc cu Max în așa-numitul „turn". „Acolo ai să fii mai liniștit", mi s-a spus fără urmă de insinuare.

„Turnul" nu era, firește, un turn. Așa se numea locuința improvizată de deasupra fabricii de bere la care aveai acces prin grădină, pe o scară abruptă, și unde erau găzduiți oaspeții din afara orașului în timpul marilor vânători de iarnă, mai ales prietenii intimi holtei ai unchiului Hubert: sportivi, meșteri neîntrecuți în arta vânătorii și băutori rezistenți. În restul anului, turnul era, în general, nelocuit. Cele trei camere mansardate, care dădeau una într-alta și în care persista mirosul de praf al încăperilor rar folosite și aerisite, aveau un renume legendar. Despre întâmplările petrecute

acolo se povestea în șoaptă în prezența copiilor, deși toată lumea știa că era vorba de cele mai multe ori de exagerări hazlii. Dar mereu se aducea vorba de ele, fie și numai ca o pildă dată în glumă a toleranței înțelegătoare și camaraderești a mătușii Sofia și a căsniciei-model a celor doi parteneri atât de potriviți.

Mă simțeam de parcă aș fi crescut mai înalt cu un lat de palmă peste noapte. Odată cu intrarea mea în turn, intrasem și în rândul bărbaților. În orice caz, lăsasem în urmă grija ocrotitoare a mamei, atât de chinuitoare pentru mine, supravegherea necontenită a guvernantelor și a educatorilor, a cărei prelungire colectivă în afara casei era disciplina detestabilă a internatului. Aici, în turn, locuiau bărbați liberi, suverani, stăpâni pe soarta lor și pricepuți în știința armelor – ultimii viteji. M-am adaptat la lumea lor aspră și i-am respirat aerul.

În mirosul de praf al mansardei mai persista încă aroma trabucurilor și nu era nevoie de un efort deosebit de imaginație pentru a-ți închipui restul: focul de lemne trosnind în întunericul dimineții de iarnă, activitățile matinale prin casă și prin curte, scheunatul agitat al câinilor, mirosul de cafea tare, pâine prăjită și ouă cu slănină care vestește ziua de vânătoare; o zi lungă, trăită intens, o zi de uitare de sine, de tensiune, în care pulsul bate mai puternic, plină de surprize posibile; clipe de așteptare emoționată, de decizii rapide, de acțiune hotărâtă, ca-n vis... o alternare picantă de triumf și dezamăgire, respirația se face în ritmul secundelor care urmăresc pe cer mersul zilei de la rozul sidefiu, clar și luminos al zorilor până la baia de sânge a amurgului... vânătoarea s-a terminat, plămânii sunt plini de aer proaspăt și înțepător, simți cum curge sângele în vine, întoarcerea acasă în scârțâitul zăpezii sub tălpile săniilor; frigul arde obrajii și trupul se simte bine în haine călduroase, noaptea își aruncă vălul negru peste această lume frumoasă, umple pădurea de întuneric și o face să crească, uriașă, de ambele părți ale drumului; caii, scoțând abur pe nări, merg la trap și, din când în când, își ridică cozile, lăsând să cadă din anusul deschis

ca o rozetă bulgări umezi și calzi, care rămân fumegând între urmele alunecoase ale saniei, hrană pentru păsările înfometate; lume misterioasă alcătuită din răceala spațiului astral și din viață născută din bălegar; mâna ta a împrăștiat astăzi moarte și asta te face să simți că trăiești... Intrare zgomotoasă în casa luminată ca de sărbătoare, pahare de grog care îți încălzesc degetele, complimente dibaci meșteșugite adresate feminității gingașe a stăpânei casei, o pișcătură zdravănă pe fundul slujnicei când îți aduce apa caldă, destinderea minunată a mușchilor în cada de baie, plăcerea rufăriei albe și proaspete pe piele, a pantofilor ușori de seară, mâncare multă, numeroasele soiuri de vinuri, tolba plină cu vânat: prada țeapănă, acoperită cu păr și sânge uscat, care acum câteva ore se juca de-a viața, joc de umbre trecătoare, pupile fără luciu pâlpâind în lumina torțelor, sunetul cornului de vânătoare care se stinge în aburul rece al serii, pe urmă coniacul în baloane de cristal, bărbații stau de vorbă, își retrăiesc experiența, bancuri, tachinării, hohote de râs... toate astea mă așteptau; în curând, ele îmi vor determina stilul de viață, ființa mea și faptele mele.

Eram cu atât mai fericit, cu cât această lume masculină conținea evident și o parte de joc; ea dezmințea afirmația potrivit căreia creștem și pierdem forța miraculoasă a stării de vis din copilărie în fața gravității problemelor și datoriilor vieții de adult, care te trezesc la realitatea prozaică și te copleșesc cu răspunderi. Dimpotrivă: mi se părea că am ajuns, trecând prin neajunsurile tinereții: plictiseală, constrângeri chinuitoare, necazuri cu nemiluita, în țara unde curge lapte și miere, ținut al libertății, al egalității între egali, al fraternității voioase. În turn se adunase tot ce era de prisos în casă sau fusese eliminat de la bun început ca fiind de prost-gust. Tot ce vedeam în jur, de la garnitura de mobilă din corn de cerb sculptat până la țolul din cârpe vesel colorate de pe jos, de la scrumiera care înfățișa, în imitație de porțelan, chiștocul unei țigări de foi gata fumate și un joc de cărți pe jumătate desfăcute în formă de evantai până la craniul de fildeș

funcționând ca prespapier pe birou, era o parodie a amenajării obișnuite din atelierele de artiști sau din camerele studențești. Deși obiectele corespundeau întru totul scopului lor, ele se refereau în mod grotesc la un alt înțeles; și elementele decorative erau exagerate până la ironie, indiferent că era vorba despre o uriașă blană de urs cu capul împăiat, imitând natura, din fața șemineului, despre vitrina de sticlă de deasupra lui, care conținea o colecție de fluturi tropicali, ciudat de mari, de halbele de bere englezești în formă de oameni așezați care beau sau de cuierul metalic de haine, un fel de trofeu clasic al unui conducător de oști care aduna la un loc, ca o emblemă, toate instrumentele de vânătoare – flinte, tolbe, cornuri, cuțite, plase. Mie, oricum, mi se părea că toate indicau un instinct ludic trăit până la capăt cu bucurie de către acești adulți, care era, în același timp, și expresia unui autentic simț al vieții și dezvăluia însăși esența existenței lor, disimulată neconvingător de gesticulația unei respectabilități solemne, conștiincioase, copleșite de obligații și de calcule materialiste. Iar acest instinct ludic era mereu dus până în pragul pericolului, al morții.

Înainte, când stăteam în camera de lângă budoarul mătușii Sofia, aveam mereu în fața ochilor dramatismul existenței, adică a celei de copil fraged, în gravurile sentimentale care ilustrau povestea lui *Paul et Virginie*. De multe ori mi-am reprezentat viu scene izolate și le-am trăit dramatismul. Dar era un dramatism literar. Aventurile lui Paul și Virginie erau întâmplări pe care mi le puteam imagina prea bine, dar despre care știam că nu se vor petrece niciodată în realitate. Aici, în „turn", pereții erau plini de acrobațiile ecvestre ale contelui Sándor (niciodată nu se pierdea ocazia să se adauge că era tatăl prințesei Pauline, nora cancelarului Metternich). Asta era trăire nemijlocită, puteam să mă duc în grajd, să cer să mi se pună șaua pe cal și să încerc să-l imit. Dramatismul nu își pierdea din intensitate, iar pericolul nu era mai puțin mortal decât cel al calvarului lui Paul și Virginie.

Numai că era un pericol căutat de mine și, ca atare, spiritualizat și transformat în joc. Căci atunci când neînfricatul

conte își punea calul să urce pe pervazul ferestrei iubitei lui, să se sprijine grațios de el cu o copită, în timp ce el, călărețul, se întreținea destins cu frumoasa inimii care se apleca pe geam, posibilitatea ca el să-și frângă gâtul era la fel de mare ca la acea săritură cu obstacole la care, fiindcă i s-a desprins chinga de șa, calul i-a zburat de sub el, în vreme ce el a rămas mai departe țanțoș în șa ca Münchhausen pe ghiuleaua de tun zburătoare. Asta se potrivea perfect cu amintirile prezente pretutindeni din Primul (pe vremea aceea și singurul) Război Mondial: proiectile și schije de grenadă, săbii grele și chipiul de ulan al unchiului Hubert, prin mijlocul căruia trecuse glonțul în timpul luptelor din Galiția – prilej de glume nesfârșite pentru prietenii lui, deși incidentul fusese foarte serios: cu o jumătate de centimetru mai jos glonțul nu i-ar fi pârlit doar părul și pielea capului, ci i-ar fi străpuns creierul.

Dacă aș fi spus cuiva că lucram atunci când stăteam nemișcat, ore în șir, într-una din camerele de la mansarda turnului și ascultam liniștea, mi s-ar fi interpretat răspunsul ca o obrăznicie și aș fi fost dojenit aspru. Dar chiar așa era: mă munceam să devin bărbat. O făceam instinctiv, în felul misticilor, încercând să devin una cu lucrurile din jurul meu, care erau îmbibate cu starea de spirit a existenței masculine și deci, inevitabil, și cu ceva din substanța ei.

Mergea ușor în cazul lucrărilor în tempera reprezentând luptele călare dintre ulani și cazaci în primii ani ai războiului din Galiția. Evenimentele furtunoase pot fi retrăite ușor. Dar cum să pătrunzi secretul a ce anume făcea ca o mobilă – de pildă o oglindă înaltă cu piedestal, așa-numita „Psyche", să fie evident masculină, pe când o piesă foarte asemănătoare din dormitorul mătușii Sofia, în același sever stil neoclasic Empire, să fie la fel de inconfundabil feminină? Pătrunderea în ființa, în esența acestui fel de a fi bărbătesc pretindea o activitate sufletească atât de intensă, o mobilizare atât de subtilă a simțurilor, încât după aceea eram adesea efectiv ametit, în mod ciudat chiar speriat și trebuia să fug de

mine însumi afară, în aer liber. O altă surpriză pe care am avut-o tot atunci a fost descoperirea unei perioade din viața de burlac a unchiului Hubi. Ea mi-a deschis o perspectivă nouă asupra lui și asupra lumii în general. Ceea ce m-a pus cel mai mult pe gânduri a fost că perioada lui de adolescență și de tinerețe, ale cărei amintiri își găsiseră adăpost aici, în turn, era absolut masculină, dar masculină într-un fel poetic și sentimental de fetiță care nu era deloc în contradicție fundamentală cu tonul dur și aspru al „ultimilor viteji". Simbolul ei erau două florete de studenți încrucișate și prinse cu o bandă pe jumătate verde ca mărul, jumătate de culoarea piersicii. Deasupra lor era agățat „un butoiaș", o tichie mică, fără cozoroc, în aceleași culori, cu însemnul frăției brodat în fir de aur; un ornament întortocheat terminat într-un semn de exclamație emfatic în care apăreau inițialele numelui asociației și cele ale mottoului *Vivat, crescat, floreat!,* încolăcite într-un arabesc care era, totodată, cheia muzicală a motivului atmosferic al realității ai cărei martori simbolici erau aceste obiecte.

Acum am realizat sensul anumitor aluzii, cărora nu le acordasem atenție și pe care nu le-aș fi înțeles oricum din tonul de tachinărie și persiflaj care caracteriza relația dintre unchiul Hubi, prietenii și rudele sale. Ca fost austriac, era un dușman declarat al prusacilor și disprețuia provinciile fostei monarhii austro-ungare care ajunseseră să formeze un nou regat hibrid sub Hohenzollerni. Studiase însă la Tubingen, activase într-o asociație studențească și (probabil cu acordul „fraților", dar fără să respecte angajamentul inițial de a nu face politică al frăției) se implicase în cauza Germaniei Mari cu elan tineresc. Mai mult: unchiul Hubi – cel de la sfârșitul anilor optzeci ai secolului trecut – se întorsese cu același elan înapoi în patrie, în Austria, la Graz, unde urma să-și termine studiile și activase ca susținător al Marii Germanii, ca antisemit, admirator al lui Wagner și adept al idolului său politic Georg von Schöner. Cel din urmă, care năvălise violent în redacția ziarului *Neues Wiener Tageblatt*– „ziarul

jidanilor", publicase în martie 1888 știrea falsă a morții împăratului Wilhelm I – fusese condamnat la ani grei de închisoare și își pierduse titlul de noblețe. Înainte îi tot auzisem pe ai mei vorbind prin casă de acest incident. Tatăl meu nu pierdea ocazia, în momentele de umor caustic pe care le avea uneori, să-i amintească de el unchiului Hubi, provocând totdeauna o reacție. Trecuseră zeci de ani de-atunci și unchiul Hubi se mai indigna încă de severitatea pedepsei care, la optsprezece ani, îl adusese aproape pe baricade – și ca de obicei tanti Sofia era de partea lui: „Dacă e ceva care-l scoate din minți pe Hubi e nedreptatea. Asta tre'i să-nțelegeți".

Ceea ce înțelegeam acum – sau, mai mult: recream acum – era tinerețea unchiului Hubi. Înțelegeam aproape fizic cât de înflăcărată era pasiunea pe care un suflu al spiritului timpului o aprinsese în el – atât de arzătoare, încât distrusese toate lucrurile pe care fusese crescut și educat să le respecte: scepticismul hipercivilizat al vechii Austrii, oroarea față de orice excese și de orice violență, iubirea pentru tradiție și loialitatea față de stat, la fel de temeinic intrate în sânge ca acea parte a peisajului în care se născuse și în care crescuse; șmecheria balcanică și umorul ei dezarmant, dulcea seninătate orientală și impasibilitatea ei. Am încercat să dau de urma scânteii care a aprins această pasiune și am găsit-o într-o carte care se chema simplu – dar cu atât mai elocvent – *Biblia*.

Bineînțeles că nu era vorba despre Cărțile Sfinte ale Vechiului și Noului Testament, ci despre o colecție de cântece de chef ale studenților germani; din ele reieșea, alături de spiritul secolului nouăsprezece german, și tot ceea ce nu numai eu, ci și, probabil, toți cei ca mine – vorbitori de limbă germană, descendenți ai unor coloniști din vechiul Imperiu, trăind într-un ținut îndepărtat din răsăritul Europei – resimțeam ca esențial și cu adevărat german. Și m-a lovit ca o pală de foc.

Primăvara era în toi când am ajuns la unchiul Hubert și la tanti Sofia, zăpada topită șiroia prin șanțuri, râurile se

revărsau peste pajiști și cred că și eu eram marcat de aceeași exuberanță. Pe pagina de titlu a *Bibliei* era o vinietă colorată: un grup de studenți veseli coborau cu barca pe Rin, purtând costumul asociației care se mai poartă și astăzi la întruniri festive: o haină de catifea neagră cu trese, pantaloni albi înguști și cizme înalte cu manșetă, iar pe cap „butoiașul", tichia de student. Unul dintre ei era întins la pupă, un altul stătea în picioare la proră cântând și ceilalți vâsleau. Pe dealurile de pe malul celălalt se înălțau ruinele unor cetăți.

Am fost atât de emoționat de această imagine, de atmosfera ei senin romantică, încât nu-mi doream nimic altceva decât să umblu și eu îmbrăcat într-un astfel de costum. Tanti Sofia arătase mereu o înțelegere maternă pentru extravagantele mele copilărești. Cu câțiva ani în urmă îmi făcuse un cadou de Crăciun nespus de frumos: un costum indian cu franjuri bogați și mocasini brodați de mâna ei cu multă fantezie. Buna tanti Sofia a umblat prin toate lăzile din mansardă, căutând ceva care să semene cât de cât cu haina studențească de catifea cu trese sau să poată trece drept una după câteva modificări. Din fericire, bătrânul servitor Geib și-a adus aminte că răposatul frate al cumnatului său, fierarul de la fabrica de bere, fusese maistru într-o mină de mangan de pe râul Bistrița și că era posibil ca văduva să mai aibă haina lui de miner.

Mă-mpăcam bine cu fierarul, care se numea Haller. Îmi plăcea să-mi petrec vremea în fierărie și, mai ales, să topesc miezul de plumb al vechilor gloanțe de pușcă nefolosite; din plumb turnam proiectile pentru praștie, iar din cupru făceam vârfuri la săgeți. Mă uitam cu invidie și admirație la Haller, care scotea gloanțele incandescente cu cleștele din foc, lăsa să se scurgă plumbul din ele și rostogolea rapid și fără să se ardă cămășile goale prin palma sa cu pielea aspră și îngroșată de bătături. Când am vrut să-l imit odată, mi-am făcut niște bășici de toată frumusețea în palmă. În orice caz, Haller, care ținea la mine, a vorbit cu văduva fratelui lui și haina a fost achiziționată. Mirosea tare a naftalină și mi-era

mult prea largă, dar tanti Sofia, care avea mereu la dispoziție câteva cusătorese care lucrau într-o cămăruță din dosul casei, a dat-o la strâmtat, așa că, de bine, de rău, mi s-a potrivit până la urmă. Nu se deosebea foarte mult de costumul de student, ba mai avea în plus și epoleți.

Până aici a mers cum a mers. Partea de jos era cel mai greu de confecționat: pantalonii albi, strâmți și cizmele negre cu manșetă care ajungeau peste genunchi. M-am împotrivit energic să trag pe mine niște izmene de vânătoare de bumbac ale unchiului Hubi, am acceptat însă, după o oarecare rezistentă interioară, să îmbrac un tricou de balet din mătase pe care tanti Sofia îl purtase pe sub costum la un bal mascat în vremurile de demult, când era tânără și mlădioasă. O pereche de cizme negre de cauciuc, uitate de unul din invitații la vânătoare, îmi ajungeau, ce-i drept, doar până la gambă și atârnau în jurul ei de largi ce erau; în schimb, însă, tanti Sofia făcuse rost de o beretă adevărată de catifea neagră în jurul căreia a înnodat o coadă de vulpe roșcată autentică, la fel cu cea care încununa mândrul acoperământ pentru cap al maiorului de boboci din asociațiile studențești care practicau duelul. Cum stăteam așa împopoțonat în fața oglinzii din dormitorul mătușii (cea numită „Psyche", în stil Empire clasic), camerista românică Florica, care o ajutase pe tanti Sofia și pe bătrâna îngrijitoare Katharina la treburile casei, a fost podidită de o criză de râs și a trebuit să părăsească camera. M-am mai admirat, temeinic și de unul singur, de câteva ori în oglinda bărbătească din „turn". La treisprezece ani nici nu-i greu să te pui în fața oglinzii cu un mănunchi de pene de găină în păr și să te crezi Bufallo Bill, căpetenia indienilor, cu masca de războinic vopsită pe față și nasul coroiat de vultur al nobilului sălbatic. Și e extrem de ușor să-ți închipui câteva cicatrice dibace pe obrajii rotunzi, o pipă lungă și fumegândă între buzele de copil strânse energic și o halbă mare de bere spumegândă în mâna mică. Dar ceea ce mă interesa de fapt nu era existența aspru-morocănoasă de membru al frăției.

revărsau peste pajiști și cred că și eu eram marcat de aceeași exuberanță. Pe pagina de titlu a *Bibliei* era o vinietă colorată: un grup de studenți veseli coborau cu barca pe Rin, purtând costumul asociației care se mai poartă și astăzi la întruniri festive: o haină de catifea neagră cu trese, pantaloni albi înguști și cizme înalte cu manșetă, iar pe cap „butoiașul", tichia de student. Unul dintre ei era întins la pupă, un altul stătea în picioare la proră cântând și ceilalți vâsleau. Pe dealurile de pe malul celălalt se înălțau ruinele unor cetăți.

Am fost atât de emoționat de această imagine, de atmosfera ei senin romantică, încât nu-mi doream nimic altceva decât să umblu și eu îmbrăcat într-un astfel de costum. Tanti Sofia arătase mereu o înțelegere maternă pentru extravagantele mele copilărești. Cu câțiva ani în urmă îmi făcuse un cadou de Crăciun nespus de frumos: un costum indian cu franjuri bogați și mocasini brodați de mâna ei cu multă fantezie. Buna tanti Sofia a umblat prin toate lăzile din mansardă, căutând ceva care să semene cât de cât cu haina studențească de catifea cu trese sau să poată trece drept una după câteva modificări. Din fericire, bătrânul servitor Geib și-a adus aminte că răposatul frate al cumnatului său, fierarul de la fabrica de bere, fusese maistru într-o mină de mangan de pe râul Bistrița și că era posibil ca văduva să mai aibă haina lui de miner.

Mă-mpăcam bine cu fierarul, care se numea Haller. Îmi plăcea să-mi petrec vremea în fierărie și, mai ales, să topesc miezul de plumb al vechilor gloanțe de pușcă nefolosite; din plumb turnam proiectile pentru praștie, iar din cupru făceam vârfuri la săgeți. Mă uitam cu invidie și admirație la Haller, care scotea gloanțele incandescente cu cleștele din foc, lăsa să se scurgă plumbul din ele și rostogolea rapid și fără să se ardă cămășile goale prin palma sa cu pielea aspră și îngroșată de bătături. Când am vrut să-l imit odată, mi-am făcut niște băsici de toată frumusețea în palmă. În orice caz, Haller, care ținea la mine, a vorbit cu văduva fratelui lui și haina a fost achiziționată. Mirosea tare a naftalină și mi-era

mult prea largă, dar tanti Sofia, care avea mereu la dispoziție câteva cusătorese care lucrau într-o cămăruță din dosul casei, a dat-o la strâmtat, așa că, de bine, de rău, mi s-a potrivit până la urmă. Nu se deosebea foarte mult de costumul de student, ba mai avea în plus și epoleți.

Până aici a mers cum a mers. Partea de jos era cel mai greu de confecționat: pantalonii albi, strâmți și cizmele negre cu manșetă care ajungeau peste genunchi. M-am împotrivit energic să trag pe mine niște izmene de vânătoare de bumbac ale unchiului Hubi, am acceptat însă, după o oarecare rezistentă interioară, să îmbrac un tricou de balet din mătase pe care tanti Sofia îl purtase pe sub costum la un bal mascat în vremurile de demult, când era tânără și mlădioasă. O pereche de cizme negre de cauciuc, uitate de unul din invitații la vânătoare, îmi ajungeau, ce-i drept, doar până la gambă și atârnau în jurul ei de largi ce erau; în schimb, însă, tanti Sofia făcuse rost de o beretă adevărată de catifea neagră în jurul căreia a înnodat o coadă de vulpe roșcată autentică, la fel cu cea care încununa mândrul acoperământ pentru cap al maiorului de boboci din asociațiile studențești care practicau duelul. Cum stăteam așa împopoțonat în fața oglinzii din dormitorul mătușii (cea numită „Psyche", în stil Empire clasic), camerista romăncă Florica, care o ajutase pe tanti Sofia și pe bătrâna îngrijitoare Katharina la treburile casei, a fost podidită de o criză de râs și a trebuit să părăsească camera. M-am mai admirat, temeinic și de unul singur, de câteva ori în oglinda bărbătească din „turn". La treisprezece ani nici nu-i greu să te pui în fața oglinzii cu un mănunchi de pene de găină în păr și să te crezi Bufallo Bill, căpetenia indienilor, cu masca de războinic vopsită pe față și nasul coroiat de vultur al nobilului sălbatic. Și e extrem de ușor să-ți închipui câteva cicatrice dibace pe obrajii rotunzi, o pipă lungă și fumegândă între buzele de copil strânse energic și o halbă mare de bere spumegândă în mâna mică. Dar ceea ce mă interesa de fapt nu era existența aspru-morocănoasă de membru al frăției.

Încercam să retrăiesc, să resimt, – ceea ce imita de fapt, într-un mod comic, acest costum care fusese el însuși cândva reflectarea în modă a unei stări de spirit –, germanitatea membrilor ei.

Presupuneam că era ceva care corespundea stării și dispoziției mele de atunci: o senzație compusă din aceleași elemente sentimentale care mă mențineau în tensiune și în neliniște, un dor la fel de apăsător și difuz, fără scop sau mai degrabă aspirația de a avea un scop, într-un cuvânt un *skușno* german. Cântecele din carte proveneau din epoci diverse, dar aveau în comun aceeași neliniște, același dor de ducă încotro vezi cu ochii, aceeași amărăciune a deșertăciunii anticipate.

Am convins-o pe tanti Sofia să-mi cânte la pian cântecele care-mi plăceau cel mai mult fiindcă erau expresia cea mai pură a acestei stări. Cânta foarte bine, în tinerețe visase să devină pianistă. Bietul unchi Hubi n-avea pic de ureche muzicală, dar ajutorul lui ne era indispensabil când nu știam vreo melodie, fiindcă susținea că și le-aduce aminte perfect din tinerețe. Cum se întâmplă în general cu cei neînzestrați muzical, nu era în stare să audă cât de fals cânta, dar încerca totuși să compenseze ceea ce i se părea lui că nu merge prin patos și volum; chiar și pentru cea mai simplă melodie lua poziția unui cântăreț de Wagner și răcnea spre cele patru zări gesticulând puternic, fără să se oprească nici când tanti Sofia își astupa urechile și striga: „Pentru numele lui Dumnezeu, încetează, Hubi! Parc-ar rage o vită înjunghiată!“ sau când amândoi, eu și ea, cădeam unul în brațele celuilalt, hohotind până ne curgeau lacrimile șiroaie pe obraji și ne sufocam de râs. Era mult prea bun și avea prea mult umor ca să ne-o ia în nume de rău și astfel „arheologia noastră muzicală“, cum o numea el, a devenit un fel de ritual: în fiecare seară, înaintea cinei – la care aveam voie să apar în ținuta mea improvizată – ne repezeam toți trei la *Biblie*, căutam cântecele care ne plăceau cel mai mult sau ne căzneam să le aducem la ceea ce presupuneam a fi forma inițială

pe cele pe care încercările unchiului Hubi le reînviase într-un mod inadecvat. Astfel s-a instalat între noi o intimitate familială de care nu avusesem parte în casa părintească. Am fost foarte fericit în acele zile și cred că și unchiul Hubert și tanti Sofia au fost fericiți, în felul lor: descoperiseră, chiar dacă târziu, fiul pe care nu-l avuseseră niciodată.

O astfel de armonie cu mediul înconjurător, pe care, în mod pripit, o consideram a fi acordul armonios în fine restabilit cu lumea întreagă – a avut un rol important în entuziasmul meu pentru germanitatea noastră proaspăt descoperită. Până acum trăisem în scepticismul vechii Austrii căruia i se adăugase, după prăbușirea monarhiei chezaro-crăiești, și resemnarea. Eram încă înconjurat de oameni mult mai în vârstă și născuți bătrâni. Înalta civilizație a mediului meu, mai ales aici, la marginea ei extremă, unde se măcina prin fricțiune cu altă cultură, nu corespundea vârstei mele. Surdina mereu politicoasă, atmosfera în care fiecare ceda altuia locul, însoțită mereu de reflectarea autoironică, certitudinea melancolică de a trăi într-o lume în declin și împăcarea resemnată cu acest fapt însoțită de o ridicare din umeri – toate veneau în contradicție fiziologică, ca să zicem așa, cu vârsta mea, o contradicție care nu exista decât pentru a fi depășită. Mi-am dat seama de asta prin aversiunea pe care am simțit-o față de un bărbat, pe nume Stiassny, care trăia de ani de zile ca oaspete permanent în casa unchiului meu.

Stiassny era un fel de geniu ratat, cu o cultură enciclopedică, doctor în tot soiul de științe oculte, amator de ruine și colecționar de fragmente, „urmaș al decadentismului", cum spunea chiar el. Provenea din Praga, dintr-o familie care, pe vremuri, fusese foarte bogată. Dacă îl vizitai în camera sa, plină de obiecte bizare și cărți rare, puteai vedea și catalogul licitației la care, imediat după 1919, fusese scoasă la mezat toată averea familiei, și anume, nu numai bunurile casnice, mobilele, trăsurile, livrelele servitorilor, ci și importanta colecție de artă a tatălui său. Cele mai interesante piese erau, fără îndoială, o Madonă de tinerețe a lui Rafael și

vagonul-salon în care călătoreau membrii familiei Stiassny înainte să-și fi pierdut averea. Un frate se împușcase după licitație.

Stiassny nu vedea în această nenorocire o lovitură a destinului. „E doar o parte a descompunerii generale", spunea el cu un zâmbet stins. Că el însuși ajunsese, cu această ocazie, sărac lipit pământului și obligat să se adăpostească „acolo unde descompunerea nu s-a instaurat încă sau oricum nu în formă vizibilă" i se părea o consecință firească și logică. În partea noastră de lume nu era nimic neobișnuit ca cineva să fie oaspete în casele avute, ani sau chiar decenii în șir, dacă o întâmplare nefericită îl aducea în starea de a fi obligat să pretindă găzduire nelimitată. Rusia era peste Nistru, la o aruncătură de băț. Revoluția de la 1917 revărsase valuri de refugiați spre noi, familii întregi fuseseră adăpostite de rude sau de prieteni mărinimoși. Stiassny însă revendica acest ajutor ca pe un lucru care i se cuvenea, uneori chiar cu o anumită insolență. Critica mereu felul în care erau conduse treburile casei, intercalând fraze și remarci sarcastice la tot pasul, căutând nod în papură mâncării, serviciului, ba chiar și comportamentului, gradului de cultură insuficient și provincialismului gazdelor și al oaspeților temporari, se răstea la servitori; pe de altă parte însă, se simțea obligat să afișeze o slugărnicie ironică din cauza căreia s-a ales cu porecla de „Stiassny, dar cine mă cred eu ca să". Ca și cum îi făcea plăcere să se chinuie, se străduia să pară o natură inferioară, a cărei prezență era doar tolerată și își începea fiecare propoziție cu: „Oare cine mă cred eu ca să mă aștept la..." sau: „Cine mă cred eu ca să-mi permit să..." numai pentru a introduce apoi răutăți de o perfidie subtilă sau un denunț care demara treptat, dar avea un efect cu atât mai distructiv în cele din urmă. „Oare cine mă cred eu ca să-mi permit să afirm că nu-mi iubesc semenii", obișnuia să spună. „Îmi datorez întreaga existență generozității celorlalți. Începând cu faptul că am fost conceput – nu-i așa – printr-un act cu totul neașteptat de generozitate reciprocă între doi părinți care se

detestau explicit unul pe celălalt și care, în general, nu întreprindeau astfel de activități între ei chiar dacă pe alții, din afara cuplului lor, îi fericeau în această privință cu multă râvnă."

Mărturisesc că mă temeam de el – așa cum te temi de un iluzionist care face grimase prea sinistre. Cred că același amestec de repulsie și de admirație pe care-l resimțeam eu îl trezea și tuturor celorlalți – în afară de tanti Sofia, firește, care-l luase sub aripa ei ocrotitoare, așa cum făcea cu orice ființă care avea nevoie de apărare, fie că era vorba de o stăncuță cu aripa ruptă, de un cal de căruță prea bătrân, pe care-l aștepta abatorul sau de copilul slab la minte al grădinarului, care tot mai putea fi folosit la curățatul cartofilor la bucătărie sau la căratul lemnelor de foc. Dimpotrivă, tatăl meu nu avea nici o simpatie pentru natura dihotomică a lui Stiassny, îl disprețuia pe față și, în consecință, se comporta dezagreabil cu el ori de câte ori venea în vizită; cu toate că Stiassny o merita, mă simțeam prost de fiecare dată când se întâlneau.

Deși trăia retras în cadrul casei, era o prezență permanentă și insistentă. De obicei nu se făcea văzut. Stătea în camera lui, aplecat peste cărți și ocupat cu diverse activități ciudate: a făcut, de pildă, horoscoape tuturor servitorilor și apoi a explicat mătușii Sofia că lipsurile lor de caracter se datorează unor constelații nefavorabile; altă dată a confecționat un aparat care să anihileze radiațiile terestre malefice de sub patul conjugal al mătușii Sofia și al unchiului Hubert. Se spunea că uneori se consultă cu spiritele celor morți sau oricum știe să le invoce. Toate astea aveau loc într-o atmosferă de taină senzațională care îl făcea mereu foarte prezent într-un mod abstract. La masă însă apărea în persoană, cu o punctualitate impresionantă, indiferent de cât de ușoară sau de improvizată era mâncarea – o gustare înainte de o ieșire mai lungă, o ceașcă de ceai și câteva sendvișuri pentru cei care se întorceau târziu acasă – el era inevitabil de față și aștepta, de parcă locul său era printre alimente, la fel cum cuțitul și furculița își au locul pe masă pentru a folosi la mâncare și paharul la băutură.

Stătea cu ochii plecați și mâinile împreunate, cu o modestie clericală, în costumul lui închis la culoare, bine tăiat, dar îngrozitor de pătat, cu cămașa roasă la guler și manșete, cu nodul la cravată strâmb și făcut de mântuială și, cu toate astea, era de o eleganță incontestabilă. Statura lui înaltă și silueta bine proporționată, capul distins, cu păr strălucitor de alb, desenul frumos al gurii cu buze roșii îl făceau atrăgător în aceeași măsură în care dinții săi stricați, degetele muiate parcă în baiț pământiu de la fumatul continuu și carnea lividă, puhavă și buhăită de atâta sedentarism și supraalimentare îl făceau respingător.

În timp ce ochii lui deschiși, aproape spălăciți măsurau, pe sub pleoapele pe jumătate plecate, mobilierul ultrafamiliar al sufrageriei și masa, mai întotdeauna încărcată cu bunătăți, în ei se putea citi o ironie disprețuitoare. De îndată ce întâlnea privirea stăpânului, a stăpânei casei sau a vreunui musafir, deveneau stinși și păreau brusc ochi de orb, deși percepeau cu aceeași acuitate obiectele. Pe mutra lui se ivea, deodată, o expresie de umilință supusă de parcă ar fi vrut să spună: „Oare cine mă cred eu ca să-mi permit să am până și o umbră de părere critică. Dacă am dat această impresie, vă rog să nu țineți seamă de ea!..."

Când mâncam, Stiassny stătea la capul îndepărtat al mesei, deci lângă mine sau în apropierea mea. Devora mâncarea cu o lăcomie care devenise proverbială printre cei ai casei. Se spunea: „Mănâncă precum Stiassny", când, de pildă, un cal, care fusese bolnav și refuzase hrana, începea în fine să-și revină. Oricât m-ar fi dezgustat această poftă de mâncare excesivă, nu mă puteam opri să nu-l observ cu coada ochiului. Când îi priveam profilul nobil, frumos desenat, sensibil și răsfățat și îl vedeam cum înfuleca toate acele cantități incredibile de mâncare de tot felul cu o poftă animalică sau, uneori, chiar mecanic, ca și cum nu putea altfel, resimțeam o plăcere întunecată asemănătoare celei pe care mi-o provocau unele picturi manieriste care arată frumosul și reversul lui înspăimântător. Stiassny era mult prea sensibil ca să nu

simtă cum mă uit la el pe ascuns, dintr-o parte. Cu o regularitate inevitabilă, mă prindea asupra faptului atunci când mă așteptam cel mai puțin, se întorcea către mine oferindu-mi-se spre contemplare frontal, ca să zicem așa, în toată scârboșenia sa, cu un surâs de conivență atât de perfid, de parcă recunoștea în mine un complice la același viciu; se mulțumea, însă, generos, cu această constatare, fără să etaleze faptul că există, chiar pe aceeași treaptă de inferioritate, o deosebire de rang între făptașul superior și cel subaltern, care păcătuiește doar cu gândul. În tot acest timp, ochii săi spălăciți rămâneau atât de inexpresivi, încât mi se părea că încerca să ascundă sub masca răului pur tot ce era în avantajul lui personal, aura spiritualității sale, a cunoștințelor sale vaste și a superiorității sale față de filistinii printre care era silit să trăiască, și poate și vulnerabilitatea sa presupusă, bunătatea sa și nevoia sa de a fi iubit.

Firește că o astfel de privire mă tulbura. Eram neliniștit zile în șir, răsturnat din șaua încrederii în mine în care oricum nu stăteam foarte sigur – nefiind un descendent al contelui Sándor. Stiassny părea să știe asta foarte bine și, uneori, mi se părea că urmărește să mă descumpănească pe termen lung. De când intrasem în casa rudelor mele – sau mai degrabă de când era obligat să asiste la cum se stabilea între noi o relație de o intimitate, o familiaritate și un firesc mereu crescânde – „ca o epifanie", spunea el cu un surâs care-i dezgolea dinții stricați în toată urâțenia lor, – mă trata cu o solicitudine atât de exagerată, încât nu avea cum să nu dea impresia de pură ironie chiar și celui mai imparțial observator. „Iată-l pe prințul moștenitor!" obișnuia să spună și se ridica ceremonios în picioare când intram în cameră, așteptând să mă așez eu mai întâi, apoi se apleca intenționat către mine de parcă ar fi așteptat cu atenție încordată să vadă ce aveam de spus. Un asemenea comportament mă făcea să mă simt stingherit, la fel ca și modul lui de a mi se adresa întotdeauna cu „dumneavoastră", deși până și tanti Sofia îl dojenise adesea pentru asta. A încetat de-abia când unchiul

Hubi a exclamat energic: „Parc-ați fi niște băieți de prăvălie!“ Dar a început să mi se adreseze cu o formulă impersonală și respectuoasă și, bineînțeles, nu mai puțin ironică. „Astăzi-dimineață arătam ca un Philipp Otto Runge! Mai e nevoie să întreb dacă ne-am odihnit bine?“

Habar n-aveam cine era Philipp Otto Runge, deși nu-mi scăpa nuanța de răutate a trimiterii, chiar dacă era doar răutatea faptului că Stiassny știa foarte bine că nu puteam cere explicații. La fel de bine știa cât de sever fusesem crescut și învățat să mă port cu o politețe atentă față de oamenii mari. Îmi era imposibil să nu îi răspund sau să nu răspund solicitudinii sale cu și mai multă solicitudine. Astfel se ajungea la adevărate întreceri în amabilități între noi, care luau uneori forme grotești – de pildă, situația clasică în fața unei uși, în care fiecare îl poftea pe celălalt să intre primul. Până la urmă unchiul Hubi sau tanti Sofia îi punea capăt cu un iritat: „Terminați odată cu ceremoniile voastre! Parc-am asista la dansul de nuntă al cocoșilor de munte!“

Când Stiassny m-a văzut pentru întâia oară în ținuta mea improvizată de student, ochii spălăciți i-au strălucit cu o veselie nestăpânită, care însă s-a stins imediat. S-a înclinat cu un gest supus: „O, pricep! Retrăim perioada de glorie a venerabilului unchi, a gazdei noastre mărinimoase. Ce frumos – un act de adevărată pietate? Reconstituirea unei voioșii colective – e ceva moral în sensul cel mai frumos. Predarea ștafetei de la o generație la alta: te simți german! Desigur, va trebui să trecem, cu generozitate înnăscută, peste faptul că mama venerabilului Herr *Onkel* a fost unguroaică și că Frau *Tante,* vara propriei noastre mame – dacă nu mă-nșel –, are tot atât de mult sânge irlandez cât și românesc în vine; ba chiar că noi înșine ar trebui să ne deplasăm până în Sicilia ca să dezgropăm rădăcinile germanității noastre din partea tatălui. Dar cine sunt eu oare ca să-i amintesc toate astea! Noi avem cu toții sânge amestecat, noi, austriecii, mai ales noi, așa-numiții austrieci germani: copii ai unui imperiu de popoare, rase și religii diverse. Dacă, odată dispărut

acel imperiu legendar, am înceta să ne mai simțim încă austrieci, ceea ce e destul de amuzant, ar trebui să recunoaștem că suntem americani... dar pentru asta ne lipsește intuiția politică... Așa e, din păcate, gândirea e adesea înlocuită de stări sufletești. Ele sunt mai durabile, rezistă timpului, rămân vii, și, de fapt, cu cât sunt mai iraționale, cu atât mai bine. De exemplu, nostalgia germană: nostalgia Reichului, a Imperiului Roman al Națiunii Germane al lui Carol cel Mare care se prăbușise; cu gândul la el adormise atât de adânc și împăratul Barbarossa în munții Kyffhäuser, încât barba i-a crescut prin placa de piatră a mesei de care se sprijinea... să refacă acest Reich, să-l unifice din nou, să-l reînsufletească în toată splendoarea și toată forța lui mistică... da, într-adevăr: asta dorește tineretul vorbitor de limbă germană încă de-acum o sută de ani, și o dorește și acum, o visează, indiferent dacă ei, acești tineri care vorbesc, gândesc, simt nemțește pe malul Rinului de pe vremea lui Armin Cheruskanul și a adversarilor lui romani, au, poate, o bună parte de sânge nubian și libian în vine; sau cei din regiunile de la est de Elba, mai ales în miezul acelui Reich reeditat de Bismarck, cu sânge predominant prusac, finlandez și slav; și chiar tinerii din ținuturile de-a lungul fluviului Nibelung cel atât de aproape de inima noastră, cu sânge sloven și boemian în vine... N-are a face: se simte german, acest tineret german – *reichsdeutsch, grossdeutsch,* nu-i așa? Se visează nostalgic adunat sub steagul negru-roșu-auriu fluturând măreț – cel mai tineresc steag din toate, cu negrul morții, roșul sângelui clocotitor și auriul unei făgăduințe la care visează radioși... Într-adevăr, mărturisesc că sunt emoționat: cine sunt eu de mi se îngăduie să fiu martor la asemenea evenimente! Un tânăr german, un mucos cu caș la gură, fie-mi iertată exprimarea prea francă, ba nici măcar un tânăr, ci doar un băiețandru, poartă deja cu trufie uniforma luptătorilor pentru libertate, a luptătorilor *Sturm and Drang* ai mult visatei, răsvisatei și mereu eșuatei Revoluții germane. Se dă dovadă de nostalgia germanității aici, în țara de obârșie a voievozilor români,

între Prut și Siret, înconjurați de români, ruteni, polonezi, lipoveni și evrei galițieni, cu o mândră nepăsare față de posibilitatea de a părea ridicol într-o costumație care amintește de motanul încălțat – ce frumoasă e până și această fidelitate față de tezaurul folcloric al basmelor germane!... Nu, nu e cazul să ne fie rușine, avem dreptate în toate privințele: chiar și acest regat românesc în care trăim astăzi e doar un răsad și un vlăstar al Marelui Imperiu Unic – în fruntea sa se află oricum un monarh al Casei de Hohenzollern Sigmaringen, un prinț german... Să mi se permită să-mi declar admirația neîngrădită pentru o expresie de credință atât de candidă, care ignoră calculele meschine ale tactului politic! Ce poate fi mai solemn german decât hotărârea neclintită cu care încercăm, tocmai aici, să păstrăm tonul corect, în ciuda devierilor ucigătoare pentru auz ale lui Herr Onkel în timp ce se intonează, cu acompaniamentul agil al lui Frau Tante: « O veche și frățească splendoare... » și « Dumnezeul care ne-a făcut din astfel de oțel... ». Sunt sigur că ne lăsăm cuprinși de același sfânt fior care i-a cutremurat și pe primii cântăreți ai acestor lieduri, acei tineri germani de acum trei, patru generații care se recunoșteau, în timp ce cântau, drept frați, iar comunitatea fraților o recunoșteau drept națiune, iar în națiune recunoșteau făgăduința libertății... În aceste cântece se simte și durerea și amarul, sfidarea sumbră și nostalgia care sunt soarta tinerilor excesiv de sentimentali. Ne recunoaștem probabil, ne regăsim în furtunile primăvăratice ale acestei stări; ni se strânge inima de presentimentul că mugurul înflorit ar putea fi distrus ușor de un nou vifor; în același timp simțim și plăcerea martirajului, umorul negru al realizării propriei fragilități, revolta sfidătorului « Și totuși! » și strigătul de disperare... Adevărat, așa e mereu: tinerețea molipsește tinerețea și se trăiește pe sine ca viață clocotitoare și ca suferință, ca boală; își cântă experiența lumii întregi și stârnește aceeași revoltă în suflete consonante: pretutindeni și tot mereu apare nostalgia unui steag unificator, înălțător și eliberator... Dacă tânărul nostru ar

binevoi să mă viziteze în cămăruța mea mizeră, care mi-a fost atribuită ca locuință mulțumită nobleței sufletești a gazdei noastre, mi-aș permite să-i arăt un mic obiect din modesta mea colecție: nimic altceva decât o bucățică de lut, ars și smălțuit, de culoare turcoaz – dar veche de câteva mii de ani, din Egiptul timpuriu. Acest obiect aparent neînsemnat are forma unui vinclu: un braț scurt și un braț lung – un teu după cum, bineînțeles, știm... Ca să nu mai lungim vorba: e hieroglifa pentru noțiunea de Dumnezeu – pur și simplu, prima reprezentare abstractă a zeității... Și inițial nu e altceva decât reproducerea unei bare de care e prins un mănunchi de paie care se mișcă în vânt – primul steag, ca să zicem așa...«

Mai mult simțeam decât înțelegeam perfidia acestui discurs. Referințele la mucosul cu caș la gură și mai ales imaginea motanului încălțat mi s-au fixat în minte și au rămas ca un abces purulent. Sunt sigur că această aluzie la ridicolul costumației mele a fost ceea ce m-a stârnit și m-a făcut să părăsesc într-o bună zi, din senin, siguranța rezervației alcătuite din Turn, casă, grădină și curte, să ies pe poartă și s-o pornesc la plimbare prin localitate, purtând uniforma de student, cu cizmele prea largi, cu butoiașul de maior de vulpi pe cap. Știam că voi stârni în cel mai bun caz o oarecare senzație și, chiar dacă nu mă așteptam la o ostilitate nemijlocită, eram pregătit sufletește. E drept că nu îndrăznisem să iau una dintre săbiile unchiului Hubi de pe perete și să mă-ncing cu ea, deși arma făcea parte din harnașamentul frăției. Dar îl aveam pe basetul Max cu mine și, în buzunar, praștia și un pumn plin de plumbi. Cum era de așteptat, am fost înconjurat încă de la primii pași de o ceată de ovreiași curioși care s-a transformat treptat, fiindcă veneau mereu în fugă alții și alții, într-o grămadă din ce în ce mai mare și mai zgomotoasă.

Mergeam țanțoș, cu capul pe sus, în direcția pieței. Nu era nevoie să le arăt strengarilor care dănțuiau chiuind vesel în jurul meu disprețul pe care-l aveam față de ei. Pur și simplu

îi tratam cu indiferență, la fel ca atunci când eram în trăsură, lângă unchiul Hubi sau lângă tanti Sofia sau între ei amândoi, și puștii se-mprăștiau care încotro în fața copitelor cailor; cu atât mai mult când fugeau, goniți de claxonul Daimlerului masiv, pentru a alerga apoi, prin norul galben de praf ridicat în urma lui, ca să încerce să se agațe de cuferele prinse în curele din spatele mașinii. În fața vilei bizare cu turnuri și creneluri a doctorului Goldmann unul dintre ei mi-a barat drumul. Era de vârsta mea, chiar dacă mai mic și mai subțire decât mine, mai bine îmbrăcat și evident mai bine-crescut decât ceilalți, dar la fel de inconfundabil evreu. Fața lui acoperită de puf roșcat și înconjurată ca de-o blană de cârlionți sârmoși și arămii era stropită de pistrui. Părea un berbec tânăr care se uită de-aproape la flăcările unui foc („Soarele", avea să spună Stiassny mai târziu, „copiii tribului lui Levi contemplă soarele"). Dar ceea ce mi s-a întipărit în minte mai mult decât relieful acestui chip a fost expresia lui de siguranță de sine de-a dreptul jignitoare. „Ce e? Purim?" a-ntrebat, clipind din ochi, când m-am oprit chiar în fața lui ca să-l privesc în ochi și să-l oblig – îmi închipuiam eu – să-mi facă loc. Știam că Purim e un fel de carnaval evreiesc, la care se poartă măști colorate. Întrebarea lui mi s-a părut impertinentă, dar am considerat că ar fi sub demnitatea mea să-i dau un răspuns.

Fără urmă de sfială a ridicat mâna și mi-a atins coada de vulpe de pe beretă: „Tu ce ești? Rabin hasidic?"

Acum venise vremea să-i arăt cine sunt eu. Cu o lovitură i-am dat mâna la o parte. Ca la un semn m-au atacat ceilalți din toate părțile. Într-o clipă mi-a fost smulsă bereta aceea frumoasă de pe cap și a dispărut sfâșiată de o îngrămădeală de mâini ridicate, în chiote de biruință. Am simțit cum mi se rupe o mânecă a hainei de miner de-a lungul cusăturii, pe sub epoleți, m-au nimerit câteva lovituri, dar am ripostat și eu zdravăn și cu răutate, mai la țintă, mai nemilos decât cei care mă asaltau haotic și de fapt jucăuș. Ceea ce m-a amărât a fost eșecul rușinos al basetului Max. În loc să mă apere,

să muște ca o fiară tot ce mișca în jurul meu, s-a retras schelălăind în spatele meu și a încasat o bună parte din pumnii și șuturile destinate mie. Dar, spre mirarea mea, băiatul cu părul roșu s-a repezit să-l ferească, deși primul meu pumn îl nimerise drept în față: „Terminați, măi haidamacilor! Cățelul nu v-a făcut nimic!"

Zarva s-a potolit aproape pe loc. O bătaie din palme răsunătoare i-a împrăștiat în toate părțile. Era Haller, potcovarul, care se întorcea de la fabrica de bere spre casă, unde mânca de prânz. Când bătea din palmele lui cornoase ai fi zis că se trage cu pușca. Strada s-a golit într-o clipă. Haller mi-a făcut un semn încurajator și și-a văzut de drum. N-a mai rămas decât roșcatul. Îl ținea pe Max în brațe, iar acesta dădea tandru din coadă și încerca să-l lingă pe față. „Ia uite la puiuțu' ăsta scump", a spus, scărpinându-l pe fruntea încrețită.

Tocmai mă pregăteam să spun: „E un laș și-un mizerabil". Dar n-am vrut să-mi denigrez cățelul în fața unui puști evreu. „E prea tânăr ca să fie fioros."

„Fiindcă nu se pune unu' contra zece?" m-a întrebat roșcatul. „Păi, poate crezi că-i prost ca un goi – ca tine adică." Și-a răsfrânt buza de sus și și-a încercat dinții din față cu limba. Părea și mai orbit de foc decât înainte. „Cred că mi-ai scos un dinte. Dacă-mi cade trebuie să-mi plătești unu' nou de aur. Ăștia nu cresc de două ori, ca să știi!"

„Lasă câinele jos", i-am spus. „Ăsta n-o să fie câine de salon."

I-a dat drumul pe jos, cu grijă, dar Max a sărit iarăși pe el, cerșind mângâieri. Băiatul l-a bătut ușor pe cap. „Ce-o să fie atunci?" m-a întrebat.

„Câine de vânătoare."

„Ce fel de vânătoare? De fluturi?"

„Da, de fluturi. Ți-aș putea arăta ce-a prins până acum." Mă gândeam la vitrinele de sticlă din turn cu colecția de fluturi tropicali extraordinar de frumoși.

„Și de ce n-o faci?" m-a întrebat. „Te temi că-ți dau păduchi dacă intru-n casă? Sunt fiul doctorului Goldmann."

A arătat către vila în stil neogotic. „La mine poți să vii chiar dacă vânătorul tău de fluturi are purici."

A fost începutul unei prietenii care, din păcate, n-avea să țină mult, dar care a făcut ca, în multe privințe, vara aceea, când s-au întâmplat atâtea, să-mi rămână neștearsă în amintire.

Mai întâi mi-am bătut capul dacă se face să-l invit pe băiatul medicului Goldmann în casa rudelor mele. Nu atât fiindcă era vorba de un evreu, ci mai degrabă din cauza diferenței de statut social care-i separa pe unchiul Hubi și pe tanti Sofia de restul oamenilor din târgușor. Simțeam o rezervă nedisimulată în ceea ce-l privește pe doctorul Goldmann. De obicei relațiile dintre moșieri și medicul local erau foarte prietenești, aveau mereu de-a face unii cu alții, iar ambele părți se străduiau să-și arate stimă reciprocă. Unchiul Hubi și tanti Sofia își trimiteau, ce-i drept, angajații la consultații la doctorul Goldmann când era vorba de cazuri serioase, dar încercau să se descurce fără el în cele mai ușoare. Tanti Sofia se ocupa de ele, desigur cu ajutorul farmacistului local, un polonez despre care avea o părere foarte bună. Dar nici ea, nici unchiul Hubi nu se tratau la doctorul Goldmann, iar ironia cu care îi prezentau casa ca pe o curiozitate noilor musafiri părea să indice că aveau un motiv bine întemeiat de a păstra distanța.

Oricare ar fi fost motivul, îmi spuneam că rudele mele l-ar fi frecventat de mult pe medic dacă i-ar fi acordat vreo importanță. Știam că structura socială a lumii noastre provinciale e prea delicată ca să-mi permită să intervin arbitrar și din proprie inițiativă în niște relații rămase în suspensie. Îl auzisem odată pe Stiassny dându-și o părere pe care am luat-o literal și fără îndoială mult mai în serios decât intenționase el. Era în legătură cu observația făcută de un alt musafir, și anume că unchiul Hubi, care făcuse o facultate și-și încheiase studiile (chiar dacă fără a obține un titlu), ar trebui considerat ca un universitar. Stiassny a spus atunci: „E parte din tragedia națională a Germaniei că elita ei se împarte în așa-ziși universitari și așa-ziși intelectuali".

Era clar că se vorbea despre două tabere care se dușmăneau. Asta o confirmase și unchiul Hubi când exclamase odată, enervat de Stiassny: „Ce mă irită cel mai mult la intelectualii ăștia e că nu spun niciodată direct ceea ce cred. Sunt ca artileriștii, care nu trag nici ei niciodată direct la țintă, ci în cu totul altă parte, ca să ajungă să lovească acolo unde cred ei că trebuie să lovească. Exact cum fac și evreii". Iar tanti Sofia, care mereu accentua și interpreta ce spunea unchiul Hubi, adăugase de astă-dată, deși Stiassny era protejatul ei: „Sigur că Hubi nu vrea să spună că toți artileriștii erau evrei, deși, când nu își găseau un loc mai ferit la spitalul de campanie sau la cancelarie, îi găseai mai mult ca sigur printre artileriști. Dar Hubi are dreptate, trebuie să fim atenți când Stiassny vorbește vrute și nevrute. Chiar dacă de fapt e un băiat foarte bun și sărac".

În orice caz, vitejii din turn, prietenii buni ai unchiului Hubi erau făcuți din altă plămadă, aparțineau unei alte specii. Aveau o atitudine respectuoasă dar foarte rezervată până și față de universitari, care erau, spuneau ei, „oameni cu o anumită formație profesională care trebuiau să-și câștige existența, cum ar fi: medici, avocați și alții care munceau cu creierul", și nu amatori ca unchiul Hubi „care se aventurează de dragul jocului în regiunile nemărginite ale cunoașterii". Și, dacă cineva se deosebea nu numai prin faptul de a fi universitar, dar mai era pe deasupra și evreu – ceea ce se și întâmpla în majoritatea cazurilor –, atunci prăpastia socială era aproape de netrecut. Era un fapt cert că doctorul Goldmann era și evreu, și intelectual. Întreținea chiar schimburi de idei foarte strânse cu Stiassny, după cum s-a dovedit mai târziu.

Cu toate astea, am fost destul de curajos și mi-am spus că turnul îmi fusese repartizat ca locuință cu intrare separată tocmai ca să primesc pe cine vreau la mine. I-am spus deci roșcatului fiu al doctorului Goldmann că poate să vină să-mi vadă colecția de fluturi. „De fapt – cum te cheamă?" l-am întrebat.

Îl chema Wolf[1]. Am avut o reacție amestecată la nume. Pe de-o parte, mă bucura că noul meu prieten avea un nume care nu era penibil, ca Moise sau Jossel. Pe de-altă parte, nu mi se părea tocmai potrivit să îl cheme ca pe un cavaler din legendele eroice germane. Mi-a explicat însă că Wolf e un nume răspândit printre evreii ortodocși; pe tatăl lui îl mai chema și Bär[2]. Wolf Bär Goldmann... Am început să râd. Noul meu prieten, Wolf, m-a întrebat cum mă cheamă. A trebuit să mărturisesc că mi se spune „Bu-bi"[3]. A pufnit într-un râs nestăpânit, tot așa cum făcuse și camerista Florica, când mă văzuse prima oară în costum. „Dac-ai avea o soră, ar chema-o Mädi?[4] „Probabil", a trebuit să recunosc. „Și părinții tăi ar fi Manni[5] și Weibi[6]?" A durat un timp până să se potolească.

A avut o reacție asemănătoare când l-am dus în turnul de care eram atât de mândru. „Cum adică turn?" a-ntrebat încă de pe scări. Și când am ajuns sus: „Asta numești tu turn? Ia uite colo ce-nseamnă turn". Mi-a arătat spre geamul prin care se vedea, peste coroanele copacilor, acoperișul crenelat al vilei doctorului Goldmann, unde se-nălța un turn cu fanioane. Trebuia să recunosc că mă uitasem de multe ori la el și mă necăjisem că romantismul acelei case neogotice se potrivește mult mai bine stării mele sufletești germane decât mansarda care mi-o provocase. „Ai o cameră în turn?" am întrebat destul de descurajat. „Ce-s mișugă să mă tot șlepăi pe scările alea?! Că doar n-oi fi goi!" mi-a răspuns Wolf.

M-a amărât că folosea cuvântul idiș goi ca să desemneze prostia greoaie. Mi-am zis că poate e o expresie curentă în lumea lor și m-am bucurat că e atât de destins față de mine,

---

1 Wolf – lup (germ.). (N. tr.)
2 Bär – urs (germ.). (N. tr.)
3 De la Bub – băiețaș, băiat (germ.). (N. tr.)
4 De la Mädel – fetiță, fată (germ.). (N. tr.)
5 De la Mann – bărbat, soț (gem.). (N. tr.)
6 Weib – femeie, nevastă (germ.). (N. tr.)

încât îmi vorbește ca și cum aș fi unul de-ai lui. Când voia, vorbea foarte bine germana cultă, de altfel mergea la școală la Viena. Dar o făcea ca pe ceva învățat pe dinafară. Vorbea amestecul de germană stricată, expresii idiș și poloneze – jargonul evreiesc pe scurt – fiindcă această nonșalanță lingvistică de-o bogăție de expresii plină de sensibilitate, culoare și umor corespundea cel mai exact minții lui rapide și mobile și siguranței sale de sine incontestabile.

În ceea ce mă privește, fusesem educat într-un spirit foarte riguros și corect al limbii, în ciuda coloraturii austriece a limbajului familiei mele ai cărei membri vorbeau între ei o așa-numită „germană în papuci de casă", dar puteau, în același timp, să vorbească o germană literară de o claritate de cristal când voiau – și la ei nu suna ca ceva învățat pe dinafară. Îl ascultam acum cu o atenție amuzată pe noul meu prieten Wolf Goldmann vorbind, evaluându-l, ca să zicem așa, și lingvistic.

Și-a aruncat ochii destul de plictisit peste obiectele din turnul meu. E adevărat că vitrina cu fluturi l-a prins un timp, dar eu mă așteptasem să aibă un efect fulminant. Craniul de fildeș i s-a părut greșit din punct de vedere anatomic: tatăl lui avea în cabinetul său un schelet autentic pe care îmi va putea demonstra defectele lui. În fața scrumierei modelate cu jocul de cărți și chiștocul de țigară a clătinat din cap dezaprobator și i-a întors spatele dând din umeri. Când a ajuns la scenele de luptă dintre ulani și cazaci a dat din cap. Nici măcar isprăvile vitejești ale contelui Sándor pe cal nu i-au atras atenția decât câteva clipe. „A fost director de circ?" m-a întrebat în treacăt, fără să aștepte răspuns.

S-a oprit să contemple mai îndelung săbiile și „butoiașul" unchiului Hubi. „Purtați tichiuța pe sub căciula de vulpe?" a vrut să știe. Nu, i-am spus, nu e ca un *yarmulke,* calota mică și neagră pe care o poartă evreii ortodocși sub pălării – de altfel „butoiașul" studenților care nu erau președinți de club era colorat și cu vizieră și se numea *couleur*–, ci era un semn distinctiv al veteranilor la banchetele studențești. M-am

înfierbântat, desfășurând toată gama cunoștințelor mele proaspăt dobândite, vorbind despre obiceiurile și datinile clubu-rilor universitare germane, fiecare cu culorile lui; l-am mai informat că noii primiți se numesc „vulpi" și sunt dați în grija unui maior al vulpilor – tocmai cel care avea voie să poarte pe cap, ca însemn al demnității sale, ceva care lui Wolf Goldmann îi amintea de pălăria de rabin. Am intrat în deta-liile „codului berii", ceremonialul băutului cu reguli stricte, așa-zisul „chef", care nu era considerat doar o plăcere, ci și o măsură educativă importantă: un bărbat trebuie să învețe, în definitiv, să-și poarte rația de alcool cu decență și fără să-și piardă demnitatea.

Wolf Goldmann m-a ascultat cu strâmbătura aceea a ber-becuțului cu chipul luminat de foc: „Și-n timpul ăsta cântați lieduri cu blondina aia frumoasă de se piaptănă peste Rinul tumultuos".

Așa era – vorbea despre „Lorelei". De fapt, era o poezie de Heinrich Heine care, cum știe toată lumea, era evreu, am adăugat eu semnificativ. Cuvintele mele n-au avut nici un efect asupra lui, iar eu m-am enervat la ideea că poate am dat impresia că vreau să stabilesc o apropiere între noi, în felul ăsta grosolan – de goi.

„De-aia e brodată cheia sol pe tichiuță, fiindcă tot cân-tați?"m-a întrebat.

Nu era cheia sol, ci însemnul asociației.

I-am descifrat ornamentul încâlcit al literelor. A dat din nou din cap. Fața lui aprinsă de berbec a rămas serioasă. „Da' spadele? Dacă trebuie să-mpungi cu ele, de ce n-au vârf?"

Puteam să-l informez și despre asta: nu erau paloșe, nici spade și nici săbii, ci florete ușoare folosite doar la dueluri studențești. Deci nu împungeai cu ele, ci doar te duelai. Stăteai cu picioarele desfăcute, nemișcat, bandajat până la urechi într-o armură de piele și de vată, cu o mână îndoită la spate, iar cu cealaltă ieșind din bandajele groase care înfă-șurau brațul ridicat deasupra capului și țineai doar capul și obrajii adversarului. Dacă-l nimereai astfel încât marginea

floretei să-i cresteze fața, secundul întrerupea partida și examina rana. Arbitrul era rugat să constate câte o „crestătură însângerată" pentru fiecare participant. După ce erau cusute și se vindecau, cicatricele deveneau acele „Schmisse" cu care se mândreau universitarii germani. O partidă se compunea din cincisprezece runde, fiecare rundă avea un număr fix de schimburi de lovituri. Hotărâtor era numărul de „crestături însângerate"; dacă una dintre ele era prea adâncă, doctorul-bărbier-felcer, cum îi spuneau studenții, întrerupea duelul și îl declara pe cel rănit scos din luptă. Nu era rușinos să fii „scos din luptă". Dar vai de cel care tresărea chiar ușor sau încerca „să se eschiveze" – adică să evite lovitura adversarului printr-o mișcare a capului – atunci când primea „o crestătură însângerată". Dacă se întâmpla așa, era imediat suspendat, i se impunea „boicotul de bere" pe toată perioada suspendării, nu avea voie să participe la chefuri, să poarte culorile asociației – adică tichia și panglica peste piept – și era exclus de la petrecerile studențești până când își spăla rușinea în alt duel, mai greu. O astfel de șansă de a se reabilita nu i se oferea de două ori. Dacă „eschiva" se repeta, se acoperea de rușine și era exclus fără milă din asociație. Frații lui de până atunci îl ocoleau și rămânea descalificat pe veci (nu mai avea dreptul să ceară sau să dea satisfacție în chestiuni de onoare).

Wolf Goldmann știa ce înseamnă asta, spre surprinderea mea: „Pe noi, evreii, ne-au declarat descalificați", a spus.

N-am știut ce să răspund. Problema descalificării nu se punea decât când erai provocat la duel, i-am spus evaziv, iar duelul studențesc cu floreta era în general ceva prestabilit, și nu o problemă de onoare: o probă de tărie de caracter și de curaj care determina valoarea unui membru. Numărul mare de tăieturi obținute astfel era o dovadă de caracter.

Wolf Goldmann a început să chicotească: „Ca la negri. Dar măcar ăia își crestează ornamente frumoase pe obraji". De altfel, nu aflase nimic nou de la mine, mi-a spus în cele din urmă. Ca student, făcuse și tatăl lui parte dintr-o asociație

evreiască. În orice caz, fără ritualurile ridicole de genul duelurilor și codului berii, ci organizate pur și simplu în scopul autoapărării. Studenții evrei fuseseră atât de des hărțuiți de cei germani, încât se adunaseră și ei în asociații, pregătite să răspundă provocărilor. Fiecare dintre ele avea câte un duelist strălucit care apăra onoarea fraților săi. Nu se luptau cu florete ușoare, țintind doar capul și obrajii, ci cu săbii grele, cu torsul gol și erau atât de agili, încât era nevoie de calități reale ca să ajungi duelist; ochi ageri, prezență de spirit și suplețe. Când un duelist era scos din luptă, era numai din cauza unei incapacități reale. Frățiile naționaliste germane preferau să evite ciocnirile cu acești maeștri desăvârșiți ai spadei. Era unul din motivele pentru care evreii erau socotiți descalificați, mi-a spus Wolf Goldmann zâmbind. O știa de la tatăl lui care fusese, el însuși, cel mai bun duelist al asociației din care făcea parte.

„O să înveți și tu să te duelezi?" am întrebat.

„Că doar n-oi fi prost. Am nevoie de mâinile mele pentru alte lucruri", mi-a spus Wolf Goldmann.

Încă nu înțelegeam pentru ce anume. În orice caz, era clar că avea mare grijă de ele. Activitățile la care băieții de vârsta lui se străduiau să exceleze de obicei îl lăsau rece. Era de așteptat că nu va încerca să-l egaleze pe contele Sándor pe cal și, de altfel, mă îndoiam că grăjdarii ar fi înșeuat un cal pentru un mic evreu localnic. Dar Wolf nu avea ambiții nici în alte privințe. Nu se cățăra în pomi, nu încerca să fie cel mai bun la aruncatul cu pietre, nu cioplea alene și fără rost bețe și bețigașe, nu trăgea nici cu arcul, nici cu praștia și nici măcar nu știa să fluiere printre degete. Îndemânarea mea la toate aceste discipline – mai ales la trasul cu praștia, cu care impresionam pe toată lumea – nu-mi dădea acum nici un fel de sentiment de superioritate, atât de totală era indiferența lui față de ele. Dimpotrivă: începusem să mă simt infantil în comparație cu el.

Am constatat că eram de aceeași vârstă, doar data nașterii diferea, cu o zi sau două. Dar experiența lui de viață era mult

mai avansată decât a mea și nu-mi rămânea decât să mă resemnez și să recunosc că voi reuși, poate, cu condiția să trec reexaminarea fatală din toamnă, să ajung în cel mai bun caz în lumea academică, pe când el era deja indiscutabil un intelectual în germene.

Ezitam deci în continuare să-l poftesc în casa rudelor mele, deși între timp ajunsesem să-l vizitez regulat la el acasă. Comorile pe care avea el să mi le arate nu și-au făcut, la rândul lor, efectul scontat. Pentru întâia oară l-am văzut indispus. Era dezamăgit. Dar, oricât m-aș fi străduit, nu puteam găsi nimic plăcut, care să dea senzația de acasă, în aceste încăperi întunecoase și dezordonate, înțesate până-n tavan cu hârțoage. Cu toată atmosfera de mare burghezie a interiorului – mobile negre, tapisate în pluș, perdele grele de rips, cu ciucuri, drapate artistic – exista și ceva din meschinăria stătută și îndoielnică a locuințelor mic-burgheze. Mobilele ar fi putut să-mi placă – ca orice copil normal, aveam o înclinație către prost-gust. Dar aceste dulapuri și bufete, mese și fotolii nu erau doar încărcate de ornamente sculptate în vechiul stil german de la sfârșitul secolului – care corespundeau, de fapt, preferințelor mele de-atunci –, ci erau și de calitate proastă; lucrate mizerabil și pătate, mai aveau pe deasupra și un aspect neglijent, cu chenare rupte, încuietori stricate și cu teancuri de cărți, ziare și reviste întinse pe fiecare suprafață orizontală.

Wolf mi-a spus că printre ele se găseau rarități bibliofile de o valoare inestimabilă. Încă de pe vremea bunicului său, în bibliotecă erau multe ediții princeps, cu dedicații personale ale autorilor unor scrieri care acum erau greu de găsit. Cea mai prețioasă însă era colecția de documente a tatălui său referitoare la prigonirea evreilor, din Evul Mediu timpuriu până în zilele noastre. Dacă cineva s-ar fi încumetat să cerceteze tema și s-o valorifice, spunea Wolf, ar fi găsit aici o sursă inepuizabilă, și pe de-asupra de mare probitate științifică.

Doctorul Goldmann nu-mi era simpatic. Făcea parte din același tip uman roșcat și pistruiat al chipurilor de berbec

luminate de flăcări ca și fiul său, cu mine se comporta neprietenos, mă temeam puțin de mâinile lui puternice, pătate ca burțile de salamandre și acoperite de păr roșcat ca blana de leu. În privința bunicului Goldmann aveam păreri preconcepute. Aici ironia blândă a unchiului Hubi își făcuse efectul. A venit vorba de el, de bunic, datorită lui Stiassny. Într-o zi l-am întâlnit în casa prietenului meu Wolf Goldmann și am rămas surprins. În mod ciudat, s-a făcut că nu mă observă. Noi – adică Wolf Goldmann și cu mine – tocmai ne pregăteam să trecem prin camera care ducea la cabinetul de consultație al doctorului Goldmann. Fiindcă doctorul era de cele mai multe ori acasă, nu ajunsesem încă să văd scheletul cu care se lăudase Wolf. Voiam să vedem dacă putem să-l inspectăm în timp ce doctorul Goldmann era plecat să-și viziteze pacienții. Stiassny se afla în camera care ducea spre cabinet – un fel de bibliotecă, dacă se mai putea folosi cuvântul acesta într-o casă în care fiecare cameră era ticsită cu cărți. Stiassny stătea aplecat peste niște cărți care zăceau pe o masă. Ținea un creion între dinții peste care buzele lui roșii, frumos desenate, se mlădiau într-un zâmbet pe care nu i-l mai văzusem niciodată – un zâmbet perfect destins, puțin gânditor, fericit. Pentru prima oară i-am văzut chipul nedisimulat și nici ochii nu îi mai erau acoperiți de vălul care-i făcea să pară orbi, sau cel puțin încețoșați, ori de câte ori își juca rolul respingător de „Oare drept cine mă iau eu… ?“ În schimb, de data asta, a părut că într-adevăr nu ne vede. Era total absorbit de ceea ce citea și de ceea ce-l pusese pe gânduri – sau mai degrabă de ceea ce-l punea pe gânduri –, căci buzele lui s-au mișcat puțin, de parcă repetau sau structurau o propoziție, după care s-a aplecat din nou peste scrierile de pe masă.

Ne-am întors automat și am ieșit din cameră în vârful picioarelor. „Vine des pe la voi ?“ am întrebat. Venea regulat de mulți ani și era practic mai acasă la doctorul Goldmann decât în casa rudelor mele. Dar eram sigur că tanti Sofia și unchiul Hubi nu știau ce se întâmplă sau nu voiau să știe.

În orice caz, nu mă așteptam să pomenească întâlnirea noastră, mai ales că nici nu părea s-o fi înregistrat.

Am fost cu atât mai surprins când, la următoarea masă comună, s-a întors demonstrativ către mine, din nou cu aceeași privire de orb, și mi-a spus cu un zâmbet stins: „Evoluția prințului nostru moștenitor ia o întorsătură plăcută. Renunțăm la izolarea sfidătoare și devenim sociabil. Mai mult chiar: întindem punți peste prăpăstii sociale, refacem legături care au fost întrerupte sau, din păcate, niciodată stabilite. N-o să ne bucurăm de aplauzele cercurilor a căror concepție despre lume și sensibilitate națională s-a format în frățiile Kyffhäuser. S-ar putea ca aceia care împărtășesc convingerile unor Schöner și Wolf să considere că e de-a dreptul o trădare a cauzei sacre a gândirii ariene. Dar cum îmi permit eu să semnalez totuși că, pe de altă parte, tocmai astfel junele nostru împărtășește convingerile unui Fichte, ale unui Jahn și ai altor Părinți ai Bisericii mișcărilor studențești: ideilor unor Scheidler, Riemann, Horn și cum i-o mai chema, toți armurii și germanii care, în cadrul naționalismului înflăcărat al Războaielor de Eliberare, luptau tocmai pentru libertate și, în același timp, firește, pentru emanciparea evreilor. Ei n-ar fi suportat ideea că un Heine, un Mendelssohn sau o Rachel Varnhagen trăiesc în ghetou, *nicht wahr*...?"

Tanti Sofia, care observase probabil că răutatea nedisimulată a lui Stiassny era îndreptată împotriva unchiului Hubi, i-a sărit în ajutor ca de obicei, folosind, la rândul ei, metoda intelectuală a aluziei indirecte – adică, în termeni de artilerie, o țintă auxiliară: „Nu mi se pare corect să-l zăpăcești pe băiat cu lucruri pe care nu are de unde să le știe", a spus energic. „El e ca noi, n-are mintea dumitale încâlcită. Lasă-l să facă ce simte, ca și până acum, și-o să fie bine".

Ultima propoziție era, în același timp, o încurajare pentru mine și un avertisment tandru pentru unchiul Hubi ca nu cumva, din cauza vreunor rămășițe sentimentale ale trecutului său naționalist și furtunos, să facă vreo obiecție la

prietenia mea cu tânărul Goldmann, despre care, între timp, aflaseră toți ai casei. Dar unchiul Hubi, care era obișnuit cu aluzii mult mai directe la extravagațele anilor săi formativi, nu se lăsa atât de ușor zdruncinat din buna lui dispoziție care-i dădea un aer sănătos, de măr copt și bucălat. Mai ales că, de fapt, în ceea ce privea antisemitismul, era de acord cu majoritatea celor care-l tachinau. A spus cu un aer mulțumit: „Dacă bătrânul Goldmann ar fi trăit s-o vadă și pe asta – Doamne, ce amuzant, grozav de amuzant!"

Și au început o conversație la care a contribuit fiecare dintre cei de la masă, subiectul fiind un eveniment local și vechi bârfe legate de el. Mi-am explicat atunci rezerva alor mei față de familia noului meu prieten, pe de o parte și, pe de alta, mi s-a complicat foarte tare imaginea pe care o aveam despre germanitate.

„Bătrânul Goldmann", bunicul prietenului meu Wolf și tatăl doctorului Wolf Bär Goldmann, venea din Galiția, pe atunci rusească. Se spunea că era oaia neagră dintr-o droaie de copii ai unui rabin dintre cei erudiți și extrem de evlavioși care-și aveau curțile pe-acolo – „instanțe ale dreptății în toate problemele religioase și morale", spunea Stiassny, „asemănători Sfinților Șeici ai Sufismului cu care se ocupă atâția istorici ai religiilor și atâtea contese savante care-l caută pe Dumnezeu; și se ocupă de ei în mod inexplicabil cu mult mai multă înfrigurare decât de acești trubaduri ai lui Dumnezeu care ne sunt mult mai asemănători în toate privințele, mai apropiați de gândirea și de simțirea noastră".

Nici bătrânul Goldmann nu părea să fi resimțit stima cuvenită pentru credința înfocată și extazul vizionar al rabinilor. Nu urmase calea cu mireasmă de sfințenie a tatălui său, conform vechiului obicei; în schimb se declarase liber-cugetător, plecase în Germania unde, înzestrat el însuși cu talent muzical, se entuziasmase până la extaz de muzica lui Richard Wagner. Pe lângă aceasta, a făcut avere – în mod amuzant, făcând comerț cu vite pentru abator – cu care – „ca mulți

dintre ai săi, mult mai mulți decât am presupune sau am vrea să recunoaștem", a spus Stiassny – a sprijinit financiar întemeierea imperiului lui Bismarck. „Sacrificându-se pe sine și încasând profituri în aceeași măsură, probabil", a intervenit unchiul Hubi, secundat imediat de tanti Sofia: „Aici are dreptate Hubi: întotdeauna evreii au știut să facă bani!"

Existau păreri contradictorii cu privire la data la care bătrânul Goldmann își făcuse apariția în târgul nostru, pentru a se ocupa de negoțul cu vite și aici, într-o regiune agricolă prosperă, și pentru a-și construi vila ridicolă de parvenit. Stiassny susținea că se întâmplase de-abia atunci când, devenit aderent pătimaș al lui Nietzsche, se lepădase de Wagner, pentru ca apoi, dezamăgit de autocratismul lui Bismarck, să întoarcă spatele Germaniei. Toate acestea erau totuși contrazise de stilul demonstrativ pro-german al casei sale care, introdus fiind de un evreu într-o provincie a Imperiului Habsburgic, putea fi, pe bună dreptate, considerată drept o curiozitate. Cert e că nu s-a bucurat de aprobarea tatălui unchiului Hubi, un austriac de modă veche, ultraconservator, de un devotament aproape religios față de împăratul Franz Iosif și care, în aura dreptului divin al monarhului său, juca aici un rol de patriarh, întrecând cu mult autocratismul lui Bismarck. I s-a părut, probabil, că un evreu care se comportă ca un naționalist german nu poate fi decât un amestec absurd a două antiteze profund incompatibile, chiar dacă la fel de respingătoare, o monstruozitate atât de sfidătoare, încât singura soluție era s-o ignori cu totul, să-i neglijezi existența pentru a nu te lăsa cumva provocat de ea. „Bietul tata mai avusese necazuri și cu mine în privința aceasta", a fost nevoit să mărturisească rușinat unchiul Hubi – dar din nou i-a sărit în apărare tanti Sofia: „Doar erai foarte tânăr, Hubi – cam când era? Prin 1889 sau '90, încă înainte să ne fi cunoscut. Nimeni nu se putea aștepta să ai minte la vârsta asta. Trebuie că aveai vreo optsprezece ani, dacă acum mergi spre cincizeci și opt".

Pe vremea aceea, în ciuda unor referiri ale tatei, nu aveam decât reprezentări nebuloase în legătură cu numele lui Nietzsche, cu înființarea Reichului lui Bismarck, cu tendințele sale antiliberale sau chiar cu motivele aversiunii vechilor austrieci ultramontani față de naționaliștii germani; și totuși mi-am dat seama că era vorba de un du-te-vino bizar, o interșanjabilitate surprinzătoare de atitudini și poziții opuse, în care ostilitățile ajung la apogeu atunci când una dintre părți preia dogmele celeilalte. Bătrânul Goldmann a trebuit să o afle pe propria-i piele. Căci fiul lui, tatăl prietenului meu Wolf, pe care-l trimisese să studieze la Praga și la Viena tot ceea ce nu putuse studia serios el însuși: – umanioarele, care duc la eliberarea spirituală a oamenilor și deci la libertatea lor –, fiul acesta atât de favorizat de soartă se întorsese după ce absolvise studii aride de medicină. O altă urmă lăsată de trecerea prin vechile și venerabilele universități a fost o repulsie plină de ură față de teutonomania exaltată a părintelui său; s-a declarat sionist și susținător înverșunat al întemeierii statului național evreiesc în Țara Făgăduinței și, pentru a sprijini această mișcare, și-a început colecția de documente despre persecuțiile împotriva evreilor. Toate acestea l-au amărât nespus pe bătrânul Goldmann care, o viață întreagă, nu visase altceva decât asimilarea totală a evreilor într-o lume lipsită de prejudecăți, o lume a egalității, fraternității și libertății tuturor oamenilor – deci o renunțare generală, în numele unui omenesc comun, la orice fanatism și șovinism politic, național sau religios; i se părea că această renunțare trebuia să fie în primul rând scopul celor care timp de două mii de ani fuseseră victimele unui astfel de șovinism orb.

Stiassny se aprinsese de-a binelea, își lepădase complet aerul de slugărnicie perfidă, trăsăturile lui frumoase îi ieșeau iarăși în evidență, în timp ce ne povestea că ceea ce-l adusese pe bătrânul Goldmann, dezgustat de naționalismul gălăgios al Reichului împăratului Wilhelm, în inima acestui ținut al varietății etnice și religioase fuseseră tocmai aceste concepții

progresiste. Aici, în atmosfera unei vechi administrații imperiale al cărei scop ar fi trebuit să fie păstrarea unei armonii pașnice între diversele confesiuni, limbi, caracteristici naționale și obiceiuri etnice, sperase să găsească cel mai prielnic teren pentru mesajul lui civilizator. După ce a adăugat că ar trebui încercată o înțelegere în acest sens a romantismului bismarckian, al vilei Goldmann, Stiassny a recăzut iarăși în atitudinea lui ironică „Dar cine sunt eu oare". Cu ochii stinși și cu un zâmbet de om care a înghițit cenușă, a explicat că vila Goldmann nu putea fi privită doar ca o expresie a prezumției evreiești, o insolență de arivist care s-a îmbogățit prea repede pe căi nu tocmai curate. Nu era aroganța unui parvenit evreu, a insistat el, care folosește o avere proaspăt dobândită pentru a se învești în mantia respectabilității patriciene. Nimic din toate acestea; turnurile și balcoanele, fanioanele și giruetele exprimau, de fapt, nostalgia unui cod cavaleresc al dreptății universale la care cei ce ar fi trebuit să-l lase moștenire din generație în generație renunțaseră de mult în schimbul celui mai grosolan, mai plat filistinism.

Unchiul Hubi, plin de o bună-dispoziție bine oxigenată cu aer curat, a rămas imun și de această dată la împunsătură. Modest din fire, nu îi plăcea să iasă în evidență în conversații, chiar dacă avea ceva de spus; dimpotrivă, trebuia să fie mereu îndemnat de tanti Sofia să vorbească: „Hai, Hubi, spune-ne o dată ce gândești!" Când însă începea să vorbească, o făcea cu un umor sec care dovedea un spirit pătrunzător de observație și era, în orice caz, mult mai eficace decât arabescurile abstracte și întortocheate ale lui Stiassny. Nici de astă dată umorul lui nu și-a ratat efectul.

În câteva propoziții concise a evocat sărbătorirea care avusese loc în 1893, cu ocazia împlinirii a patruzeci și cinci de ani de când se urcase pe tron împăratul Franz Iosif, cu toate întâmplările hazlii inevitabile la o sărbătoare populară organizată de notabilități, într-un târg caraghios de provincie din Europa de Răsărit: confuzia din timpul marșului pompierilor voluntari, cu evreul de paradă căruia casca îi

alunecă peste nasul coroiat și pantalonii îi ajung peste genunchi; fanfara cântând îngrozitor de fals; discursul stupid al primarului transpirat, într-o germană de mărginean care părea o parodie involuntară; cercul fecioarelor îmbrăcate în alb care stârneau remarci deocheate în rândul flăcăilor și așa mai departe. Tatăl unchiului Hubi fiind, ca să zicem așa, reprezentantul local al Maiestății Sale Apostolice, a fost copleșit cu omagii și, în aceeași măsură, a împărțit onoruri de la înălțimea demnității sale de locțiitor conștient de responsabilitățile ce-i revin. Tocmai când isprăvise cu sarcina laborioasă a împărțirii decorațiilor și se pregătea să pornească spre primărie, urmat de cler și notabilități, trecând prin fața elevilor și a diverselor asociații, l-a oprit bătrânul Goldmann. Am revăzut scena când mi s-a pus în cale Wolf Goldmann, în ziua în care expediția mea în costum de student eșuase; mi-l închipuiam pe bătrân cu același chip de berbec luminat de foc și aceeași siguranță de sine de nezdruncinat. Nu mai era un nou-venit bătrânul Goldmann. Castelul lui din cărămidă roșie cu fanioane împodobea peisajul orășelului de câtva timp. El însuși nu intrase însă în contact nici cu comunitatea evreiască, și cu atât mai puțin cu alte grupuri sau grupări religioase, etnice sau sociale. Acum simțea el că venise momentul să iasă din izolare. Doar sărbătoreau patruzeci și cinci de ani de domnie a unui patriarh al națiunilor sub a cărui generoasă oblăduire părintească se spunea că își găsește adăpost orice rasă, nație și religie, orice spirit și orice caracter.

Unchiul Hubi nu și-a putut reține un chicotit când și-a amintit de întâlnirea istorică: „Parcă-l văd încă pe tata cum se uita la evreul care se plantase în fața lui cu mâna întinsă și cu grăsana de nevastă-sa după el. Îmi permiteți, domnule Baron, ca să mă prezint și eu cu această ocazie solemnă: Goldmann mi-i numele, Saul Goldmann; domnul Baron a observat poate că m-am stabilit aici, în această comunitate din care doresc să fac parte, de câțiva ani buni și că mi-am înălțat casă... Trebuie spus că bătrânul mai vorbea puțin idiș, nu prea mult, dar destul – ceva de care nu te puteai

dezbăra când veneai din fundurile Galiției – astfel încât când a spus « casă », a părut că spune « coșer ». Iar tata s-a întors către primar și l-a întrebat « Ce i s-a sculat cu coșer ? » și și-a văzut de drum, lăsându-l pe evreu baltă cu nevastă-sa cu tot, cu o mutră pleoștită, cu pălăria ținută respectuos în fața pieptului, cu picioarele strâmbe în pantofii lui vulgari și ascuțiți, cu vârfurile în sus…“ Tanti Sofia l-a confirmat ca de obicei. „Așa-i, nu se poate spune că era frumos bătrânu' Goldmann, cu capul lui de morcoveață, chiar dacă ar fi fost bogat ca Rotschild. Da, da, Hubi are dreptate. Nici nevastă-sa nu arăta mai bine, și era de vreo două ori cât el.“

Până atunci nu avusesem nici o reprezentare a femeilor din casa Goldmann. Numai când a fost menționată nevasta bătrânului Goldmann, bunica prietenului meu Wolf, mi-am dat seama că probabil existaseră și femei. Îmi aminteam vag că văzusem pe pianul din casă, între teancuri de partituri, o fotografie, dar nu-mi trecuse prin gând că poate fi mama lui Wolf. Peste câteva zile, când tanti Sofia a extras un plic pentru Stiassny din poșta sosită de dimineață și mi l-a dat să i-l duc în cameră, am văzut aceeași poză în ramă de argint pe biroul lui Stiassny. Era un chip cu trăsături regulate, aproape exagerat de prelungi, încadrat de părul tuns sever paj, cu o gură expresivă și cu o privire spiritualizată, tipică pentru sfârșitul perioadei Jugendstil. Până să mă lămuresc că era același chip pe care îl văzusem pe pianul Goldmannilor, am crezut că e o actriță admirată de Stiassny. Acuma începuse să mă intereseze. „Cine e ?“ l-am întrebat pe Wolf cu prilejul următoarei vizite la el. „Cea care m-a adus pe lume“, a răspuns, fără cel mai mic semn de emoție.

Nu eram sigur că înțelesesem bine. „Adică mama ta ?“

„Ce altceva ? Al doilea tată ?“

„A murit ?“ l-am întrebat șovăitor.

„Doamne ferește ! De ce să moară ?“

„N-am văzut-o niciodată aici.“

„E divorțată, firește. Trăiește la Viena. Ceramistă principală la atelierele de-acolo.“

„Stiassny o admiră mult probabil. Are poza ei pe birou."

„Da", a spus Wolf în treacăt. „Cred că a fost unul dintre amanții ei. Cel mai cunoscut e Peter Altenberg."

Nu știam cine era Peter Altenberg; în orice caz m-a șocat felul în care prietenul meu vorbea despre mama lui.

„O vezi din când în când?" am întrebat.

„Când sunt la Viena", a răspuns el imperturbabil, apoi, dintr-odată, a intrat într-o stare de agitație care-l cuprindea uneori. „Oricum, trebuie să pleci acum. Am de lucru."

Nu era prima oară când întrerupea în felul acesta abrupt și cu aceeași explicație întrevederile noastre – în general, mi se părea că o face atunci când îl enervau naivitățile mele. Nu aveam cum să mă prefac că nu observ aceste momente. De aceea nici nu-l întrebam ce anume are de lucru. Nu putea fi vorba de lecții acum, în timpul vacanței; era exclus să aibă restanțe ca mine. Puținul pe care îl spunea despre școala lui de la Viena îmi dădea să înțeleg că era o instituție foarte modernă, cu un program de studiu care pe mine mă intimida prea mult ca să mai cer informații suplimentare, în vreme ce lui îi venea foarte ușor să țină pasul. Știam că, în orice caz, era inutil să încerc să-l rețin dacă el susține că vrea să lucreze. Așa că am renunțat să mai insist; până la urmă am profitat și eu de pe urma fermității lui pentru că, de plictiseală, mă întorceam în turn și mă apucam de lecții, cu basetul Max zăcând fericit la picioarele mele.

Uneori nici eu nu prea aveam chef să-mi petrec timpul cu Wolf Goldmann. Încrederea lui plină de suficiență îmi rănea amorul propriu; și era întotdeauna atât de prozaic, încât adesea părea banal. Faptul că cineva putea spune cu atâta dispreț că propria lui mamă era amanta unui bărbat, altul decât tatăl lui – și nu a unuia singur, ci a mai multor astfel de bărbați! –, mi se părea la fel de respingător ca surâsul stins al lui Stiassny, care era, de obicei, o introducere la ceva care urma să-mi spulbere o iluzie întreținută până atunci în mod automat. Și, deși mă fascina, simțeam totuși că nu corespundea ființei mele sau, mai bine zis, că mă

neliniștea într-un fel care mă obliga să mă pun sistematic pe mine însumi sub semnul întrebării, împreună cu tot ceea ce crezusem și considerasem a fi adevăruri definitive.

Am hotărât deci să nu mai fac nici un gest pentru a reduce distanța care exista între tânărul Goldmann și mine din cauză că el nu era primit în casa rudelor mele. Dar situația s-a schimbat de la sine și pe neprevăzute.

Printre puținele lucruri cu care reușisem să-l impresionez pe blazatul meu prieten a fost Daimlerul unchiului Hubi – un automobil mare care făcea să se accelereze pulsul oricărui puști de vârsta noastră. Perfecțiunea lui strălucitoare de nichel și lac, puritatea unghiurilor și a proporțiilor, masivitatea impozantă și roțile solide de cauciuc de culoarea elefantului produceau o plăcere erotică ce lipsește cu desăvârșire produselor pe bandă rulantă de azi. E adevărat că Wolf, aparent impresionat, mi-a spus: „Mare scofală, o mașină în zilele noastre. Dacă ar vrea tata, ne-am putea permite și noi una. Ar fi însă o mare prostie cu drumurile care există aici". Și nu puteam să nu-i dau dreptate; automobilul rămânea, de fapt, mai tot timpul, într-un compartiment încuiat al remizei de trăsuri care, pe vremea aceea, erau folosite foarte des, unchiul Hubi și tanti Sofia deplasându-se la intervale foarte rare cu el, doar la Cernăuți sau la București. Totuși Wolf a trebuit să recunoască faptul că simțea și el farmecul senzual al vehiculului, care nu era doar un simbol al distincției și al bogăției, ci, la fel ca un cal înaripat sau un covor zburător din povești, avea puteri asupra timpului și spațiului.

Servitorului Geib, care îndeplinea și funcția de șofer pentru plimbările la oraș, nu-i plăcea când ne vedea cum ne urcam în Daimler, cum răsuceam volanul și cum ne jucam cu claxonul în formă de balon care, pe vremea aceea, era prins în exterior, pe ușă. Ne dădea, cu un aer dezaprobator, cheia compartimentului din remiză rezervat garajului. Meșterea neobosit împreună cu Haller, potcovarul, la motorul și la caroseria automobilului care, deși nu mai era nou, strălucea și funcționa de parcă de-abia ieșise, neîntinat ca o fecioară,

pe porțile atelierului; unchiul Hubi insista, de altfel, ca mașina să fie perfect întreținută. Între timp descoperisem că peretele garajului separa podul de fân de remiză și că acolo sus era o fantă prin care puteai privi în garaj. Ne cățăram deci, când nu voiam să-i cerem cheia lui Geib, până în podul cu fân de peste grajduri, apoi ne târam de-a lungul lui până în dreptul fantei, ne întindeam în fața ei, ne uitam în jos la automobil și comentam calitățile și avantajele lui tehnice. Claxonul prins de ușă îl supăra pe prietenul meu, îl găsea demodat și, ca să ne distrăm, mi-am luat praștia și am tras în balonul de cauciuc; la impactul puternic cu proiectilul de plumb, cornul de cupru a sunat scurt și tare. Geib, care era din întâmplare prin apropiere, a descuiat repede ușa garajului, a intrat și a examinat din ce în ce mai nedumerit automobilul, fără să-și poată explica cine a claxonat.

Și astfel, am transformat totul într-un joc care ne amuza la fel de mult ca scenele comice din comediile cu Buster Keaton sau Harold Loyd, care erau la modă la vremea aceea. Dacă știam că Geib sau Haller se află pe aproape, trăgeam prin fantă în balon, claxonatul îl aducea pe unul sau pe celălalt imediat la fața locului, îl făcea să deschidă ușa și să scormonească prin toate colțurile în căutarea obiectului misterios datorită căruia funcționase claxonul. Între timp, noi stăteam în ascunzișul de după peretele cu fantă și încercam să ne stăpânim hohotele de râs. Când investigația care nu ducea la nimic lua sfârșit și ușa se încuia din nou, mai trăgeam o dată și mistificarea începea din nou.

Odată însă, Haller a găsit unul din proiectilele de plumb pe care le cunoștea, fiind turnate în potcovăria lui. L-a băgat în buzunar, iar noi ne-am potolit un timp cu bancurile și am așteptat destul de plouați urmările. Dar nu s-a întâmplat nimic și am luat-o de la capăt. Am devenit atât de îndrăzneți, mai ales cu bătrânul Geib, încât mai trăgeam o dată în clipa în care se întorcea cu spatele, astfel încât trâmbița din spatele lui îl făcea să se smucească înapoi de parcă automobilul era

pe cale să pornească de unul singur și îl avertiza prin claxon să se ferească din calea lui.

Naivitatea bătrânului Geib era, pentru noi, prilej neîncetat de distracție. Probabil că Haller uitase să-i povestească despre descoperirea lui sau era și el, la rândul lui, răutăcios și voia să vadă dacă Geib va reuși să descopere de unul singur ce se ascundea în dosul vrăjitoriei. Geib se lăsa însă mai departe păcălit de noi, ca o marionetă agățată de sforile bunului nostru plac. Era de neînțeles cum nu vedea proiectilele noastre sărind prin jur – nu-mi dau seama dacă de vină era vacarmul claxonului zgomotos sau zelul lui excesiv de a descoperi misterul. Încerca să se ia la întrecere în vicleșuguri cu claxonul autonom: îi întorcea spatele intenționat și aștepta pândind, încremenit și rotindu-și ochii în toate părțile următorul claxon, se întorcea brusc cu fața, cu un aer pe jumătate triumfător, și se trezea iarăși cu Daimlerul gol în față. Își apropia încet urechea de masca de radiator și de scaunele tapisate, le asculta, se târa pe sub șasiu și ieșea de-acolo aproape imediat, scuturându-se de parcă-l înțepase o tarantulă – pentru că, bineînțeles, trăsesem iarăși în claxon. Bietul de el, îmi făcea aproape milă în cele din urmă. Stătea în picioare, storcându-și creierii, cu brațele atârnându-i și ieșea apoi, înjurând, din garajul pe care-l încuia pe dinafară, indiferent dacă claxonul mai suna sau nu.

Firește că jocul acesta nu putea continua la nesfârșit. Odată, când Geib, pe jumătate întors către claxon, era iarăși adâncit în gânduri, am refuzat, făcând semne mutești, să trag cu praștia, deși Wolf Goldmann mă tot împungea cu cotul, îndemnându-mă să o fac. Trebuie totuși să recunosc că nici nu m-am străduit prea tare să-l opresc când mi-a smuls praștia din mână, a luat unul din proiectilele pe care le-aveam în față, l-a introdus în laț, a întins elasticul puternic și a tras.

Îmi închipuisem că nu va nimeri ținta. Dar a tras atât de departe de ea, încât a nimerit drept în parbriz. Geamul s-a fisurat ca o pânză de păianjen strâns țesută în jurul unui centru de țăndări și de sticlă pisată.

Acum era imposibil ca Geib să nu ne descopere ascunzătoarea. Deși am încercat să ne strecurăm peste peretele șurii, ne-a văzut imediat și ne-a strigat. Ne-am dat jos rușinați pe scara pe care o așezase ca să urce la noi. „Aș vrea să-i spun unchiului Hubi că eu sunt vinovatul", am spus – nu atât din generozitate, ci fiindcă îmi imaginam că delictul nostru va fi mai ușor iertat dacă eu eram autorul, și nu un ovreiaș local. „Îmi pare rău, n-am vrut să fac nici o stricăciune."

Dar nu ținusem seama de Wolf în hotărârea mea. „Da' ce ești tu? – m-a atacat el – tutorele meu? Sau ești meșugă?" Fața lui de berbec era roșie toată și atât de schimonosită, de parcă o ținea aproape de un foc puternic. „Ia uite ce eroism de goi! Ce mare lucru, o bucată de sticlă? Tata o s-o plătească."

„Asta să i-o explici conașului!" a spus Geib și l-a apucat de umăr.

„Jos mâinile sau strig de adun tot satu'!" a spus Wolf Goldmann. „Ce crezi dumneata, că nu merg de unul singur? Ce să spun, mor de frică. *Oy gevalt*!" A luat-o repede înainte, drept spre casa rudelor mele.

În hol, unde Geib ne-a lăsat să așteptăm, a început iar să chicotească: „Coarne?" arătând cu degetul la trofeele de vânătoare de pe pereți. „În locul vostru nu le-aș ține așa la vedere."

Nu am înțeles ce voia să spună. Nu știam de transferul de semnificații al cuvântului coarne și nici la ce făcea el aluzie. Dar am avut impresia că văd pentru prima oară toate aceste coarne de cerb, de căprior și de capră sălbatică, ce se plecau amenințător spre noi și ne înconjurau din toate părțile, cocoșii de munte împăiați cu penele cozii desfăcute ca un evantai și colții lucioși de mistreț.

Niciodată până atunci nu fusesem conștient de faptul că astfel de dovezi de forță și de abilitate erau o barbarie care se prelungise din epoca de piatră până în secolul douăzeci. Firește că atunci a fost mai mult un sentiment decât o idee pe care s-o pot exprima în cuvinte. Nici nu am apucat să mai reflectez la toate astea pentru că prietenul meu Wolf a

descoperit pianul cu coadă al lui tanti Sofia și a fluierat admirativ printre dinți: „Un Bösendorffer autentic! Dar ce caută aici?"

A deschis capacul și a cântat unul, două acorduri, și-a tras cu piciorul, fără să se miște de la pian, taburetul aproape, s-a așezat și a început să cânte – cu o virtuozitate care mi-a tăiat respirația.

Se pare că unchiul Hubi nu era acasă, iar Geib se dusese după tanti Sofia, care urma să-l tragă la răspundere pe făptaș. A intrat și s-a oprit în mijlocul camerei, așteptând să termine copilul-minune, apoi s-a îndreptat către el și i-a spus: „Dumneata ești foarte bun. De când cânți dumneata și cu cine ai învățat?"

Wolf Goldmann nici măcar nu s-a obosit să întoarcă capul. „Chopin îi impresionează întotdeauna pe profani", a spus peste umăr. „Acum lucrez la Brahms."

A mai cântat câteva măsuri, s-a oprit, a închis capacul, s-a întors cu scaun cu tot și a privit-o pe tanti Sofia deschis în ochi: „Am spart parbrizul automobilului dumneavoastră".

„Știu", a spus tanti Sofia. „Dar mai întâi ridică-te de pe scaun și spune frumos bună ziua, și pe urmă mai stăm de vorbă."

„Formalități", a spus cu un oftat teatral Wolf, dar s-a ridicat în picioare. Spre mirarea mea, tanti Sofia a izbucnit în râs și a spus: „Și totuși o să trebuiască să le înveți. Ia răspunde-mi dumneata acum la întrebare: de când cânți la pian și cu cine ai învățat?"

Începând de-atunci, am cunoscut un sentiment pe care nu-l mai avusesem niciodată: gelozia născută din invidie. Era ceva urât, care îmi dădea tot felul de gânduri și de dorințe urâte, iar atunci când încetam să mă mai frământ dureros, rămâneam cu un gol în sufletul pustiit, în care se furișa iarăși acel dor nebulos și stăruitor, *skușno*.

Tanti Sofia a făcut o adevărată pasiune pentru tânărul Goldmann. Zi de zi era la noi acasă; dimineață, când de-abia ne terminasem al doilea mic dejun, era deja așezat la pian

în hol și exersa toată dimineața în timp ce ceilalți – în afară de mine – își vedeau de treburile lor. La prânz dispărea, dar se întorcea imediat după-masă și cânta singur până își termina tanti Sofia treburile de peste zi. Apoi, după ce ea își schimba toaleta pentru cină și apărea în hol cu o strălucire de femeie îndrăgostită pe față, tumultul furtunos de note continua sub îndrumarea ei. Din când în când intervenea și ea, pentru a-i demonstra o interpretare proprie dar, în general, își retrăgea aproape imediat mâinile de pe clape și spunea: „N-am mai exersat de-atâta timp!" Cuvintele aveau un răsunet pios, de parcă trăia iluminarea unei promisiuni pascale potrivit căreia acest băiat o întrecuse pentru a îndeplini ceva mult mai măreț decât fusese ea în stare vreodată. Se îmbujora la față ca o îndrăgostită fericită să renunțe la propria persoană și spunea: „Voiam doar să-ți arăt cum l-am auzit pe Liszt interpretând pasajul când eram tânără".

Mi-era clar până și mie că tot ce fusese îngropat tot timpul – dorințe, vise și speranțe de tinerețe – ieșea la suprafață și prindea o viață nouă, tangibilă, pulsând cu sânge cald prin acest băiețel roșcovan. Și, când privirea unchiului Hubi se întâlnea cu a mea, sau a mea cu a lui, se reflecta foarte clar în ele regretul că pierduserăm intimitatea și armonia familială a serilor noastre de duioase cântece naționale în schimbul a ceva care era, fără îndoială, de un nivel mai înalt decât încercările noastre muzicale ratate și plăcute, dar care ne excludea total din joc de-acum înainte. Dincolo de asta însă, ne lega și o înțelegere masculină tacită, de a nu o tulbura pe tanti Sofia, ba chiar de a o încuraja și stimula sau, poate, la un moment dat, de a o apăra de ea însăși. Și, uneori, bineînțeles, citeam unul în ochii celuilalt un dezgust fizic față de puiul de evreu care „pe furiș", cum avea să spună Stiassny mai târziu, „se folosise de seducția artei muzicale ariene" pentru a o dezechilibra pe această femeie caldă la suflet, exemplar de rezonabilă și de solid ancorată în viață.

Era aproape straniu cum îmi dădeam seama în zilele acelea că Stiassny mă observa și părea să știe aproape tot ce simțeam.

De altfel nu o făcea numai el, ci – cu excepția mătușii Sofia, care nu mai vedea nimic – aproape toată lumea din casă, începând cu bătrânul Geib. Scene bizare, a căror tensiune, țesută din rezonanța celor întâmplate, îi fascina pe toți în afară de cei doi protagoniști care se aflau în centrul lor, tanti Sofia și Wolf Goldmann, „perechea de îndrăgostiți".

Uneori, de pildă, un pasaj continua să fie exersat la nesfârșit, deși Geib anunțase de mult că cina e servită și stătea în ușa sufrageriei, iar unchiul Hubi care, plin de tact, tușea ușor în pauzele dintre furtunile de sunete spunea aproape scâncind în cele din urmă: „Sofia, masa e gata de o jumătate de oră". Eforturile lui rămâneau zadarnice; toți, până și Stiassny, eram cuprinși de un fel de vrajă care ne îngreuna mișcările și făcea ca privirile noastre să fie atât de semnificative, încât nu mai îndrăzneam să ne uităm unul la altul.

Atmosfera devenea din ce în ce mai încărcată până când, în sfârșit, tanti Sofia constata că e destul pentru azi, se întorcea către Geib și-l întreba pe un ton nerăbdător: „Nu-i gata masa?" adăugând apoi, după ce Geib răspundea că probabil tocmai o încălzesc la bucătărie pentru a doua oară: „Mai pune un tacâm pentru tânărul Goldmann!"

Unchiul Hubi își permitea în treacăt întrebarea: „Nu e mai simplu dacă se mută cu totul la noi?" Și, ca de obicei, tanti Sofia îl confirma, chiar dacă cu un aer puțin distrat și mecanic: „Așa e, ar fi mai simplu. Vai, Hubi, ce dreptate ai!..." și noi toți, care stăteam în jurul lor și așteptam până când tanti Sofia își petrecea brațul pe după umerii firavi ai lui Wolf Goldmann ca să-l conducă în sufragerie, în timp ce noi, cu capetele plecate sub coarnele de cerb de pe pereți îi urmam, conștienți fiind de ridicolul cu justificări de-a dreptul metafizice al acestei situații.

Stiassny era atunci, firește, în elementul său. Ochii lui spălăciți urmăreau cum Geib, după ce ținea scaunul mătușii Sofia, venea la mine și-mi acorda aceeași atenție și cum, apoi, se aranja ca, atunci când servea mâncarea, tanti Sofia să nu-i poată umple farfuria lui Wolf Goldmann, care stătea

lângă ea, spunând „îl servesc chiar eu; e mai simplu așa", în timp ce eu așteptam la capătul cel mai îndepărtat al mesei. Geib avea o grijă deosebită să fie serviți toți ceilalți și mai ales eu, indicându-mi discret cea mai bună bucățică, înainte să vină rândul „ovreiașului". Atunci Stiassny schița un zâmbet mai stins ca niciodată, cu buzele lui frumoase: „Felicitări, au mai rămas vasali credincioși care nu au dezertat. Fermentul descompunerii nu a pătruns încă peste tot!" – ca apoi să izbucnească în râs, când unchiul Hubi îl reducea la tăcere cu un scurt: „Stiassny, găsesc că e de prost-gust!"

Intimitatea care ne lega de mult, pe unchiul Hubi și pe mine, s-a transformat cu timpul în prietenie – prietenia dintre un băiat și un bătrân, lucidă și darnică precum o toamnă, limpezită de patimile dintre oameni de aceeași vârstă și înclinată doar spre bunătate, înțelegere și încredere necondiționată. Mă lua cu el pretutindeni, în inspecții la fabrica de bere sau la grădină, în mod ostentativ tocmai în clipa când tanti Sofia spunea că e de datoria noastră să facem tot ce ne stă în putere pentru a oferi unui geniu ca tânărul Goldmann posibilitățile celei mai bune educații. Ea se declara de acord cu tatăl lui, care era de părere că ar fi fost o crimă să-l confrunți acum pe copilul-minune, care putea da oricând un concert, cu publicul; și că ar trebui făcut tot posibilul ca maturizarea lui personală să se formeze în cele mai bune condiții și să egaleze capacitățile sale precoce de virtuoz. Sigur că nu a ajuns atât de departe încât să ia legătura personal cu doctorul Goldmann, ci s-a folosit de Stiassny pentru a-i transmite tatălui părerile, intențiile și deciziile ei cu privire la tânărul Goldmann.

Unchiul Hubi se folosea de obicei de prilejul pe care ni-l oferea proiectul de educație a geniului comunicat nouă, cu ardoare înduioșătoare, de către tanti Sofia, pentru a se întoarce către mine demonstrativ și a mă întreba: „Vii cu mine la fermă? Trebuie să văd ce se întâmplă cu oile – cred că le duc regulat la păscut în rezervația de puieți din luncă". Și apoi, într-un fel ce nu-i stătea în fire, i se adresa cumva tangențial

mătușii Sofia, care mai era încă la masă și își ungea miere pe chiflă, absentă și îngândurată: „Cred că nu ne întoarcem la prânz, mâncăm la administrator. Stiassny ar spune probabil că nu trebuie să ne facem iluzii asupra golului pe care-l lăsăm în urma noastră – nu-i așa, Stiassny?"

Drumul călare până la fermă îmi făcea plăcere și fiindcă mi se părea că va contribui la formarea mea ca emul al contelui Sándor, oferindu-mi ocazia să ascult cu multă atenție sugestiile și sfaturile folositoare, permanent însoțite de câte o anecdotă, ale unchiului Hubi, care-și petrecuse viața călare; ca vechi cavalerist, își făcuse din călărie o ideologie, o metaforă a unui mod de viață și, în ciuda constituției sale de tip picnic, era un călăreț remarcabil. Dar, în afară de asta, mă simțeam foarte mulțumit spunându-mi că, văzându-ne cum traversăm târgul împreună călare, ștrengarii, care ar fi reușit să mă umilească dacă Haller, fierarul, nu ar fi intervenit și nu i-ar fi izgonit ca pe un roi de muște, se vor convinge, în fine, de puterea pe care o aveam în spate și pe care în curând aveam s-o reprezint și s-o exercit chiar eu.

Căci devenea din ce în ce mai clar că unchiul Hubi avea intenția să mă numească urmașul lui. A început să mă implice sistematic în cercul lui de activități, sarcini și îndatoriri. Firește că, din nou, Stiassny nu s-a putut stăpâni să nu comenteze:

„Am văzut că-n ultimul timp avem iarăși culori în obrăjorii care, până acum, au fost pentru mine prilej de îngrijorare cu privire la prețioasa sănătate a junelui nostru. Să fie oare pentru că ne-am luat în serios rolul de prinț moștenitor? Ne învățăm cu viitoarea meserie, nu-i așa? Ni se confirmă misiunea chiar dacă, din înlănțuirea de datorii moștenite, e vorba deocamdată doar de a ține caii predecesorului de dârlogi și de a goni muștele cu o rămurică ruptă din frunziș, în timp ce Herr Onkel discută cu administratorul ore în șir despre cum stau lucrurile și despre măsurile care trebuie luate pentru a le îmbunătăți – oricum stăm prin preajmă, ascultăm, primim instrucțiuni și inițieri –, asta ne consolidează înfumurarea, nu-i așa? Sau greșesc? Oare cine sunt

eu ca să știu toate astea? Rândașul va deveni într-o bună zi cavaler și moșier, tot așa ca și scutierul medieval. Poate acum nu ne vom mai simți atât de părăsit și de exclus prin înțelegerea de natură superioară care o leagă pe onorabila noastră gazdă de tânărul Goldmann. Ne simțim puternic, pe cale de a deveni ceva bine definit, chiar dacă e altceva și mai puțin spectaculos decât ceea ce e, datorită talentului său de pianist, prietenul mai înzestrat. Trebuie să recunoaștem, totuși, că ce face cel din urmă e cu totul excepțional. Dar tocmai în această perfecțiune *nicht wohr*, în această desăvârșire neomenoasă – care exclude și înjosește nemilos ceea ce nu e la fel de împlinit, și face ca orice mediocritate să pară o blasfemie –, există ceva rece și tăios care nu ține seama de nimic în aroganța sa și e respingător. Oamenii vorbesc atât de mult de natura daimonică a artistului – iar ceea ce ne apare drept daimonic nu e nimic altceva decât, pe de o parte, caracterul respingător al acestui absolut necondiționat și, pe de alta, atracția pe care desăvârșirea o exercită asupra noastră. Dacă nu m-am făcut bine înțeles – toți ai casei știu că sunt un vorbitor haotic – : ceea ce o să devenim sau suntem deja pe cale de a deveni, datorită bunelor intenții ale lui Herr Onkel, adică un gospodar cumsecade nu e desigur ceva de categoria unui artist, în schimb, însă, e mai omenesc, mai deschis, mai acceptat de toți. Devenim ceea ce au fost multe alte generații înaintea noastră, nimic extraordinar, ce-i drept, dar e totuși o evoluție firească și sigură – două însușiri care sunt dureros de absente în cazul artistului, în timp ce primul nu are altceva de făcut decât să fie onest și modest, ceea ce și este prin natura lui, artistul e obligat să se realizeze: trebuie să înfăptuiască pentru a fi ceea ce este, și, cu fiecare înfăptuire, se pune mereu sub semnul întrebării și al riscului, își pune mereu existența la încercare. Viața lui e un risc permanent, cu atât mai mult atunci când e, cum spune Frau Tante, un geniu în germene, un individ extraordinar; asta și este, dar, din păcate, trăiește într-o izolare sălbatică ce-l face să fie străin în societatea oamenilor. Prin comparație,

trebuie să fie foarte agreabil, ba chiar reconfortant, să nu ai probleme și să știi că faci parte, împreună cu mulți alții asemenea ție, dintr-o specie sigură și demult verificată și să duci o existență simplă, ireproșabilă de țăran sau, în caz de bunăstare transmisă de generații, de aristocrat."

Cuvintele păreau consolatoare și mă nelinișteau cu atât mai mult, cu cât nu știam unde se află provocarea pe care Stiassny, cu perfidia lui obișnuită, o strecurase cu siguranță pe undeva. În orice caz, am acceptat cu mai mult calm pentru o vreme locul privilegiat de care se bucura Wolf Goldmann în atenția mătușii mele și – aveam motive să cred – în afecțiunea ei. Făceam eforturi să mă port cu el cu acea generozitate cavalerească ce-i apără, cum se știe, pe aristocrați de rușinea de a fi resentimentari, ca și cum prietenia noastră nu s-ar fi modificat sau tulburat deloc. Odată, când i-am spus totuși să-și întrerupă puțin exersatul de dimineață, pentru că în șura de peste remiză găsisem un cuib de pui de bufniță, mi-a răspuns grosolan: „Du-te naibii cu bufnițele tale cu tot!" Iar când i-am replicat cu un imperturbabil sânge rece aristocratic că înainte nu lucra chiar zi și noapte, mi-a răspuns: „Nu poți să știi ce înseamnă un Bösendorffer față de rabla noastră prăpădită de-acasă". Spre mirarea mea, a vorbit într-o germană literară și clară înainte de a reveni iarăși la idișul lui șleampăt și obraznic: „Poate poți să pricepi că e ca și cum te-ai da jos după calu' ăla prăpăditu' de căruță și te-ai urca în spinarea la unu' din mustangiii ăia de mâncă jar, din poveștile cu Winnetou. Ți-a intrat la tărtăcuță? Voi ăștia, *goimii,* tre'i mai întâi să vă traducă omu' în termeni de zoologie ca să pricepeți. Ca unchi-tu când explică psihologia maistrului de la fabrica de bere comparându-l cu un cal deșălat. Știți mai multe despre animale decât despre oameni".

Mi-a venit să-l iau la bătaie, atât de tare m-a înfuriat faptul că, deși tanti Sofia îl copleșise cu bunătatea ei și-l trata ca pe copilul ei, el ne numea mai departe, disprețuitor, *goim*, arătând astfel, fără urmă de rușine, cât de proști și de greoi ne consideră. A observat toate acestea și mi-a spus cu un

zâmbet obraznic: „*Oy,* că tare i-ar plăcea mătuși-tii să fiu ca voi. Și-acu' mi-l dă pe Rilke să-l citesc « Călare, călare, călare zi și noapte călare... » Să ferească Dumnezeu! Io citesc Krafft-Ebing. Ai face bine să citești și tu. Ți-ar explica, poate, ce vrea unchi-tu de fapt de la tine, când călărește cu tine dincolo de fermă, tot mai departe și tot mai adânc în miezul pădurii".

El însuși mi-a explicat așa: unchiul Hubi nu era doar suspect de homosexualitate, se știa sigur că prietenia lui cu tovarășii lui dârzi de vânătoare, care trăgeau iarna „în turn", acei „eroi și luptători" ai unei lumi bărbătești libere, bătută de vânturi și de viforniță, care-și asuma jocul și riscul, era o relație homoerotică; și bunul, prietenosul meu unchi cu obrajii ca merele era batjocura târgului, pentru care fundul lui rotunjor era simbolul însuși al devierii sexuale. Bine, dar căsătoria lui model cu tanti Sofia?... Sunt chiar atât de naiv cum par, m-a întrebat Wolf; era posibil să nu-mi dau seama ce însemna prezența lui Stiassny în casă, de zeci de ani de zile? Ce altceva era refuzul dușmănos al mătușii mele de-a avea de-a face cu tatăl lui, doctorul Goldmann, decât un act de răzbunare din partea ei, amintirea mereu dureroasă, asemenea unui abces permanent, a faptului că nevasta lui, mama prietenului meu Wolf, avusese o legătură trecătoare cu Stiassny? „Voi, *goimii,* încercați mereu să trăiți ca și cum n-ați avea *potz* și gagicile voastre n-ar avea fofoloancă între picioare", a spus Wolf.

Mi-e imposibil să descriu dezgustul profund pe care l-am simțit în săptămânile care au urmat, nu doar față de prietenul meu Wolf Goldmann, ci față de aproape toți cei din jurul meu. Nici măcar Haller, fierarul, nu a făcut excepție, de când Wolf mi-a povestit că tatăl lui, doctorul Goldmann, îi cususe odată o rană serioasă pe penis, o urmă de mușcătură care nu putea proveni de la nevasta lui, neștiutoare în astfel de practici amoroase, ci era mai degrabă rezultatul unei acțiuni pătimașe săvârșite de un bărbat asupra membrului celui care era discipol al lui Hefaistos și descendent german al lui

Wieland. Aproape că mi-a venit să vomit când m-am dus la fierărie ca să-mi torn iarăși alice de plumb pentru praștie și Haller mi-a întins palma lui cornoasă, plină cu cele găsite de el în garaj și m-a întrebat, făcându-mi cu ochiul: „Ce-mi dai fiindcă mi-am ținut gura atunci?" Wolf Goldmann îmi explicase că, pentru perverșii sexuali, băieții de vârsta noastră erau adevărate delicatese.

Mi-era dor de-acasă. Mi-era dor de mama. Deși sensibilitatea ei nervos bolnăvicioasă provoca tensiuni, sentimentele ei erau probabil mai adânci și mai constante decât cele ale verișoarei ei mai în vârstă și mai robustă dar, evident, nu mai puțin exaltată și maladivă. Deși ideea mă dezgusta, mi-am spus că o întâlnire între ea și Stiassny ar fi dus la o legătură incomparabil mai intensă și mai poetică decât cea dintre Stiassny și tanti Sofia – dacă era să-l cred pe Wolf Goldmann. Cu toate acestea, totul în mine se revolta când încercam să mi-o reprezint pe mama în brațele lui Stiassny sau când mă gândeam că aș putea vorbi despre ea și amantul ei cu aceeași dezinvoltură ca Wolf Goldmann. Monomania sumbră a pasiunii apucatului de taică-meu pentru vânătoare mi se părea acum evaziunea unei ființe absolut pure și nobile, care prefera singurătatea aspră a muntelui murdăriei șesului. Și eu voiam să mă retrag din agitația îndoielnică a lumii. Îmi petreceam mult timp singur în „turn" și lucram pentru restanță. Mai mult pentru a respecta forma unei prietenii care oricum s-ar fi întrerupt, datorită plecării noastre la școli diferite, dar și din bucuria de a împărtăși un eveniment, l-am urmat pe Wolf Goldmann încă o dată la el acasă. Tatăl lui își vizita în acea zi pacienții din satele din împrejurimi. Aveam în sfârșit ocazia să ne uităm la scheletul din cabinetul său și la diverse aparate interesante, printre care și o mașină electrostatică despre care îmi tot povestise Wolf. De fapt, mi s-a părut mult mai interesantă și mai misterioasă decât scheletul ale cărui oase erau atât de lucioase, încât nu-mi venea să cred că fuseseră vreodată îmbrăcate în carne vie. Mașina însă m-a dat gata. Wolf mi-a explicat că pacienții,

mai ales cei bolnavi de nervi, erau supuși unui tratament cu curent electric al cărui efect era extrem de benefic. În acest scop, erau puși să țină câte o vergea de metal în mână; vergelele la rândul lor erau conectate la electrostat prin niște sârme; cu ajutorul unui mâner de-a lungul unei scale gradate, se putea regla voltajul și aplica pacientului gâdilituri și furnicături blânde sau șocuri electrice puternice.

Wolf a vrut să mă pună să încerc faza ușoară, dar n-am avut curajul să iau vergelele în mână. „Ce-i?" m-a întrebat ironic. „Eroismul tău cavaleresc nu rezistă la o gâdilitură?" Le-a apucat în mână și mi-a făcut semn cu capul să dau drumul la aparat „Împinge butonul, – da' ușurel!"

N-am fost în stare să explic nici mai târziu ce anume m-a făcut să împing brutal mânerul la voltajul maxim. Pe moment efectul a fost comic: Wolf Goldmann s-a cabrat, s-a zvârcolit spasmodic, încercând să dea din picioare fără a reuși să le miște din loc, cu părul lui roșu zbârlit ca la arici. Cel mai tare m-a distrat privirea rugătoare cu care își întindea spre mine mâinile crispate pe sârmele de metal, ca să i le eliberez. Orice urmă de suficiență dispăruse. Chipul lui de berbec era acum cel al mielului de jertfă – chipul vitei duse la tăiere cu care se îmbogățise bunicul lui.

Nu cred că am șovăit prea mult înainte să închid aparatul, ca să poată în sfârșit da drumul la sârme, cum mi s-a reproșat mai târziu. Oricum, când l-am eliberat, Wolf Goldmann căzuse în genunchi în fața mea și se văita cu mâinile întinse către mine: „Mâinile mele! Mâinile mele!" Vara era pe sfârșite, iar eu eram efectiv „suspendat" în casa rudelor mele – sau, în limbajul asociațiilor studențești, exclus de la „ceremonialul berii". Cu alte cuvinte trăiam cu sentimentul, împărtășit de toți, de a fi comis o faptă pe care nu o voi putea răscumpăra prin nici un duel. E adevărat că unchiul Hubi mi-a luat hotărât și total partea, tratând delictul meu ca pe o bagatelă – ceea ce și era până la urmă, căci mâinile prețioase de pianist ale lui Wolf Goldmann au devenit, peste câteva săptămâni, la fel de agile ca înainte; dar, de când îmi

fusese trezită bănuiala murdară că unchiul meu ar putea avea propriile lui motive pentru prietenia pe care mi-o arăta, nu am mai putut să scap de ea oricât de tare mi-aș fi dorit-o. Fără să vreau m-am îndepărtat deci și de el. Tanti Sofia mă trata cu o obiectivitate rece și egală. Nu-și deplângea visul spulberat, ci dădea de înțeles tuturor că fusese doar un vis din care se trezise. Căci, bineînțeles, Wolf Goldmann nu mai venea la noi acasă. Tatăl lui îi îngrijise mâinile cu tot felul de unguente și de băi și-l trimisese apoi, mai devreme ca de obicei, la mama lui, la Viena. Nu a venit să-și ia rămas-bun de la tanti Sofia sau măcar de la mine.

Aș fi vrut să-i pot cere lui Stiassny vești despre casa Goldmann. Era singurul care mai păstra legătura cu doctorul Goldmann. Dar m-am ferit să aduc vorba despre acest subiect delicat. Trăiam cu frica în suflet că părinții mei vor afla despre eșecurile pe care le avusesem și aici, în casa rudelor mele, atât de afectuoase și de tolerante și, în mod ciudat, îmi închipuiam că Stiassny de-abia așteaptă momentul prielnic pentru a-i pune la curent. Nu mai consideram ca pe o provocare politețurile lui exagerate, omagiile lui dezgustătoare, pline de aluzii obscure la rolul meu de penitent; nu mă mai lăsam tulburat de ele, ci mă purtam față de el cu o distanță rece pe care o învățasem din comportarea mătușii Sofia față de mine. Stiassny a comentat această transformare șușotind următoarea remarcă la urechea mea: „Bravo! Acum ni se formează caracterul. S-o ținem tot așa! Personalitatea e întotdeauna rezultatul unui salt înainte".

Firește că evitam și fierăria. Praștia mea stătea în „turn", agățată de un cârlig al rastelului de puști; nu mai foloseam nici arcul cu săgeți. Îmi reluasem lungile plimbări în jurul târgului, însoțit de Max, basetul cel plin de un devotament neclintit, mereu de acord cu mine întru totul; ne unea din nou singurătatea noastră în doi. Nu-i luam în nume de rău momentul de neloialitate: iubirea pentru Wolf Goldmann, fiindcă era vorba de prietenul meu. Ceea ce mă mai durea puțin era intensitatea sentimentului său, dar l-am iertat pe Max fiindcă era tânăr.

Mă hotărâsem însă să fac din el un câine dârz și rău. Caracterele se formau prin salturi înainte. Eram convins că un câine neînfricat trebuie să dovedească o loialitate absolută față de stăpânul lui.

Într-un colț al curții, sub un uriaș salcâm întunecat, putrezea aproape nefolosită de nimeni o popicărie veche. Se afla într-un mic chioșc de lemn fărâmicios, așa-numitul „pavilion", unde erau îngrămădite ustensile pentru tot felul de jocuri în aer liber: coșuri de aruncat mingea, inele, ciocane de crochet, plase de badminton. Era raiul nenumăratelor pisici fără stăpân care acolo nășteau, se jucau și moțăiau la umbră. La fel ca în boschetele prăfuite din fața vilei doctorului Goldmann, se înmulțeau ca iarba și deveneau o adevărată pacoste, puțeau până la ceruri și dădeau noaptea concerte. Nu pierdeam ocazia să-l asmut pe Max împotriva lor ori de câte ori treceam pe-acolo, iar el se arunca vitejește asupra lor, în timp ce ele se împrăștiau care încotro, se cățărau pe acoperișul pavilionului, în salcâmi sau săreau peste gard și o zbugheau la fugă pe uliță. Acum am născocit o instalație pentru a-l pregăti pe Max în vederea unor confruntări mai serioase: am îngropat o ladă îngustă care conținuse, pe vremuri, ciocane de crochet, astfel încât să ajungă sub pământ ca o galerie oblică – un fel de vizuină artificială de vulpe cu un singur braț care se înfunda. Am scos unul din pereții laturii înguste a lăzii ca să obțin o gaură de acces. Nu mi-a fost greu să prind o pisică și s-o bag înăuntru, iar basetul Max a urmat-o.

Dar rezultatul a fost lamentabil. De sub pământ s-au auzit scurt bubuituri și bufnituri, pe urmă a ieșit ca din pușcă Max, schelălăind și lingându-și botul zgâriat; nu a mai fost chip să-l fac să reintre în instalație, nici cu vorba bună, nici cu comenzi răstite. Furios, mi-am băgat tot brațul înăuntru ca să scot pisica și s-o las să se lupte mai departe, afară, cu Max. Am apucat ceva păros, cald și mișcător și în același timp am simțit o durere violentă în mână. Pisica își încleștase dinții în locul dintre degetul meu mare și cel arătător. Fiindcă

nu puteam să-mi desprind mâna, am tras-o cu pisică cu tot din vizuină. Mușcase mult prea adânc și nu puteam să scap de ea, așa că am strâns mâna mai tare, dar atunci a început să dea din labe zgâriindu-mă cu ghearele ei ascuțite până la cot, sfâșiindu-mi cămașa și carnea de sub ea.

Ghinionul meu a fost că în acea clipă trecea pe-acolo camerista Florica. M-a văzut plin de sânge și cu pisica încleștată de mâna mea și a început să țipe ca din gură de șarpe. Conștiința mea încărcată m-a făcut să intru în panică. Nu voiam să fiu văzut de toți cei ai casei săvârșind încă o faptă urâtă. Deja bucătăreasa ieșise în curte, îngrijitoarea Catharina venea și ea în fugă și dinspre fierărie se apropia Haller, alarmat de strigătele Floricăi. Și atunci am făcut cea mai mare prostie posibilă: am ieșit în goană pe poartă, cu pisica agățată de mână. Acolo, pe stradă, lângă șanțul năpădit de mușețel am îngenuncheat pe pieptul pisicii. Acum trebuia să-mi dea drumul, n-avea încotro. Am auzit cum îi trosnesc coastele, botul i s-a deschis larg și eu mi-am tras mâna. Când m-am ridicat în picioare eram înconjurat de o haită de ștrengari care chiuiau.

Brațul meu era într-o stare jalnică. Pisica nu fusese prea curată, o infecție era foarte posibilă, trebuia să mi se facă imediat o injecție antitetanos. Cel puțin asta era părerea mătușii Sofia, exprimată autoritar pe fondul trăncănelii generale din jur, unde se adunaseră golănașii evrei, aproape toată servitorimea și locatarii caselor din preajmă – cu toții, destul de ostili față de mine.

Am fost imediat transportat la doctorul Goldmann.

Doctorul Goldmann aflase, poate, prin sistemul de informații care funcționează surprinzător de rapid în orașele de provincie, despre împrejurările rănirii mele sau poate le ghicise dintr-o privire – în orice caz, ne-a explicat că refuză să mă trateze. Față de tanti Sofia, cu care se vedea pentru întâia oară, s-a purtat atât de jignitor și de grosolan, încât până și acei martori care erau în principiu de partea lui au trebuit

să recunoască, mai târziu, că fusese de o vehemență exagerată și neprofesională.

Căci, din păcate, afacerea n-a rămas fără urmări, deși, în ceea ce mă privește, nu au fost grave. Mai întâi m-au dus la farmacist care mi-a curățat de urgență brațul sfâșiat, l-a dezinfectat și l-a bandajat, apoi am avut satisfacția să-l văd pe Geib scoțând Daimlerul din garaj doar pentru mine; am fost urcat în automobil și am pornit spre capitala provinciei într-un fel de sumbră procesiune triumfală, urmărit de vechii mei dușmani, ștrengarii de pe stradă, și de privirile nu tocmai prietenoase ale localnicilor adulți. Acolo am avut parte de îngrijirile excelente și de gingășia mamei mele; faptul că nu m-am mai întors la rudele mele, ci am rămas la Cernăuți până a sosit momentul să mă întorc la Viena pentru restanțe – pe care, de altfel, le-am trecut glorios datorită „suspendării" mele, în timpul căreia îmi văzusem de treabă și învățasem –, mi s-a părut un fapt firesc; tot atât de firesc ca și trecerea copilăriei mele odată cu trecerea abia perceptibilă a zilelor.

În viața mătușii Sofia și a unchiului Hubi, în cea a doctorului Goldmann, probabil, și a prietenului meu Wolf, ba chiar și în cazul lui Stiassny, incidentul a provocat schimbări radicale. Poate că Stiassny fusese cel care lansase ideea că unchiul Hubi ar trebui să-l provoace la duel pe doctorul Goldmann pentru purtarea lui incalificabilă față de tanti Sofia; dar oricum, atât apartenența lui la o asociație studențească, ca și statutul lui de ofițer în armata chezaro-crăiască îl obligau la acest pas. Unchiul Hubi a refuzat însă, sprijinit de tata în refuzul lui. Tata susținea că e o adevărată nerușinare să ți se pretindă să te duelezi cu un evreu și, în cele din urmă, a făcut rost de un bici de câini, ales de el, pentru „a-l învăța, în plină stradă, pe porcul de evreu la ce să se aștepte dacă îndrăznește să se obrăznicească". Din fericire n-a apucat s-o facă. Și, deși era de neconceput ca refuzul unchiului Hubi să se datoreze unei anumite temeri față de abilitatea de duelist a doctorului Goldmann, din moment ce insulta era destul de gravă pentru a-l provoca pe medic

la un duel cu pistoale, la care unchiul Hubi se pricepea mai bine, zvonurile că cel din urmă se eschivase de la o confruntare circulau cu atâta înverșunare, încât cazul a ajuns în fața tribunalului de onoare al asociației unchiului Hubi de la Tübingen. Curtea nu a acceptat argumentul că doctorul Goldmann, ca evreu, nu ar fi demn de adversar. Chiar dacă era un intelectual, era totuși și posesorul unui titlu universitar și, ca atare, avea dreptul să-și apere onoarea cu armele. Unchiul Hubi, considerat până atunci un „venerabil" care se bucura de multă stimă, a fost găsit vinovat de către tribunalul de onoare și dat afară în felul cel mai umilitor: c. i. – *cum infamia* – ceea ce aproape că i-a zdrobit inima. Și majoritatea vechilor lui tovarăși de vânătoare l-au părăsit.

Tanti Sofia s-a schimbat și ea. Prozaismul ei categoric, bățos și afectuos a devenit răutăcios, uneori chiar grosolan. În loc să confirme fiecare propoziție a unchiului Hubi, așa cum făcuse o viață întreagă, îl contrazicea adesea acum și, treptat, „Uite că și acum Hubi are iarăși dreptate" s-a transformat într-un stereotip echivalent: „Uite, bineînțeles, încă o prostie tipică de-a lui Hubi".

Toate acestea le-am aflat din auzite, căci nu i-am mai revăzut niciodată. Îmi petreceam anul școlar în Austria, iar în timpul vacanței călătoream și, mai ales, îl însoțeam pe tata la vânătoare cu o pasiune mereu crescândă. Tanti Sofia a murit pe când mă pregăteam pentru examenul de bacalaureat; nu am putut nici măcar să mă duc la înmormântare. Peste câteva luni a murit și unchiul Hubi. Moșia a moștenit-o una din rudele lor îndepărtate. N-am mai fost niciodată acolo.

Uneori, când eram la Viena, mă gândeam să-l caut pe Wolf Goldmann. Sigur că n-ar fi fost imposibil să-l caut prin mama lui – care, după câte știam, era ceramistă principală la atelierele din Viena – sau la Academia de Muzică la care probabil studia. Dar am lăsat-o baltă, în parte din inerție și în parte fiindcă aveam mari mustrări de conștiință. Chiar dacă doctorul Goldmann triumfase ca om de onoare asupra bietului meu unchi Hubi, refuzul său de a-mi acorda asistență

medicală îl pusese într-o lumină proastă. Colegiul Medicilor l-a exclus din rândurile lui și i s-a interzis să mai profeseze, se pare chiar că procuratura voia să cerceteze cazul. A trebuit să plece din locul unde tatăl lui „își ridicase casă" crezând că a ajuns în Țara Făgăduinței. Vila de cărămidă roșie cu fanioane, părăsită, nu s-a putut vinde și s-a degradat treptat.

Numai de la Stiassny am mai primit câte un semn de viață, până a plecat și el din casa rudelor mele – n-am aflat niciodată unde. Dar, cu puțin înainte să plece de-acolo, am primit de la el, de Crăciunul de după evenimentele pe care le-am povestit, un pachet. Când l-am desfăcut, au apărut două încântătoare busturi mici, de lemn și fildeș, la care mă uitam cu un amestec de fascinație și dezgust de câte ori intram la el în cameră: un cap de femeie și unul de bărbat, în stil rococo, ambele cu perucă, frumoase, grațioase și vii. Dar erau tăiate în două și, în vreme ce dintr-o parte se vedeau profilurile lor încântătoare și obrajii lor proaspeți, din cealaltă parte se vedea anatomia craniului lor, cu oase, mușchi, vene și chiar circumvoluțiuni cerebrale. Părinții mei au considerat că nu e un cadou de Crăciun potrivit pentru un băiat de vârsta mea; cele două busturi mi-au fost luate, au dispărut pe undeva și nu le-am mai văzut niciodată. Și astfel am rămas doar cu amintirea lui Stiassny, iar amintirile sunt tot ce mi-a rămas din acele vremuri îndepărtate.

Tinerețe

Când am văzut-o, mi s-au întâmplat două lucruri în același timp: m-a cuprins un impuls irezistibil de a mă ascunde; mișcarea mea a fost atât de bruscă și de evidentă, încât a trebuit să mă prefac că ceva mi-a atras deodată atenția pe cealaltă parte a străzii. În același timp, am simțit cum erecția îmi întinde pantalonii.

Al doilea mi s-a părut mai surprinzător decât primul. La nouăsprezece ani trăiești în plină idolatrie și, deci, în plină superstiție a sexului. Relatările despre performanțele din acest domeniu, pe care le asculți cu lăcomie, ating uneori monstruosul. Ele determină așteptările pe care le ai față de tine însuți, iar deziluziile sunt apoi pe măsură. Reacțiile mele la simpla vedere a unei femei nu erau, de obicei, atât de evidente ca acum. Și firește că asta m-a îngrijorat.

Eram copleșit de conștiința insuficienței mele. Doream orice femeie cât de cât bine făcută și, indiferent dacă era aievea sau închipuită, mi-o reprezentam imediat goală, în fața mea și apoi pe mine peste ea. În orice ființă feminină pe lângă care treceam, de la copila de-abia intrată în pubertate la matroana coaptă, dar nu încă răscoaptă, vedeam imediat partenera unui act sexual imaginar. Realitatea rămânea însă, bineînțeles, șchiopătând jalnic în urmă. În nouăzeci și nouă la sută dintre cazuri eram oricum prea sfios pentru a îndrăzni să schițez măcar un gest care ar fi dus la împlinirea viselor mele. Dimpotrivă, până și față de cele care mi se arătau binevoitoare mă purtam cu o nepăsare glacială, care ar fi dat impresia de proastă creștere dacă nu ar fi fost descifrată

dintr-o privire și tratată cu un zâmbet. Iar zâmbetul acela ustura ca o lovitură de bici.

Probabil că realizările mele – vreau să spun punctele pe care le adunam pentru a-mi confirma virilitatea – nu erau cu mult mai prejos decât media celor de vârsta mea. Din când în când, mă culcam și eu totuși cu cineva. De fiecare dată însă, eram absolut convins că punctul fusese obținut prin fraudă. Nu eu, bărbatul formidabil, cucerisem femeia. Ea era cea care mă alesese. Nu darurile mele irezistibile de armăsar erau cele care se impuseseră încă o dată; ci puțica mea nimerise iarăși într-o capcană mârșavă.

Și, în consecință, dădea semne de tulburări de comportament.

Odată a trebuit să dau fuga la medicul meu de încredere. Mi-a prescris o pilulă. „Asta vrea să însemne că la nouăsprezece ani am nevoie de pilule fortifiante?" am întrebat îngrozit. A râs: „V-am dat un sedativ fiindcă sunteți prea agitat. Încercați să aveți o activitate sexuală ceva mai regulată".

Mi-am dat toată silința. Dar când succesele se transformau imediat în înfrângeri, fiindcă nu erau atât de zdrobitoare cum pretindea imaginația mea surescitată, rămâneam cu temerile și îndoielile mele; iar o contradovadă atât de convingătoare ca erecția spontană din interiorul pantalonului meu, atunci când trecusem pe lângă fata din cărucior, era pentru mine cu atât mai mult un prilej de gânduri negre și chinuitoare.

Era, fără îndoială, o fată frumoasă – dureros de frumoasă în cazul ei: un cap de păpușă cu dinți mărunți ca perlele în gurița roșie și ochi mari, minunat de însuflețiți. Fața în formă de inimă era încadrată de o bogăție de păr șaten închis, stufos, foșnitor și inelat – probabil că la patruzeci de ani sau chiar mai devreme va începe să aibă probleme cu o umbră de mustață. Prin bluza ușoară, linia sânilor săi plini era fermă, talia îi era subțire, șoldurile vădit rotunde, iar ceea ce se afla mai jos, învelit acum într-o pătură și sprijinit, fără viață, de cadrul dintre roțile spițate care fâșâiau pe asfalt, putea fi ignorat ca ceva suprarealist, un ciot de trup; în schimb,

feminitatea ei părea să se fi concentrat, toată, în partea superioară a corpului, o confirma și privirea ei, o striga în gura mare. Era o privire sfâșietor de deschisă, de dezarmată, privirea unei femei încercate de suferință, a căprioarei rănite în vintre, cum s-ar spune poetic – te distanțai fără să vrei –, dar citeai în ea și atâta seninătate și umor și inteligență vie și putere, puterea de a se bucura de viață, care mă impresionaseră adânc și mă provocaseră la un răspuns. Oh, Doamne, am fost josnic!

Am fost josnic fiindcă i-am întors spatele. Dar nu înainte de a o fi privit la fel de intens, chiar dacă numai pentru o frântură de secundă – dar nu asta conta: un astfel de tip de comunicare între oameni se sustrage măsurătorilor matematice. Dacă aș fi privit-o mai îndelung și mai intens, ar fi devenit penibil; nici dacă mi-ar fi sărit nasturii de la pantaloni drept în fața ei nu m-aș fi putut exprima mai clar. În schimb, în privirea mea se citea că tot sufletul meu era la dispoziția ei de fapt, că eram gata s-o iubesc, să mă unesc cu ea total și pe veci, să o iau pe loc de soție, să mă desfăt în fiecare noapte cu torsul ei frumos, iar ziua să o port peste tot în cărucior, mândru și fericit, respingând orice semn de milă.

Cum puteam să-i explic că nu vederea stării ei de plâns mă făcuse să-i întorc spatele, ci o seamă de motive infame care mă priveau exclusiv pe mine? Simțeam nevoia să fug după ea ca să i-o spun. Era evident o fată de familie bună, iubită, îngrijită și bine-crescută. Îmbrăcămintea ei, pătura ușoară de bună calitate cu care își învelise mizeria picioarelor schilodite, căruciorul solid, cu rulmenți și roți de cauciuc albe, cu spițe cromate, strălucitoare, care aluneca cu un zbârnâit regulat pe asfalt, și persoana care îl împingea, toate erau dovezi de bunăstare, de clasă și statut; tocmai criteriile acestea mă înspăimântau pe atunci, mă temeam de ele și le evitam pe cât era posibil. Aș fi vrut să-i pot spune de ce mă consideram un declasat; mai mult poate decât faptul în sine, rușinea pe care o resimțeam la acest gând mă făcea să fiu atât de susceptibil.

Știam, bineînțeles, că făcusem ceva definitiv trecând pe lângă ea. Eram prea laș, prea sfios, prea rezervat prin educație, cu sânge subțiat în vene, prea inert pentru a mă întoarce din drum și a vorbi cu ea sau cu îngrijitoarea ei, sub un pretext sau altul, sau pentru a le urmări ca să aflu unde locuiește și să încerc să fac cunoștință cu ea așa cum o cerea protocolul. Dar îmi făcea bine să-mi închipui că i-aș fi putut vorbi despre ceea ce mă apăsa: despre mine și decăderea mea, despre ambițiile mele, despre lumea din care veneam, despre copilărie, despre casa părintească, despre anii de internat, despre scurta perioadă de confuzie la Universitatea din Viena, despre câte o întâmplare pe care o socotisem cândva importantă: pe scurt, să-i spun povestea vieții mele apăsător de săracă în evenimente și totuși pentru mine turbulentă și palpitantă – într-unul din acele schimburi de spovedanii pătimașe pe care îndrăgostiții și le fac ca semn că se despart de trecut și încep un nou capitol de viață, sub steaua singurătății în doi. De fapt, mă aflam la București ca refugiat sau, mai bine zis, ca exilat. În orice caz, mă consideram când una, când alta. Ceea ce mă mânase încoace era, la drept vorbind, un sentiment de sfidare. Sau, cel puțin, asta era explicația cea mai bună și cea mai la îndemână. Eram în ajunul serviciului militar, îmi întrerupsesem studiile – bineînțeles că nu din acest motiv – și nu mai voiam să le continui nici după armată, ci să fac, în sfârșit, ceea ce atunci constituia principala mea pasiune (pe lângă continua preocupare față de ideea iubirii): să desenez și să pictez, să devin un artist celebru în toată lumea. Astfel ajunsesem, inevitabil, la un conflict cu părinții mei, ale căror intenții și concepții erau rigid convenționale – ceea ce însemna pe-atunci mult mai mult decât în ziua de azi. Desigur, nu aveau cum să nu-mi recunoască un anumit talent la desen și la pictură. Dar nu aveam nici urmă de educație artistică. Și chiar dacă aș fi recuperat ceea ce-mi lipsea, atitudinea tatei tot nu s-ar fi modificat. De acord, desenul și pictura erau un mod respectabil de a-ți petrece timpul liber, ba chiar puteau deveni, ca și darul de

a face poezii la diverse ocazii, o virtute socială prețuită; portretiștii ca László sau, odinioară, Ferdinand von Raissky, peisagiști ca Rudolf von Alt sau chiar Max Lieberman (deși evreu) se bucurau de multă stimă, ca să nu mai vorbim de genii ca Botticelli, Rafael, Adolf von Menzel – ei erau însă niște uriași; oare un talent necultivat ca al meu mi-ar garanta vreodată un rang asemănător? Tatăl meu visa să-și realizeze dorințele neîmplinite prin mine: dacă nu silvicultura atât de la îndemână, atunci zoologia sau biologia, știința viitorului.

La nouăsprezece ani viața e o dramă, care din sfert în sfert de oră amenință să devină o tragedie. N-am mai putut suporta conflictele de-acasă. Mi-am renegat părinții, i-am declarat retrograzi, incapabili să învețe ceva din catastrofa anului 1918, pe mine m-am declarat independent față de ei, de noțiunile lor de ordine și de valorile lor. Mi-am strâns catrafusele și am părăsit îngustimea provincială a Bucovinei pentru metropola țării: Bucureștii anilor 1933.

Odată ajuns aici, am făcut de toate, numai desen și pictură nu, iar visul meu de a imprima marca geniului meu asupra secolului s-a destrămat văzând cu ochii. Am fost nevoit să constat, la nouăsprezece ani, că mi-am ratat viața.

Ba mai rău: o apucasem pe căi care, probabil, mă excludeau pentru totdeauna din lumea în care mă născusem și care îmi fusese prezentată drept singura existență posibilă pentru un om cu simțul demnității. Eram un exilat. Totul începuse cu obsesia mea cu sexul – sau, mai degrabă, cu mitul sexului.

Până și primii mei pași în acest oraș au fost marcați de destin. Nu aveam nici un plan dinainte stabilit, în afară de intenția și de dorința de a sta pe picioarele mele – pornind de la premisa indispensabilă că asta se va întâmpla tocmai datorită acelui lucru de care se îndoiseră cu toții într-un fel atât de jignitor pentru mine: talentele mele artistice. Simțeam nevoia imperioasă de a le dovedi, tot așa cum simțeam nevoia de a-mi demonstra virilitatea. Numai că eram atât de ferm convins de ele, încât nu iroseam nici un gând cu timpul, locul

și felul în care aveam să le pun în aplicare. Mai urgentă mi se părea cealaltă problemă: să-mi demonstrez mie însumi că pot avea, cuceri, păstra, părăsi, respinge femei după bunul meu plac. Nu erau ambele probleme la fel de importante? Femeile – nu asta însemna lumea?

Încercam să nu mă gândesc de câte luni eram în București. Ziua sosirii îmi rămăsese întipărită în minte. Aveam ceva bani la mine, strecurați de mama în buzunar, deci nu exista vreun motiv să-mi fac griji pentru ziua de mâine; mi-am trimis bagajele de la gară la hotel și am ieșit să umblu pe străzi, liber ca pasărea cerului. Strada, Calea Griviței, m-a întâmpinat cu tot farmecul jerpelit al bătrânilor Balcani.

Eram încântat. Vedeam, simțeam, miroseam Orientul Apropiat. O dimensiune a lumii care până atunci ținea de basm devenise realitate palpabilă – filtrată, e adevărat, printr-un gunoi al modernității în care tot ce era îndoielnic în civilizația noastră tehnocratică ieșea la iveală, se degrada, se strica și totuși clocotea de viață, de culoare, de aventuri. Era o lume în care un bărbat se mai putea afirma ca bărbat. Aici conta încă puterea fizică – cu atât mai mult cu cât șiretenia îi întindea pretutindeni lațuri și capcane.

Din furnicarul de gură-cască, trecători și negustori ambulanți ținându-se scai după ei, cerșetori, vagabonzi, batali, găini, câini care mai primeau câte un picior, birjari pocnind din bice, ciorchini de țărani în căruțe huruitoare, automobile claxonând nebunește, mi-a apărut în față o tânără țigancă. Era frumoasă ca o cadră: ochi focoși, dinți albi, păr negru ca pana corbului, salbă de argint scânteietoare. Cu brațul mlădios îndoit, pe care mâneca largă a cămășii alunecase dezgolindu-l, sprijinea un coș uriaș plin de porumb fiert, pe care-l purta pe creștetul strălucitor. Pielea îi era aurie ca porumbul din coș. Privind trecătorii drept în ochi cu un surâs nerușinat, striga în gura mare: „Păpușoi!" Nimeni nu cumpăra nimic.

Apropiindu-se, a fost nevoită să ocolească un bădăran care era s-o răstoarne. Cu o mișcare de șold care i-a legănat

fustele ca pe un clopot a trecut de el și tot atunci i-a alunecat sânul stâng din tăietura adâncă a cămășii, zvâcnind plin și țuguindu-se înduioșător de feciorelnic în jurul sfârcului trandafiriu, sub ochii tuturor.

Deloc stânjenită, și-a potrivit cu o mișcare leneșă a mâinii libere bluza peste sân și a strigat mai departe, râzând cu dinți albi: „Păpușoi!"

Am oprit-o. „Cât ceri pe porumb?" Îmi bătea inima-n piept să se spargă.

„Un leu știuletele. Cinci la patru lei."

„Câți ai în coș?"

„Vreo șaizeci, optzeci."

„Îți dau o sută pe ei. Dar vii cu mine." Am înghițit.

„N-am în ce să-i duc", am adăugat stângaci.

Înțelesese de mult încotro băteam. „Hai să mergem, conașule frumos", a spus voioasă. „Da' mai îmi dai un pol."

Un pol erau douăzeci de lei, dar nu voiam să mă arăt prea supus. M-am făcut că n-aud și am luat-o înainte, fără să scot un cuvânt – oricum mi-era rușine de atenția pe care o trezise târguiala noastră publică. În fața unei prăvălii se aflau câțiva evrei. Ea s-a luat după mine și i-am auzit chicotind în spatele meu și făcând comentarii deocheate.

Nu m-am înșelat presupunând că aici, în apropierea gării, trebuie să existe vreun hotel dubios, pentru comis-voiajori, la care poți închiria camera cu ora. Era și mai soios decât îmi închipuisem. Individul nebărbierit, așezat la o masă șubredă în fața panoului cu chei, nu avea nici măcar o cămașă pe el, doar un maiou; pantalonii atârnau de o curea prinsă sub burtă. Era neobișnuit de solid, cu brațe masive, acoperite de păr negru până la cot. Mi-a cerut banii înainte, trei sute de lei. Pe vremea aceea circulau atâtea sute false, încât oamenii de afaceri aveau la-ndemână o piatră plată pe care aruncau monezile pentru a le testa autenticitatea după sunetul pe care-l scoteau la cădere; m-a uimit că n-o face, deși piatra se afla în fața lui, pe masă. Dar nu m-am mai gândit la asta. Deasupra capului său era agățată de un cui, pe scândura cu

chei, o cutie de tablă albastru-deschis, cu o stea a lui David galbenă stanțată pe ea – un *Kupat Kerem Kajemet*; o pușculiță pentru contribuții la construirea Țării Făgăduinței, Israel. Faptul ca un astfel de hotel studențesc îngălat se afla în mâinile unui evreu era tipic.

Când ne pregăteam să suim treptele – sau mai degrabă scara de găini – care duceau spre cameră, tipul îi spuse pe un ton grosolan țigăncii: „Da' coșul cu păpușoi rămâne aici!"

„Fă-i-l cadou", i-am spus fetei. „Dacă nu-l înfulecă singur fiindcă nu e *cușer*, n-are decât să-l vândă ca mâncare pentru porci."

Toate astea le-am trăit într-un fel de transă. Nu era prima oară că mă duceam cu o femeie într-o cameră păduchioasă, dar de data asta corespundea din toate punctele de vedere noțiunii mele de masculinitate autoritară și de aventuri trăite rapid, în treacăt. Cu cât era mai suspect anturajul, cu atât mai autentic mi se părea faptul de viață. Nici nu m-am uitat la cameră, am tras ușa după noi și am închis-o.

Țiganca stătea în fața mea. Râsul ei mut, bajtocoritor-provocator mă făcea să cred că în clipa în care mă voi apropia de ea va sări în lături și va începe detestatul joc de-a prinselea cu tachinările sale, așa cum îl pornesc fetele năzuroase pentru a întârzia și a provoca totodată brutalitatea jocului sexual. Dar a rămas pe loc, nemișcată, fără să-și modifice expresia batjocoritoare a feței, întinzându-mi doar, când m-am apropiat, palma întoarsă. I-am pus o sută în palmă. Nu s-a clintit. Am mai pus un pol. Iute ca o nevăstuică, și-a tras înapoi mâna și a făcut banii nevăzuți.

Nu-și luase ochii de la mine și, când i-am dezgolit umerii, m-a privit mai departe surâzătoare în ochi, ca și cum știa că pentru mine va fi un eșec. Am rămas și eu înmărmurit pentru o clipă în fața sânilor ei goi, copleșit de o realitate care era mai încântătoare decât toate visele aievea. Asta era: sânii ei; cât să îți umple mâna, netezi ca mătasea, calzi, mirosind a migdale, țuguindu-se în doi boboci de trandafir, care s-au contractat, tari și zbârciți, la atingerea mâinii mele, martori

ai unui fior de plăcere de care îi era pătruns tot corpul, până în întunecimea din poală, din pâlnia neagră foșnitoare care prindea fiorul și-l ducea mai departe, în peșterile umede, încleștate zgârcit între pulpele care se deschideau acum molatec... asta era, asta vedeam limpede și tulburător în fața ochilor în fanteziile mele erotice, asta îmi punea un nod în gât în anticiparea desfătării, mi se lăsa dulce și plin de gingășie în capul pieptului: întruchiparea feminității, imaginea cea mai pură a ființei feminine, a acelei ființe de-a pururi străine, râzătoare, derutantă, care îți scapă mereu, de care mi-era frică, pe care o disprețuiam și pe care nu puteam să n-o iubesc, chinul și osânda mea.

Pântecul femeii era ceva abstract, care estompa imaginea ei, o ștergea: nu ea mă primea, ci universul, hăul înspăimântător de întunecat al cosmosului mă înghițea ca să mă anihileze – doar sânii ei mai erau vii, calzi, existență vitală, fapt senzorial, realitate...

Când am dat s-o apuc, am auzit o bătaie în ușă. Speriat, i-am tras fetei cămașa pe umeri, m-am îndreptat către ușă și am deschis-o. În prag era tipul de jos cu o monedă în mână: „Suta asta e falsă."

În timp ce trăgea cu ochiul peste umărul meu, m-am scotocit prin buzunare după altă monedă, i-am dat-o și am închis ușa. Țiganca stătea tot acolo, râzând mulțește. „Haide!" i-am spus și am dus-o spre oroarea alcătuită din cearșafuri îngălbenite de sudoare, perne rahitice și o pătură de cal, care urma să fie patul nostru nupțial. S-a întins pe el fără urmă de rezistență. Și asta m-a încurcat. Toate miturile bărbăției viguroase mă înconjurau ca niște totemuri. Toate angoasele, toate îndoielile mele s-au stârnit din nou și au început să roiască în mine. Mi-am impus să nu le aud cum se întreabă dacă voi fi în stare să răspund disponibilității ei cu aceeași disponibilitate. I-am băgat încet mâna sub fustă și i-am atins sânii cu cealaltă. Iar s-a auzit o bătaie în ușă. Era tot individul de jos, de astă-dată de-a dreptul obraznic: „Și suta asta e falsă!"

I-am dat altă monedă. „Aș dori să nu mai fiu deranjat“, i-am spus și mi-am dat imediat seama cât de ridicol și de deplasat suna această formulă de hotel de lux aici, ca să nu mai vorbim de aroganța tăioasă cu care o rostisem. Nu s-a grăbit să plece, s-a uitat prin cameră și la țiganca întinsă în pat, cu fustele ridicate peste coapse și sânii dezgoliți, iar eu i-am trântit ușa în nas cu o mișcare prea violentă, am întors de două ori cheia în broască ostentativ și m-am întors la frumoasa mea impasibilă.

De data asta am sărutat-o și mi-a răspuns cu un sărut versat. Cu un sentiment de fericire fără seamăn, am simțit cum își petrece brațele în jurul meu și mă trage spre ea, apucându-mă de păr cu o mână pentru a-mi apăsa capul de gura ei. Buzele ei erau moi și dulci, voiam să închid ochii pentru a le simți mai bine, dar am văzut că ea îi ținea deschiși, scânteind batjocoritor, după cum mi se părea mie, și am vrut s-o văd și pe ea închizându-i, copleșită de plăcere. S-a auzit o bătaie în ușă.

Acum eram hotărât s-o ignor, dar individul bubuia furios la ușă și fata a izbucnit în râs în brațele mele și a spus: „Da' prost mai ești! Nu vezi că ăsta își schimbă toate sutele false la tine?“

Nu puteam s-o las să creadă că sunt un mucos pe care-l poate duce de nas oricine. M-am dus să deschid ușa.

Individul mi-a întins mâna cu o sută în ea. „Și asta e falsă?“ am întrebat dușmănos. I-am văzut mușchii zdraveni de pe brațe și de pe piept.

„Păi cum?“ s-a răstit la mine, ridicând mâna.

„Du-te-n pizda mă-tii, jidanule“, i-am spus – o înjurătură românească curentă care, deși des folosită, era foarte brutală. Mă așteptam la lovitură, așa că nu m-a nimerit în plin, dar totuși cu atâta putere, că mi-au țiuit urechile. Mi-am pierdut echilibrul. Așa că lovitura mea de-abia l-a atins, iar pe a doua nu am mai apucat să i-o dau, fiindcă ploua cu pumni asupra mea. Sub un șuvoi de înjurături și de lovituri m-a scos afară din cameră, pe culoar. Nu mai știu cum am coborât scările,

dar l-am așteptat jos, cu pietroiul de verificat monede în mână și i l-am aruncat în față, cu toată puterea de care mai eram în stare. Cu toate că era orbit și răcnea de durere, loviturile lui mă nimereau din plin, m-a scos în pumni afară în stradă, unde am luat-o la fugă ca să scap cu viață; nu-mi mai păsa nici dacă mă urmăreau hăulind o ceată de haimanale sau oameni care să vrea să mă prindă fiindcă îi scosesem un ochi, nici dacă îl oprise cineva ca să nu m-ajungă din urmă și să mă omoare.

Am fugit până m-am simțit oarecum în siguranță. Mă-mpungea un junghi în piept și sângeram. Tremuram de furie și de rușine, capul și urechile îmi vâjâiau, mă dureau dinții și coastele în timp ce mă îndreptam spre centrul orașului și eram gata să mă iau la bătaie cu oricine m-ar fi privit chiar și în treacăt cu mirare sau cu înțelegere; unui tânăr atât de bine îmbrăcat, nepotrivit ca aspect cu acest cartier rău famat, care umblă ziua în amiaza mare cu cămașa sfâșiată, haina pătată de sânge și fața zgâriată și plină de umflături, nu putea decât să fi avut o aventură suspectă cu un deznodământ neplăcut pentru el.

Dar mă voi răzbuna. Îmi voi cumpăra un pistol la primul magazin de arme, mă voi întoarce și-l voi împușca pe tip ca pe-un câine turbat. Îmi făcea bine să gândesc așa. Îmi alina eul rănit, indignarea și rușinea usturătoare, când mi-l închipuiam chircit sub șfichiul gloanțelor mele, căzut la pământ și dându-și sfârșitul. În burtă și în stomac am să-l împușc, indiferent ce se va întâmpla pe urmă cu mine – poate frații lui evrei se vor coaliza să mă linșeze, iar românii din cartierul Griviței se vor sătura în sfârșit de neamul care le suge sângele, se vor răscula și îi vor nimici, un pogrom care va cuprinde toată țara... Îmi făcea bine să-mi imaginez cum va fi: neveste și copii văitându-se, babornițe cu sânii căzuți frângându-și mâinile și văicărindu-se „Oi, vei!" în timp ce soldații își înfig baionetele în fiii lor... sau poate șatra țigăncii mele se va strecura noaptea și-l va bate măr, pesemne că ea se îndrăgostise totuși de mine, doar mă sărutase și mă mângâiase

pe creștet, probabil că era la fel de dezamăgită ca și mine de întreruperea bruscă a idilei noastre... De altfel, piatra cu care am aruncat în el, urletul lui de animal – speram că i-am scos ochiul sau cel puțin toți dinții – însemna că nasul tot i-l zdrobisem...

Gândul la toate astea mi-a făcut bine, ca și amintirea amănunțită a sărutului țigăncii, a mâinii ei în părul meu, a sânilor ei divini... dar asta îmi trezea iar furia neputincioasă și setea de răzbunare, gustul amar al umilinței de a fi fost bătut de un evreu, în loc să-l învăț eu minte pentru impertinența cu care fixase sânii dezgoliți ai iubitei mele, dezamăgirea, disperarea că nu sărutasem și mângâiasem acești sâni delicioși și divini, că nu putusem să-i mușc sub impulsul plăcerii, că dulcea ei realitate devenise o fantomă irecuperabilă, o viziune de vis între multe altele.

În seara acelei prime zile la București, după ce m-am aranjat cât de cât, am agățat una dintre prostituatele de pe Calea Victoriei, deși eram plin de cucuie și de vânătăi. Era departe de a fi frumoasă; avea un chip dur, părul oxigenat, se exprima vulgar și avea o voce absolut comună. Când am intrat în camera ei (îngrozitor de scumpă), nici nu a vrut să se dezbrace, și-a suflecat doar fusta, și-a tras chiloții până la genunchi, m-a ocărât că nu am fost destul de prompt, m-a frământat nerăbdător pe unde-a apucat și s-a întins apoi ca un cadavru sub mine. Din fericire, am terminat imediat ce am pătruns-o stângaci, doar cu jumătate de erecție.

Iar sânii țigăncii, la care m-am străduit să mă gândesc tot timpul, s-au îndepărtat tot mai mult în domeniul lui Tantal, al viselor imaginare. Îmi venea să vărs.

Trei zile după aceea, răsfoiam, cuprins de panică, cartea de telefon în căutarea unui specialist în boli venerice și de piele. Eram chinuit de cea mai mare dintre spaime, pe lângă cea de a face copii. Pe vremea aceea dădeau amândouă oricărei întâlniri amoroase gustul aparte al catastrofei iminente și al pedepsei cuvenite pentru păcatul săvârșit. Și spaima mea era cu atât mai amenințătoare, cu cât mă lovise un rău

misterios ale cărui simptome nu mi le descrisese încă nici unul dintre sfătuitorii mei.

Blenoragia, așa mă învățaseră, se recunoaște după o secreție purulentă: „În prima zi te arde, în a doua picură, în a treia curge". Dacă ai sifilis, pe de altă parte, îți apar în primul stadiu niște eczeme zmeurii, în formă de crater, tari și insensibile, dar de-abia după săptămâni de zile și nu se știa niciodată precis de la cine îl luaseși și cui îl dăduseși, poate, mai departe. În cazul șancrului moale ceva te durea sau se umfla – nu știu sigur dacă ganglionul inghinal ori glandul. Oricum, nu era chiar la fel de rău ca celelalte două, considerate practic incurabile. Puteai, desigur, să folosești Salvarsan ca să întârzii evoluția sifilisului în stadiile doi și trei – cel din urmă însoțit de ramolisment cerebral. Dar, chiar și așa, creierul păstra urme de distrugere, cum știm de la Nietzsche încoace, și uneori era atacată și măduva; mersul smucit, de marionetă, cu pași care se abat din când în când lateral, al bătrânilor cavaleri care sufereau de așa-numitul tabes era bine cunoscut. Mersul ăsta caracteristic era puțin ridicol, desigur, dar nu lipsit de o anumită eleganță. Nici de blenoragie nu scăpai toată viața; când credeai că te-ai căptușit cu una nouă, era de fapt tot prima. Și ceea ce aveam eu, punctele acelea roșietice, cu crustă galbenă, care-mi dădeau o mâncărime cumplită și se tot înmulțeau pe mădular și pe coapse, nu putea fi decât tot o boală îngrozitoare: probabil o specialitate balcanică, adică deosebit de perfidă și, chiar dacă nu mortală, totuși cu urmări probabil definitive și dezastruoase la înălțimea șlițului meu.

Doctorul, pe care l-am ales la întâmplare și l-am consultat, se numea, deși român get-beget, Maurer. „De unde v-ați ales cu exemplarele astea de lux?" m-a întrebat după o scurtă examinare a pântecului și a coapselor mele. Eram plin de păduchi lați.

În momentul acela am încetat să mai evoc în mintea mea ultimele luni și m-am gândit cum i-aș putea povesti fetei din cărucior despre astfel de întâlniri și de împrejurări

dificile, dacă ar deveni într-adevăr prietena mea și ar fi dispusă să-mi audă spovedania. Probabil că în realitate nu aș fi putut s-o fac fără să o pun într-o situație dificilă sau fără să-i provoc un sentiment de înstrăinare sau chiar dezgust. Părea inocentă și ocrotită, așa cum numai o fată de familie bună poate părea chiar și atunci când e suferindă; da, dar și înțeleaptă și deschisă și încercată de dureri – da, încercată de dureri, deci cu atât mai plină de înțelegere pentru ceva atât de rău sau oricum atât de umilitor și de penibil. În fond, și asta era ceva omenesc.

În fanteziile mele ea juca rolul companionului ideal. De-abia trecusem de ea, eram doar la câțiva pași când am știut că aș putea să-i spun tot, până și cele mai înspăimântătoare lucruri. Mă purtam cu ea, în minte, cum te porți cu un suflet geamăn, căruia nu puteai să-i ascunzi nimic. Ea era sora cea bună care arăta înțelegere pentru orice pericol din viața unui bărbat – și mai era și iubita mea, sânii ei erau cel puțin la fel de fermi și de bine făcuți ca ai țigăncii și, mai ales, probabil, mai inocenți, mai puri – voi putea s-o respect chiar dacă voi face dragoste cu ea, voluptuos și temeinic în ciuda picioarelor infirme. Îmi va fi recunoscătoare și-mi va ierta aventurile neapetisante prin care a trebuit să treacă bărbatul care acum o făcea atât de fericită.

Dar, în fond, nu asta voiam să-i povestesc, nici să-i explic încă de ce mi-am întors privirea și am trecut pe lângă ea, deși toate se legau între ele: episodul cu țiganca era începutul căderii mele și trebuia să-i povestesc cum un lucru a dus la celălalt. Scoase din context, întâmplările luau proporții false și perspective distorsionate, iar eu țineam să-i ofer o imagine exactă. Ceea ce mă îndemna să-mi deschid sufletul eram chiar eu. Eu voiam să mă mai trăiesc pe mine în ea încă o dată. Ea era oglinda pe care mi-o puneam în față și care îmi reda o imagine pură și întreagă, nu una deformată de fărâmițarea care mă tulbura atunci când mintea mea agitată își aducea aminte de întâmplări fragmentare și cu o încărcătură

emoțională excesivă. O narațiune în ordine logică și cronologică oferea o imagine mult mai armonioasă.

Oricum, ar fi trebuit – dacă, în loc să trec pe lângă ea, i-aș fi vorbit, am fi făcut cunoștință, aș fi învățat-o să mă iubească și ar fi devenit nu doar iubita mea, ci și sora căreia să mă spovedesc – ar fi trebuit deci să aduc vorba de doctorul Maurer. Căci el fusese, indirect, cel care mă adusese într-o situație mai penibilă decât toți păduchii lați și bătaia la un loc: atât de penibilă, încât mă înspăimânta până și simpla vedere a unei fete tinere de familie bună și mă făcea să o evit involuntar deși, în ciuda picioarelor paralizate (sau poate tocmai de aia), era atât de atrăgătoare, încât ajunsesem într-o stare la care de obicei nu îndrăzneam decât să visez.

Totul a început datorită doctorului Maurer. Căci după ce acest excelent specialist în boli de piele, venerice și alte maladii juvenile percepuse ușurarea mea la gândul că e vorba doar de păduchi lați, și nu de alt soi de lepră venerică, a început să-mi pună întrebări pline de tact în legătură cu mine, de unde vin și ce făceam aici; și cucuiele și vânătăile mele îl interesau atât ca medic, cât și ca om. Era relativ tânăr, un om de vreo treizeci și cinci de ani, dar deja încărunțit și de o soliditate, de o gravitate masculină față de care, în mod involuntar, mă raportam cu respectul datorat de adolescent omului matur. Întrebările lui însă nu erau deloc cele ale unui protector patern sau ale unui judecător. I-am povestit imediat tot ce voia să știe, ba chiar mai mult și, mai ales, despre intenția mea neclintită de a nu renunța la vocația mea de artist cu faimă mondială, chiar cu riscul de a muri de foame.

„Am un cunoscut care se ocupă cu reclame la o firmă de articole cosmetice", mi-a spus doctorul Maurer. „Știu că avea greutăți să găsească decoratori de vitrine. Nu-mi dau seama dacă asta are vreo legătură cu arta dumitale. Dar dacă te interesează, îți dau cu plăcere o recomandare pentru el."

Nu avea nici o legătură cu arta desenului și a picturii. Când m-am prezentat la adresa dată ca solicitant, am fost complet neajutorat la proba care consta în a construi, din

cutii de cremă goale, o piramidă agreabilă și de a o înfășura în ghirlande colorate de hârtie creponată. Dar omul căruia mă recomandase doctorul, viitorul meu patron și șef al secției de reclame a „Societății Anonime Afrodita", a părut să presimtă ceva folositor în stângăcia mea și m-a angajat. Și astfel s-a produs ruptura definitivă în sufletul meu.

Iubita mea infirmă (dacă ar fi devenit iubita mea) ar fi înțeles desigur această dilemă. Pe de-o parte, mă umflam în pene de mândrie, mi se părea că am cucerit lumea și că am făcut primul pas pe calea succesului. Îmi câștigam existența cu un salariu modest, dar incontestabil al meu. Cu alte cuvinte: eram independent, puteam să hotărăsc singur de-acum înainte. Într-adevăr, ceea ce făceam acum nu era ceea ce voiam să fac, nici măcar ceea ce-mi închipuiam că va trebui să fac. Nici vorbă de desen sau de pictură. Dar mă gândeam că o pornisem pe drumul cel bun. „Afrodita Soc. An." făcea parte din acele concerne care astăzi se numesc multinaționale. Și, la vremea aceea, nu era exclusă promovarea prin transfer într-o țară mai importantă, a celor care o meritau, cu posibilități de perfecționare corespunzătoare sau chiar la centrală. La centrală lucrau autori de grafică comercială renumiți, printre care Cassandru, pe care îl admiram enorm. Astfel de oameni de mâna întâi nu aveau cum să nu descopere, mai devreme sau mai târziu, talentul meu și să nu-l îndrume către adevărata sa vocație. Era clar că secția mare a centralei, care va furniza afișe, hârtie de împachetat și alte materiale publicitare, ducea lipsă de oameni de calibrul meu. Pe scurt: viitorul era al meu. Triumful asupra celor care nu crezuseră în mine nu mai era decât o chestiune de timp. Pe de altă parte, scrâșneam din dinți din cauza înjosirilor pe care trebuia să le suport deocamdată, aici și acum.

„Afrodita Soc. An." distribuia și producea, parțial cu licență, cam tot ce ținea de curățenie, de igiena trupului și de cosmetică, pe bază de clăbuc, de la săpunul de rufe până la spuma de ras și de la pasta de dinți până la șamponul de păr. Sarcina decoratorului de vitrine era să expună aceste

articole în vitrinele parfumeriilor și drogheriilor din București, acordând întâietate în mod ciclic când unora, când altora, într-un fel care să atragă privirea clientului și să îndemne la cumpărare. La vremea aceea existau în București peste două sute de astfel de magazine: câteva elegante în centru, în jurul Palatului Regal și pe Calea Victoriei, mai multe mari, cu dever, în cartierele comerciale de pe lângă Bulevardul Elisabeta și pe Lipscani și o puzderie la periferiile și în mahalalele îndepărtate, în comparație cu care cartierul din jurul Căii Griviței, unde pățisem aventura mea nefericită, avea un caracter de metropolă. Aceeași gradație determina și experiențele mele, chiar dacă într-o ierarhie inversă.

Nu aveam mare lucru de făcut. Confecționam un model de decorație, pe cât se poate de simplu și de flexibil, pe care îl potriveam apoi la vitrine de mărimi și tipuri diferite. Cu materialele după mine, tropăiam sistematic din client în client. Din păcate, magazinele patronau și alte firme în afară de „Afrodita", adică concurența, care foloseau aceeași metodă pentru a atrage privirile consumatorului. Cu toate ofertele gratuite de-a le decora vitrinele, proprietarii erau răsfățați – ba chiar se săturaseră de ele. Eu și decoratorii rivali ne treceam clanța magazinelor din mână în mână. Se ajunsese la adevărate curse de alergări între noi pentru a ajunge primul la victima potențială și a primi o comandă.

Asta ar fi putut fi amuzant dacă n-am fi fost tratați cu atâta dispreț. În magazinele elegante din centru, propunerea mea de a înfrumuseța vitrina cu piramide de cutii de cremă și ghirlande de hârtie creponată era de obicei respinsă cu o aroganță care mă făcea să roșesc de rușine. Acasă la noi nu erau tratați așa nici măcar evreii care adunau haine vechi. În comparație cu zelul mișcător cu care eram întâmpinat când intram, în calitate de client, într-un astfel de magazin pentru a cumpăra un săpun sau o sticlă de colonie sau când o însoțeam pe mama, care consuma cantități considerabile de produse cosmetice, mi se părea că toate astea reprezentau o cădere durcroasă și cu atât mai amarnică, cu cât eram

obligat, spre rușinea mea, să rămân prietenos și serviabil față de patron și de angajații lui, care dispuneau de o respingătoare gamă de moduri de a se exprima, mergând de la slugărnicie la grosolănie josnică.

În drogheriile cu dever mare de pe Lipscani sau Bulevardul Elisabeta lucrurile nu decurgeau mai plăcut, dar măcar erau mai prozaic comerciale. Acolo însă intervenea altceva care îmi împungea un cui în suflet. Și anume, din când în când, dacă nu mi-o lua înainte concurența, patronul era dispus să cedeze un colț de vitrină produselor „Afroditei". Asta însemna să mă apuc de treabă pe loc. Era o treabă pe care o disprețuiam și pentru care nu aveam nici îndemânarea necesară. Construcția grijulie de piramide din tuburi de pastă de dinți, așezarea plăcută la vedere a cutiilor de săpun, aranjarea pungilor de șampon cu o notă artistică mi se păreau a fi ocupația clasică a băiatului de prăvălie. Mă chinuia și faptul că, într-o anumită măsură, eram și eu expus în vitrină și că oricine trecea pe stradă putea să mă surprindă în timpul acestei activități stupide și neelegante. Mă chinuia gândul că cineva care ne cunoaște, pe mine sau pe ai mei, ar putea trece și s-ar opri pentru a se convinge că nu-l înșală ochii văzându-mă cum mă târăsc în dosul geamului și cum prind în cuie serpentine de hârtie creponată în jurul cutiilor de săpun, cum le agăț, ca pe ghirlande, de pachetele de detergenți; și cum ar putea apoi, înconjurat între timp de alți gură-cască, să-mi bată în geam ca să-mi dea de înțeles, dând din cap, strâmbându-se, cu gesturi și mimică de uimire, că se străduiește în zadar să înțeleagă ce Dumnezeu caut eu acolo. Chiar dacă aș fi încercat să explic că e un prim pas curajos, deși neobișnuit, pe calea către o faimă mondială de desenator și pictor, tot nu aș fi fost în stare să-mi ascund rușinea.

Firește că, în același timp, mi-era rușine de aceste complexe de inferioritate, ceea ce nu făcea decât să înrăutățească situația. Îmi puneam întrebarea din ce e făcută mândria mea de se rănește așa ușor. Mi-am dat seama că ceea ce mă chinuie e o susceptibilitate de băiatul mamei, lipsit de încredere

în sine. Cam pe-atunci începea să se răspândească ideea generală că munca nu e neapărat ceva rușinos – ceea ce pentru ai mei era încă foarte greu de înțeles. Sigur că depindea de felul muncii. Comerțul, în sine, era ceva penibil, dar dacă era vorba de negoț cu arme, articole de vânătoare, echipament de călărie, era acceptabil. La fel și negoțul cu vin, caviar și pate de ficat de gâscă, de care se apucaseră atâția foști ofițeri, era scuzat ca o necesitate impusă de timpurile în care trăiam și nu ducea la pierderea relațiilor mondene. Dar să vinzi într-un magazin era sub nivelul de acceptare socială. Rămânea un privilegiu al evreilor pe care nu îl contesta nimeni, oricum nimeni din cei care se considerau respectabili. Iar eu fusesem crescut să mă comport ca și cum nu m-aș considera ceva deosebit, dar să am, în secret, o părere foarte bună despre ceea ce sunt. În nici o împrejurare însă nu mi-ar fi trecut prin minte să mă pun pe aceeași treaptă cu evreii – dar tocmai acolo mă pusese tipul de marfă la a cărei desfacere contribuiam acum. Săpun, cremă de dinți, șampon – cine să facă comerț cu ele dacă nu un amploaiat evreu. Conștiința de a fi un fel de salahor, ba chiar o slugă în serviciul unor comercianți, în marea lor majoritate evrei, îmi otrăvea buna părere împănată cu prejudecăți pe care o aveam despre mine.

Și totuși în același timp prejudecățile mele mă înfuriau. Mă răzvrăteam împotriva celor care le sădiseră în mine. Reprezentarea a ce-ar spune tatăl meu dacă ar afla cu ce mă ocup îmi trezea un adânc sentiment de rușine, care se transforma imediat în furie, dar din păcate o furie neputincioasă. Știam că, în fond, gândeam ca el. Eram prins în firele originii și ale educației mele ca o muscă în plasa păianjenului.

Uneori, desigur, bravam. Sentimentul de rușine mă făcuse să mă adâncesc într-o stare în care mă expuneam de bunăvoie la ceea ce, pentru o fire fandosită, erau umilințe, dar care într-adevăr făceau parte din activitatea mea de agent publicitar pentru săpunuri și paste de dinți, cu o voluptate de-a dreptul masochistă.

Oricum nu prea aveam încotro dacă voiam să-mi păstrez slujba. La „Afrodita Soc. An.", condusă de germani sudeți și de sași din Transilvania, domnea o disciplină de lucru greoaie, care ținea piept cu hotărâre inerției balcanice veșnic latente. Programul cu parfumeriile și drogheriile pe la care urma să trec măcar zilnic pentru a-mi oferi politicos serviciile, indiferent dacă erau dorite sau nu, era ferm stabilit. Nu puteam să-mi permit prea multe eșecuri. Metoda cu care să-l fac pe patron să-mi accepte oferta mă privea; putere de convingere, arta persuasiunii, farmecul personal, orice mijloc era bun în acest scop. Dacă eram refuzat – eșecul îmi aparținea. Nu existau scuze. Nici nu puteam să susțin că am decorat o vitrină dacă nu era adevărat, fiind controlat de reprezentanții firmei care, la rândul lor, făceau turul magazinelor.

Mă număram, cu alte cuvinte, printre comis-voiajori – dacă ar fi știut tata! Și mai pretindeau să am, pe lângă abilități artistice (de la care aveau pretenții jignitor de minore), aptitudini diplomatice diabolice, maniere irezistibile, capacitatea de a-mi impune voința într-un mod drăgălaș, dar totodată convingător, pe scurt: o mână de fier într-o mănușă de catifea cu care să ademenesc orice patron sau șef de magazin să-mi pună la dispoziție vitrina lui, ca să îndepărtez de-acolo marfa concurenței și s-o înlocuiesc cu produsele ispititoare ale „Afroditei". Un astfel de comportament era la polul opus al înzestrării mele naturale și al celei formate prin educația pe care o primisem. Fusesem învățat să fiu reținut și discret, și nu să am tupeu. Aveam atât de puțin tupeu, încât nu eram în stare să găsesc o ieșire simplă din dilema mea, și anume să întorc spatele societății „Afrodita". Nu rămâneam pe loc din orgoliu sau bravadă: „lasă că le-arăt eu", ci dintr-o lașitate inoculată cazon, o obediență necondiționată de cadavru, tipică clasei din care mă trăgeam, a cărei bază era desconsiderarea propriei persoane inculcată cu severitate încă din copilărie. Fata din cărucior trebuia să înțeleagă și că, într-o anumită măsură, eram amândoi infirmi, ea din punct de

vedere trupesc, eu sufletește. Căci atunci când îmi spuneam că nu am stofă de vânzător, era doar un mod de a evita confruntarea cu ceea ce știam în secret, și anume că aveam și mai puțină stofă pentru a face altceva, mai bun; îmi lipseau claritatea, fermitatea și autoritatea necesare.

Nu mi-am pus problema dacă mă puteam aștepta la înțelegere din partea iubitei mele imaginare pentru faptul că educația mea, în spiritul respectului total față de regulile rigide și de instituții, nu mă făcea doar să tremur de frica de a nu fi în stare să-mi îndeplinesc norma fixată, ci să mă și supun, fără să crâcnesc, ordinii de fier care domnea în cadrul ierarhiei amploaiaților societății. Oricât mă străduiam, nu-mi puteam reprima un fior la o încruntătură a șefului de secție atunci când îi prezentam lista plină de lacune, cu decorațiile executate de mine. La un cuvânt de apreciere al reprezentantului comercial la adresa vreunui aranjament de cutii de cremă care-mi reușise, eram la fel de bucuros ca orice alt amploaiat mărunt în aceeași situație, pe care, de altfel, din punct de vedere social, îl consideram un biet filistin. Și asta cu atât mai mult, cu cât superiorii mei, adică cei cu funcții mai mari, erau oameni mult mai în vârstă decât mine, deci adulți față de care eu, tânăr fante, eram obișnuit să mă comport oricând prevenitor și serviabil.

Mai existau, apoi, momente în care îmi închipuiam cu câtă mândrie voi privi înapoi către această perioadă grea de început, atunci când voi fi reușit să răzbat; cum va veni la noi șeful cel mare de la Centrala din străinătate, va remarca un aranjament de-al meu pentru săpun de baie și va exclama: „Cine-a făcut asta? Omul are un talent artistic neobișnuit. Ce mai caută aici? Trimiteți-l imediat pe banii firmei în străinătate la perfecționare, în el zace un geniu pe care nu avem dreptul să-l ținem în slujba noastră. El aparține lumii. E în interesul firmei să arătăm că știm ce datorăm omenirii și că nu ne gândim egoist doar la avantajele noastre".

Știam, bineînțeles, că astfel de închipuiri erau pure aiureli, la fel de îndepărtate de realitate ca și ideea că, din cauza mea,

fiindcă am încasat bătaie pe Calea Griviței, ar fi trebuit să izbucnească un pogrom în urma căruia România ar fi fost curățată de evrei. Și totuși eram absolut convins că, într-un fel sau în altul, așa trebuie să se întâmple și că așa se va întâmpla: un timp mergeam țanțoș, cu nasul pe sus. Până în clipa în care mă gonea câte un ovreiaș din magazin, cu decorația mea cu tot și toată speranța mi-era înecată în furie și rușine.

Astfel trăiam într-o alternanță neîntreruptă de umilințe și răzvrătire neputincioasă, de încredere nebunească în împliniri favorabile și îndoieli îngrozitoare în ceea ce mă privea, pe mine și tot ce făceam. Uneori îmi trecea prin minte gândul îngrozitor că tot ce mă preocupa și îmi trezea senzații atât de contradictorii era caracteristic și firesc pentru cei pe care fusesem obișnuit să-i disprețuiesc din copilărie: evreii. Poate de asta erau atât de dezechilibrați și de agitați. De fapt, comerțul *en gros* și *en detail,* cu tot ce ține de el, era cam singurul teren de activitate lăsat în seama lor. Prin tradiție, li se desemnase așa-numita lume a afacerilor, o existență biciuită de noțiunea obligatorie de succes, de competiția împotriva concurenței, de rezistența cumpărătorului, de conjuncturi bune sau rele. Lumea posibilităților deschise, în care puteai la fel de bine să ajungi bogat precum Cresus sau să te împotmolești pe treapta cea mai de jos a unei existențe de salahor, era mediul lor ereditar. În discrepanța dintre recompensă și performanță, ofertă supărător de insistentă și cerere manipulată, nu era de mirare că erau la fel de sfâșiați în sentimentele lor ca și mine. Acum înțelegeam neliniștile, angoasele și așteptările lor mesianice, alternanța abruptă de aroganță nemăsurată și umilință zdrobitoare, înțelegeam până și originea insolenței lor prezumțioase și a lingușelii lor dezgustătoare. Am început să le cer iertare pentru disprețul meu de până atunci. Totuși, numai edificator nu mi se părea faptul că le înțelegeam comportamentul prin prisma propriilor mele emoții. Eul meu și-a primit astfel lovitura de grație. Toate astea m-au făcut să-mi dau seama cât de

șubred fusese el dintotdeauna – ceea ce a avut drept urmare unele momente de luciditate. Am început să realizez cât de mult mă mințeam când pretindeam că fac ceva ce contravine gustului meu, respectului față de propria persoană și orientării mele sociale pentru că-mi permite să ajung la vocația mea cea adevărată. Dimpotrivă; știam că doar mă-ndepărtează de ea și-mi și convenea.

Cu fiecare zi pe care o pierdeam la „Afrodita Soc. An." visurile mele despre viitorul meu de artist renumit se destrămau; în aceeași măsură însă, mă simțeam și eliberat, îmi găsisem o scuză pentru a renunța la vechiul meu scop. Ceea ce mă făcea să nu abandonez nu mai era deci speranța că stadiul de tranziție va evolua spre împlinirea dorințelor mele mărețe, ci o capacitate de perseverare ciudat de fatalistă, care mă ținea în suspensie, ca să zic așa, în timp ce viața mea plutea către o cu totul altă destinație, încă necunoscută mie. Deocamdată trebuia să strâng din dinți și să decorez, prin rotație, săptămânal, cât mai multe vitrine de parfumerii și drogherii bucureștene cu produsele „Afroditei". Puzderia de prăvălioare de la periferie îmi cerea mult mai puțin efort. Acolo, în „mahalale", adică la periferiile orașului, jerpelite, murdare și sărăcăcioase, dar clocotind de viață, care mă atrăgeau deși, sau poate fiindcă, îmi aminteau de Calea Griviței unde avusesem pățania penibilă, situația era clară. Decoratorii aveau voie să înfrumusețeze vitrina când nu se mai vedea prin geam de murdărie. Era destul să ajungi înaintea concurenței, să speli geamul și să-ți expui mărfurile.

La început, când, pentru a mă convinge că fac o treabă utilă, am încercat să introduc o etică a muncii în aranjarea tuburilor de pastă de dinți, m-a indignat această concepție brutal utilitaristă. Dar m-am obișnuit foarte repede să fiu primit cu exuberanță prietenească și tratat cu cafea neagră, după care mă apucam să mătur, să arunc sute de muște moarte, să șterg stratul gros de praf și să spăl geamurile – pregătirea pentru decorarea propriu-zisă. Ea consta, în funcție de ce era expus – săpun de liliac sau de lămâie – , în căptușirea

vitrinei cu hârtie creponată liliachie sau galbenă și camuflarea fiecărei pioneze în parte sub o mică rozetă creponată transformată astfel și ea în ornament. Urma apoi aranjarea artistică a produselor frumos mirositoare, cu bucata sau în pachete de câte trei sau șase, pe un pat de umbelifere artificiale și, de jur împrejur, o serpentină îndrăzneață de alte produse „Afrodita", de la crema de ras a domnului îngrijit la pasta de dinți pentru întreaga familie, trecând prin fulgii de săpun pentru lenjeria fină de damă. Curând am ajuns să nu mă mai sinchisesc de ceea ce se întâmpla după ce-mi terminam capodopera, când, însoțit de noi declarații de prietenie, ieșeam în stradă și observam de acolo cum se completa decorația vitrinei cu pile de unghii, irigatoare, borcane cu lipitori, cutii de prezervative și, ceea ce era mai grav, articole ale concurenței.

Totuși apreciam taclaua, cafeaua și primirea caldă, chiar dacă fățarnică. Am început să-i îndrăgesc pe acești negustori de la periferie, șireți și fără scrupule sau resemnați și înțelepți, copleșiți de griji, ducându-și anevoios traiul lor mărunt, și să mă împrietenesc cu ei – era, ca să spunem așa, prima mea întâlnire adevărată cu viața, și anume cu viața altora, întru totul diferiți de mine; era descoperirea unei lumi cu nimic mai puțin misterioasă și minunată decât cea a copilăriei. Am început să cutreier mahalalele Bucureștiului cu aceeași sete de aventură cu care cercetasem odinioară grădina copilăriei. Priveam cu aceeași curiozitate viața lor, a celor altfel decât mine, mă cufundam, cu aceeași dăruire, în esența necunoscutului. La fel ca în primii ani ai copilăriei, când propria mea existență îmi părea prilej neîncetat de uimire, întâmplările se întipăreau în mine ca „motive ale unor stări" și de-abia după aceea ca imagini și experiențe. Până și ceea ce stârnea mila, ceea ce era urât, îngrozitor, brutal, ordinar, de care aveam parte din plin în cartierul oamenilor săraci al unei metropole balcanice, își pierdea imediatețea respingătoare și intra în ordinea unei imagini generale din ce în ce mai complexe, ale cărei modele și culori erau în sine

neînsemnate, fiindcă aveau importanță doar în ansamblul – uneori contrapunctic – pe care-l alcătuiau cu tot restul.

Terenul fabricii „Afrodita Soc. An." se afla tot la periferia orașului, acolo unde Calea Moșilor dădea într-o șosea; lată și prăfoasă, încărcată de melancolie și străjuită de plopi, ea se pierdea în întinderea nesfârșită al cărei orizont îndepărtat se topea în pâcla luncii Dunării. Cartierul de lângă fabrică era o așezare de pe vremea turcilor și fuzionase cu orașul care prolifera rapid. Într-o piață largă, goală, avea loc, de două ori pe săptămână, târgul de cai. Casele din jurul pieții erau toate de un etaj, făcute din scânduri sau, încă de pe atunci, din cuburi de beton fără nici un caracter. Peste acoperișurile drepte se înălța însă cupola curbă, în formă de pepene, a *hamman*-ului, vechea baie de aburi locală, iar lemnul albit de vreme și sculptat, rozul decolorat, ultramarinul și verdele fistic al picturii, motivele cu lalele, chiparoși și flori de rodie stanțate în mortar mai conțineau încă toată poezia Orientului. De altfel, pe atunci nu priveam toate astea ca acum, cu ochii arheologului propriei mele vieți, care caută neîncetat cu privirea „lumea nepătată" de odinioară, ci absorbeam cu dezinvoltură anacronismele, contrastele și contradicțiile ca unitate și prezență. Totul se integra în modul cel mai firesc într-o imagine a lumii în care trăiam și pe care o respiram efectiv, în timp ce cu fantezia mea eram într-un viitor ideal, care părea că se întinde în fața mea, plin de promisiuni nenumărate.

Dimineața ieșeam pe poarta fabricii cu Fordul meu antediluvian model T, încărcat cu materiale publicitare, după ce mă oprea, mă controla și, în fine, mă lăsa să trec, cu un semn mărinimos, uriașul paznic basarabean care păzea fabrica ca pe un serai. Apoi o porneam pe stradă pentru a începe calvarul zilnic, trecând prin patimile unor umilințe subtil nuanțate în parfumeriile elegante de pe bulevardul Brătianu pentru a ajunge apoi la consolările oferite de oamenii simpli din prăvălioarele pestrițe din Văcărești, unde găseai, pe lângă sare pentru vite, și caiete de școală, și săpun de rufe. Dar,

mai întâi, treceam pe la bazarul domnului Garabetian. Domnul Garabetian era un armean corpolent și plin de amabilitate. Zi de zi, de dimineață până seara, ședea nemișcat ca un Buddha în fața magazinului, lăsând să alunece jucăuș un șir de sâmburi de caise scrijelite artistic printre degetele lui brune cu unghii roz, cu pleoape grele aplecate peste ochii migdalați, pe jumătate închiși și lucioși ca măslinele înmuiate în ulei, cu o pată cât bobul de mazăre, de culoarea pătlăgelei vinete pe buza de jos violetă, și cu mustăcioară *à la* Charlie Chaplin."

Magazinul lui era spațios și inepuizabil, un adevărat bazar în formă de fagure, cu multe dughene una lângă alta, fiecare conținând alt sortiment de mărfuri. Sub copertinele trase mult spre trotuar, se înălțau cojoace de oaie și brânzeturi iuți și uscate, vase de bucătărie și canistre de benzină, saci de mălai și cutii de *chewing-gum* american, perne de puf și funii de cânepă. La domnul Garabetian puteai cumpăra o cravașă sau un gramofon portabil, cârnați din carne de măgar, pastramă, vinuri moldovenești sau, după nevoi și aprecieri comerciale, puteai achiziționa un plic de ace de cusut sau trimite la Londra o încărcătură de alune turcești. Domnul Garabetian avea câteva duzine de angajați pe care îi supraveghea, stând pe un taburet la o masă în opt colțuri, încrustată cu arabescuri de sidef, pe trotuar, nepăsător la strigătele ciobanilor care-și mânau turmele de batali pe lângă el, la ciripitul vrăbiilor care se băteau pe paiele din bălegarul de pe stradă sau la norii groși de praf pe care-i lăsau camioanele în urma lor. Cu un ziar împăturit, de ale cărui noutăți luase deja imperturbabil cunoștință dis-de-dimineață, își făcea vânt, gonind muștele din jurul nasului său în formă de castravete, fuma țigări de Macedonia și bea nenumărate ceșcuțe de cafea turcească.

Deși domnul Garabetian ținea, firește, și tot felul de articole cosmetice, nu aveam de-a face cu el profesional. Nici măcar nu exista o vitrină pe care s-o decorez. Cine avea chef să cumpere sau să privească putea să umble prin întortocheala

dughenelor la fel de nestingherit ca și păsările din coroana uriașului ulm bătrân care-și arunca umbra peste toate acestea. Pe domnul Garabetian nu-l interesa, probabil, dacă mărfurile lui erau plăcut prezentate sau convingătoare prin calitatea lor. Cine voia să le încerce putea să le ia în mână, să le cântărească, să le miroasă, să le constate gradul de coacere, consistența, să le cumpere sau să le pună la loc. Domnului Garabetian îi era perfect indiferent. Numai în aranjamentul mătăsurilor, al pigmenților minerali, al fisticului pralinat și al rahatului locum, ca și în cel al medicamentelor care se vindeau fără rețetă, de la aspirină până la vermicide, i se trăda preferința armeană pentru culoarea roz și pentru o anumită ordine în dulapurile de medicamente cuprinzătoare. Aici se oprea sensibilitatea sa estetică, iar încercarea de a ispiti cumpărătorul să cumpere șampon de păr cu ajutorul pozelor cu tinere frumoase jubilând în baie, i s-ar fi părut probabil extrem de ridicolă. Cu toate acestea, omenește, cum se spune, ne apropiasem foarte mult unul de celălalt.

A început cu faptul că l-am salutat. Am făcut-o spontan, fiindcă nu eram în stare să mă prefac că nu cunosc un om pe lângă care treceam de mai multe ori pe zi; am dat deci din cap surâzând, iar el, la rândul său, mi-a răspuns cu expresivitate orientală. Un timp am rămas la acest schimb minimal de amabilități, în care domnul Garabetian era mereu cel mai generos. Îi făceam cu mâna și îi surâdeam, iar el ducea mâna la piept cu un gest de recunoaștere surprinsă – uimită chiar – și bucuroasă, zâmbetul lui strălucea orbitor de alb din întunecimea bărbii, a buzelor și a excrescenței de pe gură, apoi se apleca în față, nestingherit de burta enormă, cu ochii strâns închiși, făcând un arc plat și larg cu brațul și mâna într-un gest de afirmație solemnă a unei supuneri necondiționate.

O dată, când am trecut pe jos pe lângă el, mi-a cerut permisiunea să-mi ofere o cafea. Deși era de trei ori mai în vârstă decât mine și, fără îndoială, conștient de rolul minor pe care-l ocupam în ierarhia „Societății An. Afrodita", printre domnii de origine sudetă sau săsească din Transilvania, mă

trata ca pe o persoană demnă de respect, iar eu răspundeam, bineînțeles, politeții sale – ceea ce părea să-i facă mare plăcere. Invitația la cafea s-a repetat și, cu timpul, a devenit un obicei să mă opresc pe drumul spre casă la domnul Garabetian, după ce se încheia ziua mea de lucru și mă întorceam de la cursele mele prin oraș, îmi terminam scriptele obligatorii și pregătirea pentru a doua zi; așteptam, alături de el, sorbind din cafeaua mocca, al cărei zaț se depunea în cestile minuscule ca un desen japonez în pensulă de tuș, în lumina zilei care descreștea treptat, se subția și se limpezea, pe când cerul de culoarea peruzelei făcea un pas în univers și se aprindea la margini, licăritul primei stele și, curând după aceea, cel galben spălăcit al felinarelor, în întunericul care se lăsase.

Eram destul de monosilabici în aceste răstimpuri, ca niște prieteni apropiați. Dar poate că ceea ce ne unea în tăcere erau mai ales singurătățile noastre de două feluri: singurătatea chinuitoare a tinereții și singurătatea cumpătată a bătrâneții care se apropie. Odată mi l-a prezentat pe băiatul lui, pe care-l știam de mult din vedere. Garabetian junior era cu câțiva ani mai mare decât mine și o apariție frapantă; nu era doar un fante al cartierului în care ne aflam, ci, pesemne, și al altor cartiere din București, mult mai mondene. Cărarea lui, neagră ca lacul, părea să continue să oglindească rama de neon a clubului de noapte pe care îl frecventa. Înalt, cu șolduri înguste, purtând costume de dandy cu haina lungă și umerii foarte pronunțați, pantaloni largi și pantofi alb cu negru, se mișca elastic pe tălpi groase de crep, conducea un Chrysler și era întotdeauna în compania unor fete cu sâni țanțoși și ochi ca murele, de o frumusețe care-ți tăia respirația, așa cum văzusem doar pe coperțile colorate ale revistelor de cancanuri.

L-am complimentat pe domnul Garabetian pentru odrasla lui. A dat disprețuitor din mâna în care ținea ziarul împăturit. De-abia după un timp a spus: „Veniți dintr-o familie în care nu se obișnuiește să faci orice muncă – nu mă-ntrebați

de unde știu, asta se vede. Totuși nu vă considerați prea bun pentru ce faceți".

Am tăcut plin de vinovăție. Dacă i-aș fi mărturisit domnului Garabetian scrupulele mele rușinoase, ar fi căscat ochii săi indolenți la mine. „El", spuse cu o mișcare de bărbie în direcția în care dispăruse fiul său, și cu un fornăit disprețuitor, „el nici nu vrea să audă de munca tatălui său, ca să nu mai vorbim de munca proprie. Ați observat ce rapid s-a despărțit de noi? Știe, firește, cine sunteți și se jenează să recunoască că e fiul meu".

Am vrut să-l contrazic, dar domnul Garabetian mi-a luat-o înainte, cu un gest de lehamite. „Îl văd de două ori pe lună: pe întâi ale lunii, ca azi, când își ia alocația, și pe cincisprezece, când ia avansul pentru banii de pe întâi."

Nici acum n-aveam ce să-i răspund decât dacă i-aș fi mărturisit că, până de curând, dorința mea de a mă duce acasă, la părinți, fusese la fel de ciclică și avea aceleași motivații.

Domnul Garabetian a luat o gură de cafea, și-a aprins o nouă țigară și a inspirat adânc fumul, umplându-și plămânii de parcă ar fi vrut să se elibereze de gânduri apăsătoare și să adopte o atitudine filozofică. „Ce vreți", spuse, „așa e el din fire, așa l-a făcut Dumnezeu – sau, mai bine zis, așa l-am făcut eu. Am fost sărac lipit când eram copil, și pe el am vrut să-l cruț. Dar l-am cruțat, de fapt, de orice scrupul de om cumsecade. De asta l-am cruțat și de a fi în stare să judece în general. Acum n-are altceva în cap decât, în cel mai bun caz, femei".

Mi s-a părut nepotrivit să adaug la tristețea paternă a domnului Garabetian încă o dezamăgire, și anume că se înșelase în cazul meu și în această privință. Dacă era vorba de cineva care să aibă în cap doar femei, apoi acela eram în primul rând eu.

Dar, din păcate, nu le-aveam decât în cap – asta voiam să-i spun fetei din cărucior. Ea trebuia să știe totul despre mine, deci și ceea ce de-abia îndrăzneam să recunosc și față de mine. Mă cuprindea o enormă gingășie față de ea când

îmi închipuiam cum i-aș fi explicat, așezat lângă bietele ei picioruțe învelite în pătură, cu mâinile ei calde prinse în ale mele și cu un surâs vinovat, că sunt schizofren: umblam convins că sunt un Don Juan și un cuceritor irezistibil, în orice caz, mă purtam ca și cum aș fi fost, credeam chiar că așa mă văd și ceilalți. Dar când se ivea șansa de a seduce, teama de propria mea stângăcie mă transforma într-un neghiob. Dar mai voiam să-i spun că nu era doar teamă. Era și nevoia mea de ideal, trebuia să mă creadă. Desigur, eram mereu disponibil, cum se spune, nu voiam să omit ceva, să pierd ceva din posibilitățile erotice care mi se ofereau la tot pasul – din păcate, în general, doar în imaginație. Dar nici nu voiam să mă dăruiesc cuiva sub rangul meu – mă refer bineînțeles la cel moral. Asta trebuia să știe.

Oricum, îmi diminuasem șansa de-a o face, din cauza altei pasiuni. Acasă trimiteam mesaje foarte vagi despre ceea ce făceam, de fapt, la București, deci nici nu destăinuisem că m-am angajat și că primeam totuși un salariu – modest, desigur – iar mama, care-și făcea mereu griji, îmi tot trimitea bani. Îi acceptam fără șovăială, pornind de la premisa că bunăstarea spirituală e cel puțin la fel de importantă precum cea fizică, și îi foloseam pentru a-mi potoli pasiunea arzătoare pe care o avusesem dintotdeauna pentru cai. În fiecare dimineață, la ora cinci, eram pe pista și în grajdurile hipodromului dintre șoseaua Kiseleff și Jianu unde, în curțile vechilor caravanseraiuri, armăsarii pursânge erau adunați pentru primul antrenament. Fiindcă eram ușor și îndemânatic, mi se dădea aproape regulat un cal bun. La ora șapte ajungeam la „Afrodita Soc. An.", îmi schimbam existența și, din gentleman pasionat de curse de cai, deveneam spălător de geamuri și îmi încărcam Fordul model T cu material publicitar. În timpul zilei lucram – dacă împodobirea galantarelor de dughene se poate numi așa. Seara, după ce îmi beam cafeaua cu domnul Garabetian, mâncam un grătar la o cârciumă oarecare și mă băgam, nu știu de ce, mort de oboseală, în pat. Nu prea aveam posibilitatea să cunosc tineri

de vârsta mea și nici nu mi-o doream. Dincolo de trăncăneala cu clienții și de schimburi de banalități cu colegii, singurul meu partener de discuții era domnul Garabetian.

Firește că existau și întâlniri erotice ocazionale, și asta trebuia să știe fata din cărucior. O chelneriță dintr-un mic restaurant, unde îmi mâncam uneori friptura, nu s-a lăsat înșelată de aerul superior pe care-l afișam și m-a luat în cămăruța ei. Experienței ei îi datorez o noapte de care sunt mândru. Dar nu s-a mai repetat. Mergea pentru o aventură de-o noapte, dar o legătură regulată cu o chelneriță era totuși sub demnitatea mea – și de data asta mă refeream la cea socială, rușine mie!

Știam că mica vânzătoare care lucra la o parfumerie, departe, în Cotroceni, unde, în jurul castelului reginei-mamă, se construise un cartier de vile, era îndrăgostită lulea de mine. Prin urmare, mă purtam urât cu ea. O dată am invitat-o la cinema și pe urmă la cină. Nu voia să vină la mine, Dumnezeu știe de ce îi era teamă, poate doar să nu întârzie acasă; ne-am desfășurat deci pe o bancă, în parc, pe care ne-am sărutat și ne-am frământat ore în șir, iar inconfortul și frica de a fi descoperiți de un paznic sau de un trecător întârziat au fost atât de îngrozitoare, încât, când am revăzut-o cu prilejul redecorării vitrinei parfumeriei la care lucra, adică al înlocuirii fulgilor de săpun „Velvet" cu crema de dinți „Firn", m-am prefăcut că nu s-a întâmplat nimic între noi.

Pe urmă, vreme de câteva săptămâni am fost chiar eu îndrăgostit, mai bine zis fascinat de calitățile ieșite din comun de călăreață ale fetei unui antrenor care-mi împrumuta câte un cal din când în când. Era o vietate cu față de mops, păr creț și galben cum e cânepa, dar când vedeam ce putea face dintr-un cal odată ce era în șa, resimțeam o plăcere aproape senzuală care se transforma în dorință. Ar fi venit probabil fără șovăială la mine acasă și s-ar fi instalat ca într-un cuib – o legătură comodă pe termen lung. Dar țineam despărțite cu mare grijă rolul meu de gentleman-călăreț din zorii zilei de cel de decorator de vitrine al „Afrodita Soc. An."

din timpul zilei. Mergeam atât de departe, încât nu povesteam nimic din condițiile în care schimbam costumul de la un rol la altul nici colegilor de serviciu și nici celor de călărie. Chiar dacă, în cel mai rău caz, aș fi fost gata să destăinui cuiva din lumea cosmeticii unde și cum locuiesc, eram ferm hotărât ca cei din lumea curselor să nu afle ceva. Întâlnirile noastre aveau deci loc pe baloturile de paie din magazia de furaje, iar mirosurile pipărate ale trupului fetei, în special cel al vaginului foarte umed, răzbătea atât de triumfător peste cel al urinei de iapă și al scârnei de pisică, încât mai că mi s-a făcut greață. Ea a constituit o nouă ocazie pentru a trece pe la doctorul Maurer și a-i cere să-mi prescrie un întăritor. Căci un timp nu m-am mai simțit în stare să repet experiența, iar apoi, după ce mi-a prescris în loc de întăritor un calmant cu efect năucitor, când mi-am făcut iar apariția, am descoperit că amazoana hiperfoliculinică mă înlocuise cu un jocheu englez.

Fantezia mea clocotea între timp. Îmi doream ca măcar o dată să pot poseda una dintre acele ființe cu picioare lungi și sâni semeți, cu părul bogat căzând în bucle pe umeri pe care le plimba frumosul fiu al domnului Garabetian în Chryslerul său. Măcar o dată să ne legănăm în ritm languros de *blues*, cu trupurile lipite și cu buzele mele în părul ei; să simt apăsarea sânilor și a pulpelor ei; și apoi, când sunetele dulci-amare ale saxofoanelor se vor stinge, să pornim în noaptea înstelată, mână în mână, să o duc în culcușul meu, să o dezbrac încet, iar ea să dea capul pe spate, să-i acopăr trupul gol cu sărutări în timp ce ea geme de plăcere, să mă unesc cu ea gingaș și totuși bărbătește, în transă și totodată cu toate simțurile treze... Nu pot spune că îl invidiam pe domnul Garabetian pentru frumoasele lui. Le luam doar ca punct de plecare pentru visele mele, deși știam perfect din ce categorie suspectă de dame făceau parte. Fantezia este, după cum se știe, flexibilă: iubita pe care mi-o închipuiam nu era numai la fel de apetisantă din punct de vedere fizic ca celelalte, ci și mult mai dulce, mai blândă, mai fină, mai bine-crescută – mai puțin vulgară, ca să spunem lucrurilor pe nume. Era o

doamnă din creștet până în tălpi, avea un suflet minunat, călărea, bineînțeles, impecabil și iubea viața la țară, caii, oile, câinii – într-un cuvânt, era perfectă; iar imaginea ei se interpunea mult prea des între mine și femeile reale, care nu erau la înălțimea ei, dar cel puțin erau dispuse să concretizeze latura erotică a iluziilor mele.

Ea, fata din cărucior, corespundea aproape perfect acestei imagini ideale, deși, în ceea ce privește viața la țară, s-ar fi putut să existe dificultăți; câini și oi putea să aibă după pofta inimii, dar călăritul rămânea o problemă din cauza bietelor ei picioare oloage. Restul era exact ce-mi doream, și mai ales sânii: mă gândeam la ei cu desfătare neîncetată, îi vedeam în închipuirea mea. Nu existau îndoieli nici în ceea ce privea profunzimea sufletului, privirea ei mi-l dezvăluise în întregime. Și voiam să știe că țineam mai mult la acest suflet al ei decât la farmecele trupului ei schilodit, dar probabil cu atât mai ușor de mânuit de la talie în sus.

Mult mai mult decât desfătările simțurilor, la care mă gândeam ce-i drept cu înflăcărare, contau mintea ei, puterea ei de a se transpune în situația altora, cultura ei, buna creștere, calitățile ei de mare doamnă – pe scurt, tot ceea ce așteptam de la un partener de viață. Căci asta era ceea ce-mi doream mai presus de toate: să am pe cineva pe care să-l pot iubi mereu, toată viața. Asta era ceea ce făcuse să-mi apară ca prin farmec erecția la vederea ei: fericirea, bucuria dumnezeiască de a întâlni o ființă omenească pe care să o pot iubi o viață întreagă, fiindcă sufletele ne sunt îngemănate și rangurile sociale egale.

De aceea trebuia să-i povestesc despre adevărata mea cădere în păcat, despre trădarea pe care am săvârșit-o dăruindu-mi inima alteia. Nu numai pe ea o trădasem, ci și capacitatea mea de a iubi, într-un mod rușinos și lipsit de demnitate: din cauza unei văduve în vârstă, și evreică pe deasupra. Dacă m-ar fi putut ierta, puritatea sentimentelor și a demnității mele ar fi putut fi recuperate.

Era cu puțin timp în urmă, câteva săptămâni cel mult. Programul meu includea parfumeriile din Văcărești, cartierul evreiesc al Bucureștiului. Nu departe de el se afla o parte a orașului numită Crucea de Piatră. Căsuțele joase, mic-burgheze, cu frontoanele laterale către stradă și despărțite de curți înguste de-a lungul lor, erau, toate, bordeluri. Curțile erau pline de fete; roiau pe stradă într-un carnaval etern de boarfe, care – oricât de curios ar părea – corespundea unei componente a atmosferei copilăriei mele, fiindcă scotea în evidență principiul erotic din esența suprarealismului și, de fapt, apartenența lui la Jugendstil. Erau aceleași buze fardate cu ruj negru, aceleași pleoape verzi pe sub peruci rococo pudrate, cunoscute mie din ilustrațiile din cărțile mamei, bice de călărie subțiri și flexibile, evantaie, corsete și tutu-uri; una dintre fete purta o haină de toreador pe sub care era goală până la cizmele de pirat, alta era îmbrăcată în șalvari largi de muselină transparentă din care ieșeau țepii părului pubian, o alta lăsa să-i atârne sânii enormi și goi printr-o împletitură de coliere care îi cuprindeau torsul ca un lanț; siluete demne de Beardsley; alta, iarăși, era încolăcită de un boa de pene negru ca de un șarpe și umbla țanțoș, cu trupul slab și gol cocoțat pe pantofi cu tocuri înalte de o palmă prin îmbulzeala de muschetari, dansatoare cu văluri, matrozi, libelule, ca într-un crochiu de Beyros. La geamuri apăreau sfincși, torsuri încorsetate asemenea celui al „Femeii cu jumătate de trup" de la circ, capete de *putti* cu uriașe pălării cu egretă, plete de Maria Magdalena fluturând, peruci roșii ca focul încadrând chipuri de îngeri prerafaeliți, adolescenți rahitici, matroane, pațachine bătrâne, obezi...

Îmi petreceam mai tot timpul liber acolo. La început, când încă mai râvneam să devin un artist de renume mondial, mă duceam să desenez. Mă vedeam deja un nou Pascin. Dar încercările mele nu mi-au priit, ba mai mult; când fetele au înțeles intențiile mele, au alarmat imediat câțiva bătăuși care m-au făcut să înțeleg, scurt și clar, că protejatele lor au o meserie foarte serioasă și nu doresc să fie privite ca niște

curiozități și zugrăvite pe hârtie. Mi-am strâns repede blocul de desen și cutia cu acuarele.

În mod ciudat, nevoia mea de a mă exprima cu ajutorul cărbunelui și al pensulei s-a diminuat total în zilele acelea. Visul la faima de artist suferea încă de pe-atunci de ftizie, blocul de desen și cutia de culori rămâneau neatinse pe perioade din ce în ce mai lungi. Era ca și cum lumea pe care o întâlneam aici zi de zi ar fi fost prea vie, viața prea nemijlocită, prea puternică pentru a o putea prinde pe hârtie, întâi trebuia să mă las eu format de ea. Eram prea confuz, prea chinuit, prea preocupat de mine însumi ca să devin o oglindă a lucrurilor; trebuia să le preiau în mine, să le acumulez, să le depozitez, să le las să acționeze și să se limpezească înainte de a le da mai departe. Treceam printr-o perioadă în care eram privitor, și nu făcător.

Și aici, în cartierul de curve, mă mulțumeam să privesc. Îmi alesesem drept locul cu cea mai bună perspectivă o masă în fața unei cârciumioare, la intersecția unor străzi, unde puteam să stau la o cafea și un pahar de rachiu și să casc ochii în toate direcțiile. Pe diagonală, în fața mea, într-una din curțile în care se desfășura zburdalnicul carnaval erotic, se odihnea pe un munte de perne, într-un pat de copil, în spatele căruia se afla o coloană de gips cu un *amoretto* șăgalnic între doi lămâi în ciubăre verzi, ca un fel de regină a albinelor, patroana casei: o pitică enorm de grasă, într-o rochie largă, transparentă, stil *Directoire*, cu o panglică de catifea neagră în jurul gâtului asudat și strangulat între gușă și piept, și cu alta prinsă pe frunte sub cărarea neagră și severă de balerină. Cu obrajii fardați roz-piersică și privirea de păpușă a ochilor înconjurați cu creionul negru, părea extrem de artificială. Nu am avut nevoie de bloc de desen, mi-am întipărit-o în memorie – sau, mai degrabă, în suflet, împreună cu pisica grasă cu zgardă de catifea roșie și clopoțel de alamă la gât, pe care o ținea în poala ei ca pe o panteră neagră și o mângâia cu o plăcere senzuală. O patachină bătrână venea, din sfert în sfert de oră, cu un pahar de apă proaspătă

din care, după ce ducea la gura minusculă, în formă de cireașă, linguriţa din borcanul cu dulceață, pitica bea delicat câteva înghiţituri, ţinând în sus degetul mic acoperit de diamante. Odată, când lumina după-amiezii se rarefia tot mai mult, până la a deveni de o transparență abstractă, am observat că uitasem de mine. Se făcuse târziu și nu-mi făcusem norma programată pe ziua aceea. Îmi mai rămăsese timp pentru a mai înfrumuseța un singur galantar cu hârtie creponată proaspătă și cutii de săpun și mi l-am ales pe cel mai apropiat. Din păcate, proprietara magazinului era o persoană foarte dificilă.

În general, era plăcut de lucrat în Văcărești. Negustorii, de obicei evrei, erau oameni așezați și cumsecade, care mă lăsau să-mi văd de treabă fără a-mi face greutăți atunci când apăream cu calabalâcul meu pestriț, asta când nu izbucnea în ei panica veche de două mii de ani care-i făcea să devină isteric de vehemenți.

Singura excepție era o femeie, proprietăreasa magazinului numit „Parfumeria Flora", care era întotdeauna un caz delicat în programul campaniei de decorare.

Era o femeie singură, văduvă, se spunea, și avea în branșă, chiar printre reprezentanții comerciali, reputația de a fi foarte aspră și dezagreabilă. Nu numai de aceea se vorbea pe seama ei, de altfel; ea ocupa un loc solid și în taclaua lor erotică. De îndată ce în timpul unei discuții în depozitul „Afroditei" venea vorba de ea, imaginea ei era invocată de numeroase voci cu inflexiuni răgușite de dorință: era întruchiparea perfectă a evreicii cu părul negru ca pana corbului, iar maturitatea ei suculentă contrasta ațâțător cu răceala ei distantă. Numele îl știau probabil doar cei mai bătrâni dintre comercianți – căci, în general, i se spunea „văduva neagră". Tot generală era și părerea că merită să păcătuiești cu ea fiindcă, pe lângă faptul că afacerile îi mergeau bine, mai avea și ceva avere. Din păcate însă, era un sloi de gheață capabil să-ți congeleze orice parte a trupului.

Pe mine „văduva neagră" mă tratase întotdeauna cu o aroganță jignitoare, cu nimic mai prejos de cea din parfumeriile

elegante din jurul Athénée Palace-ului. Dar, în timp ce îmi îngroșam obrazul față de cea de acolo, a ei, de aici, din umilul cartier evreiesc, din preajma bordelurilor din Crucea de Piatră, mă făcea să pălesc de furie. Și de astă dată m-a întâmpinat ca pe un prăpădit inoportun; dacă aș mai fi avut timp să ajung la altă drogherie unde să-mi încerc norocul, i-aș fi întors spatele fără un cuvânt și mi-aș fi văzut de drum. Poate însă de plictiseală a binevoit să-mi permită pe loc, chiar dacă fără urmă de bunăvoință, să înlocuiesc aranjamentul prăfuit al rivalei noastre celei mai aprige, o firmă renumită pretutindeni pentru crema ei cu lanolină, cu o capodoperă de-a noastră, care făcea reclamă săpunului de lăcrămioare.

Ziua era pe sfârșite, odată cu amurgul se lăsase un fel de incertitudine chinuitoare peste lume, iar pe mine – îmi aduc aminte ca și acum – m-a cuprins o melancolie, de parcă eram al nimănui. Mi s-a făcut un dor sfâșietor de dureros de casă, de Bucovina, de locul unde îndrăgisem atât de mult această oră dinaintea înserării, încât ieșeam din casă pentru a o întâmpina și alergam pe câmp, prin lumina viorie și abstractă al cărei fundal, fumuriu deja de praful întunericului, era străbătut de zborul liliecilor, alergam cu vântul nopții încărcat de mireasma fânului de pe pajiști îndepărtate în obraz; și, în fața mea, izvorul însuși al nopții, acolo unde, spre Galiția, șesul se întindea ca un evantai, într-o amploare cosmică, și se contopea cu cerul. De fiecare dată mă uluia senzația de părăsire pe care o dădeau așezările din acest ținut, sub cerul întunecat al nopții, fragilitatea licărului becurilor slabe în spatele obloanelor strâmbe de tablă, acele stele ale sărmanilor care dezvăluiau nemilos pereții golași și streșinile cocoșate ale caselor sărăcăcioase de târgoveți, le despuiau de orice mister aruncându-le în realitate, în timp ce lumea din jur se cufunda în dramatismul miturilor primordiale ale creației. Nimic nu mă emoționa mai mult decât intimitatea disperată a unei ferestre strălucind galben-aurie pe albul dur și albăstrui al peretelui văruit al unei cocioabe evreiești de la intrarea în sat. Acum, aici, în timp ce mai aveam încă în

ochi învălmășeala veșnicului carnaval de pe strada cu curve din Văcărești – care continua la o depărtare de doar câteva străzi, și mai spectral în lumina strălucitoare a lămpilor – se cobora asupra cartierului evreiesc din jur același sentiment de părăsire ca acolo, departe, pe șesul întins. Orașul și tumultul său, oamenii care se revărsau seară de seară pe străzi și bulevarde, șirurile de lumini, mările de lumini, cascadele de lumini de deasupra – toate astea erau lipsite de sens; era doar o lume bântuită de năluci, un carnaval al disperaților și al însingurații, pierduți sub cerul uriaș din care se năștea noaptea.

Gândeam și simțeam așa în timp ce, cu o furie sarcastică îndreptată împotriva propriei persoane, aranjam materialul publicitar al „Afrodita Soc. An.", în vitrina încă murdară și superficial curățată de mine; o făceam mai mult cu stângăcie decât cu vreo urmă de măiestrie, furios împotriva acestei evreice precupețe de mărunțișuri (de galanterie) care, de fapt, așa pierdută și a nimănui cum era, împietrită în văduvia ei, ar fi fost mai la locul ei în vreun sat sau ștetl din Galiția. Acolo s-ar fi potrivit mai bine și aroganța ei decât aici, la trei sute de pași de cartierul bucureștean de curve. Faptul că-mi permitea să slugăresc aici și că eram tratat ca un bocceagiu se datora propriei mele prostii.

După ce-am așezat ultima cutie de carton cu săpun de migdale, am vrut să mă joc de-a artistul care se depărtează cu câțiva pași de șevalet ca să-și examineze opera și am făcut un pas înapoi – și brusc nu am mai știut de mine. Când mi-am revenit, după câteva clipe, eram întins pe jos în întuneric; între saci de cărbuni și bidoane de gaz. Nu observasem că în spatele meu era deschis chepengul de la pivniță și călcasem cu pasul meu de artist în gol, prăbușindu-mă în adâncuri.

M-am ridicat imediat in picioare, am constatat în treacăt, ca pe ceva de la sine înțeles, că eram întreg și că nu mă lovisem prea tare și am privit în sus. Căderea îmi fusese atenuată de o scară pe care m-am cățărat imediat. Când am ajuns sus

eram încă puțin buimăcit, dar nu a durat decât o clipă. Mai înainte de toate voiam să mă asigur că hainele mele nu avuseseră prea tare de suferit.

Am rămas, deci, foarte mirat când am văzut că „văduva neagră" se agita panicată în jurul meu, mă atingea, mă pipăia, mă scutura de praf, bâlbâind lucruri de neînțeles, de parcă ea ar fi fost cea care căzuse în pivniță, și nu eu. Am liniștit-o râzând. Un fleac, un accident minor, o stângăcie de-a mea, chiar în momentul în care mă gândeam ce prost sunt – ciudat, nu? Nu avea rost să tremure, doar nu se întâmplase nimic...

Dar își ieșise din minți de spaimă. Se temea, probabil, că va fi trasă la răspundere pentru neglijență, altfel nu-mi puteam explica starea ei. Se știa că autoritățile române nu se comportă cu prea multe menajamente cu evreii care nu respectau întocmai legea; în mod normal se-nverzeau la față doar când auzeau de poliție. Ce-ar fi fost dacă mi-aș fi rupt ceva, coloana, de pildă, și aș fi murit pe loc acolo, jos? Sau dacă, chiar nepățind nimic, aș fi avut de gând s-o reclam? Întotdeauna se așteaptă la o catastrofă, evreii ăștia.

Dar o asemenea tulburare era totuși ciudată. Vorbea aiurea, mă tot pipăia ca să se convingă că eram nevătămat și, când a găsit în sfârșit o pată pe haină, mi-a cerut s-o scot imediat ca s-o curețe. Pe urmă și-a amintit de alte lucruri mai urgente și m-a silit, în ciuda protestelor mele energice și a încercărilor de a o calma, să mă duc în camera din dos și să mă întind pe canapea. A dat fuga apoi să-mi aducă un pahar de apă, un coniac și chiar săruri de mirosit.

Suferisem, probabil, un șoc minor sau poate băusem prea mult rachiu și prea multă cafea pe stomacul gol în cartierul de curve – pe atunci nu mâncam mai nimic, ca să-mi păstrez silueta, planul meu de a deveni un artist celebru fusese înlocuit cu cel de a deveni campion de călărie, în care mă investeam acum la fel de nebunește ca și în primul. Oricum: când s-a întors „văduva neagră" îmi pierdusem pesemne iarăși cunoștința și, când mi-am revenit, am simțit cum mă mângâie pe față, pierdută de frică. Îngenunchease lângă divan,

mă ținea de cap, mă mângâia pe păr și bâiguia: „Micuțul meu! Iubitul meu! Copilul meu!"

Am cuprins-o în brațe, aproape instinctiv, nici nu se putea altfel; era atâta ardoare maternă pe chipul ei, o identificare totală a existenței ei cu a mea, a ființei ei cu mine, încât m-am simțit atras de ea; nu mai era pentru mine o femeie aproape străină, o persoană pe care o cunoșteam doar din vedere, o inhibată notorie, de o răceală patologică, care, doar cu câteva minute în urmă, îmi dăduse să înțeleg foarte clar cât de mult mă disprețuia, într-un mod insolent, ba chiar de-a dreptul provocator, dacă stăteai să te gândești cine și ce era de fapt, cu dugheana ei evreiască de mărunțișuri cu tot – nu, în acel moment era întruchiparea omenească a bunătății și a căldurii feminine, materializarea înțelegerii totale de care numai femeile sunt în stare, fiindcă numai ele pot aduce pe lume alte ființe omenești, să creeze o altă făptură cu trupul lor, carne din carnea lor, sânge din sângele lor, simțire din simțirea lor – de aceea ea era acum marea izbăvitoare, muma primordială, născătoarea cosmică, pântecele dătător de viață, în care ființa vie, chinuită își găsea ieșirea din singurătate devenind una și aceeași cu alta...

Când am cuprins-o în brațe, pentru a o apropia de mine, ochii i s-au dilatat de groază, ca și cum ar fi privit în inima și în adâncul Răului. A făcut o mișcare involuntară de respingere. Dar apoi am asistat la o schimbare surprinzătoare; puteam doar să bănui ce era – o minunată împlinire a unui vis, pe care n-o crezuse posibilă, transformarea bruscă a unei spaime străvechi în bucurie – în orice caz era foarte frumos: chipul ei, plin de dramatism, „chipul andaluz", cum l-am numit, mai târziu, în momente de tandrețe, a fost năpădit de o fericire mai deplină decât orice dorință și atât de profundă, încât i-a smuls un geamăt.

Știu că ceea ce m-a făcut s-o iubesc a fost această transformare a chipului ei. Am folosit de-atunci orice mijloc pentru a face să apară din nou această topire a tot ce însemna asperitate, înrăire, teamă, banalitate, această frumoasă ștergere

a urmelor lăsate de viață sub valul de fericire al iubirii. Am reușit – un timp cel puțin – să-mi hrănesc mereu iubirea din a ei. Căci deși o iubeam – atât de pătimaș, încât uneori doar gândul la ea mă izbea ca un pumn în coșul pieptului, alteori foarte simplu, firesc și fericit, întotdeauna plin de recunoștință sinceră pentru iubirea ei –, mă chinuia ideea că prin ea înșel „Iubirea" pe care o păstram pentru fata căreia îi voi fi credincios toată viața.

E umilitor să recunosc că, din păcate, văduva mea nu corespundea absolut deloc imaginii pe care mi-o făcusem despre această iubită ideală, care nu voia să-mi dea pace și cu care mă luptam în zadar. Imaginea asta ideală mi se întipărise de la început atât de temeinic în minte, încât nu mai puteam scăpa de ea. Mă simțeam ca cineva care se hotărăște zilnic să se lase de fumat și care totuși, în fiecare dimineață, întinde mâna lacom după prima țigară.

Totodată, îmi spuneam că acest ideal al călăreței cu bucle blonde și picioare lungi, înconjurată de ogari zburdalnici, cu care intenționam să-mi petrec viața într-un vârtej de curse de mașini, spectacole de operă, baluri mascate, sporturi de iarnă în stațiuni, la munte, la mare, pe puntea transatlanticelor, reprezenta tot ce era mai banal, mai rușinos, un adevărat clișeu al dorințelor oricărui băiat de prăvălie spilcuit. În comparație, văduva mea neagră – sau mai bine zis „andaluza" mea, cum îi spuneam acum plin de gingășie – era de alt calibru, în toate privințele, în afară de una: din păcate era o evreică din mica burghezie și aproape de două ori mai în vârstă decât mine. Legătura noastră nu putea, nu trebuia să fie altceva decât un episod. Faptul că avea cel puțin în jur de treizeci și cinci de ani – cât avea exact n-am aflat niciodată și nici n-am întrebat-o – mă deranja mult mai puțin decât că era mic-burgheză. Era frumoasă; vorba veche și înțeleaptă a bărbaților galanți, pe care o învățasem de mult, potrivit căreia corpul unei femei îmbătrânește mai târziu decât fața, nu se confirma în cazul ei; căci fața ei era netedă și întinsă, surprinzător de tânără – mai ales în jurul gurii

cărnoase cu dinți foarte frumoși și mai puțin în jurul ochilor tragici, cu cearcăne întunecate – în ciuda unei asprimi ocazionale și a unei demnități de *duena* manifestată uneori destul de ieftin. Bineînțeles că era o femeie matură, dar tocmai asta îmi sporea pasiunea și nu mai era nevoie să-i cer doctorului Maurer pastile întăritoare.

Simțeam că ar fi trebuit să cer iertare fetei din cărucior pentru aceste detalii dacă aș fi ajuns să-i fac o astfel de spovedanie. Ar fi avut oare suficient discernământ pentru a înțelege exact despre ce vorbesc? Nu era vorba, desigur, de o experiență erotică percepută cinic; la nouăsprezece ani îți foarte mult ca toți să înțeleagă intenția onorabilă și puritatea morală a fiecăreia dintre acțiunile tale și a sentimentelor și gândurilor care le însoțesc; spuneam deci: nu era vorba de o frivolă întâlnire sexuală, ci de iubire sinceră și din partea mea, chiar dacă ea a durat puțin. Și tocmai asta era cauza conflictului: această iubire, deși spontană și autentică de la început, nu era destinată celei la care ajunsese. Îi căzuse, ca să zic așa, în poală ca un fruct copt de mult pentru altcineva. El era destinat de la început întruchipării adevărate a *animei* mele, întâlnită în sfârșit acum: sirena mea din scaunul cu rotile, bineînțeles.

Trebuie să recunosc că nici ea nu corespundea întru totul criteriilor animei mele. Nici vorbă de păr blond *à la* Jean Harlow; chipul ei drăgălaș era încadrat de păr creț și zburlit de un castaniu intens, avea obrăjori cam prea bucălați, de păpușă; și, în ciuda meritelor evidente ale torsului ei, orice menționare a picioarelor lungi de călăreață ar fi fost lipsită de tact. Dar nu factorul fizic era decisiv. În această privință devii tot mai priceput și mai matur și idealurile se ajustează mai flexibil la realitățile imperfecte. Restul corespundea, și asta era important: onorabilitatea ei, educația aleasă, aura familiei bune din care provenea.

Ar însemna să mint dacă nu aș recunoaște că aura originii proaste era ceea ce făcea ca dragostea mea pentru „văduva neagră" să fie găunoasă de parcă ar fi fost mâncată de viermi,

să se fărâmițeze treptat sub impactul unor mici iritări sfredelitoare și atotpătrunzătoare. Nu era numai felul ei de a vorbi – nu putea desigur nega că e evreică, rasa îi era întipărită pe chip, tocmai pe chipul radios care mă încântase; dar nu era doar asta; putea avea și o altă expresie, pe care o iubeam, o expresie arhaic înțeleaptă, de maternitate primordială, de bufniță: era ca o zeitate antică...; dar, cum spuneam, felul ei de a vorbi: cântatul, vocalele prelungite, sintaxa specifică a celor care, deși au învățat de mici o limbă – româna, în cazul ei – nu sunt acasă în ea; apoi, expresiile jargonului idiș presărate pretutindeni – toate la un loc o dădeau de gol ori de câte ori deschidea gura. Și totuși, asta mă irita cel mai puțin. După ce m-am depășit pe mine însumi și am înțeles că puteam în principiu să iubesc o evreică – în mod ciudat tocmai din cauza tragismului evreiesc, a străvechii tristeți evreiești de pe chipul ei; repet, era încântător când era năpădit de fericire, mă obseda ca un drog, dar mă impresiona la fel de mult când era serios și tragic, chipul ei de maternitate primordială... după ce aflasem atâtea lucruri uimitoare în legătură cu propria mea persoană, acceptasem tot ce era evreiesc la ea ca făcând parte din ea, la fel cum aș fi acceptat tatuajele sau discurile de alamă de pe buzele unei băștinașe din Africa Centrală dacă m-aș fi îndrăgostit de ea.

De altfel, specificul evreiesc nu mi se părea nici pe departe atât de respingător cât încercarea, dinainte sortită eșecului, de a-l acoperi, de a-l ascunde, de a-l tăgădui. Idișul evreilor, gesticulația lor confuză, firea lor instabilă, alternarea continuă de slugărnicie și de aroganță erau, în ultimă instanță, atribute inevitabile și inalienabile ale evreității lor. Dacă se dădeau drept ceea ce știai că sunt, astfel încât să-i recunoști de la bun început, erai chiar plăcut surprins. Erau consecvenți cu ei înșiși, ceea ce trebuia apreciat. Te aflai în aceeași situație față de ei ca și englezii, la ei acasă, față de un *foreigner*, un străin; le acordai același credit cu condiția să nu se comporte ca unul dintre „ai noștri"; dacă totuși o făceau, deveneau suspecți. Părea contrafăcut. Nu li se potrivea. Ca

și englezul confruntat cu un *foreigner* care se străduia să se dea drept englez, vedeam în așa-zisul evreu asimilat o maimuță care ne imită.

Ar fi fost bine, poate, să vorbesc odată deschis despre toate astea cu „văduva mea neagră". Mă surprindea uneori cu o inteligență și niște cunoștințe pe care nu le crezusem posibile în mediul din care provenea. Probabil că ar fi înțeles, chiar dacă nu ar fi putut aproba, că nouă, neevreilor – goilor, cum ar fi zis ea –, ni se făcea părul măciucă atunci când evreii își dezvăluiau, prin pretențiile lor sociale, aspirația de a fi asimilați de noi. Și nu fiindcă ne-am fi temut că pierdem ceva dacă îi acceptăm ca pe egalii noștri, ci mai degrabă fiindcă încercarea era prezumțioasă și sortită eșecului. În așa-numita „lume bună" nu erau acceptați: i-ar fi dat imediat un aer de „ne prefacem că" transformând-o, astfel, în „lume proastă". Mai grav era însă atunci când aspirația lor se îndrepta către o categorie socială ale cărei caracteristici contraveneau oricum codului nostru și ne trezeau animozitatea.

Era tocmai ceea ce făcea văduva mea. Și chiar dacă aș fi putut sta de vorbă cu ea, tot nu aș fi reușit să o fac să priceapă că rezistența mea nu se întemeia pe prejudecăți arbitrare și, în fond, fictive, ci pe o deosebire reală de mentalități, de constituție psihică, peste care nu puteai trece nici cu cea mai mare bunăvoință.

De la fata din cărucior mă așteptam să fie de aceeași calitate cu mine, să aparțină aceleiași specii ca mine, în modul cel mai autentic, și să izbucnească împreună cu mine într-un râs molcom, vulnerabil și dezarmat la descrierea suferințelor mele. În ciuda tragismului conținut în povestea mea (care o privea mai ales pe „văduva neagră"), modul în care paroxismele mele amoroase se răceau în contact cu dușurile reci ale câte unui afront estetic era de un comic grotesc. Spun intenționat „estetic", fiindcă era într-adevăr o problemă de estetică de clasă, peste al cărei efect se trece îndeobște prea ușor.

Sperietura teribilă, de pildă, rușinea adâncă, sentimentele zdrobitoare de vinovăție care au adus-o pe andaluza mea

în pragul sinuciderii, când o dată, în timp ce făceam dragoste frenetic, pasiunea i-a smuls un sunet de încântare care nu provenea din gât, m-au șocat mai mult decât această nevinovată manifestare sonoră de entuziasm care mai avea și avantajul că nu putea fi contrafăcută și pe care am răsplătit-o, pe loc, cu un val de tandrețe. Dar în zadar: s-a jenat atât de tare, încât a fugit din cameră și m-a întâmpinat în zilele următoare cu o ostilitate năucă și cu o mină ofensată, de parcă eu eram cel căruia îi scăpase un vânt, și nu ea.

Era desigur absurd, ba de-a dreptul scandalos să te gândești că acest dar al destinului – un eveniment atât de fericit precum cel al iubirii unei femei frumoase, plină de vitalitate, matură în sentimentele și în experiența ei, pentru un tânăr cu caș la gură, o iubire care a dat o strălucire binecuvântată și restului vieții sale – să fie distrus de fleacuri: ca, de pildă, faptul că ea lăsa linguriță în ceașcă ca pe o furcă înfiptă în bălegar pe când el știa că „se scoate din ceașcă" și „se pune pe farfurioară"; sau că nu dispari sub masă bolborosind scuze înfundate dacă-ți vine să-ți sufli nasul în timp ce mănânci. Dar asta era, și mă dădeam bătut. Scobitoarea pe care domnul Garabetian nu o scotea din gură nici când vorbea – și chiar și atunci numai ca să se scobească cu ea în ureche – nu diminua cu nimic prietenia afectuoasă care se crease între noi. Însă iubirea mea pentru frumoasa evreică pe al cărei chip vedeam toată patima scăldată în soare a Andaluziei (unde, drept mulțumire pentru contribuția spiritului iudaic la civilizația apuseană, prin grandioasa sinteză de Occident și Orient pe care o realiza, fuseseră aprinse rugurile), iubirea mea pentru chipul auriu, radios de fericire al frumoasei suferinde, luminat de un zâmbet saturat parcă de seninătatea misterioasă a morții la fel ca cel al „Frumoasei necunoscute din Sena", a fost distrusă, erodată, sfărâmată de felul în care se îmbrăca, de cum ținea degetul în sus când mânca înghețată, de respectabilitatea pretențios pompoasă cu care se comporta cu clienții, sau își încorseta splendoarea sânilor și a șoldurilor într-o carapace de cauciuc, lucru care

îi făcea să arate ca niște ghiulele compacte de tun, pentru a părea „o doamnă", sau își coafa frumosul păr negru, transformându-l într-un glorios produs de cofetărie când ieșea cu mine în oraș; sau de felul în care devenea „fină" cu toți cei pe care și-i simțea inferiori și-și ridica sprâncenele, umerii și vocea, vorbind pe nas, luându-și expresia acră și ostil precaută a celor cu pretenții sociale care-i depășesc – dar îi depășesc cu atât de puțin, încât n-au loc să se ridice vreodată deasupra lor.

Nu folosea la nimic când îmi spuneam că mă iubea cu o patimă de-a dreptul înspăimântătoare și că asta valora mult mai mult decât niște virtuți mondene, ca bunul-gust sau știința de a te purta în societate. Pentru ea eram împlinirea unui vis la care nu ar fi îndrăznit să spere niciodată; fiindcă, din cauza caracterului ei pătimaș, dar totodată suspicios și prozaic, nu ar fi crezut că se poate adeveri. Era evident ce se întâmpla cu ea. Dacă priveai prin prisma psihologiei abisale freudiene, care era tipic evreiască, puteai recita papagalicește ca pe o zicală învățată la școală că: eu eram pentru ea fiul care-i fusese refuzat și, în același timp, amantul focos, ale cărui mângâieri aveau izul picant oferit de reprezentarea păcătoasă a incestului.

Exista un complex de Iocasta care dormitase în ea, făcând-o incapabilă să aibă relații normale cu oamenii din jur? Dacă era așa, se putea descărca acum după pofta inimii. Nu exista nimeni care să însemne ceva pentru ea sau la care să țină. Rudele ei apropiate muriseră, îmi spusese, celelalte erau împrăștiate undeva prin Basarabia, nici ea nu prea știa pe unde și nici nu-i păsa. Cu atât mai de neînțeles erau grijile pe care și le făcea cu privire la părerea vecinilor despre ea. Era o femeie de afaceri precaută, șireată și dură, dar acumularea de bani nu ducea la nimic, o recunoștea și ea cu disperare, devenise de mult scop în sine, dar și ceva de care nu se putea lipsi, mânată fiind de o frustrare rece și poate și de acea angoasă niciodată total învinsă, adânc înrădăcinată în rasa ei și infiltrată până în cel mai mic por al ființei ei.

Gingășia cu care mă copleșea era cu atât mai sfâșietoare cu cât era, de fapt, potrivnică firii și obiceiurilor ei – uneori aveam impresia că se mai apără încă din reflex de ea. Dar când patima îi învingea inhibițiile, o transpunea parcă într-o stare minunată de extaz, într-un vârtej de fericire care o înconjura ca un chivot prețios. Era de ajuns să mă privească și devenea frumoasă.

Dar lucrurile nu au stat așa chiar de la început. După momentul inițial vijelios, când ne-am aruncat unul în brațele celuilalt, pe canapeaua din camera din fund a parfumeriei Flora, a urmat, firește, acea alternare de copleșire și descurajare, de sentimente de rușine și de vinovăție, de ezitări și ispite, încercări de retragere, nehotărâri, îndoieli, abandonuri afectate și scrupule reînnoite, cu care orice burghez cumsecade își face propria viață interesantă în chestiuni amoroase, complicând-o pe a altora. În această fază, sentimentele nobile cu care am încercat să-mi înving impulsurile antisemite au fost puse la grea încercare. Dramatismul acesta exacerbat nu era și el tipic evreiesc? Mi-ar fi plăcut să discut cu domnul Garabetian, ale cărui vederi, cumpătate și lipsite de sentimentalism, aveau o influență extrem de liniștitoare asupra exaltărilor mele. Cum putea o femeie cu înzestrările senzuale ale andaluzei mele să se comporte așa cum te-ai fi așteptat să se comporte o elevă de pension de la Sacré-Coeur în momentul pierderii fecioriei? Era posibil doar dacă, la toate poverile rasei ei mult chinuite care o apăsau, se mai adăuga și blestemul unui filistinism iremediabil. Și în favoarea teoriei mele pleda – din păcate nu era singurul lucru, dar era cel mai elocvent – locuința ei, iar la acest capitol mie îmi revenea rolul dificil de a învinge rezistența ei puternică la orice modificare.

Cele trei cămăruțe din spatele camerei cu sofaua care se afla alături de spațiul prăvăliei erau pline de mobilă de serie în stilul art-deco, exagerat de modern sau, mai degrabă, în versiunea lui balcanică, în care elementul futurist se combina cu elementele ornamentale cioplite pe bâtele ciobanilor;

sufragerie, salon cu scrin și oglindă, totul aranjat și dichisit ca în vitrina magazinului universal de unde fuseseră achiziționate aceste splendori cărora danteluțele croșetate de mâna gospodinei, văsulețele cu flori artificiale și păpușile Pierrot și Bonzo le adăugau o notă caldă, personală. Toate acestea erau îngrămădite într-o căsuță simplă, ca de țară, cu un singur nivel, în spatele căreia, lipit de peretele dinspre curte, se afla un țarc de scânduri pentru capre.

Mă puteam socoti mândru de a fi fost în stare să dau dovadă de sentimente sincere și romantice într-un astfel de *ambient.* Dar asta se explica, probabil, iarăși prin faptul că o percepeam curajos pe „văduva neagră" ca fiind evreică și voiam s-o iubesc deși era evreică, ba tocmai fiindcă era evreică. Iar această evreitate a ei implica și prost-gust sau, cu alte cuvinte, un gust cu totul diferit, mai degrabă oriental, deci un gust european hibridizat, care le aparținea evreilor ca și idișul, ca și gesticulația agitată. Tot lui îi atribuiam, pentru moment, și felul ei filistin de a rezista insistențelor mele amoroase, și scrupulele ei repetate mereu. Nu aveam de unde să știu dacă nu avea cumva vreo prejudecată religioasă de a nu se culca cu mine, un goi, ca să nu-și întineze rasa. Prescripțiile igienice ale evreilor sunt extrem de severe, după cum se știe.

Firește că și rezistența ei mă stârnea; cred că mă comportam ca un copil care-și tot roagă mama să-i repete o favoare făcută o dată, cum ar fi, de pildă, să-i repovestească un basm mereu de la început... de fapt, ea îmi înflăcăra în primul rând fantezia. Pornind de la chipul ei, îmi născoceam povești. Tot ce puteam citi în severitatea întunecată a chipului antic de bufniță sau în strălucirea aurie care îl năpădea când se topea de gingășie și de dorință trecea în mitologie; îi spuneam Astarte și Gaia sau chiar „Gaia Kurothropos", Cea Care Hrănește Copiii, iar surâsul ei când spunea „Câte îți mai umblă în capul tău *meșugă,* copile!" mi se părea la fel de dulce precum cel al zeițelor arhaice.

Căderile din astfel de stări de extaz în prozaic erau dureroase, iar la începutul relației noastre eu le așteptam și le suportam cu capul plecat; și ele s-au înmulțit pe măsură ce ne cunoșteam mai bine. O uram, atunci, pe evreica romîncă filistină care îmi ucidea extazul cu banalitățile ei. Odată, în timpul unei îmbrățișări pătimașe, s-a rostogolit atât de violent de sub mine, încât era să mă arunce din pat. Cu chipul schimonosit, a smuls de pe noptiera balcanic-futuristă o fotografie înrămată și a ascuns-o în sertar.

„Ce naiba te-a apucat?" am întrebat furios.

Era atât de tulburată, încât nici n-a putut să răspundă o vreme. Pe urmă, cu ochii plini de lacrimi, a scrâșnit printre dinți: „Se uita la noi!"

„Cine?"

A mai trecut un timp până a spus: „Bărbatul meu".

„Credeam că e mort", i-am răspuns supărat. „Credeam că voi, evreii, nu credeți în viața de apoi. Când s-a terminat, s-a terminat, nu-i așa? De-aia vă și temeți așa de moarte, începeți să bâțâiți numai când se vorbește de ea. Și brusc ți se năzare că privește unul de dincolo când nevastă-sa e cu alt tip în pat, în sfântul pat conjugal, firește. Spune, cum era atunci? Îți dădea voie să dormi cu el în pat? Sau îl ademeneai aruncând în el ghiduș cu peruca de mireasă și-ți permitea să vii la el numai dacă se îndura să o păstreze și nu ți-o arunca înapoi?"

„Nu vorbi așa, copile" m-a rugat. „Te-ai ambalat, nu știi ce spui."

Ce-i drept, îmi ieșisem din fire. „Dacă ai sentimentul că-l înșeli chiar dacă a murit de zece ani, atunci poate e mai bine să mă retrag. Se poate întâmpla să-mi treacă și mie prin gând că înșel pe cineva care nici măcar nu există."

„Nu înțelegi, copile", mi-a spus cu fața scăldată în lacrimi. „Te iubesc. Te iubesc mai mult decât pe mine însămi. Mai mult decât pe oricine pe lumea asta."

„Mai mult decât pe morți?"

„Morții!“ a zis, dând din umeri cu un dispreț nespus. „Cui îi pasă de morți. N-ai cum să înțelegi. Hai să-ți arăt cât îmi pasă mie de morți. O să-i ard fotografia. Uite, o arunc la gunoi!“

A scos fotografia din sertar.

„Lasă-mă s-o văd măcar.“

„De ce? Morții sunt morți. De ce să-i trezești?“

„Nu vorbi prostii! Vreau să știu cum arăta bărbatul cu care te-ai căsătorit.“

I-am luat-o din mână. Bărbatul din fotografie avea în jur de cincizeci de ani; părul îi era încărunțit, bogat și avea o privire grea pe sub pleoapele înconjurate de cearcăne. Îmi amintea de cineva, dar nu știam de cine anume.

„Destul!“ mi-a spus și mi-a luat fotografia. „Și acum uite ce fac cu el. Păstrez doar rama, e încă bună. Dar fotografia – uite ce fac cu ea!“

A scos poza din cadru și a rupt-o în bucățele mici. Expresia feței ei era atât de sălbatică, încât m-a speriat. Scena mi s-a întipărit aproape arhetipal în minte și, de câte ori mi-am reamintit-o, m-am îngrozit: femeia goală, cu păr pubian stufos în poală, care sfâșia fotografia bărbatului mort, în fața iubitului ei, la fel de gol ca și ea.

Treptat, am aflat povestea căsniciei lor – adică i-am smuls-o cuvânt cu cuvânt. Între ei doi nu existase o legătură strânsă, în orice caz fusese vorba de ură, nu de iubire. El era un om ciudat, fără talent în afaceri, de care se ocupa doar ca să câștige un ban, până a renunțat și le-a lăsat pe mâna ei. Orice moment liber îl consacra celor două pasiuni ale sale – sau, dacă vreți, celor două vicii: filozofia iudaică și femeile. În orice caz, a adăugat andaluza mea, ambele erau legate pentru el și se contopeau într-o problemă filozofică.

Nu am înțeles imediat. Cum adică?

„Vezi tu, mi-a spus oftând din greu, asta atinge problema centrală a filozofiei iudaice“, și anume – după câte înțelesese ea – incompatibilitatea sau, mai bine zis, nostalgia compatibilității între cunoașterea rațională și inspirația divină.

Asta punea inevitabil problema liberului arbitru care era pentru el un conflict existențial. Fusese dăruit sau, de fapt, blestemat cu o putere de seducție extraordinară, aproape stranie asupra femeilor, pe care o ducea ca pe o fatalitate. Efectul lui magic asupra femeilor era atât de irezistibil, încât a devenit chiar el victima lor, neputând să se apere de femeile pe care le fascina. Mi-a povestit cum, către sfârșit, se dădea exasperat cu capul de pereți când o femeie sau, mai degrabă, el însuși cădea, încă o dată, victimă fascinației pe care o exercita asupra femeilor. Până la urmă inima i-a cedat. Într-o bună zi a fost găsit mort, cu spume la gură, cu capul căzut peste cărțile sale. A recunoscut că n-a fost răpusă de durere. A trecut prin iad în toți anii căsătoriei. În timp ce-mi spunea asta, m-a îmbrățișat cu o disperare care-mi cerea parcă s-o salvez de aceste amintiri.

„Ce smintit fabulos", am remarcat.

„Smintit, copile? Ce vrei să spui?" Ea-l percepuse ca pe un damnat, care știa că e posedat de un spirit rău. Era suficient să traverseze strada ca o femeie să i se ofere. Și n-avea încotro, o accepta ca pe o obligație. Cu timpul, simțise doar milă față de el, în ultimii ani ai căsniciei fusese singurul lucru care îi lega. Milă și respect față de seriozitatea cu care își asumase filozofic problema.

„Tocmai de-aia am spus: ce smintit fabulos!" Eram în toane rele. Mă simțeam provocat. „În fața acestei probleme nu poți avea decât o atitudine filozofică. Știi povestea cu omul care a mâncat gulaș la Neugröschl?"

M-a privit cu un amestec de timiditate defensivă, dăruire și suspiciune, care-i scotea în relief toate caracteristicile rasiale.

„Nu mai face mutra ta de bufniță", i-am spus. „Povestea e așa. Un om s-a dus să mănânce gulaș la Neugröschl, la Viena, așa cum făcea în fiecare zi la prânz. Când s-a întors acasă, s-a culcat de două ori cu nevastă-sa, de trei ori cu cumnata, a violat servitoarea și cu greu l-au oprit să nu se repeadă la fiică-sa. Cazul era atât de interesant din punct de vedere medical, încât s-a întrunit un consiliu de doctori

prezidat de un profesor de renume mondial. Medicul de casă al familiei a ținut o prelegere: omul nu întreprinsese nimic deosebit, se dusese pur și simplu la Neugröschl să mănânce un gulaș. « Ce crede Herr Professor că ar trebui făcut? », a fost întrebat marele savant, și toate privirile s-au îndreptat către el. « Ce aveți dumneavoastră de gând să faceți, domnilor, nu știu », spuse profesorul. « Eu, personal mă duc la Neugröschl să mănânc un gulaș. »"

Mi-a dat o palmă ușoară – un gest de tachinărie care contrasta ciudat cu expresia ei tragică. „Ești rău, zău, copile. Iar eu te iubesc tocmai fiindcă știu că nu ești așa. Nu știi ce îngrozitor e să fii posedat de sex. La început, când l-am cunoscut, m-a dat și pe mine peste cap..." A ezitat, n-a mai vrut să spună nimic, a dat din cap și s-a agățat de mine „Of, Doamne, copile, de-aia te iubesc, fiindcă cu tine e altfel."

Dar pentru mine a fost și mai rău. Acum simțeam ghimpele geloziei. Nu îi mai dădeam pace: care fusese secretul atracției lui? Era atât de potent, atât de puternic, atât de rezistent, atât de priceput în ale iubirii? Toate miturile sexului își sărbătoreau voios învierea în imaginația mea, mă chinuiau și mă provocau în bătaie de joc la întrecere. Îmi părea foarte rău că a rupt poza. Aș fi reușit, poate, să descopăr pe chipul lui ceva din esența bărbăției lui supranaturale și originea ei. Îmi amintea de cineva cunoscut și, în cele din urmă, am hotărât că seamănă cu omul de la hotelul soios de pe Calea Griviței, care mă înșelase și mă bătuse când mă pregăteam să fac dragoste cu țigăncușa. Această halucinație a prins rădăcini atât de adânci în mintea mea, încât începusem să umblu ca năuc.

Bătăușul acela nu era doar un crai irezistibil, mai era și filozof pe deasupra? Am întrebat-o sarcastic ce înseamnă „filozofie iudaică", și în clipa imediat următoare am avut senzația că am declanșat o avalanșă. Întreaga mea ignoranță penibilă a devenit evidentă. Nu numai că existase o filozofie specific iudaică la Alexandria, înaintea creștinismului, care culminase cu Filo Iudaeus, dar înflorise apoi și în Evul

Mediu timpuriu, stimulată de cea arabă, mai ales în Andaluzia, sau prin Kalonymiți, în care se întâlneau orientări neoplatoniciene, aristoteliene și antiraționaliste; o efervescență care lăsase urme asupra celor mai mari spirite ale veacului. Asupra capului meu ploua cu nume ca Iuda Halevi, Ibn Daud, Maimonide, Gersonide, Hasdai Crescas – pe care le auzeam pentru prima oară și care, pentru mine, nu reprezentau nimic. Eram zdrobit de educația mea defectuoasă și convins că sunt barbar și prezumțios. Ei însă, andaluzei mele, părea că-i face plăcere să poată vorbi despre toate astea, își luase expresia de bufniță, chipul „etern" al unei maternități nu doar fizice, ci și spirituale. Fără îndoială, iubirea era cea care o inspira să-mi povestească despre strămoșii ei. Nimic nu era mai străin de ea decât intenția de a mă umili cu ignoranța mea. Și totuși, în mine s-a trezit suspiciunea: era evident că participase la potența spirituală a răposatului ei bărbat cu la fel de mult elan ca și la cea sexuală; și ajungeam atât de departe cu autosfâșierea, încât o suspectam că asta și voia să-mi dea de înțeles, pentru a mă stimula la performanțe în pat. Niciodată eul meu, nici așa foarte stabil, nu fusese atât de zdruncinat.

Și totuși, oricât de ciudat ar părea, nu asta îmi diminua iubirea pentru ea. Dimpotrivă: atâta vreme cât mă chinuia gelozia și mă umilea sentimentul insuficienței mele, îi eram supus. În clipa în care simțeam că-i sunt superior, începeam s-o critic. Oricât de rușine mi-era s-o recunosc față de mine – deci și față de fata din cărucior, mă-nnebunea ideea că până și *anima* mea blondă, cu picioare lungi ar fi putut cădea victimă atracției erotice irezistibile a acestui evreu.

Dar ceea ce ne-a despărțit până la urmă a fost și mai rușinos. Fata din cărucior ar fi înțeles însă. A început cu faptul că andaluza se mândrea cu mine. Voia să mă arate întregii lumi – de parcă aș fi fost pentru ea, văduvă suculentă în floarea vârstei, o pradă dezirabilă, o proprietate erotică de invidiat, în orice caz o realizare al cărei credit îi revenea și cu care se împăuna.

„Vrei doar să te fălești cu mine“, m-am revoltat. „Dacă ar fi după tine, te-ai pompona ca o adevărată idișe mamă de șabăt și te-ai plimba cu mine la braț prin oraș, ca să te scalzi în admirația din privirile trecătorilor la adresa cupilului, așa-i?“ Voia să mă modeleze după imaginea pe care o avea ea despre mine; mă dădea cu briantină pe păr, dorea să îmbrac cutare sau cutare costum, întotdeauna cel mai bun, bineînțeles, și-mi făcea cadou cravate hidoase.

Mă cutremuram la această idee. Eram gata îngrozit la gândul că reprezentantul pe sector al „Soc. An. Afrodita“ va afla, în mod inevitabil, de legătura noastră. Prevedeam valul de bârfe pe care îl va dezlănțui această descoperire în rândul domnilor germani sudeți și sași din conducerea firmei. Deși nu puteam să-mi reprim un sentiment de mândrie că am reușit „să topesc ghețarul“, ei îi spuneam că, dacă s-ar afla de legătura noastră, ar putea avea consecințe dintre cele mai neplăcute pentru mine din punct de vedere profesional. De ce anume, era greu de explicat, și mai ales ei. De când începuserăm să ne vedem regulat, aveam mână liberă la parfumeria Flora. Curând, în vitrina prăvăliei ei, se etalau numai produse ale „Soc. An. Afrodita“, în fiecare săptămână altele. Când nu o decoram chiar eu, fiindcă mi se părea prea bătător la ochi, o făcea ea, pe ascuns, pentru a-mi face o bucurie. „Ar fi mai simplu dacă m-ai așeza și pe mine la mijloc, între săpunuri și paste de dinți. Dacă se poate cu eticheta: « Nu chiar la fel de bun la pat ca răposatul, dar totuși »... numai că nu corespunde intențiilor « Afroditei »“, i-am spus veninos. „În fond, oamenii mă plătesc ca să fac eu reclamă produselor lor, și nu pentru ca produsele lor să-mi facă mie publicitate.“

Abia mai târziu, după ce ne-am despărțit, mi-a trecut prin minte ceva care ar fi trebuit să mă facă să înțeleg mai bine vanitatea ei, și anume că, în mândria ei, exista și o bună parte de sfidare. Bineînțeles că vecinii ei, toți evrei, nu aveau cum să nu-și dea seama de ce se întâmpla la întâlnirile noastre regulate. Și, de când mă oprise odată un bătrânel – foarte prietenos, de altfel, binevoitor, cu ochii plecați discret, zâmbind

parcă înserării care se lăsase – ca să mă întrebe dacă nu aș vrea, totuși, să vin la rugăciune din când în când, iar eu i-am răspuns, mai dur decât aș fi dorit, că nu sunt evreu, probabil că vestea se răspândise. Oricât de ridicolă mi s-ar fi părut prejudecata împotriva ilegalității legăturii noastre într-o lume luminată, ea totuși exista. Ar fi trebuit să mă înduioșeze curajul cu care se afișa cu mine în public.

Dar se întâmpla tocmai contrariul. Când îmi propunea să cinăm într-unul din marile restaurante foarte frecventate din centru, o suspectam că vrea să mă folosească și să-și manifeste ascensiunea socială apărând cu mine în lume. „Toate sunt de un șic ieftin și pretențios", încercam să-i explic. „Ce vezi tu aici sunt, fără excepție, filistini care se dau mari. Oamenii din lumea bună mănâncă acasă, se duc la Capșa sau la alte câteva restaurante exclusive, și nu la astfel de localuri."

M-a privit fără să înțeleagă: „Vrei să mănânci la Capșa, copile? Nu contează dacă e mai scump".

Și îmi dădusem atâta osteneală să-i arăt câte ceva din lumea bună – cel puțin ceva din mica porțiune din care făceam eu parte, prin jumătatea de călăreț a existenței mele duble. În fiecare dimineață continuam să călăresc și-mi petreceam din ce în ce mai mult timp liber în grajduri și pe terenul de curse. Dar întâlnirea dintre ea și lumea mondenă a curselor de cai s-a sfârșit cu o catastrofă. „Așa ceva să fie o distracție?" s-a văitat zile în șir, „eu, o femeie care muncește din greu, să mă scol la patru dimineața și să mă uit cum se pune unu' pe-un cal sălbatic și o întinde la galop ca un meșugă – copile, te rog frumos, o să-ți frângi gâtul până la urmă! Ia uite ce slab ești, fiindcă nu vrei să mănânci nimic din cauza prostiei ăsteia. Și cum pute în grajduri, asta nu-i sănătos. Cine să se simtă bine acolo, doar hoașca aia bătrână cu care ai trăncănit atâta și cu mine nici măcar n-a dat mâna –, aia de zici tu că e, ce? Doamnă de onoare la regină? Din partea mea n-are decât să fie și regină – dacă ăleia îi e bine în bălegar, o știi ea ce-o știi, de-l lasă mereu pe grăjdar s-o apuce de fund când o suie pe mârțoaga aia a ei, am văzut

cu ochii mei, și pun rămășag că e trecută de șaizeci. Da' tu, copile, n-ai nevoie de așa ceva. Dacă vrei tu, îți cumpăr un căluț, îl iei pe aproape nimic, acolo la voi la fabrică e doar târg în fiecare joi, găsești sigur ceva să-ți convină, și-l punem aici în curtea din spate, îi anunț pe oamenii care-și țin capre acolo, eh, și-apoi, puțintel ovăz și fân cât poate să coste? Nici o trăsurică nu ne-ar strica, să ne plimbăm duminica cu ea pe Kiseleff. Că ce altceva să vrei de la o gloabă, decât să te distrezi puțin? Doar n-oi vrea să ajungi ca pezevenghiul ăla de antrenor care-și închipuie că poate să le ușureze proștilor de bogătași buzunarul de bani, las' că și ăia își fac afacerile cu niște bieți sărmani care-și pierd și ultimu' bănuț la rămășaguri..." M-a privit cu îngrijorare tandră. „Doar nu ești un trepăduș oarecare, copile – nu? Atunci, de ce-ți dorești asta?" A durat săptămâni până să se liniștească.

Și mai puțin succes am avut cu încercarea de a-i deschide ochii asupra a ceea ce – alături de preferința snoabă pentru sportul ecvestru – mă încânta în viața prăpădită a Bucureștiului suburban. Pe asta nu o înțelegea nici atât. „Ce ți se pare frumos pe chipul disperat al unui hoț care e prins asupra faptului și arestat? Deznădejdea lui? Știi tu ce înseamnă disperarea adevărată?" mă întreba dând din cap. „Chiar nu te-nțeleg, copile. Întâi îmi povestești disperat despre un câine călcat de mașină, pe care stăpânul îl ucide cu ciomagul, plângând în hohote, fiindcă nu poate să-l vadă suferind; și pe urmă, când te rog să mergi cu mine la înmormântarea unei vecine, spui că nu-i treaba ta. Întâi îmi ceri să arunc piatra pe care încerc monedele de-o sută încasate de la adunătura asta de vagabonzi, fiindcă e un semn rușinos, de inimă nemilioasă din partea mea și pe deasupra și vulgar; nu mi se potrivește, spui tu. Și pe urmă vrei ca eu, femeie cinstită, să merg cu tine în Crucea de Piatră să mă uit la curve. Ești în stare să stai cu orele să te uiți cum fac astea pâine-n casă aici, cu gândacii de bucătărie plimbându-se pe cocă, dar dacă-mi umezesc tușul de ochi cu puțintel scuipat te enervezi. Cine-a mai pomenit atâtea contradicții? Dacă ai cunoaște mahalaua

așa cum o cunosc eu, tot cu teama-n suflet că te-njunghie vreunul, n-ai mai spune că viața e mai cinstită aici decât în cartierul de vile..."

O uram când vorbea așa. Mi se părea că era un act de trădare pe care-l comitea față de ea însăși. Îmi venea s-o bat când vedeam cum îngustimea minții ei de filistină făcea să dispară chipul care-mi îngăduia s-o iubesc, chipul care uneori era cuprins de gingășie și scăldat în aur de fericire.

Dar într-o bună zi și-a pierdut până și el strălucirea lui radioasă pentru mine. Am ieșit iarăși seara (pentru numele lui Dumnezeu), la o grădină de vară: becuri albastre, galbene și roșii în frunzișul castanilor, un taraf de țigani și un cântăreț care cânta cu sprâncenele arcuite circumflex, în plus, am observat că își pusese o rochie nespus de urâtă, un fel de versiune drăgălașă și vaporoasă a costumului de Pierrot, albă cu buline uriașe negre și cu un volan flasc la gât – mai lipsea să-i atârne sânii afară și să-și pună o tocă de muselină, cu două antene mari, și ar fi ieșit o minunată buburuză alb cu negru, taman bună pentru furnicarul de măști din Crucea de Piatră. Dar nu, își făcuse, iarăși, la unul din coaforii din Văcărești, un cozonac de păr de cal, dospit bine, și-și mai trântise în el și un pieptăn spaniolesc din celuloid cu strasuri – era să mi se facă rău când am văzut-o.

Ea era însă bucuroasă de atmosfera mondenă din jur. „Ia uită-te la masa de dincolo, dar nu te întoarce așa ca să se vadă – uite ce pereche șic", mi-a spus.

M-am uitat: era tânărul Garabetian în costum alb, cu muchia tăioasă a umerilor bine vătuiți, nodul la cravată cât pumnul, frizură *à la* Rudolf Valentino cu luciu de oglindă, însoțit de o cocotă de lux foarte bine făcută, una din acelea pentru care îl invidiam. A privit spre noi, i-a spus cu un surâs ironic câteva cuvinte partenerei lui, care-a izbucnit într-un râs cristalin, apoi m-a salutat cu o plecăciune exagerată și batjocoritoare.

„Îl cunoști?" m-a întrebat plină de respect văduva mea în alb cu buline negre. Nu-l cunoșteam numai pe el, ci și pe

cei doi domni care stăteau cu câteva mese mai în spate și care ne priveau, și ei, cu același interes. Erau reprezentantul comercial și un șef de raion al „Societății An. Afrodita", cu soțiile lor germane din regiunea sudeților.

Nu avusesem deloc intenția să-i stric seara, dar mi-a fost imposibil să-mi ascund proasta dispoziție. În timp ce-mi vorbea vioaie, eu mă jucam cu mâncarea, beam vin prea mult, prea repede și cu prea multă încrâncenare până când, într-un târziu, a amuțit și ea. Tăcerea apăsa asupra noastră – a ei sfioasă și vinovată, a mea îndărătnică și răutăcioasă – mai întâi ca un nor pe care-l aștepți să treacă. Dar apoi s-a întins și ne-a cuprins cu răceala ei. A pus stăpânire totală pe noi și, până la urmă, nici unul dintre noi nu a mai fost în stare s-o spargă. Am părăsit localul cu senzația de a fi depus o coroană pe mormântul iubirii noastre.

Am dus-o acasă cu Fordul meu model T. Când am ajuns în fața ușii, a descuiat-o și a intrat în casă fără un cuvânt, lăsând ușa deschisă în urma ei. Dacă nu aș fi intrat după ea, ar fi însemnat că ruptura era totală între noi. M-am gândit, o clipă, dacă să nu las lucrurile să decurgă în voia lor. Dar, pentru a face în ciudă filfizonului de fiu al amicului Garabetian și fufei lui, contopiștilor de la „Soc. An. Afrodita" și nevestelor lor cu fundul lat, am urmat-o în casă.

Mă aștepta disperată. „Iartă-mă, copile! Am să fac tot ce spui tu. De-acum înainte nu mai mergem decât unde vrei tu. Serios, copile, îți jur. Dar te rog, te rog, fii iar bun cu mine."

A fost mai pătimașă ca niciodată în brațele mele și m-am surprins observând-o cu o curiozitate aproape științifică. Pândeam schimbarea de pe chipul ei, încântarea crescândă în care se destrăma tragismul lui, felul în care se înfrumusețea pe măsură ce dorința devenea mai intensă, întâi domol ca într-o plutire, abia înfiorată de zâmbetul misterios al „Necunoscutei din Sena", uitând apoi tot mai mult de sine, purtată de val până pe culmi, când patima îi deschidea buzele și chipul îi era scăldat într-o revărsare de fericire. Ea amâna acum momentul, cu ochii închiși, luminată de acel zâmbet

de fericire lăuntric pe care-l au uneori orbii. Și am avut revelația nebunească că, dacă ar deschide ochii, acest zâmbet dumnezeiesc ar fi putut căpăta o notă de viclenie la fel ca cel al Mona Lisei care era, de fapt, dacă întâmplător ar fi închis ochii, doar un zâmbet de plăcere voluptuoasă. M-a străbătut un fior de gelozie sălbatică la gândul că această înnobilare a chipului feminin era de fapt echivocă, că eu, de fapt, aveam foarte puțin de-a face cu asta și că totul se petrecuse, probabil, mult mai convingător atunci când andaluza mea era încă fermecată de nemaipomenita aură erotică a bărbatului ei. În același moment, am simțit cu groază că ejaculez, înainte de a atinge, într-o concordanță care devenise perfectă între noi cu timpul, punctul culminant al actului de dragoste – deci înainte ca fața ei să ajungă la ultimul și cel mai frumos stadiu.

Dacă a fost dezamăgită, atunci a încercat să mi-o ascundă. M-a copleșit cu gingășii: „Nu te necăji, copile, mi-a fost așa de bine și mie, vorbesc serios, mă faci fericită fiindcă-mi arăți că totuși mă iubești."

Nu știam cum să interpretez acest „totuși", am făcut legătura, ca un smintit, cu închipuirile mele, potrivit cărora descoperisem caracterul trivial și egoist al stărilor ei de extaz și mi-am spus: „Dac-ai ști tu..." Probabil că nu aș fi fost în stare să-i ofer această dovadă aparent impresionantă de iubire dacă nu m-ar fi ajutat reprezentarea mentală a dorinței de care era cuprinsă în brațele bărbatului ei...

Odată cu realizarea bruscă a ceea ce fac și gândesc, a tipului de film pe care-l derulam în intimitatea mea și a modului în care încercam să-mi ajustez sentimentele și să le fac să ajungă la un punct culminant, pe care altfel nu le-ar fi atins, m-am simțit sugrumat de groază și mi s-a făcut scârbă de mine. Ar fi trebuit să fiu și mai îngrozit la gândul singurătăților noastre abisale și atât de diferite. Ne despărțeau spații interstelare întregi, în vreme ce noi credeam că ne iubim.

Niciodată nu-i împlinisem dorința de a rămâne peste noapte la ea și de-a mă trezi dimineața în brațele ei. De altfel,

nu scăpasem nici o clipă de teama față de patul conjugal voluptuos, acoperit din belșug cu perne de puf, tipic evreiesc, din dormitorul art-deco; prea arăta a capcană. Și casa mic-burgheză din cartierul care era, de fapt, un ghetou mă enerva; ar fi putut fi tot atât de bine o casă dintr-un ștetl, sub cerul de seară, în preajma Galiției. Avea prea multă poezie chagalliană pentru mine. Evitam să mă lungesc, preferând intermezzouri erotice scurte și pasionate, pe sofaua Biedermaier, în camera din spatele magazinului, acolo unde avusese loc prima noastră îmbrățișare, după care plecam imediat acasă. Faptul că trebuia să fiu la grajduri la ora cinci dimineață, pentru a putea să călăresc, era o scuză plauzibilă. De data asta însă, am renunțat chiar și la acest pretext și am plecat, fără nici o explicație, după ce m-am prefăcut că mă trezesc din ațipeală.

Dar s-a ținut de cuvânt. Când am ieșit data următoare în oraș, a cedat dorințelor mele.

De mult aveam de gând să o duc la una din cârciumioarele de la marginea orașului, unde la prânz veneau piețarii și seara cântau țiganii din scripcă – nu taraful de mărimea unei orchestre al țiganilor de operetă în pretinsele localuri „șic" din centru, ci unul dintre cele autentice, care umblau prin țară: trei, patru oameni cu vioară, contrabas și țambalul agățat de umeri; și unde nu-l întâlneai nici pe tânărul domn Garabetian cu fufele lui și nici șefi de raion, nemți sudeți sau transilvăneni cu soțiile lor.

De fapt, am ales o cârciumă pe care mi-o recomandase bătrânul Garabetian. „Un lucru cinstit", îmi spusese el, „îl cunosc pe cârciumar, usturoiul și ardeiul și-l cumpără de la mine și carnea o ia de la măcelarul de peste drum. L-am văzut cum face. La el găsiți mâncare mai simplă, dar mai sănătoasă decât la Capșa și de zece ori mai ieftină."

Cârciuma nu era altceva decât o căsuță de lut, văruită în alb, cu acoperiș de tablă, cu un cuptor în mijlocul camerei mari și un grătar cu cărbuni pentru fript carnea în fața ușii; ea se afla dincolo de terenul fabricii companiei „Afrodita"

și de târgul cu cai, în prelungirea Căii Moșilor, la ieșirea din București unde dispărea orice urmă de mahala, rămânând doar un drum străjuit de plopi care se pierdea în câmpia întinsă și melancolică. Se mânca afară, la mese și scaune de lemn cioplite grosolan, sub coroana înaltă de frunziș a unui ulm uriaș și bătrân, în care își aveau cuibul granguri și dumbrăvenci; asta dacă nu voiai să stai sub copertina largă de care erau agățate colivii de lemn, din care răsuna cântecul pitpalacilor, obișnuiți de mult să-și ajusteze ritmul după cel al scripcii. De departe, de peste câmpurile largi, le răspundeau mirați frații și surorile din libertate.

La mesele de sub copertină, toate ocupate, era o aglomerație așa de mare, încât a trebuit să ne așezăm sub ulm, deși știam că ei nu-i făcea plăcere să mănânce lângă drum unde, dacă trecea un camion, lăsa în urmă un nor de praf care, sigur, ne-ar fi acoperit și pe noi, odată cu mâncarea noastră. Dar vederea pe care o aveam de-aici îmi plăcea. Mă fermeca atmosfera amurgului. În spatele nostru, orașul se umplea de lumini. În față se întindea câmpia în aburul trandafiriu al înserării. În vălul de ceață, din ce în ce mai des în zare, miriade de broaște trăgeau clopotele pe toate tonurile din nenumărate bălțoace. Orice sunet – orăcăitul broaștelor vibrând în aer ca o licărire de paietă, chemarea îndepărtată a pitpalacilor sălbatici, lătratul unui câine la mare distanță, huruitul unei căruțe prelungindu-se aparent la nesfârșit undeva acolo – se ostenea zadarnic să măsoare deschiderea imensă a pământului sub cerul care se întuneca treptat. Cârciumarul a pus felinare de vânt pe mese.

Nu-mi rămânea decât să îndrăznesc să sper că iubita mea va înțelege ce simt. Nu ar fi avut rost să-i spun în ce stare de tensiune mă aducea această întâlnire a două singurătăți atât de mari, care se devorau reciproc; pe de o parte pustiul orașului cu grozăviile lui mereu invocate, cu progresul care însemna de fapt descompunere, cu pecinginea sa de rugină și mortar; pe de alta, vastitatea și forța naturii neînduplecate și inumane, față de care nu puteau oferi protecție permanentă

nici zidurile înălțate către cer, nici aglomerațiile zgomotoase, nici îmbulzeala de oameni care se simțeau pierduți în ea.

Acest sentiment al izolării în mijlocul naturii înfricoșătoare îl cunoscuse, probabil, și andaluza mea în ștetlul evreiesc în care trăise. Cu siguranță era familiarizată cu amenințarea cerului de seară, care camufla, cu kitsch-ul lui de carte poștală colorată, toate catastrofele pe care le pregătea. Briza domoală pe care ne-o trimitea era o pură batjocură; înțelegeam foarte bine că o evreică din Galiția nu poate alege decât orașul.

Nu, nu puteam să-i cer să înțeleagă de ce eram de partea naturii și, cu atât mai puțin, în ce consta plăcerea pe care o resimțeam aici, la vederea luptei titanice dintre cele două pustietăți, într-un acces de estetism voluptuos de pictor specializat în scene de luptă. În ceea ce mă privea, aveam tendința să mă conving că eram pe cale să mă despart de tinerețea mea și de poezia ei anacreontică, pentru a o înlocui cu o existență mai matură și o sensibilitate poetică mai rafinată. Dar o neliniște secretă mă avertiza de pericolul amăgirii. Mă consideram bătrân în ciuda tinereții mele – oricum cu secole mai bătrân decât această evreică, pentru a cărei rasă credința de neclintit în destinul omului ca fiu al lui Dumnezeu era încă vie, în ciuda a două mii de ani de suferință, pe când eu priveam științific, de la distanțe cosmice, spre planete, spre mine și spre semenii mei, râme microscopice, ca spre particulele minuscule ale unei invazii de dăunători care urmau să fie îndepărtați.

Mă indispunea faptul că nu făcea nici un efort să-și ascundă nemulțumirea. Îmi închipuisem că o voi prezenta aici unui public de prieteni. Pe cei de la mesele din jur (aproape toți bărbați) îi cunoșteam din cartierul de lângă fabrica „Afrodita Soc. An."; vânzătorul de cărbune, de pildă, câțiva geambași de la târgul de joi și tipii care își petreceau toată ziua acolo, în cârciumă sau în fața barăcilor în care se prezentau, din când în când, spectacole cu năzdrăvăniile lui Caraghioz. N-am putut să nu observ atenția pe care a trezit-o apariția noastră și faptul că maturitatea apetisantă a însoțitoarei mele

s-a bucurat de o apreciere generală. Într-una din fețele care s-au întors către noi l-am recunoscut pe domnul Garabetian – tatăl, bineînțeles. Am vrut să-i fac un semn cu mâna, dar un alt cap s-a interpus între noi și mi-a acoperit vederea. Stăteam într-un unghi nefavorabil față de el, dar mi-am spus că totuși nu se poate să nu ne vadă. Îmi doream ca văduva mea să facă o impresie bună asupra lui: „O treabă cinstită", mi se părea că-l aud spunând. „O femeie frumoasă, matură și evident nu neînstărită. Nu-i o cocotă din acelea cu care umblă băiatul meu." Ea însă rămânea crispată. Stătea pe marginea băncii – ce-i drept, nici prea netedă și nici prea curată – ca și cum și asta ar fi fost o concesie prea mare făcută unui mediu care nu corespundea deloc pretențiilor și statutului ei social; de-abia se atingea de felurile de mâncare – simple, desigur, dar consistente și gustoase, deși de felul ei era mâncăcioasă; scormonea cu furculița și cuțitul în salată, delicat îngrețoșată, ca să scoată o insectă căzută din ulm; sorbea câte un pic din pahar și reacționa monosilabic și rece când îmi exprimam, firește, din ce în ce mai fals, extrema mea mulțumire.

Măcar reușisem s-o împiedic să se costumeze ca o „cucoană", m-am gândit ca să mă consolez. Se pieptănase cu cărare la mijloc, cu părul lăsat în voia lui pe spate; ar fi putut fi o țigancă splendidă cu capul ei rasat și cu decolteul somptuos. Dar când i-am spus asta și am vrut să-i prind în păr o garoafă roșie pe care de-abia mi-o cumpărasem ca s-o pun la butonieră, fiindcă eram în toane bune, m-a lovit peste mână și a tăcut jignită un timp; la insistențele mele mi-a comunicat șuierând printre dinții strânși că nu e un compliment pentru ea să fie comparată cu o țigancă.

„Pentru numele lui Dumnezeu, nici cu una andaluză?" am întrebat-o.

„Nu, nici cu una andaluză." Cu o expresie dușmănoasă, pe care nu i-o văzusem niciodată, a conchis: „Îmi ajunge că sunt evreică".

Am început să fierb de mânie. Pe dinafară nu se costumase ca o „cucoană", mi-am spus, dar pe dinăuntru o făcuse și mai dihai. Și-acum e obligată să-și dea seama că nu-i folosește la nimic. Aici fiecare e ceea ce e și-atât, m-am gândit răutăcios. Numai ea nu. E prea „fină" ca să se simtă bine. Dacă ar putea să se accepte în sfârșit, să admită că e doar o negustoreasă evreică de-o anumită vârstă și nimic altceva!...

Pentru ca să nu las tăcerea, de care mă temeam de la ultima noastră ieșire, să se instaleze între noi, am început să dau din gură fără să mă gândesc la ce spun; am fost frivol și am vorbit despre intenția mea – în prezent amânată, dar niciodată definitiv abandonată – de a mă dedica într-o bună zi cu totul artelor plastice, despre subiectul bine-venit pe care-l constituiau scenele populare pentru pictura ajunsă la maturitate și eliberată de constrângerile imaginilor înălțătoare pentru suflet, cu sfinți martirizați sau cu prinți: era suficient să te gândești la olandezi, la unii pictori realiști din Lombardia, al căror maestru era „II Pinochetto" Cerutti sau la cel mai încântător dintre toți, Jean-Siméon Chardin, cel demn de adorație...

Aș fi putut la fel de bine să-i vorbesc chinezește; avea o privire la fel de goală cum fusese, poate, și a mea când îmi vorbise despre preocupările răposatului ei bărbat și despre însemnătatea completărilor aduse de Sabureeni și de autoritățile rabinice posttalmudice la studierea Talmudului. Numai că ea avea, în acele momente, chipul de bufniță primordială, un chip plin de bunătate, pe care zâmbetul auriu-fericit era mereu gata să apară, pe când eu mă căzneam nervos și încrâncenat când, în sfârșit, m-a oprit. „Nu te mai obosi atât. Hai mai bine să tăcem."

Apoi am văzut o spaimă subită în ochii ei și m-am întors în direcția în care își îndreptase privirea, cu buzele tremurânde. Sosise o trupă de lăutari, muzicanți itineranți și totodată ursari și se pregăteau să dea o reprezentație. Purtau cu ei de lanț un urs îmblânzit. Mergea legănat în două labe de clovn, scurte și strâmbe, cele din față erau întoarse spre

înăuntru, pe capul lui mare era înfipt un fes, iar botul îi era prins într-o botniță de piele. De una dintre labele din față îi atârna o tamburină, iar cu ghearele lungi ale celeilalte bătea stângaci pe fața de piele întinsă, înconjurată de zurgălăi.

Eram obișnuit cu urșii care joacă de când mă știam, fuseseră încântarea copilăriei mele. Mai toți erau învățați să sărute mâna care le arunca bănuți în tamburină; nu am uitat niciodată gâdilitura de plăcere amestecată cu spaimă pe care am resimțit-o în capul pieptului prima oară când, printre fălcile strânse de botniță, care dintr-o mișcare mi-ar fi putut zdrobi mâna, s-a strecurat, cu o mișcare șerpuitoare, o limbă lungă și liliachie și mi-a lins degetele în timp ce ursarul strângea cu o dibăcie de scamator bănuții de pe fundul tamburinei. Le-am făcut semn să se apropie.

Nu ținusem seama de panica prietenei mele. A sărit în sus, incapabilă de a scoate un singur cuvânt, cu ochii holbați de o spaimă nespusă, mușcându-și degetele încleștate; frica ei mi s-a părut atât de exagerată, încât am izbucnit în râs fără să vreau. Comportarea ei era prea copilăroasă, în fond ursul avea botniță și era ținut de lanț de un bărbat voinic. Am simțit că sunt pe cale de a-mi pierde cumpătul. I-am spus: „Hai, nu te mai prosti; vrea doar să-ți pupe frumos mâna!" – am luat-o de mână și am vrut să i-o apropii de botul umed al ursului. A scâncit ca un copil. Pe urmă, cu o ultimă sforțare disperată și-a smuls mâna din strânsoarea mea. Pentru o clipă mi-am ieșit din minți și am pocnit-o peste față.

A fost ca un fulger negru. O fracțiune de secundă durerea i-a provocat expresia bine-cunoscută de extaz. De data asta nu a fost urmată de transfigurare, ci de un soi de buimăceală. A închis ochii. Când i-a deschis din nou, se stinsese orice expresie și orice urmă de viață de pe chipul ei. Dar rămăsese marcat, purta un semn invizibil, un stigmat a ceva care era de neînțeles, dar a cărui realitate copleșitoare trebuia acceptată. Nici o suferință personală nu putea marca un chip în felul ăsta. Ceva se întâmplase cu însăși ființa ei. Era chipul dezgolit al omului prins în inevitabilitatea suferinței și ajuns

dincolo de disperare. Văzusem aceeași lipsă de expresie, aceeași goliciune cruntă pe chipul hoțului care fusese surprins asupra faptului și capturat după o scurtă urmărire.

Toate aceste considerații le-am făcut mai târziu; pe moment nici n-am avut timp să mă gândesc, fiindcă m-am simțit brusc apucat zdravăn de umăr și m-am trezit nas în nas cu patru sau cinci bărbați care șezuseră la masa învecinată. Unul dintre ei, un dulgher, pe care-l cunoșteam de la fabrică și cu care făceam glume de câte ori ne întâlneam, mă ținea strâns de umăr și mi-a șuierat în față: „Ia-o încet, conașule, dacă nu vrei să te cotonogim. La noi nu se lovește femeia pentru că se teme de urs, pricepi mă, papițoiule? Aici nu silești pe nimeni să se joace cu fiare sălbatice, îți arătăm noi cât ne pasă de fițele tale de mare boier". Am fost paralizat de uimire și nu am mai apucat să-l lovesc, înfruntând orice risc. Oamenii pe care îi simpatizam și pe care-i credeam prietenii mei mă-nconjurau acum ca niște dușmani. Iar dușmănia lor nu mi se trăgea de la prostia pe care o făcusem și pe care o regretam deja – nu: ea existase dintotdeauna, niciodată nu mă consideraseră drept unul de-al lor, niciodată nu mă luaseră în serios. Pentru ei fusesem întotdeauna cineva fundamental diferit de ei, cineva de altă rasă. Iar ei disprețuiau rasa căreia îi aparțineam eu, o urau profund, iar eu îi scârbeam probabil și mai mult când încercam să le intru în voie și să mă port ca ei...

Și la asta m-am gândit probabil mai târziu, deși am resimțit-o pe moment. Timp de gândire nu am avut, căci a intervenit domnul Garabetian: „Fără scandal aici, oameni buni!" a spus, iar vocea lui indolentă a adoptat un ton autoritar care impunea respect. M-a luat deoparte, iar cercul oponenților mei s-a risipit.

„Când dai într-o femeie, lovitura trebuie să vină din inimă", mi-a zis conducându-mă la Fordul meu model T, iar apoi i-a făcut cârciumarului semn să nu-și facă griji legate de nota mea de plată. „Altfel le arăți că ți-e frică de ele." Și după o mică pauză: „Noi" – și am știut că nu se referă la comunitatea

locuitorilor mahalalei, ci la membrii unui stadiu de civilizație foarte avansat și fragil, în care se simțea, probabil, împreună cu cei câțiva ca el, foarte singur – „noi nu mai batem de mult pe nimeni" ... și m-a lăsat să înțeleg că dojana, pe lângă că mă punea la punct, conținea și o undă de regret că astfel își cruțaseră și odraslele.

„Văduva neagră" aștepta mută în mașină. Tot drumul până acasă n-a nici scos un cuvânt. Poate că erau multe de spus, poate unele lucruri s-ar fi putut îndrepta, dar nimic din ceea ce fusese nu se mai putea reface.

Când am ajuns în fața casei ei, a coborât, a descuiat ușa și a luat-o înainte – de data asta însă, nu a lăsat-o deschisă în urma ei, ci a închis-o: fără gesturi dramatice, fără fumuri de cucoană ofensată, fără scene, ci ferm și definitiv. Nu am mai revăzut-o niciodată. Prin reprezentantul teritorial a trimis vorbă la „Afrodita Soc. An." că nu vrea să mai fie deranjată de vizitele vitrinierului. Nu mai avea nici o importanță fiindcă, la scurt timp după aceea, am părăsit compania.

Eram mulțumit că am făcut-o; mă gândeam cum m-aș fi simțit altfel, dacă, întâmplător, dându-mă jos dintr-o vitrină de parfumerie, încărcat cu un teanc de cutii de săpun și de șampon, aș fi dat nas în nas cu fata din cărucior. Acum nu mai trebuia să mă tem că ocupația mea rușinoasă ar putea fi descoperită, și priveam în urmă cu oarecare detașare ironică la temerile mele de atunci: la urma urmelor, aventura mea în lumea micilor comercianți putea fi privită și drept ceva amuzant. Dar faptul că m-am răsucit automat într-o parte, ca și cum aș fi vrut să mă ascund la vederea fetei din cărucior, m-a readus în starea sufletească chinuitoare și confuză de dinainte.

Ceva se întâmplase cu mine. Ceva fundamental în ființa mea se deplasase, se sfâșiase și se sfărâmase. Nu mă mai puteam bizui pe ceea ce știam despre mine. Nu mai aparțineam unei caste, a cărei autoritate se datora respectului general de care se bucura. Ea constituia mai degrabă un stigmat, era ca și

cum aș fi fost evreu. Și, la fel ca un evreu, nu puteam să ies din pielea mea, oricât m-aș fi străduit.

Un mic pas greșit mă lămurise în această privință; dar ceea ce mă umilise cel mai dureros a fost felul în care oamenii mahalalei au respins încercările mele de a le intra în voie. Mi-am jurat că asta nu se va mai întâmpla niciodată. Era mai rău decât atunci când o negustorească evreică încearcă să se dea drept mare doamnă.

Nu-mi ieșeau din minte cele spuse de domnul Garabetian. Era oare adevărat: mi-era frică de femei? Fata din cărucior – dar ea era o nălucă: trecusem pe lângă ea, cu fața întoarsă, făcându-mă că n-o văd; eram nu numai fricos, dar și laș. Pesemne nici nu mă băgase în seamă, nu însemnam nimic pentru ea, eram un trecător oarecare printre alte câteva sute; nu făcusem decât să divaghez când mi-o închipuisem ca pe o posibilă prietenă și iubită ideală. Și totuși îi datoram o explicație.

Recunosc că mă fermecase aerul ei atât de îngrijit, aura ei de fată de familie bună. Băiatul mamei suferea de dorul de casă. Asta era tot. Iar cauza pentru care vederea ei avusese un asemenea efect asupra gonadelor mele era probabil reprezentarea mea inconștientă că o infirmă nu s-ar fi putut apăra dacă aș fi vrut să o atac. Și evreii te provocau fiindcă erau lipsiți de apărare, evreicele mai ales și, în special, văduvele evreice...

Domnul Garabetian avusese, poate, dreptate – acum, că nu mai treceam zilnic pe lângă el, nu mai aveam cum să-l văd ca să i-o spun. Dar pesemne nu se înșelase: mi-era într-adevăr frică de femei. Și, când credeam că nu am de ce să-mi fie frică, îmi creștea o oiște în pantaloni și țintea în gol.

Pensiunea Löwinger
Pentru unchiul Agop

În anul 1957 mă aflam – din motive și în împrejurări despre care nu voi vorbi acum – pentru câteva zile la Spitzing, în Bavaria de Sus. Cum trebuia să îmi petrec cea mai mare parte a timpului așteptând, făceam adesea lungi plimbări. Pe când mă plimbam odată astfel pe malul lacului, am dat peste un loc unde se închiriau bărci.

Sunt departe de a fi un canotor pasionat, pentru că un eveniment traumatizant din copilărie m-a dezgustat pe viață de canotaj. Chiar și-n ziua de azi consider că e o ocupație destul de vulgară și lipsită de spirit.

Vina o poartă o rudă de-a mea, mult mai în vârstă decât mine, un om care-mi fusese prezentat drept model de viață, în toate privințele. Era prototipul a ceea ce la Viena se numea „Feschak". Făcuse Primul Război Mondial, ca ulan – căpitan de cavalerie – se întorsese teafăr și nevătămat și se adaptase perfect la condițiile de după război, devenind un om de afaceri prosper, plin de viață, chipeș, elegant, mare amator de femei și de sport. Își petrecea duminicile la un club de canotaj foarte la modă. Pentru că ai mei sperau că tovărășia lui și aerul curat vor avea o influență benefică asupra caracterului meu labil și a sănătății mele fragile, am fost obligat să-l însoțesc la Dunăre. Toată ura ascunsă pe care o aveam împotriva lui am transferat-o asupra clubului pe care-l frecventa.

Era un club extrem de exclusivist. Încă de-atunci, din 1927, pe primul loc în statut era condiția de a fi arian. Atmosfera minunată de camaraderie dintre membrii lui, prezentată mie ca exemplară, era de mare notorietate publică. Toți

acești domni – fără excepție naturi optimiste – se urcau câte unul, câte doi, câte patru sau câte opt în barcă și vâsleau ritmic ca niște metronoame cât era dimineața de lungă în susul apei, până spre Wachau, își întorceau apoi bărcile și acopereau aceeași distanță la înapoiere, ajutați de curentul puternic, fix într-un sfert de oră. La dușuri, unde își spălau sudoarea trudei lor, am auzit o observație care a devenit baza animozității mele de-o viață împotriva canotajului.

De-abia împlinisem treisprezece ani și eram un băiat năzuros și rușinos ca o fată mare. Detestam nonșalanța studiată cu care acești bărbați musculoși se dezbrăcau de șorturi și cămăși și intrau goi la duș, unde, fornăind și scuipând, cu părul lipit de față, amestecau, fără urmă de reținere, jeturi galbene de urină cu albul sticlos al apei, trăgeau vânturi care răsunau cu ecou între pereții acoperiți de faianță albă și vorbeau despre „muieri".

Un subiect predilect era Josephine Baker, care se afla atunci în turneu la Viena. Bineînțeles că eram îndrăgostit până peste urechi de ea. Sufeream când auzeam profesionalismul detașat cu care se vorbea la club despre farmecele ei, de parcă era vorba de un cal de curse. „Are rasă", spunea ruda mea fercheșă, ridicându-și fața cu ochii strâns închiși spre duș, cu clăbuci de săpun în părul pubian și în cel de la subțioară, „are rasă deși e negresă. Tot e mai bine decât evreică. Ce i-aș face dacă n-aș fi în plin antrenament...". Și, ca un ecou răsunând din pereții de faianță albă, s-a auzit vocea unui camarad: „Păi, dacă iese ceva, spune-ne și nouă, mă! Nu uita: între prieteni vine fiecare la rând".

Astfel că, treizeci de ani mai târziu, pe malul lacului Spitzing, nu aveam nici cel mai mic chef să închiriez o barcă. Din pură plictiseală am schimbat câteva vorbe cu proprietăreasa bărcilor, despre vreme și despre perspectivele de câștig de a doua zi, care era o duminică. Accentul ciudat al femeii m-a frapat. „Nici dumneavoastră nu sunteți bavareză", i-am spus. A dat din cap. „Iugoslavă?" am încercat din nou. „Nu", a spus, „n-o să ghiciți niciodată".

Totuși nu m-am lăsat. Amestecul de naționalități din Europa de Răsărit e pestriț, ce-i drept, dar nu inepuizabil. „Sunt din București", a recunoscut în cele din urmă. Bucuros, am început să-i vorbesc românește. „Dar nu sunt româncă", mi-a spus. „Atunci, ce sunteți?" Era ucraineancă.

Felul ei evaziv de a fi mi-a trezit și mai mult curiozitatea. „Și cu ce vă ocupați la București?" am vrut să știu. „Eram artistă", mi-a mărturisit cu un amestec de cochetărie și sfială, din care am dedus imediat că era vorba de o artă exersată noaptea. „Dansatoare?" Nu, cântăreață. Nu de concert, operă sau operetă, ci pur și simplu cântăreață într-un cor rusesc.

Am avut brusc o inspirație: „La un restaurant rusesc cu grădină, din spatele Bisericii Albe?" M-a privit speriată. „Da, de unde știți?"

Da, de unde știam? Eram și mai încurcat decât ea. Nu pusesem niciodată piciorul într-un restaurant rusesc, nici nu știam precis pe care din străzile și străduțele din jurul Bisericii Albe se afla. Dar auzisem corul, seară de seară, timp de o vară întreagă.

A fost o vară care, în amintirile mele, e plină doar de un cer albastru ca levănțica și de dorințe neîmplinite. Era tot timpul înăbușitor de cald, peste zi nu vedeai nici măcar un câine pe stradă. Îmi petreceam zilele, și mai cu seamă serile, sub o marchiză de pânză, pe terasa locuinței mele de-atunci, o garsonieră – astăzi i s-ar spune americănește: un *penthouse* – pe acoperișul plat al ultimului etaj al unuia dintre blocurile turn care se înălțau, încă de pe-atunci, cam peste tot în București, și mai ales în jurul Bisericii Albe. Atunci, în 1937, pasiunea mea pentru cursele de cai mi se urcase la cap, în sensul cel mai literal: căzusem de pe cal, îmi rupsesem trei vertebre cervicale și purtam o teacă de ghips în jurul gâtului și al umerilor, exact ca neuitatul Erik von Stroheim în filmul *Marea iluzie*.

Odată cu căzătura se spulberaseră și iluziile mele mărețe în albastrul de levănțică al zilelor care se scurgeau. De pildă, intenția de a pleca cu cai *steeple-chase* în Abisinia, de a mă

îmbogăți acolo, în colonia înfloritoare a imperiului italian, pentru a mă reîntoarce într-o bună zi acasă și a face să înțeleagă o anume tânără doamnă cât de mult a greșit când mi-a refuzat propunerea de a-și uni viața cu a mea. Nu simțeam nevoia de societate. Stăteam acasă, îmi făceam singur de mâncare – un jocheu pe jumătate nebun, care-și pierduse autorizația, mă aproviziona cu cele necesare. Zăceam mai tot timpul pe un șezlong la umbra prelatei de pânză, pe terasa mea de pe acoperiș, citeam și, când se-ntuneca, puneam cartea de-o parte și mă lăsam în voia unor vechi vise. Seară de seară, la ora nouă punct, se înălțau până la mine, dintr-o străduță apropiată, voci de femei tinere, dulci-aspre, cântând în cor „Haida, troica!", uvertura unui program muzical de folclor rusesc banal. Mai știu că de câteva ori m-am apropiat de balustrada terasei pentru a mă uita dacă nu cumva, când se lasă întunericul, licărul luminilor din grădină nu va ajunge până la mine. Cântecul venea de-afară și, știind cum arată astfel de grădini de vară așezate între calcanele clădirilor moderniste, mă așteptam să văd ghirlandele de beculețe colorate agățate în arbuștii de cimișir din jurul meselor. Și estrada orchestrei era, bineînțeles, împodobită cu beculețe; parcă le vedeam pe fetele din cor în fața ochilor, cu fronseul scrobit al fustelor viu colorate, cu bluze brodate și chipuri de păpuși inexpresive, cu cercuri de carmin strident în obraji și cărare dreaptă, bine trasă în părul despletit, pe sub bonetele triunghiulare cu margine aurită care-mi aduceau mereu aminte de „ochiul lui Dumnezeu" din icoane. Melancolia melodiilor nu provenea doar din *șirokaia natura* – natura vastă, atât de refractară oricărei gospodăriri – a sufletului slav, ci și din monotonia uniformă cu care erau cântate. Cântecele se depănau ca niște înregistrări pe fonograf, cu timpi morți între fiecare izbucnire melodică. Pierzându-se sub înalta cutie de rezonanță a serii, ele au rămas pentru mine un simbol al atmosferei acelor zile pustii.

Nu era prea roză starea mea de atunci, ci mai degrabă albastră ca levănțica. Eram cuprins de melancolie, îmi spuneam că

nu era cea permanentă, slavă, ci mai degrabă ceva în sensul *Melancoliei* lui Durer, care stă pe o piatră și meditează ca Walter von der Vogelweide asupra unui capitol încheiat de viață, căutând în zadar cheia următorului, care tocmai începe. De altfel, câteva săptămâni mai târziu, a trebuit să-mi caut altă locuință.

De vină era numai firea mea neglijentă. Știam de mult, din experiență și din avertismentele prietenilor, că bucureștenii își schimbă locuința la intervale la fel de regulate ca ale mareei, din motive necunoscute: în mai, de Sfântul Gheorghe și în octombrie, de Sfântul Dumitru. Pe toate străzile și străduțele se cărau încolo și încoace, cu vehicule improvizate, piramide de mobile și obiecte casnice. Se spunea că vecinii de palier schimbau apartamentele între ei ca să nu rămână în cele vechi încă o jumătate de an. Cei ce nu-și asigurau în mod expres prelungirea contractului de închiriere dincolo de datele acestor doi sfinți se trezeau fără acoperiș deasupra capului. Așa am pățit și eu. În dimineața zilei de Sfântul Dumitru m-am trezit cu noii chiriași la ușă; nu mi-a rămas decât să-mi strâng cele câteva catrafuse și să ies în stradă. Am avut însă noroc și mi-am găsit o cameră la pensiunea Löwinger.

Familia Löwinger, care o conducea, era formată din domnul și doamna Löwinger, din soacra și cumnata lui. Domnul Löwinger, care arăta ca un student rabinic îmbătrânit înainte de vreme, ducea o existență pașnică, înconjurat de cele trei femei, răsfățat și alintat în toate felurile. Se ocupa cu vânzarea de tocuri lăcuite, folosite cu predilecție de elevii de școală elementară. Erau ieftine, din lemn ușor și colorate. Lacurile pestrițe în care erau scufundate le dădeau un plăcut aspect marmorat, când se scurgeau de pe ele; foarte curând însă lacul crăpa, se cojea, iar tocurile, devenind urâte, trebuiau înlocuite destul de des. Totuși, profitul pe care-l încasa domnul Löwinger era minim. Avea și o afacere cu tocuri de imitație de fildeș, cu incrustații delicate, în care era inserată câte o mică lentilă prin care se vedea Castelul

St. Angelo de la Roma sau Turnul Eiffel de la Paris, ca de la o enormă depărtare, dar foarte clar și în detaliu; articolul era însă greu de plasat. Domnul Löwinger își mai rotunjea veniturile la jocuri – nu la cele de noroc, ci la cele care cereau inteligență. La șah, domino, halma, dame și la toate jocurile de cărți complicate, era pe departe cel mai bun dintre toți jucătorii care așteptau să-și încerce norocul cu diferiți parteneri, prin cafenele; totuși, se spunea că nu era la înălțimea tatălui său, care-și câștigase existența numai din joc. E adevărat însă că pe vremea celui din urmă cafenelele erau pline, la orice oră din zi și din noapte, de pierde-vară gata oricând să facă o partidă.

Domnul Löwinger junior era o bucățică de om, mic și slab, deși, cum povestea chiar el, tatăl lui avusese un metru optzeci și șase și cântărise peste o sută cincizeci de kilograme. Și mai fragilă decât Löwinger junior era soția lui, doamna Löwinger, în timp ce atât mama, cât și sora ei aveau un fizic impunător: bătrâna cu părul gri-fer era tipul de țigancă care ghicește în cărți, iar sora, Iolanda, avea același gen, cu trăsături pronunțat orientale, dar nu era lipsită de un anume farmec fizic. Când m-am mutat la ei, doamna Löwinger era însărcinată în luna a patra. Chiriașii vechi m-au asigurat că așa se întâmplă de ani de zile, la intervale de cinci-șase luni, și că regulat pierdea copilul. O singură dată s-a născut unul, dar atât de mic și de firav, încât au început să facă pariuri cât timp va rezista. Unul dintre ei, mai bădăran, a spus că toate pariurile au fost câștigate de copil, care și-a dat duhul după câteva ore.

Această conversație inițială era caracteristică pentru tonul general al chiriașilor pensiunii. Cu o singură excepție, despre care voi povesti mai târziu, erau bărbați: comis-voiajori în trecere, studenți; un sculptor rus veșnic flămând, un om cu idei politice radicale care își începuse viața profesională la circ, se spunea, ca parte posterioară a unui cal de clovni, un ziarist ratat. În mod regulat, timp de câteva luni pe an,

apăreau și membrii unei trupe – „Luptele greco-romane", niște gladiatori strașnici.

Ei erau unul din motivele pentru care se mânca enorm la pensiune. Löwingerii erau evrei unguri de pe lângă Timișoara, acolo unde se întâlnea, în mod fericit, bucătăria românească, austriacă și evreiască cu cea ungurească. Soacra lui și Iolanda găteau amândouă minunat. Se mânca laolaltă cu familia la o *table d'hôte*. Doar sculptorul rus nu avea bani ca să participe și rămânea nemâncat în odaia sa. Când erau și luptătorii de față, se serveau la masa și așa îmbelșugată porții suplimentare de tăiței, pregătiți în diverse feluri, și de prăjituri căci, în cazul unor bărbați ca Haarmin Vichtonen, campion mondial al Finlandei, Costa Popovici, campion mondial al Bulgariei, sau „necunoscutul cu mască neagră", care intervenea decisiv în ultimul moment în turnire, nu era doar o problemă de tonus muscular, ci și de păstrare a greutății. Dușumelele se cutremurau când intrau împreună în sufragerie. În viața personală erau toți, fără excepție, oameni foarte blânzi, uneori chiar timorați. Duday Ferencz – care, fiind campion mondial al Ungariei, trebuia să joace aici, în România, rolul bătăușului sălbatic care calcă în picioare toate regulile pentru a trezi, odată cu ura publicului, participarea lui pătimașă la desfășurarea luptelor (în Ungaria, aceeași sarcină o avea Radu Protopopescu) – s-a plâns o dată că publicul a luat cu asalt casieria. Întrebați de ce nu au intervenit, bărbații puternici s-au uitat unul la altul îngroziți: „Păi, s-ar fi putut ajunge la acte de violență". Luptătorii călătoreau mai tot timpul, aveau o groază de povestit, iar mesele se lungeau, din cauza aceasta, tot mai mult. Studenții, ale căror familii din provincie se temeau probabil că odraslele au de suferit la oraș cu puținii bani pe care îi căpătau de la ei lunar, primeau frecvent de acasă pachete mari cu mâncare. Prinosul îl împărțeau generoși cu toată lumea. România era pe atunci o țară în care se trăia bine. Își făceau apariția jamboane și cârnați, torte și plăcințele cu care și-ar fi astâmpărat bucuros foamea și un haplea. Când, cu burțile pline,

ajungeam la stadiul în care nu mai suportam să vedem mâncare în fața ochilor, cineva exclama inevitabil: „Cerkunov flămânzește".

Cerkunov era numele sculptorului rus care era prea sărac ca să-și permită să ia parte la mesele noastre în comun. Era un individ cam antipatic, care evita să se arate prea des la față – motivul, pretindeau unii, era că nu mai avea nici măcar o cămașă să-și pună pe el. Când te întâlneai întâmplător cu el în ușă, purta într-adevăr haina pe pielea goală, o ținea închisă cu mâna și mormăia ceva ce putea fi luat la fel de bine drept o scuză ursuză sau o înjurătură. Până și familia Löwinger, care îl lăsa să rămână în continuare la ei în gazdă, deși nu mai plătise chirie de ani de zile, prefera să nu dea cu ochii de el.

Refuzase violent și explicit până și interesul grijuliu pe care i-l arăta Iolanda – limbile rele susțineau că se temea de condițiile pe care ar fi trebuit să le îndeplinească în caz că i-ar fi acceptat favorurile. Biata Iolanda nu mai era nici ea o copilă și avea nevoie urgentă de un bărbat. Oricum, după ce, săptămâni în șir, nimeni nu se interesase de Cerkunov dacă mai trăiește sau nu, bietul om s-a trezit deodată cu o procesiune la ușă, care-i oferea pateuri, plăcinte cu mere, prăjituri cu caise și cozonac cu stafide. Reacția lui a fost urâtă, chiar dacă îndreptățită. S-a uitat cu ură la daruri, apoi la cei care le aduceau, printre care se afla și partea posterioară a calului de circ, pe care el, ca rus alb, o ura pentru ideile sale comuniste și a răcnit: „Vreți să mă otrăviți? Asta-i, vreți să mă otrăviți!" și a început să scuipe ca un turbat, și-a tot scuipat abundent pe slăninuțe, pe colacii cu mac, pe sărmăluțe și pe castraveciorii murați. În cele din urmă, binefăcătorii frustrați s-au retras în hohote de râs. Nu trăisem până atunci niciodată într-un astfel de mediu și mi se părea cu atât mai amuzant și mai aventuros. După singurătatea amurgurilor pe terasa mea de pe acoperiș, pe lângă Biserica Albă, mă distra să mă adaptez la o comunitate, oricât de pestriță ar fi fost ea. De altfel, nici nu aveam sentimentul că nu e locul

meu acolo. Cu teaca mea de ghips de la gât, cu ambițiile mele profesionale bizare și cu un trecut, ce-i drept scurt, petrecut printre jochei, antrenori, grăjdari și călărețe rele de muscă, mă potriveam destul de bine în această adunare ciudată.

Încercam să mă integrez în toate felurile. Ca pretutindeni unde se nimeresc la un loc bărbați care nu au avut o educație aleasă, nivelul conversației era destul de grosolan. Nu se ținea seama de doamnele din familie, probabil și fiindcă erau evreice și, ca atare, nu prea puteau fi considerate doamne. În ceea ce le privește, se obișnuiseră de mult cu faptul că, în prezența lor, se vorbea cu o francheță lipsită de menajamente despre tot ce ținea de fizic și mai ales de sexualitate. La pensiunea Löwinger nu duceam, ce-i drept, lipsă de asemenea subiecte.

Luptătorii erau singurii care dădeau dovadă de oarece pudoare; ea nu era impusă de necesitățile vieții sportive, ci provenea chiar din curățenia sufletelor lor. Doar Costa Popovici, care nu putea contesta faptul că femeile aleargă după el, se exterioriza la modul general pe această temă când era întrebat, rămânând însă mut în ceea ce privea experiențele lui personale. Comis-voiajorii, în schimb, erau cu atât mai elocvenți și nu se săturau să-și povestească succesele din timpul deplasărilor. Partea posterioară a calului de circ – numele lui era Dreher – ținea prelegeri aprinse despre emancipare și refularea sexuală. Studenții se mulțumeau să asculte atent, riscând din când în când câte o remarcă. Marele vorbitor era însă Pepi Olșanski, jurnalistul ratat, întotdeauna gata să-și vâre mâna pe sub fustele femeilor.

Când, uneori, discuția devenea prea colorată, domnul Löwinger se vedea silit să ne roage să respectăm măcar vârsta soacrei sale – o admonestare imprudentă, care provoca inevitabil vorba de duh ruteană: „Nu încerca s-o sperii pe bunica cu dimensiunea mădularului tău, la vremea ei a văzut ea altele și mai și", însoțită de replica rostită plângăreț *in corpore* cum că soții Löwinger încearcă mereu să împiedice orice activitate sexuală în pensiunea lor, în afară de cea

proprie, a cărei dovadă grăitoare erau sarcinile permanente ale doamnei Löwinger.

Bineînțeles că era o glumă și se referea, de fapt, la cățelul lor pe care-l iubeau foarte mult, un grifon cafeniu cu urechi și coadă retezate, care făcea o gălăgie infernală ori de câte ori vreun vizitator străin punea piciorul în casă.

Pepi Olșanski, care-și afirma cu o insistență aproape militantă dreptul la raporturi sexuale regulate, adică zilnice, amenințase pe față că-i va suci gâtul într-o bună zi. Din ziua aceea, de parcă l-ar fi înțeles, cățelul își arăta colții mârâind de câte ori îl vedea pe Olșanski, iar dacă acesta schița cel mai mic gest ca să-l gonească, se refugia schelălăind în brațele protectorului său iubit, Cerkunov cel flămând.

Și totuși nu ar fi trebuit să fie complicat să-ți găsești satisfacții sexuale la pensiunea Löwinger. Era un secret cunoscut de toată lumea că Iolanda, cumnata, era mereu gata să vină în întâmpinarea oricărei dorințe de acest fel. Era trecută bine de treizeci de ani, apetisantă și cu un plăcut chip semit. Din motive necunoscute însă, nu părea să ispitească pe nimeni. „Nu îi vine nimănui s-o facă" – era atitudinea generală. Până și Cerkunov o respinsese, cum se știa.

Iolanda mă luase și pe mine la ochi, ca pe orice nou-venit și mă copleșea cu atenții și propuneri care nu lăsau să încapă nici o îndoială – ca, de pildă, că ar fi mai bine să mă culc la ea în cameră, a mea fiind prea zgomotoasă. Dar m-am ferit să accept vreo ofertă de-a ei. Știam că nimic nu rămâne secret în pensiunea Löwinger. Chiar și fără lătratul câinelui ți se înregistra atent fiecare pas pe care-l făceai. Și, deși Iolanda îmi plăcea și tare m-aș fi lăsat dezmierdat de ea, mă temeam că ceilalți își vor bate joc de mine. Nu voiam să fiu eu acela pe care a reușit, în sfârșit, să pună mâna evreica. Nu voiam să fac absolut nimic care să nu se bucure de aprobarea generală. Atunci am gustat, pentru prima oară în viața mea, din fericirea îndoielnică pe care ți-o dă conformismul, neștiind că, în curând, îl voi trăi într-una din apoteozele lui catastrofale.

Mai era acolo și Mărioara, servitoarea, o româncă de la țară de o frumusețe extraordinară, de-a dreptul zdrobitoare:

înaltă, cu un corp somptuos și foarte feminin, cu umeri și sâni falnici, cu un zâmbet detașat de zeiță a amorului. Era înconjurată de o aură de erotism exuberant și bogat ca de o strălucire de aur. După obiceiul de-atunci, era îmbrăcată în port național. Brâul lat care despărțea fota de cămașa brodată era legat strâns în jurul mijlocului pe care-l puteai cuprinde cu două mâini. Iar când mergea, mișcarea ușor legănată a șoldurilor ei în fusta strâmtă era de-o eleganță inegalabilă. Mărioara se culca cu oricine, fără falsă pudoare. Dacă, conform opiniei publice din casa Löwinger, era o rușine să te strecori noaptea sau după-amiaza în camera Iolandei, era la fel de rușinos să nu petreci măcar o noapte cu Mărioara.

Spre necazul meu nemărturisit, pe mine nici nu mă lua în seamă. Când colocatarii mei făceau diverse aluzii, că ar fi auzit noaptea grifonul lătrând și picioare goale lipăind în dreptul camerei Mărioarei și oare nu eram eu acela care se strecurase până la ea, îmi luam o figură flegmatică care nu recunoștea, dar nici nu tăgăduia nimic. Îmi spuneam că trebuie să trec prin proba asta, că de-abia după aceea voi fi primit cu adevărat în comunitatea pensiunii Löwinger. De altfel, reputația mea era – absolut în contradicție cu adevărata mea natură – a unui ins gregar și deosebit de spiritual. Zilele când un verdict masculin prea profesionist în legătură cu Josephine Baker mă umplea de indignare trecuseră de mult. Când venea vorba de „femei", de eventualele lor avantaje și dezavantaje fizice și de caracter, de nevoile și toanele lor, aveam și eu un cuvânt de spus, care nu se baza atât pe experiența proprie, ci era mai degrabă o perspectivă filozofică. Datoram carierei mele academice prin diverse internate austriece un repertoriu neobișnuit de bogat de folclor porno. Pe atunci, când îmi era încă proaspăt în minte, puteam comenta orice caz erotic individual fără efort, cu ajutorul unui citat potrivit și îl puteam transcende, ca să zic așa, proiectându-l în generalul atemporal. Fiindcă punctul meu de vedere era de obicei comic, mă bucuram de mare succes. Curând am

fost considerat un spirit sarcastic care merită respect. Nimic nu mai amintea de starea de melancolie în care mă aflasem cu câteva săptămâni în urmă.

Dar asta nu însemna că în viața mea începuse o perioadă de activitate dinamică și consecventă. Dimpotrivă, mă lăsam în voia soartei. Ghipsul din jurul gâtului nu putea fi socotit un impediment serios – decât, poate, când îmi legam șireturile la pantofi – deci nu putea fi invocat ca scuză pentru faptul că nu-mi petreceam timpul studiind sau făcând ceva util. Dar invocam ca pretext nevoia de recuperare după un accident care ar fi putut să mă coste viața. Cu banii stăteam destul de bine. Pusesem de-o parte ceva pentru planurile mele abisiniene care eșuaseră, iar viața la București, mai ales la pensiunea Löwinger, era ieftină. Nu făceam nimic precis și totuși făceam multe. Îl însoțeam, de pildă, din curiozitate și ca să-mi treacă vremea, pe domnul Löwinger la cafenelele unde juca pentru a-și mai rotunji veniturile. Din ceea ce am văzut acolo ca tipuri umane și întâmplări, am învățat mai mult decât din cărți. Uneori mergeam cu el la țară, la negustorii din sate pe care-i aproviziona cu tocuri lăcuite. Port în mine imagini de drumuri de țară prăfuite, pe care erau mânați boii spre casă în lumina portocalie a înserării, înotând parcă printr-un abur auriu; sau mirosul de rășină al lemnului proaspăt tăiat, așezat în stive înalte, în spatele cărora se întindeau pădurile întunecate peste care se înălțau, ca niște zimți de hârtie satinată, conurile verzi ca iarba ale Carpaților; iar în mijlocul acestui decor, un ciobănaș în cojoc de oaie ședea cu picioarele încrucișate pe un trunchi de copac și cioplea, dus pe gânduri, un băț; vocile unor băieți care psalmodiau monoton într-o școală evreiască, cu fețe palide și rotunde, îmbătrânite parcă între perciuni lungi și mătăsoși; tropăitul țăranilor la jocul de nuntă, sudoarea care curgea pe fața scripcarului, cozile țărăncilor care zburau de sub basmalele desfăcute; sălciile pe malul râului, berzele de pe pajiște scociorând în pământul mlăștinos și țâșnind ritmic spre cerul albastru, ploaia de stropi stârnită de niște fete nevăzute care băteau snopii verzi de cânepă ca să îi înmoaie – și alte amintiri neprețuite.

Datorită hazului meu îmi câștigasem prietenia lui Pepi Olșanski. Nu mă hotărâsem încă dacă îmi era simpatic sau dacă-l detestam. Era un băiat scund, cu păr sârmos blond-roșcat, cu ochi extrem de vii, nas și bărbie ascuțite, o gură cu buze înguste care se lățea într-un zâmbet perfid cum rar îmi fusese dat să întâlnesc. Ca german din Bucovina, luptase în armata chezaro-crăiască în timpul Primului Război Mondial, cu mult curaj, se pare, și fusese decorat cu Crucea de Argint. Îi mai rămăseseră câteva urme ale acestei perioade de glorie. Deși îl văzusem numai în haine civile destul de ponosite, întotdeauna, încă de pe vremea aceea, fără pălărie, baston și mănuși, mi se părea că-i zăresc, de câte ori mă gândeam la el, steaua de locotenent-major lucind la guler. Dar poate că de vină era și faptul că unele din atitudinile lui îmi aminteau, în mod neplăcut, de ruda mea de la clubul vienez de canotaj. Olșanski nu era, în orice caz, așa de milităros și de țanțoș, în schimb era mai inteligent și mai cultivat. Gustul său literar era excelent, scria el însuși poezii – din care cauză fusese dat afară din postul de redactor la un ziar de limba germană din București.

Era o poveste romantică. O ediție bibliofilă și restrânsă a poeziilor sale ajunsese în mâna reginei Maria, care scria și ea poezii. Pepi Olșanski a fost poftit în audiență la Palatul Cotroceni, primit cu multă grație, în mod colegial, de la egal la egal, rămânând de-atunci un admirator devotat al frumoasei regine. Când, mai târziu, în timpul unei intrigi politice un oarecare om de stat l-a determinat în secret pe directorul ziarului german la care lucra Olșanski să pornească o campanie calomnioasă împotriva reginei Maria, iar directorul l-a însărcinat pe Olșanski să scrie articolele, acesta s-a împotrivit categoric. S-a ajuns la o discuție care s-a transformat într-un scandal public, iar ministrul a fost silit să demisioneze. Ziarul german a fost suspendat temporar și apoi, mai târziu, a fost șicanat ani de-a rândul; Olșanski a fost dat afară, considerat trădător și ignorat de comunitatea germană din București. Din acest motiv rămăsese înconjurat

de o aură îndoielnică de care era conștient și care-l făcea să se simtă vinovat, sentiment pe care încerca să-l compenseze prin neobrăzare. În același timp avea și o aură de martir. Căci celui cu adevărat exclus din societate nu îi prea e de folos nimbul de cavaler care nu-și trădează niciodată stăpâna, mai ales că regina nu se putea compromite exprimându-și recunoștința și nici nu l-a mai chemat pe cavalerul ei vreodată la Cotroceni.

Întâmplarea l-a făcut și mai interesant în ochii mei. Fiindcă avea la fel de puțină treabă ca și mine, ieșeam împreună la plimbare foarte des. Am învățat multe de la el. Știa o mulțime de lucruri despre orașul București, pe care, până atunci, îl considerasem un conglomerat destul de urât de dezordine balcanică și modernitate fără personalitate. Acum începuse să se îmbogățească pentru mine prin dimensiunea istorică pe care i-o adăuga Pepi Olșanski. Am început să înțeleg orașul la fel ca pe o limbă străină. Vechile lui construcții modeste îmi vorbeau și îmi povesteau despre boieri, fanarioți, pașale, călugări și haiduci cu plete lungi, coborâți din munți. Fusesem crescut în Austria. Cu toate că aparțineam mai degrabă acestui spațiu românesc decât unui altuia, multe îmi rămăseseră străine. Acum mi se oferea cheia arabescului românesc pe care îl regăseam și în propria mea structură. Eram obișnuit din copilărie să mă scol dis-de-dimineață și ambițiile mele de călăreț au consolidat acest obicei. Pensiunea Löwinger nu era departe de un parc cu numele dulce de Cișmigiu; mă duceam acolo, unde mirosea a laur și ienupăr în timp ce toată lumea încă mai sforăia la pensiunea Löwinger. L-am îndrăgit, poate, pe Pepi Olșanski pentru că mă însoțea în aceste plimbări matinale. Nu putea dormi, suferea în urma unei întâmplări din război: un obuz căzuse aproape de el, îl îngropase și, deși nu fusese atins de nici o schijă, violența exploziei îi împroșcase spatele cu fărâme de pământ care intraseră sub piele. Micile particule îi provocaseră o inflamație purulentă permanentă.

Nu mă simțeam deloc mai bine în compania lui din acest motiv, ba dimpotrivă, dar mi-am impus să fiu politicos. Ar fi fost o infamie să-l fac să sufere pentru o nenorocire pe care o suportase eroic. Înclinația pe care părea s-o aibă pentru mine a jucat și ea un rol și m-am lăsat cucerit. Cu aceeași camaraderie protectoare pe care ar fi avut-o față de cadeții săi în vechea armată imperială, locotenentul-major Olșanski îmi permitea să-i plătesc, în fiecare dimineață, țuica luată la una din nenumăratele bodegi de pe lângă Calea Victoriei și apoi marghilomanul de la Cafeneaua Corso; în schimb, mă însoțea la hipodrom unde, plin de nostalgie, îmi vâram nasul în grajduri, trăncăneam cu antrenorii și jocheii și, în cele din urmă, îi permiteam lui, lui Pepi Olșanski, să joace și să piardă cu banii mei, sub îndrumarea mea de profesionist, și să facă pe grozavul în fața femeilor la ghișeul de pariuri.

Îmi luam rămas-bun de la o perioadă din viața mea și o făceam cu o bucurie răutăcioasă. Știam că se încheiase cariera mea de jocheu amator; motivul nu era doar fractura mea de coloană sau cele câteva săptămâni de mâncare la pensiune, în urma cărora îmi crescuse amețitor greutatea, menținută până atunci cu greu la un nivel scăzut, pe care nu aș mai fi avut energia să îl ating făcând foamea. Chiar dacă aș fi avut-o – dacă aș mai fi fost în stare, adică, să beau dimineața în zori, după două ore de călărie, șase cești de ceai, să port o vestă de cauciuc între cămașă și maiou, peste ea un pulover subțire, unul gros și o jachetă de piele și să dau violent din pedalele unei biciclete timp de o oră, apoi să mă duc la baia de aburi și, în restul săptămânii, să trăiesc din cartofi fierți cu ceva pătrunjel, chiar și atunci ar fi fost imposibil să reîncep de acolo de unde mă oprisem. Nu știam de ce. Dar știam că e așa.

Multe s-au schimbat atunci pentru mine, în răstimpul câtorva săptămâni. O viață întreagă m-au preocupat momentele de cotitură în timp – modificări ale calității timpului, ca să spunem așa, când o simplă schimbare de atmosferă poate deturna cursul vieții proprii sau al unei epoci întregi.

Schimbarea de la singurătatea aerisită a terasei mele de pe acoperiș care dădea spre Biserica Albă la viața pestriță, aproape carnavalescă a casei Löwinger, a devenit un fragment al biografiei mele la care m-am gândit de multe ori. Existența mea a căpătat de-atunci un curs cu totul neașteptat și, deși nu s-a petrecut nimic care să fie într-un raport cauzal cu cele întâmplate, înclin totuși să consider că unele ocazii sunt evident simbolice – de pildă, faptul banal că, într-o bună zi, a trebuit să fiu eliberat din strâmtoarea de ghips. La eveniment a participat, în mod ciudat, întreaga pensiune. Nu am putut să-mi explic în nici un fel ce i-a făcut pe acei oameni, cu care aveam doar o legătură accidentală și de scurtă durată, să acorde asemenea importanță gulerului meu de ghips. De-abia am reușit să-i conving să nu mă însoțească cu toții la clinică. Și așa au venit cei patru Löwinger, adică cuplul, soacra și cumnata, împreună cu Pepi Olșanski, firește, partea posterioară a calului de circ și un reprezentant comercial care avea mașină.

„Ce familie mare ai", mi-a spus asistentul, cu care mă împrietenisem în timpul tratamentului.

„Da, și e așa de pestriță, nu găsești?"

„Probabil că, în afară de blondul cu nasul ascuțit și de tipul cu moțul cărunt în creștet, sunt toți din Galiția?"

„Da' de unde, sunt din Timișoara."

„Ai grijă să nu se prindă profesorul. Ăla mănâncă evrei pe pâine."

„Ce-o să-mi facă, doar n-o să-mi strâmbe capul la loc."

„Nu, dar poate să te încarce la onorariu."

Mai simt și acum pe piele răceala foarfecii mari, în timp ce una din lame a pătruns în ghips, iar cealaltă stătea căscată, gata să muște. „Ai grijă, te rog!" l-am avertizat. „Nu uita că am pus atunci un pulover foarte fin pe sub ghips ca să nu mă irite. N-aș vrea să-l tai."

A început să taie fără șovăială. A mers mai ușor decât mă așteptam. Cu un scrâșnet surd, teaca s-a desfăcut în bucăți. Nici urmă de pulover pe dedesubt.

„L-ai absorbit“, mi-a spus asistentul. „Pesemne era lână de cea mai bună calitate. Lanolină curată. Face bine la piele.“

Îmi simțeam pielea golașă și sensibilă la temperatură. „Ce se întâmplă dacă dau din cap, cade?“

„Dă din cap!“

Așa am făcut. Capul a rămas la locul lui. L-am întors prudent la dreapta și-apoi la stânga.

„Fă exerciții ușoare în continuare“, mi-a spus asistentul. „Mâine vii la masaj. O să-ți arătăm și câteva mișcări de gimnastică. O să vrea să te vadă și profesorul. Fără prea mulți aderenți semiți, dacă se poate.“

Pe coridorul spitalului aderenții mei preponderent semiți m-au întâmpinat cu chiote de bucurie. Doamnele din familia Löwinger aveau lacrimi în ochi. Iolanda a sărit să mă pupe. „Ai grijă, pentru numele lui Dumnezeu!“ a exclamat doamna Löwinger. Mama ei m-a luat de mână și m-a așezat pe un scaun. „Încetișor, copile, ușurel, fără grabă.“

Mă simțeam ca un ou descojit. „Ca bebelușul din tabloul lui Runge *Dimineața*“, i-am spus lui Olșanski. A zâmbit perfid. „Tare te-ar mai înfășa Iolanda, dacă te-ai lăsa.“

Posteriorul calului de circ și-a scuturat coama căruntă de pseudorevoluționar. „Nădăjduiesc de dragul dumneavoastră că priviți cele petrecute ca pe o renaștere. Ați lepădat, odată cu acel înveliș, o existență axată pe activități nefolositoare și asociale. Dăruiți-vă de-acum înainte unor scopuri mai înalte.“

În seara zilei în care mi se înfățișase pensiunea Löwinger în toată bunăvoința și simpatia ei – luptătorii îmi dăduseră și ei sfaturi de întărire a mușchilor gâtului –, i-am spus lui Pepi Olșanski: „Sunt fericit și obosit. De ce să nu adorm legănat de Iolanda? N-arată chiar așa de rău și mi-ar rămâne probabil și foarte recunoscătoare“.

Olșanski și-a scos o țigară din tabachera mea. „M-am gândit și eu la asta. În general, n-am nimic cu evreicele. Dar, în cazul ei, chiar că aș avea sentimentul de a-mi pângări rasa.

Nu știu nici eu de ce. Oricum, toți cei de-aici împărtășesc aceeași părere, până și Cerkunov."

„Pricep eu ce vrei să spui", am zis eu într-un moment de inspirație. „Într-un fel, e ca și cum ai vrea să te culci cu mama."

S-a uitat surprins la mine, pe urmă a izbucnit în râs. „Chiar așa e. Ce idee ciudată: tabuul în esența lui, concentrat într-un cuvânt. Te-ai gândit vreodată să te-apuci de scris?" Ideea mi-era atât de străină, încât am întrebat: „Ce să scriu?" „Povestiri", mi-a spus. „Poate un roman – cine știe. Ai un simț al observației extraordinar." Mi s-a părut atât de absurd, încât nici nu m-am mai gândit la asta.

Un alt incident mă preocupa mai mult. Într-o seară a venit, din nou, vorba de talentul uimitor al domnului Löwinger pentru orice fel de joc. Olșanski își exprimase îndoiala în această privință. I-am șoptit: „Vezi ce faci! Am văzut la cafenea cum le lua la joc banii unor vulpi bătrâne".

„Sigur", a ricanat Olșanski, „la domino, pocher sau taroc. Dar nu la un joc de inteligență."

În ceea ce mă privește, am vrut odată să-mi măsor puterile cu domnul Löwinger la țintar, la care fusesem foarte tare în copilărie, și am pierdut. Olșanski a făcut un semn cu mâna a lehamite și nu s-a lăsat până nu l-a provocat pe domnul Löwinger la o partidă de șah. „Fii atent acum", mi-a șoptit. „La școala de cadeți am fost maestru printre oameni care au ajuns în marele stat-major." Cu toate acestea, a pierdut partida după câteva mutări.

„O singură partidă nu înseamnă nimic!" a exclamat în timp ce-și trecea nervos mâna prin păr. „Cel mai bun câștigă două din trei – de acord?"

„Sigur, cu plăcere", a răspuns timid domnul Löwinger, privind spre femeile care stăteau impasibile în jurul lui. Formam cu toții un cerc strâns în jurul celor doi oponenți: căci jucători nu mai erau de mult, era vorba acum de un duel în toată regula.

Lucrurile s-au lămurit repede. Olșanski a pierdut a doua partidă după un sfert de oră, a insistat s-o joace și pe-a treia,

pe care a pierdut-o imediat, a sărit în sus răsturnând tabla de șah și a ieșit din cameră trântind ușa.

„Să nu crezi că de obicei nu știu să pierd", mi-a explicat mai târziu. „Dar n-am mai putut suporta pânda răutăcioasă și apoi triumful de pe chipul harpiilor ălora de evreice. Le-ai văzut cum stăteau la stânga și la dreapta jidănașului, ca niște vrăjitoare; bătrâna lățoasă, libidinoasa de Iolanda, scârțâita aia anemică mereu cu burta la gură – toate trei cu o lăcomie extraordinară în ochi, doar-doar m-or vedea umilit, de nici nu mai puteam gândi la următoarea mișcare, mă luptam doar să-mi stăpânesc greața."

„Asta parcă se numește război psihologic, nu e așa?" l-am întrebat destul de malițios. „Ce, nu v-au pregătit pentru așa ceva la școala de cadeți?"

Olșanski nu s-a pretat la tachinăriile mele. „Chiar cred că sunt în stare să facă fel de fel de vrăji", a spus. „Să ai noroc la joc nu e pură întâmplare. Un om e norocos dacă se află într-un anumit raport cu lumea, cu ora, cu locul în care joacă..."

„Bun, dar nu la șah", l-am întrerupt. „Un jucător de șah are, cum se spune așa de frumos în jargon popular, legea acțiunii în mână."

„Ce poate avea, de fapt, în mână?" mi-a răspuns preocupat și serios. „Îți dai seama cum stau lucrurile în război. Am văzut o groază de evrei în primii ani, în Galiția. De câte nu sunt în stare!"

„La ce anume te referi?" l-am întrebat. „Hai, nu mă mai ține în tensiune. Chiar ucid copii creștini ca să facă *mazzos* cu adaos de proteină de Paștele lor?"

„Nu, dar cred într-un Dumnezeu unic", a izbucnit pe un ton de-a dreptul fanatic. „La fel fac și mătușile mele", am zis. „Una dintre ele se duce în fiecare dimineață la slujbă."

„E altceva, e altceva!" s-a ambalat și mai tare. „Îl au pe Dumnezeul lor în sânge. Nu pot să scape de el..." A făcut brusc o mișcare cu mâna de parc-ar fi vrut să scape de-o muscă. „Da' ce prostii spun, nu-i așa? Hai mai bine să vorbim despre pariuri. E adevărat că se poate paria și pe primii trei dintr-o cursă?"

Nu mai știu dacă această conversație a avut loc înainte sau după ce pensiunea Löwinger a căpătat întăriri feminine. Când am fost anunțați că în camera opt s-a instalat o tânără doamnă care va participa la mesele comune, s-a creat vâlvă mare. Domnul Löwinger, care, în ciuda fragilității lui jalnice, nu era lipsit de o anume aură de autoritate – un fel de „demnitate de microb" cum o numea Pepi Olșanski –, ne-a rugat, în câteva cuvinte bine alese, să ne controlăm puțin vocabularul, măcar la început, în prezența ei. În clipa în care și-a făcut apariția, încordarea cu care o așteptasem s-a risipit imediat.

Nu era tocmai ștearsă, dar nici în ochi nu-ți sărea, nici antipatică, dar nici fermecătoare, nici urâtă, nici frumoasă, mai degrabă mică decât mare, mai curând blondă decât brună. Domnul Löwinger a prezentat-o: domnișoara Bianca Alvaro. Putea să fie evreică, dar la fel de bine putea să nu fie, nu aveai cum să-ți dai seama. După toate aparențele, părea să aibă în jur de douăzeci și cinci de ani. Studiase germanistica la Iena până de curând și se pregătea pentru examenul de stat, pentru a deveni profesoară de germană la un gimnaziu local. „Singurul lucru de care poți fi sigur în cazul ei", mi-a spus încet Pepi Olșanski, „e că are niște țâțe senzaționale. Un cunoscător le observă imediat, oricât de bine le-ar ascunde. Sunt falnice și foarte depărtate, îi ajung aproape la subțiori, e semn bun. Nu sunt prea mari, atât cât să le cuprinzi cu mâna, dar impecabile. Ai să-ți dai singur seama la primăvară, când o să poarte rochii ușoare."

Rugămintea domnului Löwinger s-a dovedit a fi inutilă. Simpla prezență a domnișoarei Alvaro a fost suficientă pentru a pune capăt conversațiilor frivole, curente până la venirea ei la mesele de prânz și de seară. Schimbarea era atât de izbitoare și de surprinzătoare, încât am început s-o comentăm cu toții, inclusiv doamnele din familia Löwinger, într-o zi când s-a ridicat mai devreme de la masă și noi am mai rămas la un sfat de taină. Prima încercare de explicație a fost a Iolandei și, când am auzit-o ieșind din gura ei, însoțită de un oftat dureros, am fost foarte mișcați cu toții: „E o doamnă,

asta e..." – apoi a privit spre mama ei, căutând parcă o confirmare, a amuțit vinovată și a plecat ochii în jos.

„Aiurea!" a izbucnit Pepi Olșanski, „Ce doamnă... e pur și simplu o acriturâ înnăscută. N-am văzut în viața mea pe cineva care să fie până în măduva oaselor chintesența dăscăliței. Are un fel sobru de a te privi care e mai eficient decât o castrare. Mă aștept tot timpul să-mi atragă atenția că am unghiile murdare sau că nu țin furculița cum trebuie. Sunt sigur că dacă Duday Ferencz i-ar spune ca un ungur vajnic: „Domnișoara, eu la mata aș dori fecut omor", i-ar răspunde: „Domnule Duday, corect se spune: Aș dori să fac amor cu dumneavoastră. În plus, pronunțați greșit vocala a, ceea ce poate provoca neînțelegeri: s-ar putea crede că vorbiți de omor, și nu de amor".

Ne-a apucat râsul pe toți și cazul a fost deocamdată clasat. Peste câteva zile însă, domnișoara Alvaro m-a pus din nou pe gânduri. Pepi Olșanski și cu mine tocmai ne întorceam din plimbarea noastră prin Cișmigiu. Era o zi de toamnă albastru-aurie, de vis. Din castanul uriaș de la poarta pensiunii cădeau cu un pocnet sec castane. Am ridicat una de jos și am descojit-o de coaja țepoasă. Fructul a ieșit la lumina zilei, strălucitor și imaculat. „Așa eram și eu când mi-au scos ghipsul", i-am spus lui Olșanski. A râs: „Din păcate, nu durează".

Casa Löwinger – ca multe alte clădiri din secolul trecut – era așezată cu frontul lateral la stradă și avea o curte îngustă de-a lungul ei. Când am intrat de pe stradă în curte, domnișoara Alvaro ieșea pe ușă și, odată cu ea, s-a strecurat și micul grifon cafeniu, care s-a repezit hămăind isteric la noi, l-a recunoscut pe Olșanski și a zbughit-o înapoi lătrând furios. Am aruncat, în joacă, cu castana după el. Nu intenționam să-l lovesc, aruncasem castana departe și pe sus, dar câinele văzuse probabil mișcarea brațului meu și accelerase nebunește, nimerind drept în traiectoria proiectilului care l-a izbit astfel exact în locul de sub ciotul de codiță retezată mult prea scurt. Lovitura a fost neașteptată atât pentru noi, cât

și pentru el, și a început să schelălăie sfâșietor, de parcă ar fi intrat diavolul în el. Am râs cu poftă, Olșanski și cu mine. Domnișoara Alvaro s-a apropiat, s-a oprit în fața noastră, m-a privit cu ochi mari, căprui și mi-a spus, dând din cap de parcă nu-i venea să creadă ochilor: „Dumneavoastră? Cum ați putut face așa ceva? Nu v-aș fi crezut în stare!"

Mi s-a făcut rușine. Olșanski mi-a sărit în ajutor: „Are vânătoarea în sânge, ce să-i faci", a spus malițios. „V-ați dat probabil seama după precizia tirului."

„Prostii", am spus. „A fost o pură întâmplare. Îmi pare rău." Pe cățel nu-l prea îndrăgeam, ce-i drept, dar eram sincer.

Domnișoara Alvaro nu a mai zis nimic, se pregătea să plece când, din bucătărie, s-a auzit vocea Iolandei: „Termină cu râsul, toanto". În aceeași clipă Mărioara, servitoarea, a ieșit în curte împleticindu-se de râs, și-a șters cu mâinile lacrimile de pe față, m-a privit și n-a fost în stare decât să bâiguie: „N-am să uit câte zile oi avea!" – ca apoi să se încovoaie iarăși în hohote de râs. Și era frumoasă ca dimineața limpede de toamnă. Când s-a îndreptat din nou ca să-și tragă sufletul, s-a uitat la mine și am știut că ușa camerei ei va rămâne deschisă pentru mine în noaptea aceea.

Olșanski a înțeles și el. Mi-a spus: „Doi iepuri dintr-un foc deci". Și astfel a înțeles și domnișoara Alvaro. Ne-a întors spatele și a plecat.

Am fost cu atât mai surprins când mi s-a adresat, peste câteva zile: „Aș vrea să vă rog ceva. Puteți veni o clipă la mine în cameră?"

Eram singuri. Și-a băgat mâna la piept pe sub bluză și a scos un mănunchi mic de chei pe care-l purta pe un lănțișor, în jurul gâtului, a descuiat un geamantan și a luat din el o cutiuță înfășurată în mai multe foi de hârtie satinată. Când a deschis-o în sfârșit, mi-a întins-o: „V-aș fi recunoscătoare dacă mi-ați spune dacă credeți că acest inel e prețios. L-am moștenit și nu mă pricep deloc la bijuterii. Provin dintr-o familie de oameni simpli, la noi acasă știam despre lucruri din astea doar din auzite".

Inelul era, de fapt, doar o montură simplă care punea în valoare un smarald pătrat, dar neobișnuit de mare. Dacă piatra era veritabilă, valora probabil o mică avere. „Nici eu nu mă pricep", i-am spus. „Cel mai bine ar fi să vă duceți la un bijutier. Iar prețul pe care vi-l oferă îl puteți înmulți liniștită cu doi. Va crede că vreți să-l vindeți și-l va evalua la cel mai mic preț posibil."

„Puteți să-mi faceți un serviciu și să veniți cu mine?" m-a întrebat. „Vin de la țară, dintr-un sat de lângă Chișinău. Nu cunosc pe nimeni la București pe care să-l pot ruga așa ceva."

Am însoțit-o nu la unul, ci la trei bijutieri. Cifrele pe care le-au spus nu variau prea mult între ele și erau mult mai mari decât mă așteptam. Părea foarte încurcată. Dar nu a făcut nici un comentariu. „Vă mulțumesc foarte mult", mi-a spus pe stradă, la despărțire – înțelesesem că nu dorește să se afle la pensiune de acțiunea noastră comună; de altfel, nici nu porniserăm împreună de-acolo, ci ne întâlniserăm în oraș. „Vă mulțumesc foarte mult. Ați fost atât de amabil, nici nu mă așteptam să fiți altfel."

De astă-dată mi-am stăpânit cu greu o reacție de iritare. La ce se aștepta domnișoara Bianca Alvaro din partea mea, de puteam să o dezamăgesc sau să corespund așteptărilor? Conform cărei scheme își permitea să mă clasifice pentru a-mi stabili dinainte comportamentul? Pe mine nu mă preocupa ființa ei, deși mi se părea că știu în ce categorie aș fi așezat-o dacă aș fi ținut neapărat s-o fac. Iolanda nu se înșela când spunea că e o doamnă. Dar bunele ei maniere nu reușeau să-i ascundă originea modestă.

O evreicuță dintr-un sat de lângă Chișinău, asta era don'șoara Alvaro – era clar că e evreică. Așa susținuse Olșanski de la început, iar mie îmi era totuna. Oricum, specia îmi era bine cunoscută. Existau multe ca ea pretutindeni în România: foșgăiau de mici copii între grămezi de bălegar și stoluri de vrăbii pe ulițele satelor, psalmodiau versete ebraice la școala evreiască, rodeau tocurile lăcuite ale domnului Löwinger și se scobeau cu degete pătate de cerneală

în nas și în urechi, dispăreau apoi pentru câțiva ani în orașul învecinat, de unde se întorceau pubere insuportabil de înfipte, obraznice și sigure pe ele, fâlfâiau steaguri roșii și behăiau marșuri socialiste de luptă, mai dispăreau o dată, se întorceau din nou și erau de nerecunoscut, rafinate, civilizate, cultivate, coafate și manichiurate, cu diplome de doctorat, se stabileau ca dentiste, profesoare de școală medie, redactoare, profesoare de muzică și Dumnezeu mai știe ce alte profesii intelectuale, se îmburghezeau și produceau copii care fonfăiau distins și erau trimiși la Sorbona pentru a interveni mai târziu în desfășurarea evenimentelor culturale ale veacului.

În satele din Carpați, în ținutul din care proveneam și eu, urmărisem toate aceste trepte și stadii; și era de presupus că la Chișinău lucrurile nu se petreceau altfel. În vreme ce domnișoara Alvaro mă vedea, probabil, în evoluția mea, atât de diferită de-a ei, de la odorul crescut cu guvernantă, sclivisit, cu costumaș de catifea, turuind grațios pe franțuzește, la boiernașul de țară necioplit, interesat exclusiv de cai și de grajdari, cu un vocabular care se limita doar la vreo trei sute de cuvinte. Deși nu ezitase să mă crediteze și să admită că nu aș putea abuza de încrederea acordată încercând să fur o bijuterie pe care eram rugat s-o evaluez, eu nu aveam cum să văd în ea altceva decât pe maimuțica evreică pișăcioasă pe care trebuia s-o ferești când te plimbai cu automobilul pe ulița satului. Îmi stătea pe vârful limbii să-i spun că poate să gândească, să zică sau să aștepte ce-o vrea din partea mea, atâta vreme cât mă va scuti și nu îmi va da calificative, indiferent dacă corespundeam sau nu reprezentărilor ei despre mine.

În zilele care au urmat m-am purtat deci și mai rezervat decât înainte față de ea, aveam oricum altceva de făcut.

Sub îndrumarea lui Olșanski m-am apucat de lecturi mai sistematice și mai serioase, brusc a început și vremea proastă care aici, la București, a adus crivățul, vântul năprasnic și rece venit din stepele de la răsărit, care șuiera prin orașul lipsit de apărare în bătaia lui, pe câmpia mlăștinoasă; nimeni nu avea chef să mai iasă din casă. M-am pregătit de hibernare

la pensiunea Löwinger. Domnișoara Alvaro trebuia însă să se ducă regulat la seminarul ei, venea acasă la prânz, dispărea din nou imediat după aceea pentru a studia probabil în vreo bibliotecă. Seara stătea la masă cu un aer absent, nu prea vorbea și se retrăgea în camera ei în clipa în care termina de mâncat.

O singură dată a intervenit foarte energic în conversația generală. Era vorba de situația din Germania. Trupa de luptători greco-romani fusese obligată să contramandeze un turneu prin Saxonia și sudul Germaniei în ultimul moment, dintr-un motiv ridicol: autoritățile sportive ale celui de-al Treilea Reich le-au contestat titlul de campioni mondiali, „Necunoscutul cu masca neagră" nu a putut să producă certificatul lui de arian ș.a.m.d. – o poveste bine cunoscută cu șicane provocate de formalități absurde și care nu aruncau o lumină tocmai favorabilă asupra „noii" Germanii. Pepi Olșanski a protestat vehement și a ajuns să le reproșeze luptătorilor că sunt niște bieți „fanfaroni scandalagii de bâlci", ceea ce l-a rănit atât de adânc pe campionul mondial finlandez, Haarmin Vichtonen, încât era cât pe-aci să izbucnească în lacrimi. Radu Protopopescu nu a putut să se abțină și a remarcat că răbdarea românilor față de minoritatea germană va fi supusă la grea încercare dacă la aroganța și așa insuportabilă a nemților se va mai adăuga și megalomania nației-mume. Dar discuția s-a aprins și mai tare când domnul Dreher, pretinsul posterior al calului de circ, a început să pună sub semnul îndoielii tendințele socialiste, proclamate în gura mare de regimul nazist. „Și ce, socialismul rusesc e mai social?" a întrebat Olșanski.

„Nu despre asta e vorba!" a strigat războinic posteriorul calului de circ. „Eu vorbesc de socialism în principiu."

„În principiu și fără principiu", a ironizat Olșanski. „Să spui că vrei să desființezi sărăcia și să desființezi orice urmă de bunăstare, mai ales cea a spiritului. Să sacrifici vieți pentru o reprezentare abstractă. Să aduci totul la numitorul comun al nivelului celui mai de jos."

„Habar n-aveți despre ce vorbiți", l-a pus la punct domnul Dreher plin de demnitate.

Olșanski a ricanat: „Ei, bine, îmi permiteți să cred că am un câmp vizual cel puțin la fel de larg precum cel al pistei de manej a circului Sidoli".

„Ce vreți să insinuați?" a tresărit domnul Dreher.

„Compar limitele orizonturilor noastre", a ricanat obraznic Olșanski.

„Fiți mai explicit, vă rog!" a insistat domnul Dreher.

„Chiar vreți s-o fac?" a întrebat Olșanski privind în jur ca și cum ar fi așteptat aplauze. „Cred că nici unul dintre cei prezenți aici nu are nevoie de o explicație."

„Insist!" a strigat domnul Dreher. Moțul lui cărunt îi căzuse în ochi și se uita la el de parcă ar fi vrut să-l înghită.

„Dacă doriți neapărat", i-a răspuns veninos Olșanski, „o să v-o spun răspicat. Când ți-ai petrecut jumătate din viață în întuneric, cu nasul în fundul omului din fața ta, ajungi să gândești așa cum faceți dumneavoastră".

„Calomnie!" a strigat domnul Dreher, ieșit din minți de furie. „Știu că toți credeți povestea aceea absurdă cum că eu aș fi lucrat la circ, ca parte posterioară a unui cal de clovni. Cerkunov a născocit-o. Mă duc la el și îi cer socoteală! Să mărturisească în fața tuturor că a mințit. Am fost profesor de economie la Riga, Cerkunov o știe, pot să vă dovedesc. Să vină să mărturisească pe loc!"

Cu mare greutate a fost convins să nu se repeadă la Cerkunov ca să-l târască în fața noastră: „Lăsați-l în pace!" îl implora Iolanda în mijlocul tumultului. „V-am iubit ani de zile ca parte posterioară a unui cal de circ. Ce importanță mai are acum că sunteți profesor?"

A durat multă vreme până domnul Dreher s-a liniștit. „Am să vă aduc toate dovezile", l-a amenințat pe Olșanski. „Am să vă oblig să declarați public cine sunt eu."

„Dacă ați ști cât de puțin îmi pasă", i-a spus Olșanski. „Din partea mea puteți fi chiar și Lenin. Nu o să-i convingeți decât pe ignoranți că ceea ce se petrece în prezent în Germania

nu e o încercare de a face ceva de o importanță decisivă pentru istoria omenirii. E vorba de a mântui individul în cadrul unei structuri socialiste – nici mai mult, nici mai puțin. Dacă ați deschide ochii și ați face un minim de efort mental, în loc să vă lăsați dus de sentimente, ați ajunge s-o recunoașteți chiar dumneavoastră."

„Habar n-aveți despre ce vorbiți", s-a făcut auzită vocea domnișoarei Alvaro.

Olșanski a privit-o dușmănos: „Știți dumneavoastră mai bine?"

„Vin de-acolo. Acum două săptămâni mai eram încă la Iena."

„Și ați fost lăsată să studiați în Germania deși sunteți evreică?" a întrebat perfid Olșanski.

„Vă înșelați, sunt armeancă și creștină", a spus domnișoara Alvaro, apoi s-a înroșit imediat, și-a mușcat buzele, a ridicat capul și a continuat cu mult curaj: „Nu vreau să neg că părinții mei au fost evrei. Dar asta nu se știa la Iena. Și nu are nici o legătură cu ce vorbim noi".

„Ba are, într-o oarecare măsură", a insistat Olșanski. „Și anume fiindcă se identifică național-socialismul german cu problema evreiască. E folosită pentru a distrage atenția opiniei publice internaționale de la ce se întâmplă cu adevărat revoluționar în Germania."

„Cred – sau, mai bine zis, știu din proprie experiență", a spus domnișoara Alvaro, „că așa-zisa problemă evreiască e folosită pentru a distrage atenția de la lucruri mult mai suspecte".

Olșanski a adoptat iarăși rânjetul impertinent care dădea chipului său cu nasul și bărbia ascuțită un aer perfid superior de marionetă de lemn. „Vorbiți de « așa-zisa » problemă evreiască și, în același timp, de « chestiuni mult mai suspecte » de la care distrage atenția. Considerați că problema evreiască e exagerată în mod artificial, sau că, într-adevăr, e nevoie să se găsească o soluție?"

„E actuală în măsura în care o comunitate mică de altă credință e considerată responsabilă pentru o mie de ani de istorie germană imperfectă. Și, pe deasupra, naziștii mai și pretind că viitorul de aur pe care-l promit depinde doar de rezolvarea acestei probleme."

„Adică de exterminarea noastră", a spus încet domnul Löwinger.

„Așa e!" a strigat profesorul Dreher, fostul posterior de cal. „Tocmai aceasta e partea detestabil de retrogradă, abisal medievală și irațională a acestei concepții!"

„Pentru numele lui Dumnezeu, nu începeți să țineți predici în numele raționalismului!" a ripostat Olșanski. „Dacă tot e să fiți profetul unei noi mântuiri prin raționalism – doar sunteți un democrat, nu-i așa? Credeți în dreptul la autoguvernare al poporului? Și nu vreți să le acordați nemților dreptul de a elimina câțiva evrei din trupul neamului lor, dacă în marea lor majoritate sunt convinși că vor fi, după aceea, liberi și stăpâni pe soartă?"

Mă irita această vorbărie dezlânată și goală. Trucurile și manevrele de diversiune ale lui Olșanski îmi erau bine cunoscute. Voiam să se termine odată. Metoda cea mai sigură, care nu dădea greș niciodată, a fost și de această dată unul din citatele mele celebre și spirituale. „Mase! Facă-se voia voastră! După principiul: milioane de muște coprofile nu se pot înșela! Mâncați căcat!"

Succesul s-a făcut simțit neîntârziat. Toată lumea a început să râdă, până și profesorul Dreher a schițat un gest pe jumătate împăciuitor, pe jumătate dezaprobator către mine. Doar domnișoara Alvaro m-a privit plictisită. Tocmai voia să se ridice pentru a se retrage în camera ei. Dar nu putea ieși fără a deranja întreaga echipă de luptători care ședeau la dreapta ei și a trebuit deci s-o roage pe micuța doamnă Löwinger, așezată la stânga ei, să-i facă loc. Doamna Löwinger însă părea să nu-și fi revenit din hohotele de râs. Se încovoia, se scutura, sughița, apoi a apucat-o pe domnișoara Alvaro de braț, i-a înfipt unghiile în carne și se pregătea să-și înfigă

și dinții. „Ce se întâmplă cu dumneavoastră!?“ a strigat domnișoara Alvaro înspăimântată.

Iolanda a sărit în sus: „Doamne, Dumnezeule, pierde copilul!“

Din păcate așa era. Au dus-o la spital, iar a doua zi mama ei ne-a povestit că nu mai exista nici o speranță ca într-o bună zi să aducă pe lume un mic Löwinger. Când am vrut să-i spun domnului Löwinger un cuvânt de mângâiere, m-a privit cu o expresie de mândrie rece în ochi și mi-a spus: „Nu sunt nefericit. Cei ca noi nu mai trebuie să aducă copii pe lumea asta“.

După acest episod am fost mai mult decât mirat când domnișoara Alvaro mi-a vorbit din nou. A făcut-o și mai discret decât prima oară. M-a oprit pe culoar și mi-a propus în șoaptă, când nu era nimeni în preajmă, să ne întâlnim la cafeneaua Corso. Era acolo când am ajuns la ora fixată. „Acceptați să fiți invitatul meu?“ mi-a spus cu un zâmbet sfios, care-i stătea foarte bine. „Vă rog să acceptați. M-aș simți prost dacă m-ați refuza.“

Am acceptat și am comandat un marghiloman – o ceașcă de cafea mocca cu un strop de coniac în ea. „Îmi recomandați și mie același lucru?“ a întrebat domnișoara Alvaro. „Trebuie să prind curaj. Aș vrea să vă rog să-mi faceți din nou un serviciu.“

A zâmbit iarăși, tot sfios, dar cu mult farmec fiindcă era foarte sigură pe sine. „Dar mai întâi trebuie să vă spun o poveste. Inelul pe care m-ați ajutat să-l evaluez l-am moștenit de la un unchi prin alianță. Nu mi-e rudă de sânge“ – a ezitat și apoi a continuat curajos: „A murit de curând, de aceea m-am întors mai devreme de la Iena. Din păcate, n-am mai apucat să-l văd. Ne iubeam foarte tare. Mi-a fost ca un tată de când eram mică. Din cauza lui am fost educată asemenea unei armence creștine“.

A făcut iarăși o mică pauză, de parcă ar fi ezitat să spună la ce se gândea. „Era armean“, a continuat apoi, „dintr-o familie foarte bună din Constantinopole. Când a început

persecuția armenilor, în anii douăzeci, a emigrat în România. Bineînțeles că și-a pierdut aproape toată averea. După criteriile lui, sărăcise foarte tare. Pentru mătușa mea, pe care a întâlnit-o după sosirea lui aici, puținul pe care reușise să-l salveze însemna o bogăție ca-n povești. V-am spus că provin dintr-o familie de condiție modestă... Mai vreți puțin coniac în cafea? Sau poate un coniac fără cafea? Eu simt că mi-ar prinde bine unul." Iar surâdea cu surâsul ei sfios și încântător. „Nu beau niciodată, cum v-ați putut da seama probabil. Dar nu pot să-mi spun povestea fără un stimulent. De altfel, n-am povestit-o nimănui până acum, e prima oară..."

„Unchiul meu de mai târziu a întâlnit-o pe mătușa mea la un oculist unde s-a dus să-și facă ochelarii. Era angajată acolo. De fapt, noi nu suntem evrei răsăriteni, aşkenazi, ci sefarzi, după cum o spune și numele nostru. Dar nu știu când și cum au ajuns strămoșii mei în Basarabia. Știți, probabil că există o tradiție veche a șlefuitului de lentile la evreii spanioli și portughezi, mai ales la cei care au ajuns, prin Olanda, în Europa Centrală. O rudă îndepărtată de-a mea și-a continuat această activitate aici. Nu era chiar un Spinoza, în schimb părea să fie un adept al teoriei dreptului natural al celui mai puternic, fiindcă pe biata mea mătușă, care era încă tânără, a cam exploatat-o. Întâlnirea ei cu unchiul meu de mai târziu a fost probabil iubire la prima vedere. Firește că acest om distins și-a dat imediat seama de originea modestă a micii vânzătoare din magazinul de ochelari. Era un om de lume nu numai prin averea pe care o avusese, ci și prin multiple alianțe cu aristocrația franceză și italiană. Nici nu i-a trecut prin gând, probabil, că mătușa mea era nu numai mic-burgheză, dar și evreică. S-au iubit spontan și firesc. Mătușa mea a renunțat imediat la slujba pe care o avea și s-a mutat la el. Era o gospodină desăvârșită și a știut să-i facă viața foarte plăcută în ciuda mijloacelor modeste pe care le aveau la dispoziție, totul însă într-o izolare de lume aproape completă. Nu aveau nevoie de alții pentru a fi fericiți. Câțiva ani au trăit așa împreună. Pe urmă, când părinții mei au

murit pe neașteptate și nu mai era nimeni care să se ocupe de mine, s-au căsătorit de dragul meu, pentru a-mi ține loc de părinți. Trebuie să vă spun că mătușa mea nu a avut niciodată curajul să-i mărturisească că e evreică. Știa cât de tare îi urăsc armenii pe evrei. Nu e vorba de o problemă de ură de rasă – ceea ce ar fi o absurditate –, cât mai degrabă de o rivalitate religioasă care e însă cu atât mai fanatică. Mătușa mea și-a divinizat bărbatul și ar fi fost în stare să facă lucruri și mai teribile decât să-și renege propria credință, pentru a-l păstra. Când am venit la ei – nu împlinisem încă opt ani – m-a instruit să nu suflu cumva vreun cuvânt despre faptul că suntem evreice. După o scurtă ședere în casa lor, am fost trimisă la o școală de maici pentru tinere armence. Nu arătam altfel decât ele – la fel cum nici mătușa mea nu se deosebea ca înfățișare de bărbatul ei. Majoritatea educatoarelor și a colegelor mele, chiar și unchiul meu nu aveau, pentru un ochi neexersat, trăsături mai puțin semite decât noi, uneori păreau parcă mai pronunțate decât ale noastre. La început, profesoarele au fost îngrozite de ignoranța mea în materie de religie, dar am recuperat destul de repede. Tot așa se pricepuse și mătușa mea cea isteață să nu trezească nici o umbră de suspiciune că n-ar fi fost o creștină practicantă.

Îmi aduc aminte de lungi discuții purtate de ea cu fețele bisericești care veneau în vizită la unchiul meu despre diversele concepții ale monofiziților și ale nestorienilor asupra naturii cristice sau despre sensul legăturii dintre confirmare și botez. Armenii sunt foarte credincioși. Unchiul meu – care, în paranteză fie zis, aparținea Armenilor Uniți, așa-numiții mechitariști – avea un devotament necondiționat față de biserica lui. Vă puteți închipui că i-a oferit duhovnicului său ediția princeps a *Enciclopediei* lui Diderot fiindcă preotul afirmase odată că nu are voie să le dețină fiindcă figurau la Index?“

Domnișoara Alvaro a băut puțin coniac și a tușit discret: „Vai de mine, ce tare e! Și nu sunt deloc obișnuită cu băutura deși, slavă Domnului, aș fi avut nenumărate ocazii în casa

unchiului meu, despre care nu se poate spune că ar fi fost un om frugal, dimpotrivă – îi plăcea să mănânce bine și, după cum știți, Lucullus joacă un rol important în istoria Armeniei. Unchiul meu spunea în glumă că asta îl obligă pe orice armean să acorde o mare grijă bucătăriei și pivniței sale de vinuri. Iar mătușa mea și-a pus toată ambiția în joc ca să-l facă să uite că nu-și mai putea permite somon din Scoția și vinuri de Bordeaux. Cred că exista între ei și o compatibilitate fizică perfectă. A fost un om distrus când a murit mătușa mea, anul trecut. Nu a mai vrut să trăiască fără ea. Bineînțeles că sinuciderea nu era o soluție pentru un creștin practicant. Dar n-a fost nevoie de un asemenea ajutor. Câteva luni mai târziu a murit și el, la șaptezeci de ani de-abia împliniți. Inima lui a încetat pur și simplu să mai bată."

M-a privit: „Voiam sa vă mai cer o dată ajutorul. Ca unică moștenitoare, mi-a mai rămas, în afară de inelul pe care-l știți, și locuința lor. Celelalte bunuri ale unchiului meu – un cont în bancă modest, câteva acțiuni, o parte dintr-o casă: adică puținul care-i mai rămăsese dintr-o avere mare – le-a lăsat bisericii armenești. M-am bucurat foarte mult. Mi-ar fi fost penibil să le accept. Chiar și faptul că mi-a plătit internatul și studiile în Germania, ca să nu mai vorbim de nenumărate alte dovezi ale bunătății sale, mi s-a părut a fi ceva obținut prin viclesug. Am avut întotdeauna remușcări de a-i fi ascuns faptul că suntem evreice și de a fi abuzat de buna lui credință. Sigur că mătușa mea nu a întreprins nimic ca să ne botezăm cu adevărat. A lăsat doar să se înțeleagă, ca pe ceva de la sine înțeles, că suntem creștine. Și poate că și eram în inima noastră, dar nu prin lege.

De multe ori am simțit că nu mai puteam suporta conflictul, eram pe punctul de a mărturisi totul duhovnicului meu și sufeream că nu o fac. Mi se părea că sunt o impostoare. Nu atât față de Dumnezeu și de noua mea credință, dacă înțelegeți ce vreau să spun, ci față de omul acesta curat, bun și nobil căruia îi datoram atât de mult și pe care-l iubeam ca pe un tată. Acum urmează rugămintea mea: sper că înțelegeți

că nu vreau să mă găsesc singură în locuința lor. Sunt o serie de lucruri de rezolvat în astfel de cazuri, tot ce a rămas de pe urma lor trebuie pus în ordine, triat, împachetat – și, ca să fiu sinceră, mi-e teamă că nu mă pot descurca singură. Puținii prieteni pe care i-am avut la școală i-am pierdut după anul petrecut în străinătate. Dintre cunoscuții pe care-i am acum, dumneavoastră sunteți singurul la care îndrăznesc să apelez."

Iarăși am fost tentat să o întreb cum și de ce, dar nu părea să fie momentul potrivit. „Pot să vă ofer eu acum un coniac?" am întrebat. „Sunt sigur că vom mai găsi rămășițe din stocul unchiului dumneavoastră care vor trebui deșertate. Deci trebuie să nu ne pierdem antrenamentul."

Apartamentul era într-un bloc de pe lângă Biserica Albă. „Ce ciudat!" i-am spus. „Până nu de mult am locuit aici, după colț. Acolo sus, pe acoperiș. Probabil că pe unchiul și pe mătușa dumneavoastră i-am întâlnit de câteva ori pe stradă fără să știu că, într-o bună zi, voi fi implicat în povestea lor. Undeva prin apropiere trebuie să fie un restaurant rusesc cu grădină și cu un cor de femei care încep să miaune la nouă fix în fiecare seară."

Domnișoara Alvaro nu cunoștea localul. „Rudele mele se mutaseră aici doar de câțiva ani. Casele sunt noi, după cum vedeți. Iar eu veneam destul de rar pe la ei – și asta nu fiindcă m-ar fi ținut la distanță; dar erau atât de fericiți și de împliniți împreună, încât în jurul lor se formase un fel de înveliș protector natural care îi izola total de ceilalți. Erau ca îndrăgostiții din căruța cu fân a lui Tenier, sub ale cărei roți sunt zdrobiți împărați și papi, războinici și negustori, prințese și curtezane, în timp ce ei stau în vârful stogului și se privesc fascinați ochi în ochi; însuși spiritul universal pare să-i protejeze de orice ar putea tulbura biotopul iubirii lor."

În timp ce vorbea, domnișoarei Alvaro îi trecuse parcă orice urmă de sfială. Mi-o puteam închipui foarte bine ca pupilă cuviincioasă a măicuțelor. Avea o linie a gâtului foarte frumoasă care exprima o mândrie modestă, dar de neînfrânt.

Apartamentul se afla la al șaselea etaj al unui bloc care era la fel de lipsit de personalitate ca și cel în care locuisem

eu. Am luat liftul până sus. „Ce minune că funcționează", a spus domnișoara Alvaro. „Teamă mi-e că cele șase etaje pe care trebuia să le urce destul de des au contribuit la moartea unchiului meu."

Când am ajuns sus și-a scos iarăși mănunchiul de chei pe care-l purta la gât pe sub bluză. Mi-am stăpânit un zâmbet. Fără să vreau m-am gândit la Olșanski, dar nu la aprecierile lui de cunoscător la adresa sânilor domnișoarei Alvaro, ci la perioada pe care o petrecuse printre evreii galițieni. După asemenea măsuri de precauție, unchiul armean ar fi putut foarte bine la o privire mai atentă să-și dea seama de originea adevărată a femeilor din familia lui. Dar poate că și armencele făceau la fel.

Domnișoara Alvaro a deschis ușa. Am intrat într-un apartament tipic de emigranți: amestecul de troace mai vechi și mai noi, de rămășițe decorative de fostă prosperitate și de obiecte casnice indispensabile crea o atmosferă plăcută și neglijentă, în care te simțeai bine, fiindcă aveai sentimentul liniștitor că e provizorie. Același confort improvizat și plin de căldură l-am întâlnit la rușii care fugiseră de revoluție și se aciuaseră pe unde apucaseră, doar cu câteva geamantane pline de mărunțișuri pe care le completau apoi rapid cu cele absolut necesare traiului zilnic. Dintr-o privire vedeai că vechiturile erau de valoare, chiar dacă cele mai multe erau cam deteriorate, ciobite sau complet stricate; dar cândva fuseseră obiecte de lux, de artă sau de preț. Articolele casnice, practice, amestecate nonșalant printre altele, fuseseră alese cu grijă, dar nu dintre cele de cea mai bună calitate; erau visul gospodinei chibzuite și coșmarul omului de gust. Era clar cine le alesese. Mătușa domnișoarei Alvaro își construise un teren de desfășurare ideal pentru calitățile ei casnice. Și, fără îndoială, nobilul armean se lăsase cu drag în voia ei – cu toleranța binevoitoare a unui mare domn. Era evident că pretutindeni domnea o ordine excesivă. Mobilele erau acoperite de huse și de cearșafuri. Cu toate acestea, am simțit din ușă mirosul stătut de praf, de stofă de mobilă tocită, de

noptiere încărcate de sticluțe cu medicamente și de cutii de biscuiți vechi.

Ușile erau toate deschise: în fața noastră se aflau holul, dormitorul, salonul și bucătăria. Nu se vedea prea bine din cauza storurilor trase și a perdelelor grele, brodate și putrezite de vreme. Domnișoara Alvaro s-a dus și a deschis fereastra mare care dădea spre apus. Ziua era pe sfârșite. Am regăsit cerul meu de culoarea levănțicăi, mai palid acum, mai rece, mai puțin sentimental. Era toiul verii când locuiam aici, în cartier. Acum era toamnă târzie. Din pomii de pe bulevardul Brătianu se scuturau frunze aurii. Domnișoara Alvaro tremura puțin lângă mine. Timp de câteva clipe, cu spatele întors la cameră, am respirat amândoi aer curat, ca niște scafandri care se pregătesc să plonjeze în alt element. Dar mă înșelam: elementul era același. Orașul de sub noi era și el un amestec de modernitate tranzitorie și de curiozități de talcioc ca și locuința din spatele nostru. Cu toate vilele lui art-nouveau și construcțiile futuriste de sticlă și beton, era la fel de oriental ca Smirna. Apusul cu orașele lui cu turnuri înalte era departe, acolo unde în curând felia de soare în declin, încă strălucitoare ca alama, va colora în roșu stins pâcla nopții de pe acoperișuri și o va risipi. Soarele venea, însângerat, dinspre mlaștinile din marea câmpie al cărei orizont nu se vedea.

Domnișoara Alvaro și-a luat inima în dinți și și-a îndreptat atenția către moștenirea ei: „Mătușa mea vorbea despre obiectele de aici, mai ales despre mobile, porțelanuri și sticlă, ca despre niște lucruri de mare preț. Nu mă pricep deloc. Oricum, nu vreau să păstrez decât foarte puține lucruri din cele ușor transportabile. Nu am de gând să mă stabilesc într-o casă proprie în viitorul apropiat". Într-adevăr, câteva piese erau de mare valoare, atât cât puteam eu să-mi dau seama: o comodă franceză barocă, o pendulă englezească foarte veche, o pereche de măsuțe turcești octogonale cu superbe încrustații de sidef, argint și baga. Restul erau obiecte destul de banale: dulapuri solide de mahon, o garnitură de dormitor tipică

pentru oamenii înstăriți de la sfârșitul secolului trecut, mobile tapisate; măsuțe oribile pe rotile pentru servit băuturi, coșuri de flori, un gramofon portabil, un aparat de radio. Bogăția faldurilor de brocart vechi, broderiile cu fir de aur, șalurile de cașmir dădeau o impresie de opulență orientală. Pretutindeni se îngrămădeau fragmente de fostă prosperitate și lux: tacâmuri de argint masiv desperecheate, casete și tabachere ciobite de email sau Cloisonné, porțelanuri austriece și franțuzești făcute la comandă pentru Înalta Poartă, cristale de Boemia fără capac sau fără toartă, cu margini crăpate sau cu sticla plesnită. Dintr-un raft de cărți am scos unul din cele patru mici volume legate în piele, cu litere de aur, îngrămădite între romane broșate de mâna a doua și cataloage de magazine universale: era una din primele ediții ale cărții lui Choderlos de Laclos, *Liaisons dangeureuses,* semnată încă cu inițiale, și nu cu numele întreg, Ch. d. L. Între pagini mai rămăseseră folosite ca semne de carte foițe religioase: „Sf. Brighita, Sf. Anton de Padua roagă-te pentru noi..." etc., indulgențe pentru nerespectarea Indexului, probabil.

„Cel mai bine ar fi să facem ca atunci cu inelul", am propus. „Alegeți ce vreți să păstrați. Pentru ce rămâne, chemăm trei anticari diferiți să ne ofere un preț estimativ – întâi separat, apoi la un loc. Le vindeți celui care vă oferă prețul cel mai avantajos."

„Sper să am cândva ocazia să mă revanșez", a spus domnișoara Alvaro. „Și..." a ezitat – „dar n-are rost să vă mai rog să păstrați secretul la pensiune".

Am reușit să-i respect rugămintea timp de o săptămână. Pe urmă m-a atacat Olșanski: „Mă trădezi cu Alvaro. Nu încerca să negi, fiindcă știu tot. Vă întâlniți pe ascuns în oraș. Ați fost văzuți de mai multe ori împreună. De ce nu recunoști? Nu e chiar atât de urâtă încât să-ți fie rușine cu ea. Sau vrei să te ascunzi de mine? Așa ceva nu se face între prieteni".

Am fost obligat să-i spun cum stau lucrurile ca să n-o compromit și mai rău. Dar știam că e doar o scuză și că, de fapt, eram fericit să pot vorbi cu cineva.

„Nici nu știu cum să-ți descriu ce se întâmplă", am spus. „Suntem și rămânem la fel de străini ca și până acum. În afară de ce mi-a povestit despre rudele ei care s-au prăpădit, nu știu nimic despre ea și nici ea despre mine, nu am avut ocazia până acum să-i spun povestea vieții mele. Ne comportăm cu aceeași politețe formală unul față de celălalt ca în prima zi și păstrăm această distanță, în parte voit și în parte fiindcă nu avem de ales. Încearcă să-ți închipui: nu ajungem niciodată la familiarități, la confidențe, la comunicări personale și cu atât mai puțin la destăinuiri intime, la mărturisiri. Nici nu ne-ar trece prin gând să ne întrebăm unul pe celălalt ce facem și încotro ne ducem, în clipa în care ne despărțim după ce ne terminăm treaba. Viețile noastre personale au loc în două lumi diferite, nu au nimic de-a face cu ceea ce ne leagă. Numai că ne întâlnim și-n altă parte – la pensiunea Löwinger, de pildă. Aici, la masa comună de prânz și de seară, trebuie să avem grijă să nu se observe că ne vedem și-n afara casei și că împărțim un secret. Și asta e destul ca să ne dea un sentiment de complicitate pe care încercăm să-l ignorăm când ne întâlnim în apartamentul rudelor ei. Dar tocmai de aceea, în loc ca întâlnirile noastre să devină din ce în ce mai firești și mai destinse, tensiunea crește mereu. Și acum, te rog să încerci să-ți reprezinți ce se întâmplă acolo: între noi s-a stabilit o intimitate care se adâncește pe zi ce trece și care uneori ne face să ne bată inima și să ne sugrume emoția atât pe mine, cât și pe ea, mi-e din ce în ce mai limpede. Într-o anumită măsură e doar fantoma unei intimități, nu știu dacă mă-nțelegi, și ea crește între noi prin viața fantomatică a acestor morți, în care pătrundem zilnic, care ne aspiră și ne unește zilnic fără ca noi să-i opunem rezistență. Împărtășim această viață ca pe un secret monstruos. Spun « monstruos » fiindcă nu ar trebui să fie permis să pătrunzi astfel în viața altuia, până în ungherele cele mai tainice, până în ascunzișurile cele mai intime. Fiecare dintre noi are câte ceva de ascuns până și față de sine, ceva ce preferă să treacă sub tăcere și în legătură cu care vrea

să se amăgească – atât pe sine, cât și pe ceilalți. Noi, însă, aducem fiecare părticică din viața acestor morți la lumina zilei, până și ceea ce au ținut ei înșiși secret. Ajungem să cunoaștem în detaliile ei cele mai intime viața acestor doi iubiți uniți atât de strâns, aș spune chiar întrepătrunși nebunește și gingaș; până și rufăria lor de corp, articolele de toaletă, smocurile de păr căzute din perie, resturile de săpun, petele de rugină de pe pila de unghii, revistele ilustrate ieftine și rețetele de dulceață pe care le citeau trântiți pe canapea, în timpul siestei, după câte un prânz copios, protezele dentare pe care și le scoteau din gură și le puneau într-un pahar cu apă pe noptieră, când se pregăteau să facă dragoste, ca o rutină veche de decenii, dar încă plină de seninătate, supozitoarele folosite zilnic pentru a-și ușura digestia după festinul copios, pe care și le introduceau probabil chicotind unul altuia în fundurile flasce. În fiecare zi descoperim o nouă dimensiune a vieții lor care adaugă, la rândul ei, câte o nouă dimensiune intimității noastre crescânde și nemărturisite. Am vândut unui negustor de haine vechi toată garderoba lor, de la papucii de casă la papion și la frac, de la corset la etola de vizon mâncată de molii – am aflat și că cea din urmă era un cadou de Crăciun din 1927. A trecut și asta, slavă Domnului.

Umblând însă prin hainele lor am ajuns să le știm într-atât de bine și alcătuirea fizică, încât ne-a rămas întipărită în minte. Știm măsura gâtului și a șoldurilor, forma picioarelor, mirosul pielii, petele de transpirație, slăbiciunea vezicii și sfincterelor celor care au purtat cămășile, pantalonii, pantofii, hainele, rochiile, paltoanele, capoatele acelea și le-au imprimat contururile corpurilor lor. Sunt corpurile unor fantome. Și fiindcă sunt fantome, ne-au luat în stăpânire. Simțim cum corpurile lor astrale au pătruns în trupurile noastre. După ce ne terminăm treaba, la sfârșitul zilei, ne despărțim și ne ducem fiecare pe drumul nostru dar, chiar dacă unul se odihnește noaptea în camera opt și altul în camera doisprezece a pensiunii Löwinger, suntem de fapt împreună

în patul acelui apartament din spatele Bisericii Albe, facem dragoste, bem ceai de mușețel și adormim unul în brațele celuilalt. Nu mai știm care existență e mai adevărată: cea a îndrăgostiților strâns uniți, care se prefac că locuiesc, din întâmplare, ca niște cunoștințe superficiale la aceeași pensiune, sau cea a unor persoane pe care întâmplarea i-a unit pentru puțină vreme și care se prefac a nu ști că, de fapt, sunt o pereche de îndrăgostiți uniți pe vecie. Iar a doua zi ne furișăm și mai adânc în existența celor două fantome care ne-au mijlocit întâlnirea. Acum golim sertarele mobilelor din salon. Extragem teancuri de documente, de scrisori, de diplome, de invitații la felurite festivități, grămezi de fotografii – toate datând din preistoria unchiului armean, adică din perioada lui de glorie la Constantinopol, înainte de a emigra și de a o cunoaște pe mica evreică din Basarabia. Am informații precise asupra statutului financiar al acestui armean de la Cornul de Aur, de dinainte și de după marele măcel de la Mussadag. Trebuie să fi fost într-adevăr enorm de bogat, dar naivitatea cu care și-a condus afacerile e strigătoare la cer. Chiar și după ce a trebuit să emigreze ar mai fi putut duce o viață foarte confortabilă dacă nu s-ar fi lăsat dus de nas de avocați nepricepuți și escroci. Și cu cât ne dăm mai bine seama de inocența lui, cu atât ne devine mai drag. Cu atât mai profund ne emoționează generozitatea și iubirea lui față de femeia care pentru el a însemnat mai mult decât tot ce pierduse și tot ce mai putea pierde. Cu atât mai intens, aș spune chiar mai violent, pune stăpânire pe noi și ea în omenia ei sfâșietoare, binecuvântată și însemnată de iubire. Sper că mă cunoști destul de bine ca să mă crezi când îți spun. Teama acestei tinere evreice, scoasă din mizeria meschină a unui ștetl basarabean, de a-l pierde pe bărbatul căruia îi datora o anumită bunăstare, o anumită siguranță, un vestigiu de eleganță și de prestigiu social și efortul ei de a-i deveni indispensabilă cu gingășii dulcege, papuci la gura sobei, gușă de gâscă umplută, crocantă și vin de Sabbath nu m-ar emoționa deloc în mod normal – și cred că nici pe domnișoara

Alvaro. Dar aici e vorba de o intensitate dusă la extrem, de o pasiune atât de devastatoare de un « altfel nu pot trăi » care e mai puternic decât orice altceva și ne entuziasmează și pe noi fără să vrem. Evreica ce se leapădă de evreitatea ei din iubire pentru un bărbat ne cucerește prin puterea ei de dăruire, prin eforturile ei neobosite de a fi totul pentru bărbatul ei, de a înlocui ceea ce el pierduse și regreta, poate, în taină. Și iubirea asta e o fantomă, îți vine să înnebunești: ea nu mai trăiește, el nu mai trăiește, au murit amândoi, dar iubirea lor le supraviețuiește. Fiecare urmă a lor vorbește despre ea; rețetele ei de bucătărie, cu adnotări în creion roșu: « Aram se prăpădește după asta; felul preferat al lui Aram », sau lista lui de cadouri pe care avea de gând să le facă de Crăciun sau de Anul Nou, evaluări estimative ale contului său în bancă sau ale stării acțiunilor lui prăpădite, mâzgălite cu un scris tremurat pe marginea hârtiei. E ceva atât de puternic, mai puternic decât moartea, încât ne cutremurăm ori de câte ori deschidem un sertar. Și ei au fost bântuiți de fantome, amândoi, dar cu câtă noblețe le-a învins iubirea lor! Oare ce simțea ea, mica evreică de condiție modestă, când umbla prin hârtiile și fotografiile lui pentru a face ordine? La ce se gândea când privea vestigiile și mărturiile unei vieți care i se părea de basm, dincolo de tot ce putea concepe ea? Oare nu se descuraja uneori în încercările ei de a compensa ceea ce el nu mai avea, când se uita la fotografiile unui paradis pierdut, ale unei lumi din o mie și una de nopți, cu bogății gustate într-o tihnă fericită, fără sentimentul culpabilității: fotografii cu lume adunată la ceaiul de după-amiază în vile aflate pe Bosfor, cu pereții îmbrăcați în lemn scump, în saloanele cărora descindeai direct din barcă; lângă sultanul Marocului care se află în vizită e așezat ambasadorul Maiestății Sale Regina Angliei, pe jumătate acoperit de pălăria de soare cât roata carului a ducesei de Lusignan, a cărei familie e înrudită cu strămoșii stăpânei casei prin Rubenizi, încă de pe vremea regenței în Cipru; altă poză, apoi, cu același grup distins și vesel la un picnic

în Anatolia, domnii în costume de șantung, doamnele în rochii de in alb, între tronsoane de coloane prăbușite la Efes, pe jos sunt întinse covoare, e plin de servitori zeloși purtând turbane, în parte au venit călare, unele dintre doamnele mai tinere și mai emancipate au îndrăznit să stea bărbătește în șa, iar într-un colț e chiar un Daimler pe roți înalte, înfundate în praf, conducătorul și însoțitoarea lui acoperită cu multe straturi de văluri pozează în glumă alături de o cămilă pe care stă cocoțată o familie întreagă de curzi: tată, mamă, patru copii, plus bunica ce are un ied și două găini în poală. Din nou aceiași domni, în redingote gri, rasați și subțiri, cu ochi grei și nasuri lungi umbrite de sprâncene groase, cu buze atârnând în jos pe sub mustățile stufoase, purtând fesuri carnavalești pe capul lor îngust; și aceleași doamne în toalete de seară de un fast renascentist, cu diademe în păr, scânteind de diamante, încolăcite în șiraguri de perle... Oare ea, cea neînzestrată cu prea mult farmec, devenită treptat o Rifcă cu șolduri late, născută într-o cocioabă de chirpici la Chișinău, nu era chinuită de un sentiment de neputință, de insuficiență în dorința ei fierbinte de a-i apărea lui, iubitului, prințului care coborâse până la ea dintr-o lume de basm, mai frumoasă, mai dezirabilă, mai încântătoare, mai cultivată, mai elegantă decât toate acele doamne, mai interesantă, mai amuzantă decât toți acei domni? Nu, iubirea ei era prea suverană – adică prea umilă în mândria ei. Nici nu-i trece prin cap să se compare cu ceea ce ține de lumea lui. Nici nu se gândește la ea, ci doar la el. S-a identificat în întregime cu el. Instinctul iubirii îi arată cum să transforme fantoma trecutului lui grandios în tămâia adorației ei, făcând din el un mit, care îl înconjoară ca o aură. Probabil că el ar fi aruncat la gunoi sau ar fi lăsat să se degradeze complet toată adunătura de vechituri – brocarturile destrămate, broderiile cu fir de aur, bibelourile, fragmentele sparte, uzate și scorojite ale unor foste obiecte de lux, fotografiile celor pierduți fără urmă, scrisorile, carnetele de bal, anunțurile de botez sau de nuntă ale unor persoane moarte de mult, documentele

devenite inutile, actele de proprietate fără valoare. Nevasta lui, însă, umbla cu ele ca un arheolog cu descoperirile prețioase din mormântul unui faraon. A scris câte ceva pe fiecare fotografie după indicațiile lui, a identificat persoanele care apar și gradul de rudenie care-i leagă (Doudou-Aimée, verișoara vărului lui, Giugium-Pașa), le-a aranjat în ordine cronologică, le-a împărțit în teancuri, pe ani, le-a învelit cu grijă în hârtie satinată și le-a legat cu fire de beteală de la ultimul pom de Crăciun; la fel a făcut cu actele, cu invitațiile la serate, cu ipotecile, cu acțiunile societății de mine Nahicevanian care nu mai aveau nici o valoare. Păstrează cu sfințenie fiecare ciob de cuarț trandafiriu dintr-o narghilea încrustată în aur, învelit în vată într-o veche cutie de trabuce, așază unul peste altul etuiurile goale, căptușite cu catifea în care se țineau diademele și șiragurile de perle, de parcă ar aștepta să fie din nou umplute. Bun, sigur că poți spune că e vorba de o joacă și de un romantism infantil. Din lumea lui care s-a stins, ea își face o lume de vis. Iar eu îți spun că nu e așa. Construiește un mit. Dar nu pentru sine. Până și din bigotismul lui armenesc face un cult. Dovadă sunt notele ei despre Moise din Khorene și Grigore Teologul, despre cearta bisericilor în legătură cu dubla natură a lui Christos și despre catolicoșii din Ecimiadin. Kitsch-ul religios pe care-l colecționează, iconițele, cruciulițele, mătăniile răspândite peste tot sunt evidențe ale unei pietăți autentice și – chiar dacă numai de dragul lui – plină de dăruire. Între cărțile de rugăciune și Viețile Sfinților găsești literatură erotică și cărți poștale deocheate din Paris; lângă mătănii, în sertarele noptierei, apar prezervative speciale cu creste de cocoși sau capete de arlechin cu gulere fronsate de bufon pe punga de spermă. Mare pușlama a fost pesemne bătrânul și nobilul conducător de caravane și fără îndoială că și ea a ținut vajnic pasul. Printre alte spectre, e și cel al unei vieți sexuale zglobii, al cărei martor e patul conjugal prăfuit, dar înfășat în cearșafuri curate al bătrânei perechi de îndrăgostiți; în timp ce noi sortăm prozaic lucrurile încă folositoare pentru a le

vinde și cele de prisos pentru a le arunca la gunoi, moartea își face simțită prezența în adieri mirosind a mucegai și a cauciuc ars de buiotă…“

Olșanski m-a ascultat cu răsuflarea tăiată. „Domnule!“ a strigat la mine „trebuie să scrii toate aceste lucruri! Mă tot întrebi ce să scrii când îți spun să te apuci de scris: uite asta! Așa cum îmi povestești mie! Cuvânt cu cuvânt! E o situație erotică prin excelență! Pesemne că vi se urcă sângele la cap când vă plimbați împreună prin acest *no man's land* dintre realități! Trebuie că vă doriți cu disperare în cavoul lor care mustește de atâta iubire! Închipuie-ți momentul când n-o să mai puteți suporta tensiunea, când o să vă năpustiți unul la celălalt…“

„Mi-l închipui zilnic“, i-am mărturisit. „Și ea la fel, desigur…“

„Se poate. Probabil că da. Nici ea nu dă nici un semn. Trebuie să se întâmple totul firesc, dacă e să fie. Cea mai mică încercare de a provoca ceva ar strica totul.“

Olșanski a ricanat. „Au mai rămas multe de făcut?“ „Nu prea. Ar mai fi mâine. Poimâine vine negustorul pentru care s-a hotărât. O să depoziteze la el tot ce vrea să păstreze.“

„Atunci, noroc la vânătoare mâine!“ mi-a urat Olșanski.

Nu am putut adormi în noaptea aceea. În primul rând aveam remușcări fiindcă trădasem o taină. Dar, de fapt, ce era de păstrat secret? Cel mult intimitatea noastră. Și totuși aveam sentimentul că am pângărit ceva – ceva curat și care ar fi trebuit să rămână neatins. Nu mi-era atât rușine de ea, cât de unchiul armean așa cum mi-l imaginasem în mintea mea în aceste zile. Am ajuns să-mi închipui în mod superstițios că mă va pedepsi pentru ce făcusem.

Mă mai neliniștea și gândul că exagerasem probabil cu povestirea mea. Poate că tensiunea dintre noi, despre care vorbisem, exista doar în închipuirea mea. Din moment ce Olșanski era entuziasmat de meritele literare ale povestirii mele, însemna că realitatea care era la baza ei se transformase în „irealitate“ – spun așa, pentru a folosi un termen elegant.

Deci născocisem probabil ceva, o ficțiune care să poată fi povestită. Gândul că aș putea cădea în propria mea capcană și că preaplinul unui sentiment pe care mi se părea că îl împărtășește și ea ar putea să-mi permită un gest care pentru ea ar fi însemnat o dezamăgire dureroasă, și care ar face-o să se simtă nedumerită, rănită și respinsă, mi se părea de nesuportat. O astfel de umilire ar fi fost pentru mine pedeapsa binemeritată pentru indiscreția pe care o comisesem.

Îmi dădeam seama că sentimentele mele față de domnișoara Alvaro suferiseră o modificare fundamentală, așa că am început să meditez asupra lor. Eram departe de a fi îndrăgostit de ea. Recunosc: o doream – acum, după ce descrisesem relația noastră tensionată. Probabil că nu era vorba de ea ca persoană, ci de rolul pe care îl juca în situația în care ne aflam. Ar fi putut fi înlocuită de orice altă femeie – tot așa cum și eu aș fi putut fi înlocuit de orice alt bărbat. Dar „mica evreică" creștină, cum se declara ea însăși, îmi inspira un amestec de tandrețe și respect pe care până atunci îl simțisem doar față de oamenii foarte în vârstă, buni și înțelepți, dar niciodată față de cineva de vârsta mea. Iolanda avusese dreptate: era o adevărată doamnă. Nu era o dăscăliță pedantă, așa cum o vedea Olșanski. Autoritatea era efectul firesc al nobleței ei. M-am hotărât să-i spun lui Olșanski următoarele: „Mi-ai povestit despre demnitatea reginei, încearcă să descoperi la domnișoara Alvaro aceeași calitate". Această intenție mi-a dat curajul să merg cu ea a doua zi, pentru ultima oară, în casa unchiului ei. Aș fi preferat să nu o fac. Știam dinainte că ziua aceea nu avea cum să nu fie o dezamăgire. Nu va mai exista tensiunea dintre noi și, cu atât mai puțin, marele moment mult așteptat al lui altfel-nu-se-putea, al prăbușirii unuia în brațele celuilalt, al îmbrățișării mult așteptate. Chiar dacă fusese mai mult decât o închipuire de-a mea, chiar dacă și ea îl așteptase cu aceeași înfrigurare ca și mine, îl anticipasem de atâtea ori în minte, încât își pierduse foița inițială.

Am făcut treabă tăcuți și rapizi ca de obicei, dar eram mai hotărâți ca niciodată să terminăm. Locuința era goală, în afară de mobilele îngrămădite la un loc, de coșurile de gunoi și de hârtii pline ochi. Cuibul de dragoste era pustiu. Izgoniserăm fantomele. Bătrânul și nobilul armean și soția lui cea vinovată muriseră cu adevărat.

M-a copleșit un sentiment de gol interior mai chinuitor decât orice tristețe. M-am dus încă o dată la fereastră pentru a privi orașul peste care se întindea, în amurg, un cer mohorât de iarnă. Fără să vreau, mi-am coborât privirea în râpa străzii, printre fațadele caselor, pentru a căuta acolo grădina de vară luminată cu becuri colorate de unde, în serile mele singuratice de vară, albastre ca levănțica, se ridicau până la mine, la ora nouă fix, vocile fetelor din corul rusesc, psalmodiind la intervale regulate, cu intrări muzicale mereu noi, până la miezul nopții, întregul repertoriu de melodii nemuritoare rusești. În spatele meu s-a auzit vocea domnișoarei Alvaro întrebând încet: „Ați vrea să-mi răspundeți la o întrebare foarte personală?"

M-am întors către ea. „E foarte indiscretă", mi-a spus înroșindu-se la față de rușine, „dar e foarte important să aflu – vreau să spun: m-ar ajuta."

„Vă rog, spuneți", i-am răspuns și inima îmi bătea nebunește în piept. Eram curios cum va formula întrebarea dacă și eu simțeam ceea ce simțise ea în ultimele zile.

„Credeți în ceva?" m-a întrebat ea în schimb, și m-a privit drept în ochi. „Credeți în Dumnezeu sau în ceva asemănător?"

Asta mai lipsea, m-am gândit eu, dezamăgit și înciudat, întrebarea lui Gretchen din *Faust*, asta-mi trebuia mie acum!...

A continuat însă fără să-mi dea răgazul să-i răspund: „E ceva care m-a preocupat neîncetat în tot acest răstimp – ați înțeles probabil și dumneavoastră, din tot ce a rămas în urma lor, cât de profund religioși au fost și ce legătură se crease astfel între ei; nu pot să mă lămuresc dacă mătușa mea, care și-a renegat credința în care se născuse și în care fusese

crescută – familia noastră fiind foarte ortodoxă, era singurul lucru care îi dădea o conștiință de sine, o cauză în viață, o *raison d'être* – nu pot să mă lămuresc, deci, dacă mătușa mea chiar a putut să o uite sau să o înlocuiască cu altceva. Cum s-a dăruit cu aceeași fervoare unui alt crez?"

„Mi se pare că abia când crezi cu adevărat în Dumnezeu poți s-o faci", am replicat, pe de-o parte fiindcă observasem că o interesa mai puțin răspunsul cât faptul că putea să vorbească despre lucrurile care o preocupau; pe de alta, eram bucuros să evit răspunsul la o întrebare atât de grea. „Oricum, a făcut-o din iubire", am adăugat stângaci.

„Sigur, sigur", a spus domnișoara Alvaro, aproape iritată că discuția a luat o altă întorsătură. „Cu asta încercăm să ne consolăm când adevărata credință începe să se dilueze. Și atunci încep să plutească fărâme ale vechilor porunci aspre într-un zer de simțăminte vagi – un stadiu care m-a ispitit și pe mine. Iubirea ca sentiment religios fundamental și valoare etică supremă – acestea sunt idei luministe. Mă-ntreb dacă sunt destul de naivă sau dacă sunt prea luminată la minte pentru a accepta așa ceva. Poate că aveți dreptate și mătușa mea a reușit să ajungă la însăși esența credinței care nu ține de confesiuni – și care nu e un mesaj de dragoste! – tocmai fiindcă era credincioasă. Dar și eu am fost credincioasă: aveam nouă ani când am fost smulsă din mediul meu evreiesc familiar și băgată într-un pension armenesc; iar la nouă ani ești într-adevăr un suflet evlavios – vreau să spun într-un fel fundamentalist. Oricum eram mai mult decât dispusă și pregătită să-l caut pe Dumnezeul meu în Noul Cuvânt care mi se propovăduia. Doar fusese preluat din Vechiul Text și îmbogățit în Evanghelii – i se adăugase tocmai dimensiunea iubirii. Dar acum trebuie să adaug ceva înspăimântător: tocmai fiindcă am trăit dimensiunea aceasta a iubirii atunci când aveam nouă, zece, unsprezece, doisprezece ani până la extaz aproape – marea iubire universală pentru creația lui Dumnezeu și pentru toate ființele sale, pentru omenire și pentru fiecare individ în parte – tocmai de

aceea am descoperit că reprezintă primul pas către dizolvarea credinței. Am înțeles de ce evreii l-au răstignit pe Isus – înțelegeți ce vreau să spun?"

M-a privit cu disperare: „Să nu credeți că religia se învață într-un mod mai puțin fundamentalist la o mănăstire armenească decât la o școală talmudică Yeșiva. Colegele mele luau fiecare cuvânt al litaniei textual. Exercițiile religioase, începând cu slujba de dimineață până la cea de seară și la rugăciunea de culcare, deveniseră pentru ele o nevoie aproape fizică. Dar, cu toate acestea, nu aveau nimic de-a face cu credința, erau ca niște marionete agățate de sârma ritualului lor și, când credeau că au ajuns să creadă cu adevărat, se înfundau iarăși în zeama călâie a iubirii, iubirea de Dumnezeu, de aproape, de ființele Domnului, iubirea universală – pentru toate și pentru toți. Și în acest punct, – mi-a spus domnișoara Alvaro surâzând trist, – forța credinței lor se sleia. Cu mine, cel puțin, așa s-a întâmplat".

„Dar ce s-ar fi făcut rudele dumneavoastră fără iubire?" am întrebat-o eu, prostește și fără tact.

„Oh, vă rog să nu înțelegeți greșit, iubirea mătușii mele era o iubire iudaică: egoistă, geloasă, mânioasă, nesățioasă, care nu se dă în lături de la nimic, nici de la rău, nici de la renegare, nici de la înșelăciune, nici de la minciună. Din acest punct de vedere ea a rămas evreică până în măduva oaselor mult mai mult decât mine..." Era foarte palidă acum și părea din nou stingherită. „La fel sunt și eu, probabil, însă doar în măsura în care tânjesc după Dumnezeul meu, și îl caut, după ce m-am luptat ca Iacob cu îngerul. Degeaba, știu că Dumnezeul meu aspru, revendicativ, mânios, exigent și gelos nu mai există, cel puțin pentru mine. Poate că Dumnezeul iubirii există: e un Dumnezeu pământesc – un idol, cu alte cuvinte. Dar EL, Dumnezeul aspru al poruncilor, nu mai există."

„Dar ce-am găsit aici, în lucrurile rămase de la rudele dumneavoastră, nu e o dovadă că el poate să învie prin iubire?"

Sângele i s-a urcat iarăși în obraji. Dar a clătinat vehement din cap și, pentru prima oară, am văzut ce păr bogat și moale

are. „Nu am găsit numai obiecte religioase aici, nu e așa?“ mi-a spus, privindu-mă direct în ochi. „Iubirea lor ar fi devenit animalitate pură dacă nu ar fi fost bigoți. Și când te gândești că evlavia lor ar fi trebuit să le interzică să interpreteze solia mântuirii prin iubire, ca și cum sexualitatea ar fi marea, venerabila forță motrice a creației și încununarea frumuseții. Religia lor le cerea să o considere, dimpotrivă, ca pe ceva urât, vrednic de dispreț, care trebuie făcut pe ascuns, pe scurt – un păcat. Dacă ții cont de aceste lucruri, dragă prietene, atunci această uniune fericită a ceea ce, de fapt, e de neconciliat, capătă o nuanță macabră.“ Și-a încovoiat umerii: „Iată de ce sunt așa de descurajată“.

„Deci totuși credeți încă în Dumnezeul dumneavoastră aspru, al poruncilor și al interdicțiilor“, am strigat pe un ton de triumf prostesc. „Numai că se numește Iehova.“

„Nu“, mi-a răspuns fără urmă de patos. „Cred în diavol.“

„Nu poți crede în diavol dacă nu crezi în Dumnezeu“, am spus și imediat mi-am dat seama de banalitatea remarcii mele.

„Așa e“, a recunoscut, întorcându-mi pe jumătate spatele. „Știu. E logic. Și dacă aș avea din când în când impulsuri poetice, ca Nietzsche, v-aș răspunde: dar Dumnezeu a îmbătrânit și nu mai are putere să țină piept diavolului.“

S-a întors în camera aproape goală și a început să împacheteze într-un sac de voiaj ultimele obiecte pe care voia să le păstreze. O convinsesem să oprească o mapă mare de corespondență de piele roșie pe care era înscrisă, cu litere de aur printre arabescuri, o inscripție armenească indescifrabilă. Mi-a întins-o: „Aș vrea să vă rog să o acceptați ca amintire și ca un semn modest al recunoștinței mele“.

M-am aplecat să o sărut pe obraz și am simțit cum tresare involuntar și se retrage. Atunci i-am luat mâna și i-am sărutat-o. Îi tremurau buzele. S-a întors repede și a închis valiza.

Ajuns înapoi la pensiune, m-am întins pe divanul din camera mea; am avut deodată sentimentul că nu se schimbase nimic de pe vremea terasei mele de pe acoperiș, de lângă Biserica Albă. Aveam aceeași stare de melancolie ca și atunci.

Eliberarea mea din găoacea de ghips nu fusese o renaștere, ci doar o reîntoarcere mai dureroasă în sinele meu neschimbat și la fel de nedumerit. Nu părea să existe vreo ieșire, ci doar o fugă înainte, acea cale pe care o apucase mătușa domnișoarei Alvaro ca să scape de fantomele trecutului: trebuiau transformate în mituri.

Olșanski a bătut la ușă și a intrat înainte să apuc să spun „Intră". Când a vrut să-și ia o țigară din tabachera mea, a văzut mapa de corespondență de pe masă. „Un trofeu?" a întrebat, cu zâmbetul său perfid.

„Într-un fel, da", am spus.

„S-a întâmplat deci?" a continuat repede.

„Ce?"

„Nu face pe prostul. Știi ce vreau să spun."

„S-au întâmplat mai multe decât crezi tu", i-am spus.

„Haide, spune: ai regulat-o, da sau nu?"

„Ce? Astăzi? Da, da, și astăzi." Am spus-o de fapt în silă, ca să-l fac să tacă. Nici nu m-am gândit dacă era adevărat sau nu. Era ca și cum s-ar fi întâmplat. „Bineînțeles că da, în fiecare zi în ultimul timp. De câteva ori pe zi..."

„Sânii ei sunt așa cum ți i-am descris eu?"

„Chiar mai frumoși. Hai, du-te acum. Lasă-mă în pace!"

„Aha, înțeleg. *Monsieur* își deapănă voluptuos amintirile. Te felicit. Dar n-a fost amical din partea ta să ții secret atâta vreme."

Nici în noaptea aceea nu am putut adormi, mai ales că grifonul familiei Löwinger a lătrat isteric pe culoar până ce, într-un târziu, s-a îndurat cineva – presupun că era Cerkunov – să-l ia în cameră. Eram oricum treaz de-a binelea, așa că m-am hotărât să-i scriu mamei o scrisoare. Îmi aranjasem deja foile de hârtie în mapa pe care mi-o dăruise domnișoara Alvaro. Cele câteva coli de sugativă dintre coperțile de piele erau acoperite cu urme de scris în toate direcțiile, în afară de una singură pe care se deslușeau foarte clar rândurile unei scrisori. Judecând după scrisul mărunt și convențional, aplecat către stânga, respectiv către dreapta pe sugativă, nu putea

fi decât al unchiului armean. Mi-am luat oglinjoara din trusa de bărbierit și am citit:

> ... o rog pe Eminența Voastră să-l oprească pe bunul Părinte Agop de la acest pas. Soția mea s-a dovedit a fi, în toți acești ani, o bună creștină – iar părintele Agop, care a fost în acest timp duhovnicul meu și al ei, poate adeveri cele spuse de mine – și astfel mă încumet să afirm, în fața Eminenței Voastre, că nu ar fi putut fi mai bună dacă ar fi primit în copilărie sfintele taine ale Botezului și ale Confirmării. Îmi recunosc păcatul de a nu fi mărturisit la spovedanie că-mi erau cunoscute atât originea ei, cât și faptul că nu e botezată; îngăduiți-mi însă, Eminența Voastră, să apelez la înțelegerea Dumneavoastră spirituală și să vă rog să nu-i dezvăluiți aceste lucruri. Dacă Eminența Voastră întrezărește vreo posibilitate de a săvârși taina botezului ei fără știrea mea, în absența mea ca să mă exprim astfel...

De-abia am așteptat să se facă dimineață pentru a împărtăși descoperirea mea domnișoarei Alvaro. Am bătut mult la ușa ei până mi-a deschis. M-a privit cu o expresie atât de plină de scârbă și dispreț, încât mi-au rămas cuvintele în gât. „Nu mai vreau să vă văd niciodată în fața ochilor! Niciodată!" Am văzut geamantanele împachetate în spatele ei. „Am să fac totul ca să vă uit. O să reușesc, vă asigur. Noi, evreii, avem, cum ați spune dumneavoastră, « antrenament » în această privință."

Mi-a închis ușa în nas. Am avut o bănuială îngrozitoare. M-am îndreptat spre camera lui Olșanski, nu era acolo, am pornit în căutarea lui și l-am găsit, în sfârșit, în baia pe care locuitorii pensiunii aveau voie s-o folosească printr-un sistem de rotație stabilit cu o precizie astronomică. Stătea gol sub duș, cu spatele pocit, plin de furuncule purulente umplute cu pământ, întors către mine. „Ai vorbit cu domnișoara Alvaro!" i-am șuierat printre dinți. Își întorsese fața

către jetul de apă, cu buzele strânse și ochii închiși. „Mi-am luat această libertate!“ a fonfăit cu fața șiroind de apă. „Dacă aș fi stat să aștept permisiunea ta ar fi rămas fecioară.“

„Să nu-mi spui că ai îndrăznit!“ am șuierat din nou printre dinți, pregătindu-mă să mă năpustesc asupra lui.

Și-a întors fața către mine, a deschis ochii mari și mi-a spus cu cel mai perfid zâmbet posibil: „Bineînțeles că da. Dar mi-ai dat o mână de ajutor pretinzând că o făcuseși tu înaintea mea. O profesoară nu rezistă la argumentul că între prieteni trebuie să-i vină fiecăruia rândul.“

L-am apucat de gât. A crezut că e o glumă, și a început să râdă. Încerca să scape de pumnii mei, împroșcând apă și clăbuci de săpun și chirăind: „Ce te enervezi așa, mă, găgăuță! Ce mare lucru! Să ne stricăm prietenia din cauza unei ovreicuțe...“ I-am dat drumul și l-am lăsat în plata Domnului.

Domnișoara Alvaro a părăsit pensiunea în aceeași zi; după o săptămână, în noiembrie 1937, am plecat și eu. Mă săturasem de Balcani după patru ani și îmi era dor de Viena. Am ajuns acolo exact la timp pentru a apuca martie 1938. Pe Olșanski nu l-am mai văzut niciodată. Cu ardoarea celor douăzeci și trei de ani ai mei am continuat bineînțeles să mă cert cu el în minte și să-mi fac reproșuri. Ceea ce m-a speriat cel mai mult în istoria aceasta e că, în timp ce o povesteam, i-am predeterminat, fără să știu, sfârșitul literar potrivit. Dar, curând – în martie 1938 –, toate acestea mi s-au șters din minte și au fost înlocuite de cu totul alte evenimente. Cu douăzeci de ani mai târziu, pe malul lacului Spitzing, ele mi se păreau foarte îndepărtate, dar la fel de clare ca imaginile Turnului Eiffel sau ale cupolei din Sankt Petersburg care se vedeau prin micile cristale din tocurile ceva mai scumpe ale domnului Löwinger.

Fidelitate

O formă greoaie tocmai aluneca prin dreptul ferestrei, pentru a bufni apoi surd pe pavajul desfundat al unei străduțe buimace din sectorul 3 al Vienei – ceea ce stârni fâlfâitul de aripi al unui stol de porumbei („toți au tuberculoză") înspre albastrul cerului văratec de peste acoperișuri, când bunică-mea întinse o gheară strâmbată de gută, cu unghii lucioase, sclipind la fel de rece ca diamantele inelelor pe care le mai purta pentru că nu le putea desprinde de rădăcina degetelor și, pe deasupra câmpului înflorit al cărților de pasiență, apucă clopoțelul scuturându-l energic. Decenii de nerăbdare iritată dădeau mișcărilor ei un aer neîndemânatic, risipindu-se debil într-un clinchet subțire de note argintii care, asemenea unui chicotit de pitic, nu părea să ia în serios intenția de a atinge vreodată urechile surde ale Mariei. Și totuși, ca într-o glumă de vodevil, ușa s-a deschis brusc și Maria a apărut, apropiindu-se cu o tremurătură mecanică. Crăcănată, cu genunchii strâmbi și gambele noduroase ale unui pristav din vremea Tudorilor, cu pumnii strânși de-a lungul marginii șorțului alb de subretă, ea își propti în fața bunicii trupul scund, scuturat din creștetul senil până-n tălpi de resentimentele înăbușite în cei cincizeci de ani de serviciu într-o familie mai mult decât dificilă. „Poftiți, vă rog!"

Bunica și-a întors gâtul de broască țestoasă, înfășurat în șiraguri de perle, către geam. „Ia vezi ce se întâmplă, Maria. A căzut ceva pe stradă din apartamentul de deasupra. Pesemne că ovreii de sus și-au scos pilotele de puf la aerisit, sau ceva de genul ăsta. Tipic!"

Maria fornăi dezaprobator (adică ar fi spus ea ceva, dar preferă să tacă). Apoi se smulse din înțepeneala ei tremurătoare, se îndreptă cu mișcări rigide, de marionetă, către geam, îl deschise și se uită în jos. „Poftiți, vă rog!", repetă ea, arătând cu mâna spre stradă, într-un gest care voia să spună că pentru ea fusese limpede dinainte că e vorba de o greșeală. „Nu e nici o pilotă, bineînțeles. E tânăra Raubitschek."

Minka Raubitschek, numită tânăra Raubitschek, făcea parte din tânăra generație de evrei din casa de la Viena în care mi-am petrecut o bună perioadă a tinereții sub oblăduirea bunicii, a unor oameni bătrâni, a unor lucruri și a unor prejudecăți învechite. Atunci când îi întâlneam pe scară pe bătrânii Raubitschek, părinții fetei, îi salutam cu aceeași politețe cu care ei o salutau pe bunica, primind, la rândul lor, un răspuns bine cumpănit între amabilitate și rezervă evidentă. În orice caz, erau niște oameni cultivați: tatăl era profesor universitar, tot felul de nume ilustre intrau și ieșeau de la ei, iar în fiecare miercuri seara se revărsau prin tavan, din apartamentul de deasupra noastră, vălătuci înăbușiți de muzică de cameră bine executată, ceea ce o făcea pe bunica mea – care era foarte sensibilă la zgomot – să exclame enervată de fiecare dată: „Iară cântă Alergica lui Beethoven!" De când ațâția evrei aveau succese în sfera muzicii, aceasta nu prea mai era socotită drept o artă de către bunica.

Nu pot să știu dacă concertele de cameră ale părinților ei o călcau pe nervi și pe Minka Raubitschek. Oricum, ea era o fată plină de temperament, voluntară și încăpățânată și, o dată, în timpul unei discuții aprinse cu mama ei, a sărit pe geam.

„Exagerată ca toți tinerii intelectuali evrei", a fost comentariul bunicii. Din fericire, Minka nu a pățit-o prea rău; și-a fracturat doar șoldul și a rămas puțin șchioapă. Cu anii, când deosebirea de vârstă dintre noi se estompase și ajunsesem să fac parte din cercul ei de prieteni, îi asiguram coborârea pe treptele abrupte către toaleta Barului American din pasajul de pe Kärtnerstrasse, cu o funie de alpinism, și asta nu

atât din pricina șoldului ei șchiop, ci mai degrabă pentru că simțul ei de echilibru era tulburat de prea mult whisky. Drept mulțumire, ne trata cu un mic curs de istoria culturii: „Habar n-aveți unde vă aflați, porci beți ce sunteți! Asta e una dintre capodoperele timpurii ale arhitecturii moderne. E desenată de Adolf Loos, un elev al lui Frank Lloyd Wright" – ceea ce nu era întru totul exact. Dar cine s-o contrazică pe Minka? „Și asta, numai pentru ca cincizeci de bețivani ignoranți ca voi să aibă loc într-un spațiu în care, în mod normal, n-ar încăpea nici o duzină. Asta zic și eu progres..."

Ca nepot al unui arhitect care contribuise în bună măsură, prin lucrări publice, la corelarea aspectului urbanistic al Vienei cu gustul *fin de siècle*, ar fi trebuit să acord o importanță deosebită remarcilor de acest gen ale Minkăi Raubitschek. Dar ceea ce mă interesa în primul rând în spusele ei era o anumită desconsiderare ce-mi amintea de tonul unor afirmații ale bunicii, de felul: „E îngrozitor cât de tare începi să semeni cu taică-tău. Nu se gândește la nimic în afară de vânătoare, e un barbar absolut. Tu, pesemne, îți vei îndrepta interesul către cai. Iar când mă gândesc că fetelor mele le-am dat să citească Renan ca să ajungă până la urmă la spiritism..."

Vorbele ei nu exprimau pesimism cultural, ci o amărăciune foarte personală. Erau atinse cele două puncte nevralgice ale existenței bunicii mele: căsătoria fetei ei celei mari, a mamei mele, cu tatăl meu și țicnelile mătușilor mele necăsătorite.

Din fericire, bunica nu a prea apucat să-l vadă pe tata la chip, căci el trăia și vâna în Bucovina. Iar cu fetele ei nemăritate – care purtau costume masculine de loden, creșteau cockeri spanioli obezi și erau discipole fervente ale tuturor științelor oculte, de la astrologie la parapsihologie – nu mai avea nici un fel de contact. Nu călca niciodată în odăile din spate, cu vedere spre curte, pe care le cedase, după moartea bunicului, celor două fiice ale ei, fete bătrâne și cu pretenții intelectuale, căci acolo aveau loc, în fiecare miercuri seară,

în sunetul în surdină al concertelor de cameră de la Raubitschek, *séance*-le comunității ezoterice din jurul domnului Malik.

Domnul Malik era inginer, dar dispunea de forțe magice cu ajutorul cărora scotea din trup, prin masaj, sufletul persoanelor cu predispoziții mediumnice, astfel încât vasul rămas gol să se poată umple cu sufletul eliberat al unui mort încă ne-renăscut. Cel astfel „convocat" rostea apoi, prin gura mediumului, absurdități adânci cu a căror interpretare teologică se ocupau mătușile mele. Sufletul mediumului, destrupat prin masaj, făcea între timp – cel puțin așa mi se explica – o plimbare prin împărăția de umbre a morților încă ne-renăscuți. Dar nu se plimba nestânjenit, căci rămânea legat, printr-un cordon ombilical astral, de trupul ce-i fusese repartizat pentru actuala lui existență terestră, așa încât nu avea suficientă libertate de mișcare. În final, inginerul Malik îl masa la loc în trupul său, după ce sufletul-oaspete își livrase mesajul și părăsise trupul-gazdă.

Când eram încă mic, în casa bunicii, mă ascundeam în dosul perdelei pentru a asista la tot, miercuri seara, când membrii societății ezoterice sunau la ușă și erau conduși de o Marie tremurând de indignare mută în odăile mătușilor. Inginerul Malik anunțase că, de la un nivel de pregătire autogenă în sus, mediumurile se puteau lipsi de ajutorul său și își puteau părăsi și regăsi trupurile după bunul lor plac; era ciudat să-ți închipui că își purtau după ei sufletele ținute de cordonul astral la fel cum își purtau mătușile mele cockerii grăsuni în lesă. Mult mai târziu, în Barul American, când o coboram pe Minka de-a lungul scării de frânghie, aveam mare succes cu doctrinele inginerului Malik. „Ceea ce coboară e doar materia ei", obișnuiam să explic. „Sufletul ei rămâne aici cu noi, scufundat în whisky. Ai grijă, Minka, nu te împiedica de cordonul tău astral!"

Sufletul probabil ne-renăscut și deci rătăcitor al domnului inginer Malik îmi va ierta, sper, lipsa de respect. Eram încă foarte tânăr pe atunci și nimeni nu se obosise prea mult,

în copilăria mea, să-mi inspire respect pentru el și pentru soliile lui tămăduitoare.

„Malik!" obișnuia să spună tata, căruia îi povesteam ce se întâmplă în casa bunicii, „Malik?!" Părea să deguste numele după subtilul lui conținut de impurități suspecte. „Inginerul Malik! Omul e fără-ndoială escroc, nici gând să fie inginer. Oricum, e pesemne evreu și îl cheamă, de fapt, altfel."

Iată cum gurul mătușilor mele a fost demascat definitiv ca escroc, și încă unul vădit și ieftin, fiindcă așa erau evreii în general, după părerea tatălui meu – de altfel singura pe care o împărtășea cu bunica. Însăși suspiciunea că cineva și-ar fi putut schimba numele îl desemna deja ca evreu – presupunând, firește, că nu era englez, ca, de pildă, fermecătorul domn Wood care s-a transformat în Lord Halifax. Dar asta era cu totul altceva. Evreii și-l schimbau pe al lor pentru a se camufla, pentru a nu fi luați drept evrei.

Ceea ce era de înțeles. Poate și noi am fi făcut la fel în locul lor. Chiar oamenii cultivați îi făceau să se simtă diferiți – dacă nu printr-o oarecare stinghereală, atunci printr-o rezervă involuntară sau, ca în cazul bunicii mele, printr-o perfidă jovialitate impersonală, alunecând rapid într-o vagă lipsă de atenție, ca și cum obiectul pe care îl luase în seamă spontan, din bună-creștere înnăscută, s-ar fi dizolvat pe dată în aer. Cum să-ți facă plăcere să dai prilej unor moduri de comportament atât de complicate? Nu, era desigur penibil să te simți evreu! Din fericire nu era cazul nostru, iar dacă evreii își schimbau numele în unele asemănătoare alor noastre era, din partea lor, o insolență spre care îi mâna setea lor de profit și dezgustătoarea lor dorință de parvenire socială.

Asta o știam încă din fragedă pruncie, căci mă născusem în Bucovina și, prin urmare, îmi petrecusem o parte din copilărie și adolescență în apropierea Galiției, de unde veneau majoritatea evreilor, așa-zișii „evrei polonezi", cei cu reputația cea mai proastă și care, din acest motiv, își camuflau numele cel mai des. Bucovina aparținuse, ca și Galiția, Imperiului

Austro-Ungar și, după prăbușirea acestuia, fusese înapoiată României în 1919, în vreme ce Galiția fusese redată Poloniei. Dar când vorbeai de „evrei polonezi", prototipul evreilor înfipți și aroganți, îi aveai în vedere nu numai pe cei din Galiția, ci și pe cei din Bucovina. Colcăia de evrei pe la noi; amprenta lor marca puternic peisajul satelor și al orașelor. Cei mai în vârstă – mai ales cei foarte săraci – erau chiar ceea ce erau: evrei din cărțile cu poze, îmbrăcați în lungi caftane negre, siluete umile, cu perciuni creți și ochi atât de calzi, încât ai fi zis că s-au adunat în ei, ca într-un lac întunecat, mii de ani de jale. Pe unii dintre ei durerea de a fi ceea ce erau îi făceau de-a dreptul frumoși, în smerenia lor cumpănită; ei aveau chipuri de profeți, încununați cu fire argintii, în totală disonanță cu figura de măcelar a domnului inginer Malik; și când se dădeau de-o parte ca să-ți facă loc, păreau că suspină nu numai pentru ei, ci pentru toată povara existenței umane pe care o cunoșteau atât de bine. Cei tineri însă, în special cei aflați în plină ascensiune socială și cu atât mai mult cei care ajunseseră bogați, care reușiseră în viață, aveau o siguranță de sine iritantă, o insolență provocatoare, ca și cum ar fi fost de-ai noștri. Chiar când nu era direct nerușinată, purtarea lor scandaliza. Dădeau din mâini când vorbeau – recunosc, e un obicei oriental, le stă în fire, până și italienii gesticulează, chiar dacă nu la fel de enervant –, dar tinerii evrei parveniți își dădeau aere atotștiutoare și arogante, se fuduleau cu bunăstarea lor, purtau haine de dandy, conduceau automobile decapotabile, iubitele lor se parfumau și purtau bijuterii, ba chiar ieșeau la plimbare cu câinii în lesă la fel cum făceau și mătușile mele, încât dădeau impresia că vor să ne caricaturizeze. Nu, aceștia nu erau câtuși de puțin umili.

Tatăl meu îi ura și el pe evrei, pe toți fără excepție, chiar și pe cei bătrâni și smeriți. Era o ură străveche, tradițională și adânc înrădăcinată, pentru care nu mai era nevoie să dea nici o explicație, fiindcă orice motiv, chiar și cel mai absurd, o justifica. Bineînțeles, nimeni nu mai credea că evreii urmăresc

să stăpânească lumea fiindcă așa le-ar fi sorocit prorocii lor, deși, pe de altă parte, se auzea că deveneau din ce în ce mai bogați și mai puternici, în special în America. Iar istoriile despre o pretinsă conspirație malefică, consemnată chipurile în „Protocoalele înțelepților Sionului", erau, firește, considerate o aiureală, la fel ca cele despre jaful de ostii și omorurile rituale de copii, în ciuda dispariției, nelămurite încă, a micuței Esther Solymossian. Astea erau povești de spus slujnicelor, când ne anunțau că nu mai suportă să stea la noi și preferă să lucreze într-o familie de evrei, unde ar fi fost mai bine tratate și mai bine plătite. Atunci, în sfârșit, li se reamintea în treacăt că, de fapt, evreii l-au răstignit pe Mântuitor. Dar pentru cei ca noi, pentru intelectuali adică, nu era nevoie să invoci argumente atât de grave pentru a-i considera pe evrei oameni de categoria a doua. Pur și simplu nu ne plăceau ori, mai bine zis, ne plăceau mai puțin decât alți semeni de-ai noștri. Era la fel de firesc ca și faptul că pisicile îți plac mai puțin decât câinii sau păduchii mai puțin decât albinele; și ne amuza să găsim pentru asta cele mai absurde justificări.

Se știe, de pildă, că poartă ghinion să te întâlnești cu un evreu când pleci la vânătoare. Cum tatăl meu nu făcea altceva decât să meargă la vânătoare, și cum Bucovina e atât de plină de evrei, era cu neputință să nu te întâlnești de fiecare dată nu cu unul, ci chiar cu mai mulți; tata avea astfel motiv de enervare zilnică; era o suferință asemănătoare cu cea provocată de o unghie încarnată. Aveau loc scene amarnice între el și mama, care obișnuia să dea haine vechi vânzătorilor ambulanți, bineînțeles evrei, – așa-numiții *handales* –, atrăgându-i astfel în mare număr în preajma casei noastre. Nu mergea să le vinzi vechiturile purtate. Tata era primul care o recunoștea: dar era preferabil să le arunci decât să-i sprijini pe ei în afacerile lor suspecte, ajutându-i astfel, cine știe, în ascensiunea lor socială. Se știe doar că evreii făceau negoț cu haine vechi pentru a emigra în America. Ajungeau acolo ca Jossel Tuttmann și Moise Wasserstrom, și curând făceau

destui dolari pentru a-și schimba numele. Wasserstrom ajungea bineînțeles Wondraschek, apoi, cu timpul, von Drasschek și, în cele din urmă, se întorceau înapoi în Europa ca baroni von Drachenek și își închiriau, în măsura posibilului, terenuri de vânătoare în Tirol și în Styria. Iar aceasta însemna pentru tata un afront personal deoarece el nu-și putea permite o vânătoare în Styria și avea impresia că privilegiile lui sunt uzurpate de evrei. Dar, mai presus de toate, îi considera vinovați de faptul că el, un vechi austriac, fusese obligat să rămână în Bucovina și să devină român, să ajungă adică el însuși un om de categoria a doua.

În Bucovina se simțea exilat sau, mai degrabă, un colonist trădat și părăsit. El se număra printre funcționarii coloniști ai fostului imperiu chezaro-crăiesc al dublei monarhii Austro-Ungare, a căror datorie era să apere Europa de năvălirile mereu repetate ale hoardelor sălbatice din Est. „Îngrășământ civilizator" era termenul amar-batjocoritor cu care descria funcția pe care și-o atribuise lui și celor de o seamă cu el; aceea de a se fi stabilit la marginea imperiului pentru a ține piept haosului răsăritean, asemenea unui bastion al civilizației apusene. Venise de tânăr în Bucovina, fusese crescut la Graz, în perioada cea mai glorioasă a monarhiei chezaro-crăiești și i se părea că tot ceea ce, după prăbușirea ei în 1918, devenise tulbure, trist și meschin era întruchipat de țara în care fusese azvârlit.

Bucovina este, fără îndoială, unul dintre cele mai frumoase ținuturi din lume. Pentru tata însă – în afară de o culme împădurită a Carpaților pe care vâna – peisajul ei nu avea caracter. Mergea atât de departe, încât mă acuza și pe mine de lipsă de caracter, fiindcă iubeam pătimaș Bucovina. „Nu-i de mirare", îmi spunea cu dispreț fățiș, „te-ai născut înlăuntrul corupției – vreau să zic a corupției de caracter. Dacă aceste margini de lume nu ar fi pus mereu caracterul în pericol, nu ar fi fost nevoie de oameni ca noi, « de îngrășământ civilizator »."

În adolescență îmi venea foarte greu să-mi reprezint cu precizie noțiunea de „caracter". Pentru tatăl meu – o repeta necontenit – Styria avea un caracter puternic. Eu presupuneam, firește, că acesta era cumva legat de „caracterul muntos" al regiunii despre care vorbeau mereu cărțile austriece de istorie și de geografie locală. În loc de „caracter" sau de lipsa lui, se vorbea uneori de „coloană vertebrală". „Băiatul nu are coloană vertebrală, ce să-i faci", l-am auzit spunând o dată când nu am vrut să recunosc că făcusem nu știu ce poznă. Styria avea deci caracter datorită coloanei ei muntoase. Și Bucovina avea munți, chiar dacă nu atât de spectaculoși ca Hohe Tauern. Dar, ici și colo, dintre vârfurile înverzite ale Carpaților se înălțau piscuri stâncoase, așa încât blândețea poetică a coamelor înflorite era amăgitoare, tăinuind sălbăticia codrilor adânci de dincolo de ele. Dacă termenul „caracter" însemna ceea ce simțeam eu că înseamnă, atunci aceste păduri întunecate, bătute de vânturi, erau cel puțin la fel de pline de caracter ca și masivele încununate de ghețari din Styria.

Până și tata era nevoit să admită că în Bucovina putea vâna mai bine, mai aventuros, „mai originar" decât în Styria, iar dacă i se replica mustrător că cei cu terenuri de vânătoare în Styria visau la vânători în Carpați, dădea din umeri. Când, în sfârșit, l-am întrebat o dată ce înseamnă, de fapt, caracter, el mi-a răspuns fără ezitare: „Fidelitate în primul rând".

Atunci am crezut că l-am înțeles. Fidelitatea era un fetiș mult mai clar decât conceptul de „caracter" care-mi stătea în gât. Era limpede: tata nu putea iubi Bucovina fiindcă devenise cetățean român după despărțirea ei de Monarhia Dual㠔 A fost obligat să comită o infidelitate, la fel ca domnul inginer Malik, cel care își schimbase numele. Numai că, în cazul tatălui meu, conflictul era tragic: din fidelitate față de vânătoare, el își pierduse fidelitatea față de drapelul său.

În anii aceia, Primul Război Mondial era încă aproape. Pretutindeni în țară mai existau urme și mărturii: ferme distruse, rețele de sârmă ghimpată, șanțuri și tranșee în inima pădurii,

așezări pustiite peste care trecuse tăvălugul ofensivei rusești. Când vedeam toate astea mă cuprindea o neliniște stranie, un amestec de teamă și dorință pe care, proiectându-mă asupra lumii ce constituia experiența mea de-atunci, îl regăseam oglindit în atmosfera asfințitului. În albastrul cenușiu copleșit de deznădejde al înserării, ca și în apusurile de soare sângerii și sulfuroase, identificam zguduirea pe care războiul o provocase în viața părinților mei. Sub astfel de ceruri, drapelul căruia îi jurasem fidelitate căzuse în tumultul bătăliei și în croncănitul corbilor de deasupra câmpului de luptă: drapelul auriu cu vulturul negru bicefal al Sfântului Imperiu Roman, purtat mai departe de Imperiul Austriac. Iar cel ce nu își dăduse viața apărând acest drapel săvârșise o infidelitate și își ducea viața mai departe ca om fără caracter.

Cu mintea mea de copil, mereu deschisă către înfiorări sublime, trăiam fără-ncetare catastrofa acestui declin și a acestei infidelități săvârșite fără voie. Numai ea îmi explica strania tristețe deșartă a oamenilor din imediata mea apropiere, atitudinea lor resemnată și doar în chip ironic reflexivă; era ceva mort în ei, ceva care le îngăduia să-și continue existența într-o rutină poleită doar nostalgic de amintirile perioadei de glorie, fără ca prezentul să mai însemne pentru ei ceva. Părinții mei din Bucovina erau la fel de bătrâni, făceau parte în aceeași măsură dintr-o epocă apusă ca și bunica mea, ca și excentricele mele mătuși nemăritate de la Viena. Câinii lor aveau același creștet sur și același mers tremurat ca al Mariei. Și ei se înviorau doar când vorbeau de vremuri apuse. Strălucirea de aur a amintirilor lor era tot ce le rămăsese din drapelul auriu căzut.

Această cădere în sine îmi explica până și melancolia peisajului în care am crescut. Meleagurile păduroase de sub bolta de albastru mătăsos a cerului lor îndeobște senin erau bântuite de melancolie; melancolia nemărginirii răsăritene, care pătrundea pretutindeni: în albastrul cenușiu al amurgului, ca și în arșița dogoritoare a verii de deasupra pământului roditor, în smerenia țăranilor și a evreilor, în gingășia

fluierului ciobănesc de pe pajiștile Carpaților. Aceste fluiere au amuțit atunci când crivățul a început să șuiere dinspre stepele și deșerturile înalte ale Asiei, care au venit brusc asupra noastră. Evreii și țăranii și-au aplecat și mai smeriți capul între umeri, pământul s-a împietrit sub suflarea gerului, iar ceasurile de amurg nu au mai fost stadii ambigue, preliminare ale unor drame cerești mute și pitorești, ci doar îngheț adânc și întunecare, învăluind scheletul unei lumi alb-cenușii. Era un peisaj al catastrofei: teatrul optim de desfășurare a unei prăbușiri pornite dintr-o străveche ruptură mitică. Fiindcă nu doar *un* imperiu apusese odată cu căderea drapelului de aur. Nu numai noi – sau, cum spuneam noi, „ai noștri" – îl purtaseră, ci și adversarii noștri, Rusia imperială. Nu numai împăratul nostru se prăbușise odată cu el, ci și al lor. Mitul, din care izvora această tragedie, mi l-au îngânat insistent și retoric ca pe o litanie. Era mitul Sfântului Imperiu Roman al cezarilor care se rupsese în două. Din pieptul Vulturului negru de pe câmpul de aur al drapelului căzut se înălțau, într-o monstruoasă simetrie, două capete încoronate – fiecare împodobit cu blazonul său – căci imperiul avusese două capete: Roma și Bizanțul, Constantinopolul împăratului Constantin. Încălcarea legământului de fidelitate stătea la baza acestui mit: desprinderea de unitate a unei părți. Două imperii s-au născut dintr-unul și au început să lupte sângeros între ele. Fiecare se considera adevăratul descendent al marelui imperiu originar. Fiecare lua drept simbol al acestei pretenții același drapel. Sub același drapel Roma de Răsărit și Roma de Apus au împărțit lumea prin lupte, până când una dintre furtunile asiatice care amenințaseră dintotdeauna și mereu civilizația occidentală a izbucnit din nou, iar Bizanțul s-a prăbușit încăpând pe mâna păgânilor.

Și Roma de Apus a trecut prin vremuri de întunecime și dezordine care mi se camuflau istoricește prin conceptul expeditiv al „Evului Mediu întunecat" și prin ornamentica insuficientă a unor figuri de conducători ca Alaric și Odoacru. Se sărea peste veacuri pentru a spori cu atât mai mult

efectul apariției luminoase: Charlemagne, pe care nemții îl numesc Karl cel Mare, cel care a reînviat ideea sfântă de Imperiu și a fondat, de fapt, Imperiul Roman al Națiunii Germane.

Anii copilăriei mele sunt legați de imaginea sa. Pe masa de scris a tatălui meu se afla replica statuii lui ecvestre pe care o contemplam adesea atunci când cădeam pe gânduri. Ideea că, după mai mult de o mie de ani, până și papucii și mănușile lui făceau parte din tezaurul imperial îmi impunea respect. Și totuși, situația istorică nu mi se prea lămurea nici în ceea ce îl privea, ba mai degrabă devenea – pentru mintea mea – încă mai complicată, contradictorie și confuză. Cursul evenimentelor se deplasa văzând cu ochii, dinspre însorite coaste mediteraneene spre nord-vest – oare nu era doar câmpul vizual al istoricului care se deplasa astfel? Pentru mitul care mi se transmitea și pe care îl preluam ca pe o minunăție, faptul nu era de o importanță hotărâtoare. Imperiul înflorea din nou – despre aceasta era vorba. Partea celalaltă, cea care se lepădase, cea necredincioasă, purtătoare a aceluiași steag și a aceluiași drept, se pierduse deocamdată în uitare. Noi aveam alte griji. Oricum, mă preocupa misterul cum putea fi Carol cel Mare, care era franc, deci în sensul strict al cuvântului francez (și, după cum mă asigura guvernanta mea franceză furioasă, considerat ca atare de francezi în continuare) reîntemeietorul Imperiului Nației Germane? Tata avea, firește, tot felul de explicații la îndemână care, chiar dacă nu îmi risipeau îndoielile, îmi distrăgeau atenția de la ele. Într-un sens mai înalt, spunea el, Carol cel Mare putea fi considerat împărat german fiindcă urmașii săi erau întru totul germani. Germanii, în frunte cu glorioșii Staufferi, au purtat coroana sa și au pus pecetea germană o dată pentru totdeauna asupra Sfântului Imperiu German. Pe deasupra, argumenta tata, nu foarte logic ce e drept, în Evul Mediu – care acum se luminase și din ev întunecat devenise evul înalt al domurilor, al orașelor cu multe turnuri, al cavalerilor și al doamnelor lor, al menestrelilor, al meșterilor

pietrari înzestrați cu har, al pictorilor de altare – asemenea deosebiri nu jucau nici un rol. Atunci nu exista sentimentul național așa cum îl înțelegeam noi astăzi. Urmai un steag și nimic mai mult. Ori te năsteai într-un strat social inferior și, ca iobag, aparțineai stăpânului pe care îl urmai orbește, oriunde s-ar fi dus și nu te preocupa nimic dincolo de parohia ta, ori te năsteai cavaler și-ți slujeai suzeranul, conte sau prinț, ca un bun vasal, ceea ce, e drept, îți lărgea orizontul cu câteva provincii, dar până la urmă era cam același lucru. Nu avea nici o importanță cărei națiuni din imperiu aparțineau acești seniori cu steguleţele, vasalii și iobagii lor, nu avea nici o importanță ce limbă vorbeau sau ce costum purtau, căci cu toții laolaltă erau vasali și supuși ai împăratului și ai imperiului. Toate acestea însă erau mai accesibile pentru mine fiindcă erau imagini. Lumea îmi apărea astfel bine orânduită. Imperiul era prototipul ordinii. El era articulat ierarhic, ca o piramidă, cu regele în vârf, cuprinzând apoi marii seniori, vasalii cu răzeșii lor și cu iobagii. Te puteai și juca de-a așa o lume. Puteam să o reprezint cu ajutorul soldaților mei de plumb. Putea fi concepută și abstract. Mecanismul era simplu. O persoană o proteja pe cealaltă, cea de deasupra pe cea de mai jos; și una o slujea pe cealaltă, cea de mai jos întotdeauna pe cea de deasupra. Și astfel în sus și în jos pe scară, ca pe treptele ierarhiilor îngerești de sub tronul ceresc al Atotputernicului. Iată de ce imperiul era sfânt, spunea tata. El era statul lui Dumnezeu pe pământ; nu doar o simplă construcție politică, o structură statală care oferă protecție, administrație și conducere uniformă a unui teritoriu uriaș, locuit de diverse neamuri și amenințat de diverse pericole, ci mai degrabă o idee și un ideal: o imagine a ordinii lumii, a societății umane, străduindu-se să îndeplinească voia lui Dumnezeu. Legitimitatea divină a monarhului nu însemna uzurparea arbitrară a unor autocrați beți de putere, sprijiniți de o mafie de profitori ai puterii lumești ca politicienii de astăzi, ci simbolul statului poruncit de Dumnezeu. Nu doar interesele materiale alcătuiau fundamentul acestui stat,

ci și principiul etic al loialității, al fidelității de vasal: ascultarea necondiționată pe care vasalii o juraseră suzeranului și steagului lor, tot astfel cum noi, vasalii direcți ai Habsburgilor, o jurasem Casei Imperiale de Austria și steagului imperial cu vulturul bicefal pe câmpul de aur.

Când discuția ajungea în acest punct, mama ieșea din încăpere. Știa pe dinafară ce va urma. Cu timpul, am ajuns să știu și eu. Aveai însă nevoie de atâta perspicacitate pentru a urmări concluziile tatălui meu, pentru a-ți bate capul cu contradicțiile și lacunele lor, încât tema nu înceta să mă fascineze. De altfel, ea era legată de mitul nostru familial și, în special, de al meu personal.

Conform acestui mit, noi nu proveneam din iobagi umili, ci din cavaleri medievali. Asta explică și faptul că noi ne consideram austrieci, deși familia noastră era de origine italiană. Ce-i drept, nu ajunseserăm în Austria nici în Evul Mediu „întunecat", nici în cel „înalt", ci doar către mijlocul secolului al XVIII-lea când, pe lângă iobagi și cavaleri, mai exista marea burghezie, mica burghezie și, în general, multă lume care avea libertatea de a se muta dintr-o țară în alta, acolo unde li se ofereau posibilități mai mari de parvenire. Oricum, tata era sigur că deveniserăm supuși habsburgici înaintea celor două Sicilii sau, în orice caz, cetățeni ai imperiului, iar vechiul nostru blazon era o dovadă grăitoare a originii noastre nobile. Împărații Casei de Habsburg – chiar dacă nu primii, ci mai degrabă ultimii – ne recunoscuseră și ei acest drept.

Pesemne mama evita pe cât posibil să asculte interpretările istorice ale tatălui meu, presimțind dinamita pe care ele o conțineau. Căci ceea ce dusese la tensiuni insuportabile între el și mama ei și, până la urmă, la o prăpastie de netrecut – în ciuda faptului că amândoi împărtășeau în multe alte privințe aceleași concepții, păreri și convingeri și erau marcați de aceleași idealuri, idei și prejudecăți – își avea obârșia în tăcerea demonstrativ distantă, ca să nu spunem absentă, a bunicii când venea vorba despre originea tatălui meu. La

rândul ei, ea avea în urmă un lung șir de strămoși care nu simțeau nevoia să dovedească nimic, fiindcă totul era evident și de la sine înțeles; și, deși tata recunoștea că așa stau lucrurile, el se salva cu argumentul că acești strămoși iluștri nu fuseseră mari seniori ai Imperiului, ci, de fapt, adversarii lui, din cealaltă jumătate de Imperiu, deci vasali bizantini, apoi turci sau ruși.

Simțeam, cu un oarecare sentiment de vinovăție, această ruptură și în mine. Oricât de ridicol ar suna, mă simțeam, în ciuda onorabilității strămoșilor mei din partea mamei, ca un bastard – născut pentru trădare. Până și înclinația mea pentru Bucovina îmi provoca mustrări de conștiință. Mi-era rușine că iubesc acest ținut – ținutul care era locul exilului tatălui meu. Sigur, nu ar fi putut vâna niciodată așa dacă s-ar fi întors în Styria. Rămânând însă în Bucovina, fusese obligat să trădeze Casa de Habsburg. Simțeam perfect din ce se alimenta patima lui devenită monomană pentru vânătoare; din durerea provocată de steagul căzut și de faptul că el a fost nevoit să trăiască mai departe ca trădător.

Nimic din toate acestea nu putea fi înțeles prin mijloace raționale. De aceea, trebuia să le simți – dacă nu cumva le aveai în sânge. Când începeai să te gândești, intrai în domeniul absurdului. În primul rând, tata nu trădase Casa de Habsburg, ci mai degrabă ea fusese cea care îl trădase – atunci când ultimul împărat al dinastiei a abdicat și s-a lepădat de el, de el și de alți nenumărați coloniști ai vechiului imperiu, ca de niște îngrășăminte culturale uzate și părăsite printre tot felul de steaguri noi și țipător colorate. De altfel, a fost un noroc pentru tata că a devenit supus român. Corespundea tuturor convingerilor sale, mult mai mult decât dacă s-ar fi întors în Styria. România rămăsese o monarhie, pe când Styria se găsea într-o Austrie diminuată, devenită republică după 1918. Regele României putea deveni pentru el suzeranul pe care îl pierduse în persoana împăratului Austriei și al Ungariei, într-o anumită măsură de aceea nici nu-și părăsise slujba, ceea ce, în plus, îi întărea în continuare conștiința

de aristocrat. Totuși îi displăcea adânc faptul că în România aparține, ca austriac, așa-numitei minorități de limbă germană, din care făceau parte cu toptanul și evreii, în vreme ce evreii care își cumpărau terenuri de vânătoare în Styria nu făceau acolo parte din nici o minoritate în afară de, bineînțeles, a lor proprie.

Pe lângă toate acestea, regele României provenea din Casa de Hohenzollern și, la auzul acestui nume, tata vedea roșu din motive foarte speciale, chiar dacă făcea deosebirea dintre Casa princiară de Hohenzollern-Sigmaringen din sudul Germaniei și Hohenzollern prusaci ai „Casei imperiale din mila lui Bismarck". Sigmaringenii au rămas catolici și până și numai acest fapt îi deosebește enorm de ceilalți. „Dar", mi-a mărturisit el într-un moment de mare încredere, „tot neam de cartorfleanț sunt cu toții până la urmă."

Nu îmi dau seama dacă tata știa cât de mult coincidea, și în acest punct, părerea lui cu cea a bunicii mele. Pentru ea, nemții celui de-al doilea imperiu, al lui Bismarck, numiți „neam de cartofleanț" în Austria, erau ceva aproape la fel de oribil ca și evreii. Privirea de câine și nasul coroiat al celor din urmă (calități apreciabile în sine: căci ceea ce iubeam la câinii noștri era tocmai privirea lor credincioasă, iar nasul coroiat era una dintre caracteristicile strămoșilor mei pe linie maternă) îi erau la fel de nesuferite ca și ochii prea apropiați și „dinții de ferăstrău" ieșiți în afara gurii bosumflate a prusacilor, iar felul lor râraît de a vorbi o călca mult mai mult pe nervi decât idișul evreilor, familiar și intim prin comparație. Tata, care folosea numeroasele sale ceasuri de vânătoare singuratică pentru a împleti absolut orice într-un lanț de cauzalități obscene, deducea, firește, și aversiunea sa față de „cartofleanți" din cauze demonstrabile istoric. Ei erau pentru el groparii Imperiului, dușmanii de moarte ai dinastiei de Habsburg, pe scurt, un popor de trădători.

Imperiul, îmi explica tata, era, ca încercare de punere în ordine a societății omenești conform voinței lui Dumnezeu, catolic în sensul propriu al cuvântului. El trebuia să fie

atotcuprinzător, universal și să se întindă imperial peste toate țările. Dar ordinea era, și în acest caz, în primul rând o structură spirituală și ca atare fragilă și pretențioasă. Chiar prima lui rupere în Roma de Apus și cea de Răsărit a atras după sine ruperea creștinătății în două biserici. Rușii, ca adepți ai bisericii răsăritene, s-au considerat urmași ai Bizanțului și au purtat steagul de aur cu vulturul negru bicefal la fel ca și noi. Adevărata credință însă rămăsese la Roma, iar atunci când regele francilor, Carol, a fost încununat acolo ca împărat de către papă, el nu a preluat numai obligația de a apăra această credință de păgâni, ci și de a o răspândi împreună cu civilizația imperiului, într-un spațiu din ce în ce mai mare. În același timp, creștea, firește, și pericolul trădării și al prăbușirii.

Imperiul era o structură fragilă, în special prin coloniile sale așezate pe unul și același continent. Înainte de toate, coloniile trebuiau să învețe să fie fidele. Bucovina, de pildă, era o asemenea colonie, chiar dacă una târzie: de-abia în 1755 ea fusese obținută prin cumpărare[1] de la turci – deci de la păgânii pe care fusese vorba să-i combată – și colonizată treptat cu nemți, în vreme ce sașii din Transilvania, care după 1919 fuseseră și ei reintegrați României, se stabiliseră în frumosul lor ținut în jur de 1240, și erau deci mult mai demni de încredere.

Provinciile răsăritene, așa-zis baltice, erau colonii vechi, întemeiate de ordinul cavalerilor germani, cu toate că fuseseră anexate relativ devreme Rusiei imperiale. La fel ținutul Prușilor și Venzilor[2], care mai târziu au devenit Prusia, nu a fost altceva decât o colonie a Imperiului – tata sublinia aceasta cu atâta năduf, încât își rănea articulațiile degetelor de muchia mesei. Această Prusie, care întemeiase pe vremea Hohenzollernilor un stat în stat, și anume unul atât de aspru, atât de rigid militarizat, încât fiecare dintre cetățenii

1 Dar al Înaltei Porți pentru mijlocirea păcii. (N. a.)
2 Populație slavă din vechime. (N. tr.)

lui era gata de orice sacrificiu în cazuri de forță majoră, adică atunci când voia să-și jefuiască sau să-și atace vecinul și cu atât mai mult când voia să-l necăjească pe bietul împărat de la Viena; această Prusie, deci, se înfierbânta tata mai departe, ai cărei supuși instruiți milităros ca niște marionete – lăudăroși, plini de fumuri și râraiți, cu aere de atotștiutori care încercau să pară oameni cumsecade, pieptănându-și părul tuns scurt cu cărare la mijloc – erau cu toții, firește, protestanți, – făcuse mai mult rău imperiului decât până și Martin Luther cu Reforma sa și cu Războiul de 30 ani cu tot. Se întâmpla astfel, striga tata roșu de furie, numai din pricina orgoliului dezgustător al Casei de Hohenzollern Brandenburg. „Parveniții aceia au făcut totul pentru a slăbi Casa de Habsburg, dinastia care a purtat mai mult de o jumătate de secol, generație de generație, coroana lui Carol cel Mare, împăratul de drept al Sfântului Imperiu Roman; nu s-au dat în lături de la nimic acești mărunți funcționari coloniali, nici de la încălcarea cuvântului dat, nici de la instigări, nici de la otrăvirea fântânilor, numai pentru a deveni principi electori de Brandenburg și, în fine, regi ai Prusiei și pentru a da lovitura de grație Casei Imperiale Germane sub acel poponar pe care-l numesc „unicul" lor Fritz. Un renegat, un trădător fără nimic sfânt, care merita streangul, doar atât era golanul ăsta, călare pe calul lui bășinos Condé, pe care sigur îl furase din herghelia imperială, uită-te ce bot acvilin are, un pursânge tipic, cartofleanții nu sunt în stare să producă așa ceva, nu vezi ce mândri sunt de trakeenii lor…"

Era o imagine asupra istoriei pe care nu o mai împărtășea aproape nimeni pe vremea mea. Am avut dispute violente în diversele școli cărora le eram încredințat, cu profesori, cu colegi filogermani, când declaram public că dinastia Habsburg renunțase la coroana lui Carol cel Mare, mâhnită și plictisită de provocările insuportabile ale prusacilor (începând de la primul război silezian până la Königgratz și la perfidia puștii Dreyse cu ac) și s-a mulțumit să dea împărați ai Austriei, regi ai Ungariei și Boemiei, suverani ai unei duzini de teritorii

cu nume shakespeariene ca Galiția, Iliria, Lodomeria și Voivodatul Bucovinei („o măsură cu totul explicabilă după ce, urmând exemplul agitat al Prusiei, trădarea și sperjurul luaseră locul fidelității și deveniseră locuri comune printre principii imperiului"). Tata spunea: „Până la urmă, nu e plăcut să domnești asupra unor haimanale. Dă-i încolo, să-și vadă singuri de murdăriile lor", și eu repetam spusele lui cuvânt cu cuvânt. Dar faptul de a fi scârbit de o majoritate de supuși inferiori din punct de vedere etic nu avea nici o valoare ca motivație istorică, la fel cum nu slujea la nimic atunci când adăugam că Habsburgii preluaseră sarcina grea de a apăra, ca purtători ai unei culturi, Imperiul împotriva Răsăritului. Casa domnitoare nu se prea bucura de popularitate în noua republică austriacă și mă tot miram că tata își amintea cu atâta nostalgie de Styria.

Am recoltat însă proteste și mai violente când, ca adept fidel al concepției istorice a tatei, folosindu-mă chiar de cuvintele lui, am căzut în ispita de a spune că ascensiunea Hohenzollernilor avea ceva evreiesc în ea, semnificativ fiind faptul că noua întemeiere a imperiului lui Bismarck, cel care îl ridicase pe regele Prusiei la rangul unei marionete de „împărat german" („o răstălmăcire tipic evreiască, de altfel, căci împărat al germanilor nu putea fi el, ci doar cei încoronați cu coroana lui Carol cel Mare, deci de șase sute de ani încoace Habsburgii. Cartofleanțul era împărat numai ca președinte al Confederației, și nu Suveran al Imperiului German!"), fusese oricum sprijinită de evrei: „Oriunde îți arunci privirea există un Bleichräder et co. care i-au strecurat bani în acest scop. Și culmea e că goii nici nu observă cum se folosesc evreii de ei. Doar o spune și Wilhelm Maars în *Victoria evreimii asupra germanității*, și Glagau, și Dühring și chiar Mommsen, iar predicatorul Curții Berlineze, Stöcker, încă din 1850: evreii se folosesc de orice pentru opera lor de distrugere, din ură față de creativitatea germanică. Ei nu sunt în stare de o reprezentare a ordinii ca cea întruchipată

de imperiu, deci fac totul ca să-l distrugă. Și cel mai bine se folosesc de prusaci în acest scop".

Apăram astfel de păreri cu atât mai pătimaș, cu cât ele erau, de fapt, răbufniri împotriva presupuselor cauze și prilejuri ale tristeții deșarte din jur, ale înțepenelii și uscăciunii bătrânești a mediului meu. Eram oricând gata să le apăr mai apăsat, cu pumnii, atunci când stârneau batjocura colegilor mei de școală care erau, desigur, de acord cu orice suspiciune față de evrei, dar care aveau în același timp un respect enorm pentru statura de „erou al neamului" a lui Bismarck. Și nici măcar nu era vorba de a despica firu-n patru, fie el chiar unul din firele bărbii împăratului; unul și le lăsa să crească pe obraz, celălalt și le răsucea pe sub nas, era totuna, se terminase atât cu unul, cât și cu celălalt împărat; cu cel al germanilor din Sfântul Imperiu Roman de națiune germană acum o sută de ani, iar cu cel al glorioasei Monarhii Duale în ultimul război, la fel și cu împăratul german al imperiului nefast al lui Bismarck și, odată cu ei, amândoi, și cu țarul tuturor rușilor, moștenitor al tradițiilor Bizanțului. Pe steagurile aurii cu stema vulturului se așeza praful în muzee ca și pe armele, armurile și uniformele celor căzuți în luptă pentru el.

Dar fidelitatea dăinuie și dincolo de moarte, spunea tata, și mi-o ilustra pe viu prin pasiunea sa sfidătoare și dusă până la extrem pentru vânătoare care era însă, în fond, lipsită de curaj și de bucurie. Și mama îmi oferea un exemplu viu, cu angoasa ei nebunească și posesivă care pornea evident din sentimentul de vină al unei fiice care refuzase să asculte de niște părinți exigenți, dar slabi; mătușile mele vieneze îmi ofereau același exemplu cu preocupările și ideile lor exaltate și nebunești, iar bunica, în fața pasienței ei veșnice, era un monument al acestei fidelități care continua să existe în vid; golașă și înțepenită ca o sperietoare de ciori, un memento teribil al acestei lumi. Uneori, căzând pe gânduri în ceasuri de singurătate, de care tinerețea mea era mai plină decât a celor mai mulți de aceeași vârstă cu mine, dificultatea

provocării pe care o conținea cuvântul fidelitate mă copleșea cu ambiguități ispititoare. Eram de acord cu interpretarea tatălui meu, potrivit căreia, în legenda Nibelungilor, vasalul Hagen, răzbunând onoarea stăpânului său, îi este superior lui Siegfried, eroul luminos, care nu poate să-și țină gura în fața soției sale; și totuși, recitind legenda lui Dietrich von Bern, am resimțit o tulburare aproape erotică atunci când am ajuns la trădarea lui Wittig și la uciderea mârșavă a nepotului lui Dietrich în bătălia de la Raben. Trădarea nu era doar o rușine care se pedepsea cu pierderea onoarei. Trădarea era un act mistic, o ofensă metafizică ce-l modifica existențial pe trădător, îi anihila identitatea pentru a i-o înlocui cu una nouă, care stătea sub semnul fatalității. Satana era un înger căzut: trădătorul lui Dumnezeu... o reprezentare de care se lega, pentru mine, gândul amețitor că trădarea, cu cât este mai ticăloasă, cu atât mai mult îi acordă făptașului o înălțime întunecată.

Compensam astfel de răzvrătiri mentale cu hotărârea neclintită de a nu-l trăda vreodată pe tata, orice s-ar întâmpla. El era suzeranul meu, iar eu eram gata să-l urmez orbește în toate și pretutindeni, chiar și după moartea lui, până la sfârșitul vieții mele. Datorită lui mă născusem într-un mediu aristocratic, și nu într-unul umil. Datorită lui purtam un nume de care puteam fi mândru și pe care aveam să-l port cu cinste pentru a-l încredința mai departe, la fel de neprihănit cum îl primisem și eu. El îmi indica rangul în lume și îndatoririle corespunzătoare. Păcat, însă, că lumea nu mai era atât de simplă și de transparent ordonată ca în perioada de aur a Sfântului Imperiu. Atunci nu aveai nici o grijă dacă te nășteai nobil: la vârsta copilăriei slujeai ca paj în iatacul domnițelor, de preferință la curtea unei regine; dar prințesele și contesele puteau fi acceptate și ele. Serviciul era ușor: duceai bucatele la masă, turnai vinul, cântai din lăută, împleteai cununi de flori în cosițe aurii. Mai târziu, ca adolescent, cu puf pe bărbie și omulețul ieșit în afară, ca la cocoșei, când nu mai erai potrivit pentru iatacul domnițelor, deveneai

scutier al unui cavaler. Nici această îndeletnicire nu te solicita prea mult: un scutier se antrena pentru meseria de cavaler, deci călărea, lua parte la turniruri și, bineînțeles, la partide de vânătaore, dar mai ales alerga pe lângă cavaler, îi purta lancea și scutul, pentru a i le pune la dispoziție în caz de nevoie. Când un scutier dădea dovadă de curaj, fidelitate și onestitate, devenea el însuși cavaler și lupta pentru cei obidiți și chinuiți, dar mai ales împotriva păgânilor. Și dacă nu lupta pentru cei obidiți și chinuiți sau împotriva păgânilor, mergea la vânătoare, indiferent dacă în Bucovina sau în Styria.

Din păcate, și eram conștient de aceasta, viața mea nu se va putea desfășura niciodată atât de calm și de limpede. Dar, de fapt, nici nu avea importanță. Ceea ce avea importanță era prețiosul conținut etic de fidelitate al acestei concepții despre viață și eram ferm hotărât să-l păstrez neștirbit. Chiar mult mai târziu, în fața Minkăi Raubitschek, aș fi fost în stare să-mi declar și să-mi susțin convingerea potrivit căreia până și un funcționar mărunt de căi ferate ar trebui să fie animat de același spirit pentru ca lumea să nu-și iasă din matcă. În adolescență însă, aceste păreri mă însingurau față de cei de-o seamă cu mine, care erau mai puțin romantici, mai prozaici, mai banali, oricât se bucurau ele în principiu de aprobarea celor care se ocupau de educația mea. Nici nu puteam să mă aștept să fie înțelese niște porniri atât de subtile ca, de pildă, neîncrederea de principiu în mine însumi: tot mereu căutam să descopăr o urmă de trădare ce încolțea în sufletul meu. Știam, de pildă, perfect ce făceam atunci când îi dădeam să înțeleagă bunicii mele, cu aerul unui copil candid care turuie vrute și nevrute, părerea tatălui meu despre Hohenzollerni.

Urma imediat o crispare a întregului ei trup, care chiar dacă nu se manifesta prin îndreptarea trunchiului, și așa drept ca o lumânare în fața pasienței întinse, ci prin înghețarea atmosferei din jur, prin privirea aparent concentrată pe o anume carte de joc, prin cadența accelerată și expeditivă

pe care o folosea în susținerea punctului ei de vedere, îmi dădea răspunsul așteptat de mine, pe care îl prevăzusem cu sentimente contradictorii și echivoce de teamă și dorință, înainte ca ea să spună că nu poți vorbi de parveniți, fără să te faci de râs, în cazul unei familii ai cărei membri aveau titlul de conte încă din 1125, pe cel de prinț din 1363 și ajunseseră la demnitatea de principe elector în 1415. Nu mai era nevoie să adauge: ca să-ți permiți așa ceva trebuie să te prezinți cu ceva mai acătării – punctul pe care îl punea hotărât după cele câteva cuvinte abrupte era grăitor și iar mă retrăgeam în colțul meu pentru a reflecta la ruptura din mine care mă dusese în ispită.

Singurătatea pare să fie soarta oricărei copilării trăite conștient. Aveam atâta preaplin de singurătate, încât mi-o puteam umple fără efort cu cele mai ciudate gânduri, reprezentări, închipuiri, fantezii. Și cu o enormă rezervă de observații. Bineînțeles, ea nu îmi înlesnea contactul cu cei de vârsta mea. În școlile pe care le schimbam mereu – din pricina inadaptabilității mele crescânde la planul de studiu, la profesori, la colegi – rămâneam un însingurat: un străin smintit, venit din Balcanii cei îndepărtați. Când mă întorceam în vacanță în Bucovina – unde, de altfel, fusesem crescut atât de ferit de toate, încât nu aveam aproape nici o legătură cu lumea din afară – eram iarăși însingurat și privit ca un mic snob, școlit în străinătate și trufaș care evita orice contact cu cei ce nu erau de o teapă cu el. Inutil să mai spun că nimic nu era mai departe de intenția mea. Tânjeam după o relație cu ceilalți, mi-o închipuisem în fel și chip în nenumăratele mele ceasuri de singurătate. Dar îmi era cu neputință să depășesc limitele înlăuntrul cărora mă închiseseră toanele tatălui meu și iubirea, cu nimic mai puțin sufocantă, a mamei mele. Mama se simțea și ea exilată în Bucovina; ce-i drept, nu fiindcă regreta vechiul imperiu și steagul său, ci fiindcă prăbușirea lui o separase de cei pe care îi iubea: mama și surorile sale. Nu mai trăia alături de ele, în aceeași lume, șase granițe ale unor state noi o despărțeau de ele, treptat

a încetat să mai vorbească aceeași limbă și a ajuns să urmărească viața celor tot mai îndepărtați doar prin abstracțiunea comunicărilor scrise, ilustrată concret, în cel mai bun caz, de fotografiile primite sau de reprezentări generale ale modului lor de viață oferite de reportajele din jurnalele ilustrate. Între timp, viața i se scurgea alături de un om pe care nu îl iubea și sentimentul de vinovăție i se adâncea pe zi ce trecea, fiindcă îl alesese cu toată împotrivirea părinților ei, ba tocmai din cauza acestei împotriviri, în vreme ce pasiunea tot mai puternică, maniacală a tatălui meu față de vânătoare îl îndepărta tot mai mult până și de o presupusă viață de familie, angoasele și nostalgiile ei neîmplinite își căutau o ieșire în grija cu nimic mai puțin maniacală față de mine, copilul ei făcut la bătrânețe.

Îmi veghea fiecare pas, îmi urmărea fiecare răsuflare, mă păzea de cel mai mic curent, îmi controla fiece îmbucătură pe care o înghițeam. Mereu sub amenințarea pneumoniei atunci când alergam câțiva pași și beam apoi un pahar cu apă, a holerei când mâncam gustoasele fructe nespălate, a înecului când mă aventuram cu barca pe lac, a suspiciunii de a fi luat păduchi de la copiii grădinarului și prin ei tifos sau de a mă fi molipsit de sifilis datorită amabilității unui ofițer român care m-a urcat pe șaua calului său, nu s-ar fi putut spune că devenisem ceea ce se numește un copil sociabil.

Iarna, când mi se dădea voie să mă duc la patinoarul public al orașului, îmi vedeam de cercurile și opturile mele, singur într-un colț, separat de zumzetul metalic al mulțimii din jur, cu un șal uriaș de lână răsucit de vreo șase ori în jurul gâtului; prea bine îngrijit, iritat și arogant în mijlocul bunei-dispoziții pestrițe și zgomotoase de care era plină ziua de iarnă strălucitoare.

Marea majoritate a patinatorilor erau tineri de vârsta mea dintre care cei mai mulți erau, din păcate, evrei. Spre necazul meu, se aflau printre ei și o grămadă de fete drăguțe de care m-am îndrăgostit lulea pe rând, împotriva voinței mele. Asemenea sentimente mă făceau să resimt și mai dureros

umilințele la care mă supunea zilnic comportamentul exagerat de ocrotitor al mamei mele. Când nu putea să vină chiar ea să mă ia de la patinoar, cu mult înaintea apusului de soare, trimitea bona după mine, pentru a mă avea sub ochi, la căderea serii, în siguranța casei. În ciuda protestelor și încercărilor mele de a scăpa, eram prins, învelit în blănuri și pături pentru a-mi feri sănătatea, presupus fragilă, de răceala care stătea la pândă în exalația cețoasă și malefică a serilor de iarnă. Eram chinuit de o furie neputincioasă, de rușine și dezamăgire. Dorința de a fi lăsat să stau măcar o singură dată până când lumea rece din jurul meu se transforma într-un spațiu indigo, în care doar lămpile cu arc își întindeau șuierând lumina peste patinoarul plin de agitația pestriță, devenea o obsesie; am început să opun o rezistență reală ca să nu fiu luat acasă. În curând, scena repetată zilnic a devenit distracția publică a celorlalți patinatori, nu mai puteam să mă uit în ochii nimănui de rușine și cu atât mai mult mă așteptam ca fetele de care eram îndrăgostit în taină să izbucnească în râs, dacă cumva aș fi avut îndrăzneala să le vorbesc.

Dar necazul meu cel mai mare era altul. Eram copleșit de un sentiment de vinovăție. Căci cele ai căror ochi frumoși și râs răsunător mă fermecaseră erau evreice, iar pornirile mele libidinoase reprezentau o trădare față de tot ceea ce mi se băgase în cap. Posibilitatea de a mă închipui în brațele unei evreicuțe și de a mă bucura de toate desfătările iubirii – reprezentarea era diferită de fiecare dată, dar de o intensitate egală – însemna că eram lipsit de caracter, de coloană vertebrală. În geografia ființei mele morale nu existau Carpații și cu atât mai puțin Hohe Tauern. Era limpede că nu eram fiul tatălui meu.

Mulți spuneau cu un zâmbet echivoc: „Evreica nu e ovrei", dar nu erau oameni de luat în seamă. Un mod curat de a gândi și, mai ales, de a simți nu-ți îngăduia să te îndrăgostești de o evreică. Ar fi însemnat să fii infidel steagului tău. Era de-a dreptul o trădare. Sângele, instinctul trebuiau să te avertizeze: iubirea trezește dor de intimitate, ea duce la cea mai

directă dintre relațiile omenești și pentru cei „din lumea noastră" era de neconceput să intri într-o relație umană atât de directă cu un evreu. Bineînțeles că și evreii erau oameni, firește, normal, nimeni nu se gândea să meargă atât de departe încât să o conteste. La urma urmei însă, nu intram în relații strânse nici cu alți oameni doar fiindcă erau oameni. Tata nu întreținea relații nici cu românii, care îl considerau, se știa, membru al unei minorități din care făceau parte și evreii, nici cu polonezii din Bucovina care îi detestau pe austrieci, nici cu rutenii care se recunoșteau slavi și, ca atare, împreună cu rușii aparțineau jumătății răzvrătite, bizantine a imperiului, nici cu nemții din Bucovina care rămăseseră aici din interese materiale și nu din motive nobile, cum ar fi fost, de pildă, vânătoarea. Iar toate acestea nu însemnau deloc că nu îi consideram oameni sau că nu ne purtam, la rândul nostru, ca niște oameni civilizați când se-ntâmpla să fim față în față cu ei. Răspundeam la fiecare salut cu o politețe gradată subtil și, când nu aveam încotro, chiar strângeam mâna pe care ne-o întindeau: bineînțeles, dacă ar fi fost cazul și nu s-ar fi putut evita, am fi făcut același lucru și cu evreii. Dar de aici și până la o relație mai strânsă era cale lungă.

La urma urmelor, nici nu era adevărul adevărat când spuneam că-i urâm pe evrei. Era mai degrabă un fel de a vorbi înrădăcinat, una dintre nenumăratele expresii nesăbuite, care îți ies pe gură odată cu cascada verbalului pur, cu care ne inundăm reciproc. Astfel de vorbe dobândesc, firește, printr-o folosire repetată și constantă de ani de-a rândul, o anume consistență reală. Dar și ura este o relație omenească directă. Nu se ajungea însă atât de departe. Chiar dacă i-am fi urât pe evrei, ar fi fost, în cel mai rău caz, din pricina tupeului lor tipic evreiesc și a setei lor de recunoaștere socială. Și atunci sigur că, din când în când, erai silit să manifești un sentiment direct, cum ar fi, de pildă, ura față de ei.

Nu, evreii erau pur și simplu oameni de pe altă stea, steaua lui David și a Sionului. Și putea fi o stea strălucitoare, de

ce nu?; numai că, din păcate pentru noi, strălucea sub orizontul nostru. Tocmai de aceea, îndrăgostirea de-o evreică nu putea fi considerată o perversiune scuzabilă, ca sodomia sau fetișismul. Era o incursiune a iraționalului, o ruptură neașteptată în țesutul gândirii, prin care pătrundea ceva, un străfund întunecat, mai fatal aproape decât trădarea deschisă, decât infidelitatea copleșitoare. Aveam un motiv serios de rușine.

În curând urmau să i se adauge altele. În timpul șederii mele în Austria luasem câteva lecții de patinaj; figurile mele pe gheață deveniseră mult mai precise și învățasem chiar să fac unele sărituri complicate. Cum m-am întors acasă, în Bucovina, am început să exersez în colțul meu de patinoar, și am sfârșit prin a trezi curiozitatea unei cete de tineri – evrei, firește – care formau o echipă de hochei gălăgioasă. Într-o după-amiază s-au adunat în jurul meu. M-am simțit stingherit fiindcă păreau agresivi și zdraveni și nu știam ce vor de la mine. M-am făcut așadar că nu-i observ; mi-am continuat exercițiile – un opt încununat de o săritură specială. O vreme au continuat să mă privească, până când, în sfârșit, cel mai mare mi-a spus: „Te descurci binișior. Ce zici, n-ai chef să joci în echipa noastră?"

„Nu, mulțumesc foarte mult", am răspuns imediat.

„Și de ce nu? Poate fiindcă suntem evrei?"

Am preferat să tac. S-au apropiat și mai mult. „Tu ce ești?" a întrebat un altul. „Român, polonez?"

„Nici una, nici alta", am spus, continuându-mi cercurile.

„Atunci, ce? Neamț?"

„Nu", am răspuns monosilabic.

„Văd că vorbești nemțește. Ce naiba ești? Poate ești evreu?"

Nici acum nu știu de ce nu am răspuns. Nu din lașitate, căci era limpede că nu voiau să-mi facă nici un rău. Prea simpatici nu aveau cum să-mi fie, și nu doar fiindcă erau evrei, ci fiindcă erau diferiți de mine din toate punctele de vedere. Dar necazul era că nici nu-mi displăceau. Mă întrebaseră dacă nu vreau să joc în echipa lor și mie îmi lipsise

curajul să le spun deschis: „Mi-ar fi plăcut să mă joc cu voi dar nu pot fiindcă sunteți evrei și eu nu – mai e nevoie de explicații? Oricum, mulțumesc foarte mult că m-ați întrebat". Nu puteam să le vorbesc așa, deși nu mă temeam să-i jignesc. Mă temeam doar de situația penibilă pe care ar fi creat-o niște cuvinte atât de sincere – dar tocmai contactul omenesc real care s-ar fi stabilit astfel trebuia evitat. Dragoste sau dușmănie, ambele erau incomod de aproape și de posibile. Și atunci am tăcut.

„Hai, vorbește odată, Bubi", spuse unul din ei și se apropie atât de mult, încât nasurile noastre mai că se atingeau. „Ești evreu sau nu ești?"

Am rămas nemișcat și tăcut, până când în sfârșit primul a spus: „Ah, lăsați-l în pace. Nu e altceva decât un goi mucos, înfumurat și pișăcios".

A aruncat pucul pe teren și s-au repezit cu toții după el; iar eu am rămas iarăși singur în colțul meu, cu opturile mele corecte, cu șalul gros încolăcit de șase ori în jurul gâtului, așteptând să vină mama să mă ia acasă.

Cred că asta se întâmpla prin 1927. Aveam vreo treisprezece, paisprezece ani. Mai târziu, m-au convins că la vârsta aceasta începe perioada dificilă numită pubertate. Sper că între timp am depășit-o, deși pe la patruzeci de ani mai aveam încă majoritatea simptomelor puberale. Oricum, părinții mei, bine intenționați dar smintiți, au atribuit toate așa-numitele mele probleme acestui stadiu, care era o scuză comodă pentru orice, și m-au trimis, pentru a mă corecta, într-un internat din Styria, renumit pentru metodele severe de educație. Datorez acestei perioade – în afara fumatului, cu care mă lupt zadarnic de atunci, și a aversiunii față de aproapele meu – o cunoaștere adâncă a folclorului pornografic german și, în parte, a celui englez, cât și convingerea că sarcina evidentă a internatelor publice este de a vulgariza spiritul tinerilor într-un mod ecologic, ca să zicem așa, și de a acorda o șansă de a scăpa de banalizare numai naturilor înzestrate cu reacții puternice.

Vacanţele mi le petreceam de obicei acasă, în Bucovina, recunoscător pentru singurătatea deplină ce mă aştepta acolo. Eram fericit să pot petrece câteva scurte săptămâni de vară departe de hoarda colegilor mei, neasaltat de prea densa companie a adolescenţilor în minţile şi în muşchii cărora fermenta masculinitatea grea care urma să-i unească mai departe în viaţă drept clienţi obişnuiţi ai aceluiaşi restaurant şi ai aceluiaşi bordel; neasaltat nici de profesori conştiincioşi pe care propria meserie, cea de a forma oameni cu ajutorul disciplinei riguroase, îi deformase şi îi transformase în nişte monstruozităţi baroce. Îmi petreceam toate zilele împreună cu tata în pădurile din Carpaţi, trăiam şi vânam alături de el, fiecare din noi închis în singurătatea lui, într-o înţelegere care nu avea nevoie de cuvinte. Când mă duceam în oraş, la Cernăuţi sau la Suceava, rătăceam ore întregi în plimbări, priveam şi ascultam lumea ciudată, apropiată şi totodată străină mie a fostei colonii, în care trăiau în bună înţelegere români, polonezi, nemţi, ruteni şi vreo zece mii de evrei.

Lumea aceasta, plină de culoare şi de senzaţii, a fost, de fapt, şcoala mea; reîntors la internat, nu mai eram în stare să învăţ nimic. Nu ştiu cum am reuşit să-mi dau bacalaureatul, căci notele mele din timpul anului erau catastrofale. Şi pentru ai mei a fost o asemenea surpriză încât tata, când a aflat vestea cea bună, s-a dus direct la poştă şi mi-a trimis o telegramă cu un singur cuvânt: „Ay!" – strigătul evreilor din Bucovina. Mai târziu tot el mi-a explicat, puţin stingherit, că la origine acesta era un strigăt al cavalerilor. Idişul se trăgea din *mittelhochdeutsch*, germana cultă din secolele XI–XIV, iar de-a lungul secolelor se amestecase cu elemente ebraice şi poloneze şi formase mai multe dialecte. Un exemplu era şi expresia idiş destul de curentă *nebbich* ce intrase ca termen de dispreţ în argoul pungaşilor. Şi, de fapt, ea desemna scutierul, pe cel ce ducea lancea şi scutul cavalerului şi i le ţinea la dispoziţie. „Nebbich" vine de la „neben ich", „lângă mine", deci de la micul scutier ce alerga pe lângă calul

marelui cavaler. La fel și „Ay" era un strigăt cavaleresc folosit atunci când luptătorii depuneau lancea în timpul turnirului și se repezeau unul la altul icnind și izbindu-și greoi trupurile. Tatăl meu dădea aceste explicații cu un aer oarecum încurcat. Nu era deloc îmbucurător să fii silit să recunoști că tocmai evreii erau păstrătorii credincioși ai limbii strămoșilor noștri mitici, ai modelelor noastre de comportament aristocratic, pe care noi le dăduserăm uitării. De altfel, el adăuga imediat că, în general, de-a lungul istoriei, se putea constata o degradare, un declin al modului de vorbire, de comportament, ba chiar al costumelor din păturile înalte ale societății către cele inferioare. Pantalonii scurți de mătase și perucile cavalerilor rococo, de pildă, ajunseseră să fie purtate de lachei, fracul de chelneri, iar caftanul negru al rabinilor, căciulile din blană de vulpe, pantalonii bufanți și cizmele lor nu erau altceva decât costumul medieval al aristocraților polonezi. Până și o bună parte a ceremoniei de nuntă evreiască amintea de eticheta de curte a regelui Burgundiei.

Primeam aceste învățături cu sentimente amestecate. Pe neprevăzute, se stabilise între noi și evrei un soi de intimitate a limbii: o relație mai directă decât cu ceilalți vorbitori de limbă germană. Ceea ce luasem drept trădare atunci când visam la îmbrățișări posibile se dovedise a nu fi un fapt atât de grav: nu ar fi trebuit să mor de rușine dacă m-aș fi alintat drăgăstos cu o evreică. Măcar etimologic exista de la bun început un acord care ar fi putut determina un schimb de gingășii între noi.

Dar toate acestea erau sofisticării cinice, pe care le construisem rânjind prostește în spiritul internatului austriac. Dacă aș fi fost întrebat serios despre starea mea sufletească de atunci, ar fi trebuit să recunosc că, în fond, nu mă priveau deloc, nu mă interesau evreii sau cavalerii, evreicele sau alte iubite imaginare: totul era teoretic, într-o anumită măsură neadevărat și se petrecea de fapt doar în închipuirea mea surescitată; și, chiar dacă așa se întâmpla în realitate, se întâmpla întru câtva în afara mea, ca într-un vis și ca privit de la

mare depărtare. În anul 1933, când împlinisem nouăsprezece ani, trăiam în lume ca sub un clopot de sticlă.

Antropologii au constatat, în repetate rânduri, de ce lacună regretabilă dă dovadă civilizația noastră prin lipsa de ritualuri de inițiere eficiente. Așa-numitul examen de maturitate[1] este un succedaneu insuficient al unor proceduri dureroase și cu efect durabil ca pilitul dinților sau tatuarea testicolelor, cu ajutorul cărora populațiile primitive dau de înțeles fără echivoc tânărului că a devenit bărbat. Pe vremea mea însă, nimeni nu ezita să considere bacalaureatul drept punctul crucial al unei metamorfoze. Fără îndoială că ți se acorda și un răgaz: ca student, te aflai într-un agreabil stadiu intermediar în care te bucurai deja de privilegiile adulților, fără să ai nici una dintre îndatoririle lor apăsătoare. Când, după o vacanță lungă în Bucovina, m-am reîntors la Viena pentru a studia arhitectura, încercând să calc pe urmele bunicului meu, mi s-au recunoscut oficial drepturi pe care, cu insolență, mi le luasem singur și până atunci: aveam voie să mă culc când și cu cine voiam, să beau alcool și să fumez după pofta inimii până mi se revolta stomacul, nu aveam de dat socoteală nimănui de ceea ce făceam sau aveam de gând să fac, puteam să-mi drămuiesc sau să-mi risipesc timpul și banii după cum mă tăia capul. În mod curios, de atunci încolo au început să fie mult mai îngăduitori față de copilăriile mele, de poznele și rătăcirile mele adolescentine. De la un student te puteai aștepta la tot felul de excentricități și cu atât mai mult la o anumită exuberanță vitală. Dar și la acest capitol i-am dezamăgit pe-ai mei.

Părinții mei nu erau bogați. Pasiunea tatălui meu pentru vânătoare s-a dovedit a fi costisitoare, pe termen lung. Ea a înghițit aproape tot ce mai rămăsese după război din opulența de odinioară. Cu toate acestea, reprezentările despre banii de buzunar de care avea nevoie un tânăr urmau modelul vechiului stil de viață. Banii primiți lunar de acasă ar fi

1 Bacalaureatul. (N. tr.)

putut hrăni mai mult decât mulțumitor o familie numeroasă de evrei din Bucovina. Mi-am început deci studiile fără să fiu apăsat de lipsuri materiale. Dar asta nu a schimbat nimic din obiceiurile mele și nici din însingurarea mea absolut grotescă, ce nu mai era doar o simplă obișnuință, ci mai degrabă o atitudine deliberat arogantă și mândră.

Cunoșteam tot felul de oameni, dar nu aveam nici un prieten adevărat și nici nu voiam să am. Mă complăceam în rolul de burlac. Șarjând rolul, ascundeam de fapt o timiditate și o stângăcie reale, în special în ceea ce privea fetele. De altfel mama, temându-se că aș putea abuza de libertatea mea proaspăt obținută, căzând într-o viață de desfrâu, aranjase lucrurile în așa fel încât să locuiesc în continuare în casa bunicii. Credea, pesemne, că făcea astfel un gest magic de exorcism: bătrâna doamnă era mult prea ocupată cu pasiențele ei, mult prea adâncită în propria ei singurătate ca să se mai ocupe de un tânăr. În schimb, mama conta în aspirațiile ei virtuoase pe ajutorul surorilor ei, ale căror ocupații oculte și ezoterice îi păreau garanția unor înalte calități morale. Numai ele puteau fi în stare a mă împiedica să cad în mlaștina de vicii care îl pândea pe orice tânăr de nouăsprezece ani în metropolă.

Atunci am aflat ce nedreptate îi făcuserăm domnului Malik considerându-l evreu. Dimpotrivă, el era un om cu înalte idealuri morale ce nu erau doar un rezultat al nobilelor lui năzuințe, ci aveau sorginte metafizică. Un suflet important, liber și nenăscut încă a doua oară răspunsese invitației sale, îmbrăcând temporar învelișul golit al trupului unui mediu foarte dotat – o anume domnișoară Weingruber – și revelase societății ezoterice că se pregăteau lucruri mărețe. Universul, vestise acest spirit prin gura domnișoarei Weingruber, ar fi o colaborare a întregii creațiuni în vederea atingerii perfecțiunii eterne. Toate ființele aspiră la această perfecțiune. În tot ce a fost creat e vie dorința de a se apropia cât mai mult de ea, de a fi una cu ea. Dar fiindcă perfecțiunea e posibilă numai în spirit și niciodată în materie, fiecare e mânat

de dorința de a se dematerializa cât mai mult pentru a deveni, în cele din urmă, spirit pur și a se uni cu Dumnezeu. Materia e, de fapt, sălașul răului, înștiința sufletul prin buzele fremătânde ale domnișoarei Weingruber în vreme ce ochii ei își arătau albul pe sub pleoapele tremurânde. Ea este pedeapsa lui Dumnezeu pentru lepădarea de El: un blestem, un exil al spiritului în pământescul apăsător, o povară, o osândă cu care au fost pedepsiți îngerii căzuți, răzvrătiți împotriva lui Dumnezeu. Noi toți suntem, în acest sens, îngeri căzuți, suferind sub povara existenței noastre pământești și tindem către libertatea pierdută a spiritului pur. Moartea însă nu înseamnă eliberarea totală de această povară. Spiritul încă nu este curat, nu este liber. Când mori, sufletul rămâne suspendat un timp în afara dimensiunii percepute de noi și asistă la un fel de curs suplimentar de metafizică, unde e învățat ce înseamnă binele și răul în ochii lui Dumnezeu, dincolo de orbirea pământeană. În special i se demonstra ce rău, respectiv ce bine făcuse pe pământ în forma de existență pe care tocmai o părăsise. Dacă făcuse mult bine – ceea ce era un lucru rar –, atunci i se îngăduia să înceapă o existență nouă, mai puțin încărcată de materie – de pildă cea de profesor universitar în locul celei de gunoier. Când binele și răul atârnau la fel de greu în balanță, sufletul era nevoit să se întoarcă la aceeași formă de existență împovărată de materie și să încerce să facă mai mult bine decât rău, să se spiritualizeze. Dacă în cursul existenței lui pământene fusese categoric rău, era osândit la o formă de existență inferioară, trebuind să îmbrace un trup care era, față de cel avut înainte, cam ca cel al unui hipopotam față de cel al unei balerine ruse; sau chiar un trup care nu mai era ca al nostru din carne și oase ci, de pildă, de fier – asta însă pe o altă planetă ce se afla pe o treaptă mai joasă, mai învârtoșată decât a noastră.

Oricum, aspirația către ceva mai înalt rămânea vie și în această condensare de materie. Năzuința către o formă de existență mai ușoară, mai liberă, mai spirituală exista în tot ce era viu, tot așa cum în omidă există năzuința de a deveni

fluture. Iar dacă un suflet, care cu milioane de ani în urmă se lepădase de Dumnezeu și fusese osândit la materialitate, izbutea să se lămurească de-a lungul a nenumărate existențe, descărcându-se astfel de povara materiei, el devenea spirit pur și se unea cu Dumnezeu.

Nu numai oamenii trăiau sub povara existenței lor materiale, ci și felurite animale – câinii și pisicile, cu tendința lor, bine-cunoscută de orice prieten al animalelor, de a se ridica prin evoluție la rangul nostru – sau formele mai puțin evoluate, ca broaștele țestoase și algele de apă dulce, ca și absolut tot ce a fost creat, până și pietrele de pavaj pe care Minka Raubitschek își fracturase șoldul.

Și fiecărui lucru i se dădea posibilitatea să evolueze și să se dematerializeze corespunzător pentru a deveni, până la urmă, spirit pur și a intra în armonia divină. Desigur că și stelele aveau această șansă, existau și printre ele densități materiale mai mari sau mai mici, distanțe mai mari sau mai mici față de Dumnezeu, iar atunci când toate creaturile de pe o stea de grad inferior tindeau către o stare superioară, reușind să se dematerializeze, steaua „se potența", cum se spunea în termeni tehnici: ea se dezvolta până ajungea constelație de grad superior, cu materie mai puțin învârtoșată și cu locuitori mai buni. Și tot astfel, anunța spiritul conjurat de domnul Malik prin domnișoara Weingruber, care făcea acum spume la gură, urma să se întâmple în curând și cu planeta noastră.

Mătușile mele erau agitate și bucuroase când mi-au comunicat vestea. Erau convinse că informatorul domnului Malik de pe lumea cealaltă spunea adevărul. Nu era o noutate faptul că exista o ierarhie a lumilor. Mitul vârstei de aur demonstra foarte clar că odată, demult, planeta noastră se aflase pe o treaptă superioară, iar apoi, prin căderea colectivă în păcat a oamenilor, coborâse până la cea de fier. Era evident că pământul fusese o stea de rangul întâi, căci altfel n-ar fi putut găzdui vreodată spirite atât de nobile precum cele ale vechilor greci. Dar un sacrilegiu teribil – al întregii

creațiuni de pe stea – l-a azvârlit înapoi într-o materie și mai densă. După vârsta de aur a urmat vârsta de fier, ca pedeapsă pentru distrugerea armoniei divine.

Vremurile în care cavalerii purtau armuri de fier și nu se gândeau decât să ucidă oameni și jivine erau suficient de bine cunoscute. Unele suflete inferioare le mai considerau și astăzi un ideal. Desigur, nu din pricina conținutului moral al cavalerismului, ci doar din pricina uciderii în masă a unor frumoase și nevinovate creaturi, ca păsările sălbatice și căprioarele. Cu toate acestea, lumea noastră „se potențase" iarăși, treptat, datorită unor alți oameni care trăiau numai în spirit, se dematerializa și era deci pe cale de a se transforma într-un fel de lume a fluturilor.

Mătușile mele adăugau cu un aer important că anumite suflete foarte înalte, care parcurseseră multe existențe în evoluție ascendentă, își asumaseră în mod voit o existență pământească, luând asupra lor massa grea a unei ființe de pe pământ, pe parcursul unei vieți întregi, pentru a-i învăța pe oameni ce e Binele și ce e Răul. Personaje ca Buddha, Platon sau Isus Christos au fost asemenea ajutoare ale omenirii în ascensiunea spre armonie. Fiecare dintre ei fusese vestit de un alt suflet înalt, marterializat în acest scop. Tot astfel cum Ioan Botezătorul a fost cel ales pentru a vesti venirea Mântuitorului, domnul Malik venise pe lume pentru a vesti venirea unui alt dematerializator. Numele lui era Adolf Hitler. Măsura rangului său înalt o dădea entuziasmul pe care îl trezise apariția sa în Germania, felul în care un popor întreg se arătase dornic de a-și începe spiritualizarea și dematerializarea prin curățirea de purtătorii Răului, adică de evreii inferiori și materialiști.

Vestea m-a uluit, căci Adolf Hitler nu avea în ochii mei nimbul nepătat al mesianicului cu care-l încununau nu numai „cartofleanții" din fostul imperiu Hohenzollern, ci și anumite grupări austriece care aveau nostalgia unei refaceri naționaliste a unității Imperiului. De vină era tata, care acasă, în Bucovina, a apărut într-o bună zi cu un hebdomadar

german în mână – dacă-mi aduc bine aminte era *Berliner Illustrierte* – pentru a-mi arăta o serie de poze ale noului cancelar al Reichului în momentul prezentării în fața președintelui Hindenburg. Pentru prima oară l-am văzut pe tata năpădit de mucegaiul îndoielii în timp ce formula o sentință politică: „Toate bune și frumoase!" a spus, bătând în ziar cu dosul palmei. „Vreau să zic: chiar trebuie neapărat să fie un zugrav cel care s-a pornit să reînvie vechiul imperiu? Mă rog... Ideea de a-i izgoni întâi și întâi pe evrei am avut-o și noi dintotdeauna, așa și trebuie. Dar ia uită-te la băiatul ăsta! Uite cum arată și nu-ți mai trebuie nimic! Îmi aduce aminte de cineva, cu cârlionțul ăsta de filfizon pe frunte! Nu l-aș lăsa nici să-mi văruiască grajdul...!"

De cum mi-am aruncat ochii pe poze i-am dat dreptate tatii. Dar ce mă privea pe mine micul filistin în redingotă care făcea reverență în fața marelui filistin în redingotă, ce mă priveau pe mine toți „cartofleanții" la un loc, ce mă privea reîntemeierea vechiului imperiu german mitic? Toate acestea aparțineau lumii teoretice în care trăiam ca sub un clopot de sticlă, erau o realitate distantă la care nu mă raportam deloc și care se desfășura în planul doi al trăirii mele. Ea fusese căptușită cu astfel de imagini zbuciumate; iar eu, în centrul acestei trăiri, eram inaccesibil. De fapt, încă nu trăiam cu adevărat, trăiam doar tinzând către ceva și habar n-aveam ce era acest ceva.

În orice caz, domnul Malik nu era evreu, deși își schimbase numele. Numele lui actual îl primise pe lumea cealaltă și îi indica rangul, însemnând „cel Mare". Numele învelișului pământean pe care și-l asumase de bunăvoie era Weingruber: el era fratele talentatului medium prin gura căruia vorbea informatorul de dincolo. De fapt, amândoi, fratele și sora, erau unul și același suflet înalt răspândit în două trupuri, spuneau mătușile mele.

Potențializarea prevestită a lumii s-a făcut simțită mai întâi în casa bunicii care, în parte, se curățase de la sine de evrei. Ședințele societății ezoterice din apartamentul mătușilor

mele nu mai aveau loc pe fondul sonor al concertelor de cameră ale familiei Raubitschek fiindcă, într-o bună zi, profesorul Raubitschek și soția lui au murit cu totul neașteptat, de gripă spaniolă. Din punctul de vedere al bunicii mele comiseseră o nouă extravaganță evreiască deoarece, în definitiv, nu mai existase o astfel de epidemie din 1921, când oamenii mureau ca muștele. Nu exista deci un alt motiv pentru ca Raubitschekii să moară, ca să zicem așa, în afara sezonului, decât mania tipic evreiască de a face pe nebunul. Oricum, ei muriseră, iar Minka rămăsese singură.

Avantajul obținut prin decesul bătrânilor – și anume relativa deparazitare de evrei a casei – s-a pierdut însă prin purtarea scandaloasă a tinerei Raubitschek. Nu numai că Minka avea un iubit în văzul lumii, care-și parca automobilul în fața porții, noapte de noapte până-n zori, dar, din când în când, pe-nserat, mai veneau și alți domni care plecau de-abia a doua zi dimineața din apartamentul moștenit de Minka de la părinții ei. Maria vedea tot și, tremurând de indignare și de slăbiciune bătrânească, povestea cui voia să asculte cum stăteau lucrurile. În locul muzicii de cameră de miercuri seara pătrundea prin tavan, în fiecare noapte, larma veselă a unor petreceri intime și totodată alese.

Minka mi-era simpatică, deși ne cunoșteam numai din vedere. Avea o atitudine amicală față de mine ori de câte ori ne întâlneam pe scări. Vocea ei era joasă și caldă și zâmbetul frumos și deschis. Aducea a spanioloaică, cu părul ei de un negru strălucitor și cu ochii mari și negri sub sprâncenele îndrăznețe arcuite. Avea o piele minunată, iar buzele – rujate provocator – lăsau să se întrevadă două șiruri de dinți perfecți, strălucitor de albi. Minka se îmbrăca foarte bine, iar șchiopătatul ei îi dădea parcă și mai mult farmec; nici nu încerca să și-l ascundă, ci șchiopăta curajos și hotărât. Duminică dimineața, când aveam privilegiul să-mi iau micul dejun cu bunica, urmăream de la fereastră cum iubitul ei oficial – un băiat înalt, blond și atletic – venea s-o ia în weekend. Era, evident, jucător de hochei pe gheață. Uneori

se urca în automobilul decapotabil în ținută de hochei: înarmat ca un cavaler, cu apărătoare la umeri și la genunchi și costumul colorat heraldic, în dungi roșii, albe și galbene. Minka îl însoțea, ducând crosele ca un scutier care poartă lancea și scutul cavalerului. Era o imagine veselă și viu colorată care mă făcea să simt, o dată mai mult, cât de singur eram. În perioada aceea mă aflam într-un impas. Ca nepot cuminte al bunicului meu, voiam să studiez arhitectura. Dar până și simpla vedere a Școlii Tehnice de Arhitectură mă făcea să plâng de plictiseală. În loc să-mi fie dezvoltat simțul pentru armonie, care m-ar fi așezat printre spiritele înalte în ierarhia domnului Malik, eram chinuit cu calcule statistice, tocmai eu, care fusesem întotdeauna slab la matematică. Mai întâi am început să chiulesc de la unele cursuri, pe urmă nu m-am mai dus deloc. Teatrul și concertele fuseseră ignorate în educația mea, fiindcă muzele deveniseră, după cum se știa, prostituatele de cea mai joasă speță ale evreilor polonezi. Cu excepția unor operete cu Frizi Massary, nu m-am dus la nici unul din excelentele spectacole de teatru care, pe atunci, dădeau Vienei faima de metropolă a artei dramatice. Și totuși, bunicii mele îi rămăsese, din vremurile de abundență demult apuse, o lojă la Operă, unde nu se ducea niciodată; acolo moțăiam în timpul *Aurului Rinului* sau al *Traviatei* și mă întrebam de ce oamenii scoteau din când în când gemete de plăcere sau se ghemuiau pe scaun ca și cum ar fi fost răniți: mie mi se părea că se cântă foarte tare, se scârțâie la vioară și se trâmbițează cu virtuozitate. Ca și tatăl meu, iubeam mai presus de orice cornul de vânătoare.

Dar – ca și acasă, în orașele din Bucovina – mă plimbam foarte mult. Umblam prin Viena, o străbăteam de la un capăt la altul, ajungând uneori dincolo de Döbling sau Hietzing, astfel încât trebuia să iau tramvaiul ca să mă întorc. Hoinăream ceasuri întregi prin centrul orașului, mai ales noaptea, când acesta lua chipul metropolei lui Moloch care era caracteristic climatului spiritual al acelor ani. Mă uitam la roiurile de prostituate și proxeneți de pe Kärtnerstrasse, o stradă

elegantă în timpul zilei, un fel de Faubourg St. Honoré, ce se transforma noaptea în ceva asemănător cu Grand Boulevard din Marsilia. Sau mă opream să admir frumusețea mută a Josephplatz-ului din fața minunatei Biblioteci Naționale a lui Fischer von Erlach și mă întrebam dacă aș putea vreodată să ajung la asemenea perfecțiune, din moment ce nici bunicul nu putuse. Nimănui nu-i păsa dacă mă întorceam acasă de-abia când se crăpa de ziuă. Maria renunțase de mult să mă mai scoale dimineața. Știa că dorm până la prânz.

Firește că eram prea mândru să recunosc cât de singuratic eram. Cum am prins ultima epocă a eleganței masculine, când lumea se îmbrăca îngrijit, îmi cheltuiam aproape toți banii pe haine. Când porneam într-una din lungile mele plimbări de după masă, mă dichiseam ca un tânăr dandy pe punctul de a participa la unul din concursurile „Domnul elegant și automobilul său" care aveau loc pe terenul de golf al Grădinii Zoologice din Lainz.

Uneori, purtând o garoafă roșie la butonieră, mă duceam la Hübner Park Hotel din Hietzing, ca să iau ceaiul la ora 5. Dar nu mă încumetam niciodată să abordez doamnele de la masa alăturată, cărora nu le fusesem prezentat; și când vedeam cum intrau bucuros în vorbă cu bărbați care cu siguranță nici ei nu le fuseseră prezentați, îmi închipuiam imediat că e vorba de femei ușoare. Seară de seară plecam de-acasă în smoching ba, uneori, când aveam chef, chiar în frac, cu o frezăireproșabilă sub pălăria de mătase. După ceasuri lungi de hoinăreală solitară pe străzi pustii și prin parcuri întunecate, de-a lungul șinelor de cale ferată sau pe malul întunecat al Canalului Dunării, în care se reflecta lumina slabă a felinarelor, intram în holul hotelului Imperial să beau o cafea și un coniac și îmi scoteam pe sub masă pantofii de lac din picioarele obosite. Dacă m-ar fi văzut cineva, ar fi putut crede că sunt un tânăr monden din societatea aleasă.

O dată, pe când mă întorceam acasă în costum de gală – frac, garoafă albă la butonieră și șal de mătase aruncat

neglijent pe umeri *à la* Fred Astaire – după miezul nopții, am întâlnit-o pe Minka în poartă, scotocind în geantă după cheie și bombănind că o uitase acasă sau o pierduse. Dar nu numai că nu lua întâmplarea în tragic, ci chiar se amuza. Iarăși i se adeverise norocul, mi-a spus, atunci când am apărut eu la momentul potrivit ca să-i deschid ușa, atât de târziu în noapte. Era puțin amețită de băutură, ochii ei întunecați sclipeau, iar dinții îi luceau umed între buzele provocator rujate. Peste scurt timp aveam să cunosc și eu particularitatea acestei guri, renumită în toată Viena; dinții ei mici și foarte regulați lăsau urme atât de mărunte, încât Minka folosea în loc de cărți de vizită napolitane de Karlsbad, din care mușca de jur împrejur mici ovale până când ajungeau să aibă margini dințate ca timbrele.

Dar la ora aceea nu puteam decât bănui calitățile ei. Și ele mă nelinișteau puțin. Nu dovedisem încă din copilărie jalnica mea lipsă de caracter ori de câte ori mă îndrăgostisem, acasă, în Bucovina, de micuțele evreice de la patinoar? Minka era, pentru bunica și mătușile mele, în ciuda concertelor de cameră de pe vremea părinților ei, până la urmă, tot din semințiа acelor *handalés* cărora mama le dăruia hainele vechi. Dacă, pe deasupra, bătrânii Raubitschek ar mai fi avut și un teren de vânătoare în Styria, ei ar fi purtat răspunderea faptului că tata trăia în exil.

Mă gândeam la toate astea cu oarecare ironie. Chiar dacă în fața mea nu se afla însuși Vrăjmașul zâmbindu-mi ademenitor, se afla totuși o ființă de pe altă stea. M-am purtat bineînțeles ca un băiat bine-crescut. Am deschis ușa și i-am ținut-o Minkăi cu politețea și rezerva moștenite de la bunica, iar Minka Raubitschek mi-a zâmbit și mai seducător, m-a măsurat cu privirea, din creștet până în tălpi, și mi-a spus că arăt grozav; de unde veneam îmbrăcat atât de elegant? De la niște prieteni pe care sigur nu-i cunoaște, am răspuns într-o doară. „Da?“ m-a întrebat Minka. „Cum îi cheamă?“

Curiozitatea asta lipsită de tact era tipic evreiască și i-am răspuns destul de sec că era vorba de români *de passage* prin Viena în drumul lor spre Paris.

Cunoștea o grămadă de români foarte amuzanți la Paris, spuse Minka. Mai fusesem în ultima vreme pe-acolo?

Nu, în ultima vreme nu, am răspuns și am început să urc scările alături de ea. Ca în multe case vieneze, treptele erau joase, iar urcușul domol. Mi-am propus să reținideea pentru mai târziu când, arhitect fiind, voi construi case. Totuși, pentru Minka nu era ușor; șchiopătatul și cele câteva pahare în plus pe care le băuse își spuneau cuvântul. I-am oferit, deci, brațul de care s-a sprijinit recunoscătoare și dezinvoltă. Cotul meu îmi transmitea că nu era chiar atât de osoasă pe cât o cerea moda la începutul anilor '30. Atingerea cărnii ei de femeie mă electriza și mă stingherea, dar nu îndrăzneam să-mi retrag brațul.

Când am ajuns la mezanin, unde se afla apartamentul bunicii mele, m-am oprit. „Mulțumesc", mi-a spus. „Sunteți adorabil." „Vreți să vă însoțesc până la etajul dumneavoastră?" am întrebat și mi-am mușcat pe dată buzele, dându-mi seama ce grosolan suna întrebarea.

A început să râdă. „Se observă că sunt beată? Eu îmi dau seama de-abia când ajung să urc treptele în patru labe. Haide, tânărul meu cavaler, mai oferiți-mi o dată brațul."

Dezinvoltura ei m-a liniștit. Nu mai era nevoie să mă întreb tot timpul dacă mă port corect față de ea. Când s-a sprijinit din nou de brațul meu, am apucat-o mai îndrăznețși mai strâns – firește, numai ca să se poată sprijini mai bine de mine.

„Mi-am rupt șoldul mai demult", mi-a explicat și s-a lăsat pe brațul meu. „Din pricina unei povești de amor, puteți să credeți așa ceva? Dacă aș fi continuat în același stil, nu mi-ar fi rămas nici un oscior intact. Dar mai bine spuneți-mi ceva despre dumneavoastră. Cum stați cu fetele? Când arăți așa de bine, cred că e greu să scapi de ele!"

„Totuși, reușesc"; am spus pe un ton sfios, astfel încât să o fac să creadă că sunt prea modest ca să-i spun adevărul.

„Hm, înțeleg." A râs melodios și răsunător. Nu am mai spus nimic. Nu eram sigur dacă nu cumva bănuia adevărul și se distra pe socoteala mea. Am continuat să urcăm în tăcere și am ajuns la ușa ei. „Vreți să intrați să beți ceva?" m-a întrebat.

„Mulțumesc mult!"

„Mulțumesc da sau mulțumesc nu?" M-a privit direct în ochi.

„Da", am dat din cap și am simțit că roșesc. Mi-a dat cheia, spunând vesel: „Noroc că pe asta n-am pierdut-o".

Am deschis ușa și am ținut-o. A intrat lăsând blana să-i alunece de pe umeri. Am ridicat-o de pe jos și am pus-o pe scaun. „Ce bine-crescut sunteți! Cred că e plăcut să vă aibă omul în preajmă. Câți ani aveți, de fapt?" m-a întrebat.

M-am sfiit să răspund: „Peste zece luni o să împlinesc douăzeci de ani" și am trișat. „Douăzeci și trei."

„Exact pe gustul meu. Vedeți că e un gramofon acolo. Puneți o placă, dacă aveți chef de muzică. Ce vreți să beți, whisky sau coniac?"

„Un whisky cu sifon, vă rog." Apartamentul era cu totul altfel decât mi-l închipuisem eu: pesemne îl reamenajase după moartea bătrânilor. În afară de o bibliotecă mare, neagră, ce se potrivea cu gustul bătrânilor pentru muzica de cameră, nu exista nimic care să-mi amintească de interioarele burgheze supraîncărcate ale evreilor din Bucovina, la care mă uitam uneori pe geam. Era plin de flori frumoase – iubiții ei păreau să fie generoși, m-am gândit. Prin ușa deschisă i-am văzut dormitorul, era feminin și vesel. Un pat mare acoperit cu o pătură pufoasă și înflorată îi dădea un aer de-a dreptul feciorelnic.

În timp ce pregătea băuturile m-am uitat la plăci. Majoritatea zăceau pe jos, în jurul gramofonului, muzică de jazz amestecată cu muzică clasică; curând am încetat să umblu prin ele fiindcă oricum titlurile îmi erau necunoscute. Am

pus totuși una cu eticheta *Stardust* sperând să fie ceva de Mozart și nu ceva greu ca *Alergica* lui Beethoven. La primele sunete, care mi-au înmuiat sufletul pe vecie față de sentimentalele melodii nemuritoare, Minka a apărut cu paharele. „Poftim whisky-ul", și mi-a întins unul. „Și-acum haideți să vedem cum dansați."

Pentru o clipă n-am știut ce să fac cu paharul, până m-am hotărât să-l mut în mâna stângă și s-o cuprind cu brațul drept. Am făcut câțiva pași de dans și nu am simțit deloc că șchiopătează.

„Nu e rău", mi-a spus, desprinzându-se ușor din brațele mele. „Puțin cam țeapăn. Dar există speranțe. Nu pot dansa prea mult din pricina șoldului, deși îmi place enorm – măcar câțiva pași la repezeală." Am luat o înghițitură de whisky, în timp ce ea s-a aruncat pe canapea și a închis ochii. Brusc a început să caște. Gura ei minunată s-a deschis atât de mult, încât mi s-a părut că-i văd rozul fraged al amigdalelor. A căscat temeinic și adânc, părea că se aude un suspin melodios, ca și cum ar plânge de fericire și s-ar topi într-un oftat de destindere plăcută. Apoi a deschis ochii și mi-a spus: „Sunteți foarte drăguț. Acum duceți-vă jos la bunica și dormiți bine."

S-a ridicat cu o rapiditate uimitoare și a intrat în dormitor, desfăcându-și primii nasturi de la rochie.

Eram încurcat și nu știam ce să cred. Nu mai știam dacă îmi închipuisem că se va întâmpla altceva și, dacă așa era, ce anume? Nu mai știam nici unde să pun paharul și dacă să spun „La revedere!" sau „Pe curând!" Minka a părut că simte nesiguranța mea și s-a întors spre mine, umblând mai departe la nasturi.

„Dacă mai vreți să stați, vă rog rămâneți și mai ascultați niște muzică. Dar nu vă supărați pe mine dacă adorm. Sunt moartă de oboseală."

M-am simțit îngrozitor de umilit. Nu mai aveam nici un control asupra situației, îmi doream să nu fi acceptat invitația și să nu fi intrat niciodată în casa ei. Iată ce se întâmpla când

aveai relații cu oamenii de pe altă stea. Intelectualii evrei nu erau tipul meu de oameni și gata. Intimitatea care se crea imediat, stabilirea directă a contactului încă din clipa în care făceai cunoștință era ceea ce mă deranja cel mai mult la ei. Poate că toate acestea erau în defavoarea mea, dar nu mă puteam schimba atât de ușor. Doar nu eram un evreu înfipt și repezit.

Pe de altă parte, fusese atât de prietenoasă cu mine, atât de caldă și de bună, încât aș fi fost un bădăran dacă nu i-aș fi arătat cât de greu îmi venea să plec. Gura ei mă tulbura. Oare să fi fost chiar atât de greșit să crezi că, în cele din urmă, evreica nu era ovrei?

Între timp se întorsese complet către mine și mă privea serios și fără urmă de ironie. Cu o răsucire bruscă a șoldului șchiop s-a apropiat de mine. Fără să mă lase să scot o vorbă, mi-a luat capul între mâini și m-a sărutat ușor, gingaș și frățește. Pe urmă m-a privit în ochi: „Ce se întâmplă? Vrei să rămâi cu mine?" Cum tăceam mâlc, mi-a spus blând: „Atunci vino!"

Firește că și-a dat repede seama cum stăteau lucrurile cu experiența și sofisticarea mea și a devenit foarte duioasă. Era plină de înțelegere delicată și m-a tratat cu un tact și o intimitate dulce de care nu avusesem vreodată parte până atunci și pe care nu le crezusem posibile. Era cu totul altă feminitate decât cea pe care o cunoscusem când eram copil și căreia mă opuneam țeapăn, în îmbrățișările furtunoase ale mătușilor mele, atunci când își exteriorizau încântarea pe care le-o stârneam, acoperindu-mă cu sărutări mici și ascuțite; cu atât mai mult se deosebea de scufundarea într-un vârtej de senzații la care visam cu ochii deschiși, pe care urma să o simt la prima sărutare cu fata pe care o iubeam și cu care desigur mă și căsătoream, urmând să trăim fericiți împreună până la sfârșitul vieții. Nu era nici vâltoarea amețitoare a patimii dezlănțuite pe care o așteptasem de la prima mea aventură erotică. Minka era de o gingășie congenitală, înnăscută, naturală și simplă, jucăușă și veselă asemenea celui a unui

pui de pisică; a știut să creeze imediat între noi o intimitate pe care nu aș fi găsit-o nici la marea iubire a viselor mele și nici la femeia fatală a viziunilor mele erotice. Dacă pe atunci aș fi fost capabil de reprezentări atât de monstruoase, aș fi numit-o un joc amoros nevinovat și senin cu o soră.

Am mai pus o dată *Stardust* și, zăcând amândoi în întuneric, l-am ascultat până la sfârșit.

„Nu o să se necăjească bunica ta când o să descopere că ai rămas la mine toată noaptea?"

„E neapărat nevoie să afle?" am întrebat-o.

„Nu, sigur că nu. Dar mai devreme sau mai târziu o să-și dea seama. Fiindcă vreau să fii des cu mine. Ești foarte drăguț și plăcut."

Pentru a evita să răspund, am întrebat-o: „Pot să mai pun placa o dată?"

„Îți place atât de mult? Atunci păstreaz-o tu. Poți s-o asculți și acasă până te saturi."

„Mulțumesc."

„Dacă aș avea mai mulți bani! Întotdeauna mi-am dorit un frate mai mic pe care să-l răsfăț. Cum te cheamă, de fapt?"

„Arnulf."

„Cum?" A izbucnit într-un râs limpede. „Nu se poate. Arnulf! Cine ți-a dat numele ăsta?"

„Tata", am zâmbit fără să vreau. „Era un nume curent în familia mamei sale, care provenea din Bavaria. Cred că voia să mă oblige să fiu la înălțimea lui, să mă port ca un cavaler." Și mie îmi venea să râd.

„Să nu te aștepți să-ți zic Arnulf" mi-a spus ea. „Nici nu pot să-l rostesc fără să mor de râs."

„Mai am o droaie de nume de botez. Alege-ți unul."

„Mai bine nu mi le spune! Or fi și mai îngrozitoare. Nu, o să-ți spun Brommy, ți se potrivește foarte bine."

„De ce?"

„Nu știu, pur și simplu ți se potrivește."

„E numele unui câine de-al tău?"

„Nu, chiar nu știu de unde mi-a venit. Parcă exista un amiral cu numele ăsta. Dar nu-mi aduc bine aminte."

„Și ce legătură am eu cu amiralul?"

„Uite că ai. Mi se pare că ești ca un tânăr cadet care, într-o bună zi, va deveni amiral. Doar nu vrei să-ți spun Wilhelm von Tegetthof?"

Am râs cu poftă. Îmi amintea de bancurile suprarealiste care circulau în Bucovina despre veselii rabini hasidici cu logica lor răsucită subtil. Nu era nimic de făcut, cu Minka mă simțeam ca acasă.

„Acum fii băiat bun și hai să dormim", mi-a spus și m-a sărutat pe tâmplă.

Nu m-a gonit de lângă ea. M-a luat în brațe, s-a cuibărit lângă mine și a adormit imediat. Mirosea plăcut, a păr și piele îngrijită de femeie, a parfum bun și, puțin, a whisky. Am mai rămas treaz câtva timp, ascultând placa ce devenise acum a mea și chicotind la gândul că, de îndată ce vii în contact cu un evreu, ți-ai și schimbat numele. Curând am adormit și eu în brațele ei.

Mult mai târziu, m-am întrebat adesea dacă, de fapt, se putea spune că am avut o legătură cu Minka. Nu puteai s-o numești legătură și nici ceva asemănător nu era. Indiferent ce-ar fi fost, nu părea să-i afecteze viața privată în nici un fel și, deși mie îmi schimbase complet viața, nu aveam nici o clipă senzația că nu eram liber să fac ce vreau. Dar, din acea primă dimineață, când ne-am trezit unul în brațele celuilalt, în aceeași îmbrățișare tandră în care adormiserăm, când i-am privit fața proaspătă și odihnită, când și-a deschis ochii negri și a întrebat cu un zâmbet mirat „Hei, cine ești tu? Doar nu ești băiatul de la mezanin, nepotul bătrânei nebune de jos?" – din dimineața aceea nu ne-am mai despărțit nici ziua, nici noaptea. „M-am obișnuit atât de mult să-l am lângă mine în pat", le explica prietenilor ei, dintre care unii erau mai mult decât prieteni. „La fel ca un copil cu ursulețul lui de jucărie. E atât de dulce și apetisant, nu sforăie, nu dă din picioare, nu se zbate în somn ca alții. Am nevoie de el ca

să mă simt bine." Și, întorcându-se către o prietenă: „Dacă vrei să dormi vreodată liniștită, ți-l împrumut".

Existau și momente când îmi spunea: „Ascultă, dragul meu Brommy, un anume domn de la Paris vine în vizită. Mi-ai face un mare serviciu dacă ai pleca cu Bobby la schi. O să te invite el, ca să nu-ți cheltuiești banii de buzunar. Și, te rog, nu te întoarce înainte de vineri".

Bobby era iubitul ei oficial, tânărul blond și atletic, pentru care aveam o mare admirație. Schia ca un profesionist, juca hochei pe gheață, înota și călărea ca un campion și cu toate acestea deveniserăm prieteni buni.

„Uite, băiatule", îmi explica el, „cu orice altă fată ai fi gelos. Cu Minka, nu. În primul rând ar fi absolut inutil, în al doilea rând nici nu ți-ar da voie. Te face să înțelegi că nu ea îți aparține ție, ci tu ei. Și fiindcă nici ea nu este geloasă, nu ai nici tu dreptul să fii gelos. Logic. Asta e tot".

Nu avea nici un rost să încerc să-i explic lui, sau oricui altcuiva, că relația dintre noi era – cel puțin în mare parte – nevinovată. Când ne culcam împreună era, de fapt, mai mult ca să ne cuibărim unul într-altul și să adormim unul în brațele celuilalt decât din motive erotice. Minka avea nevoie de cineva care să-i fie aproape, îi era urât singură în pat. Mi-a trecut prin minte că ar putea fi un soi de atavism, sau o tradiție evreiască, ceva moștenit în sânge, cum era la noi pasiunea pentru vânătoare. Pesemne că strămoșii ei dormeau câte șase într-un pat, așa cum se întâmpla la evreii săraci din Galiția și Bucovina. Și ceva îi lipsea, poate, când se vedea singură în pat.

Oricum, această explicație nu le-ar fi ajutat nici pe bunica, nici pe mătușile mele să înțeleagă afecțiunea mea pentru Minka. Fără îndoială că purtarea mea li se părea scandaloasă, și mă temeam că ar putea să afle și tata, cu atât mai mult cu cât nici bunica, nici mătușile mele nu dădeau vreun semn că ar fi știut ceva. Îmi dădeam însă seama, după tremuratul mânios al Mariei, că toți știau când urcam la Minka sau când coboram de la ea, mai ales că răstimpul petrecut la mine în

cameră era foarte scurt, în comparație cu cel petrecut la Minka. Nu îmi rămânea decât să mă rog ca ura mătușilor mele împotriva tatei să le împiedice să-l pună la curent. Ba, chiar mai mult, să le împiedice să-i dea satisfacția de a putea spune că nu e de mirare că frecventez evrei, câtă vreme stau la ele în casă. El o prevenise întotdeauna pe mama de influența distructivă a familiei ei. Din vina ei ajunsesem la Viena și nu la Graz, capitala Styriei.

Se spune că atunci când îți schimbi viața e inevitabil să nu-ți schimbi și ideile. Nu este neapărat așa. Îți poți schimba viața atât de radical, încât să ajungă în contradicție cu propriile tale idei, și să-ți păstrezi totuși ideile intacte. Ca să spunem așa, le trimiți între timp în vacanță.

Viața mea s-a schimbat într-o mare măsură, deși evreii îmi plăceau la fel de puțin ca înainte. Dar trăiam printre ei, fiindcă majoritatea prietenilor Minkăi erau evrei. Unul dintre ei, un ziarist din Praga, monstruos de gras dar strălucit de inteligent și amuzant, pe nume Poldi Singer, care venea regulat la Viena pentru a face cronica teatrală, mi-a dat parola. Ne întâlnirăm tocmai cu un actor foarte cunoscut – nu era evreu – care îl tratase pe Singer cu o amabilitate exagerată. Scârbit, Foldi Singer s-a întors către mine și mi-a spus: „Mama îmi spunea întotdeauna: Mai mult decât de antisemiți să te ferești de goii care pretind că îi iubesc pe evrei, băiatul mamei".

Câtă dreptate a avut, m-am gândit eu, și am râs cu poftă. Să nu îți placă evreii nu era o idee pe care puteai s-o schimbi cu una mai bună. Era o reacție firească, înnăscută, față de o altă rasă, care nu te împiedica deloc să ai totodată o anumită simpatie pentru ei. Minka mi-era foarte dragă și, dacă nu ar fi fost evreică, m-aș fi îndrăgostit îngrozitor de ea și aș fi rugat-o pe loc să fie nevasta mea, deși aveam doar nouăsprezece ani (și presupun că ea ar fi făcut un haz enorm). Dar chiar atunci când mă trezeam în brațele ei, după un somn nevinovat, exista un tabu care-mi controla sentimentele și

astfel, în mod ciudat, totul devenea mai încântător, mai liber, mai lipsit de solemnitate, de patetism.

Față de Minka nu aveam nici o obligație. La fel de dezinvolt cum spusese ea că mă dorește pe lângă ea, recunoșteam și eu că îmi place să fiu împreună cu ea. La fel cum ea nu mă lua în serios ca iubit, trebuia și eu să nu o iau în serios ca posibilă parteneră de viață. Ne bucuram unul de celălalt, ne distram, eram jucăria ei, iar ea era cea care mă învăța cum e viața, și totul era plăcut, ușor și fără complicații: putea să mă cheme sau să-mi ceară să plec, puteam să vin și să plec când doream. Nu îi puneam nici o întrebare, putea să-mi povestească orice și eu ei la fel, amândoi râdeam de aventurile și ghinioanele noastre întâmplătoare, împărțeam bucuriile, banii și greutățile. Prietenele ei erau fermecătoare și încântător de libertine. Nu-mi amintesc să fi avut în viața mea o altă perioadă atât de plină de plăceri și bucurii. Minka era foarte iubită în unele cercuri vieneze și domnea peste un mic regat care, pentru o vreme, a devenit și universul meu, iar eu o slujeam ca un paj.

Ziua începea cu baia și cu toaleta de dimineață la care asistam zilnic – urcând până la ea atunci când nu înnoptasem acolo, pentru a fi la dispoziția ei. Era exigentă și nerăbdătoare și în curând ajunsesem să știu tot ce se putea ști în legătură cu budoarul unei femei, la fel de bine ca un travestit: mă pricepeam la creme, la parfumuri, la lenjerie; o însoțeam la croitoreasă, la coafor, la cumpărături și, pe urmă, la prânz, la Café Rebhuhn, cartierul general al artiștilor și intelectualilor vienezi, cu care era prietenă. Minka era deșteaptă foc, vie și interesată de tot ce se întâmplă. Mă căra după ea la muzee, concerte, teatre, la cocteiluri, supeuri și la *Heurigen*[1]. Regatul ei cuprindea tot ce era mai bun din ce avea de oferit Viena anilor treizeci, ca viață intelectuală și distracție; iar acest regat a devenit locul în care m-am format.

1 Degustarea vinului nou în viile din Grinzing, în apropierea Vienei. (N. tr.)

Datorită Minkăi, am avut norocul să-l ascult la nouăsprezece ani pe Karl Kraus și să-i privesc chipul mistuit de incandescența albă a iubirii sale fanatice pentru miracolul limbii germane și de sfânta sa ură față de toți cei care o prostituau. Pe vremea aceea era cunoscut doar ca autor satiric, dar viața lui a rămas un exemplu de corectitudine morală și de curaj pentru oricine scrie, în indiferent ce limbă. Stăteam cu Minka, cu Otto Tressler și Else Wohlgemuth la o masă, ne beam ceaiul la Thiemigs și ne uitam la Hollitzer, care picta. Prietenii veneau și plecau din casa ei, ca păsările prin frunzișul unui pom bătrân. Printre ei se afla un tânăr muzician talentat care nu era evreu și pe care-l rugam mereu: „Haide, Herbert, cântă-ne ceva la pian!" Cu mulți ani mai târziu mi-am adus aminte că numele lui era Herbert von Karajan.

Un talent descoperit de Minka îmi câștigase dreptul de a fi prezent, nu doar o dată și nu doar întâmplător, printre toți acești oameni renumiți și de mare merit. Nu degeaba îmi petrecusem copilăria în Bucovina, aproape de Galiția. Când rătăceam pe străzile Cernăuților, Sucevei, Sadagurii sau pe cele din Lvov, priveam și ascultam totul cu nesaț. Astfel am ajuns să vorbesc mai bine idiș și să știu mai multe despre obiceiurile și modurile de comportament ale așa-numiților evrei „polonezi" decât majoritatea evreilor de la Viena sau chiar de la Praga. Devenisem expert în diverse nuanțe ale dialectului evreiesc și în felul de a vorbi al evreilor din est, când își dădeau silința să folosească o germană aleasă; iar când cineva povestea o istorie evreiască – ceea ce la vremea aceea și-n special printre intelectualii evrei era cultivat ca o artă – și o povestea prost, neglijând cea mai mică nuanță, Minka îl întrerupea nerăbdătoare: „Hai, nu ne mai plictisi! Spune-i povestea la ureche lui Brommy și el o s-o spună mai repede, mai bine și mai corect decât tine".

Dacă, dintr-un motiv sau altul, Minka nu reușea să-l întrerupă pe povestitorul imperfect, atunci schimbam între noi o scurtă privire semnificativă, asemenea celei în care

ochii mei se întâlneau cu ai mamei sau ai tatei, ai bunicii sau ai mătușilor mele când cineva care nu era din „lumea noastră" făcea o gafă în comportamentul său ori în conversație. Când, pe de altă parte, vreun maestru povestitor spunea o istorie evreiască perfect, Minka mă trăgea de mânecă: „Fii foarte atent, Brommy!" Brommy... Era numele meu dintr-o existență total deosebită, paralelă cu existența mea de fiu sau de nepot dintr-un anume mediu: la fel cum numele Guru Malik desemna, în societatea ezoterică a mătușilor mele, o existență diferită de cea a bietului inginer Weingruber care, în paralel cu prima, ducea o viață de mic burghez, în calitate de amploaiat la fabrica de motoare Steiermark. Într-o zi când una din mătușile mele a răspuns în locul meu la telefon, m-a întrebat consternată: „Cum îți spun... prietenii tăi? Brommy? Dar tu ai atâtea prenume frumoase. Ce regretabilă lipsă de gust!" M-am înfuriat fără să știu de ce: „Te rog să nu te amesteci în treburile mele!"

„Cum îți permiți?" a strigat ea. „Am ajuns ca tinerii de vârsta ta să vorbească așa cu oamenii mari? Te poftesc să nu uiți că ai doar nouăsprezece ani!"

Firește că nu uitasem. Mă apăsa faptul că o mințisem pe Minka. Într-o zi nu am mai suportat. Tocmai vorbiserăm despre viața ei care nu fusese doar un șir de bucurii și plăceri și mi-a spus: „E surprinzător cât de matur ești pentru vârsta ta, băiatule".

„Minka", i-am răspuns, „trebuie să-ți mărturisesc ceva. Te-am mințit". „M-ai mințit?" mi-a spus zâmbind. „Ah, înțeleg. În fine, vrei să recunoști că ai o picătură de sânge evreiesc, dacă nu chiar mai mult." „Nu, din păcate nu. Dar nu am douăzeci și trei, ci doar nouăsprezece ani." „Ah, băiatule", spuse ea, „și mie mi-ai povestit că ai deja douăzeci și trei. O deosebire ca de la cer la pământ".

Le-a povestit însă prietenilor ei, care de-atunci înainte m-au privit ca pe un copil-minune. „Nu-ți vine să crezi că are doar nouăsprezece ani!" De altfel, credeau pesemne cu toții că sunt evreu și erau mândri de precocitatea mea.

Dar minunea, ca toate minunile, nu a durat mult din păcate. Curând am împlinit douăzeci de ani și am fost obligat să-mi fac serviciul militar în România. Zilele mele vieneze au luat brusc sfârșit și au ajuns să țină de trecut. Dar la douăzeci de ani prezentul e mai puternic. Eram fericit să fiu din nou în Bucovina.

Întotdeauna mă gândisem la Bucovina ca la o fostă provincie a Imperiului Austriac. De-odată am înțeles că nu știu nimic despre țara în care mă născusem, nimic despre nația căreia îi aparțineam. Pentru a umple golul din educația mea, a fost angajat un student român care să mă mediteze la limba, literatura și istoria română. Firește că ne-am împrietenit imediat și, prin el, am cunoscut alți tineri români, dintre care unii mi-au rămas prieteni până astăzi. Datorită lor am descoperit România – o lume nouă și plină de culoare. M-am îndrăgostit de istoria celor trei voievodate române: Moldova (de care ținea și Bucovina), Muntenia și Oltenia; urmăream pătimaș lupta lor de secole împotriva dominației străine – rusești sau turcești –, înflorirea lor sub principii fanarioți și năzuința lor de a se uni într-un regat românesc. Arborele genealogic al bunicii mele justifica iubirea mea recentă pentru această țară și pretenția mea de a face parte din ea nu doar ca membru al minorității austriece. Primul meu nume de botez Arnulf a bătut în retragere în fața celui de-al treilea, Gregor: prenumele unui strămoș jumătate grec, jumătate rus din Basarabia, somptuos înzestrat cu o mamă turcoaică și o nevastă româncă.

Tatăl meu privea prietenia cu românii și încercările mele de a mă lega genealogic de această țară ca pe ceva respingător, tot așa cum privea bătrâna Maria prietenia mea cu „tânăra Raubitschek". Dar, la vremea aceea, dobândisem o voință de independență pronunțată – tocmai mulțumită tinerei Raubitschek; iar când tata mi-a spus, încă o dată, că detestă Bucovina și ar fi părăsit-o de mult dacă nu ar fi existat posibilitatea de a vâna în Carpați, i-am răspuns plin de îndrăzneală că a avea o perspectivă deschisă asupra unei

țări frumoase corespunde mai mult gustului meu decât a sta cu nasul lipit de un perete de piatră; în special într-o țară ca Styria, care îmi repugnă și numai prin faptul că acolo mureau de foame nenumărați copii mici care confundau gușa mamei cu țâța ei. La asta, tata mi-a întors spatele și nu a mai vorbit cu mine vreme de câteva săptămâni.

În vara lui 1937 m-am reîntors la Viena, ca Gregor, cu o vajnică mustață fanariotă sub nas, mustață care, din păcate, nu voia să stea răsucită, și m-am repezit pe scări la Minka, s-o îmbrățișez și să-i spun că mă îndrăgostisem. Nu era o poveste de dragoste fericită, căci doamna pe care o iubeam era căsătorită și – ceea ce complica lucrurile și mai rău – bărbatul ei îmi era foarte simpatic. Ca de obicei, Minka a știut să mă înțeleagă, să mă consoleze și să mă sfătuiască. Am petrecut multe zile plăcute împreună, dar nici o singură noapte. Trecusem de vârsta la care puteam fi luat drept ursuleț de jucărie în pat și, mai mult, aș fi considerat că e o trădare față de iubita mea să dorm în patul alteia, în loc să mă prăpădesc de dorul ei de unul singur. Urma să o întâlnesc peste scurt timp la Salzburg, unde venea la festival. Minka m-a condus la gară. Când s-a uitat la mine, de jos, de pe peron, iar eu am privit-o de sus, de la geamul compartimentului, și-a dat seama ce emoționat și bucuros eram. Niciodată ochii ei nu au fost mai plini de tandrețe. „Dacă ai fi înțelept, micuțul meu", mi-a spus, „te-ai da jos din tren și nu ai mai vedea-o niciodată pe aleasa sufletului tău".

„Ce vrei să spui?"

„Tot ce ați trăit până acum a fost frumos, plin de promisiuni și de speranță. Acum urmează necazurile." „Nu vorbi prostii, o să fim foarte fericiți." „Sper din toată inima, știi că țin mult, mult de tot la tine!"

Trenul a pornit, m-am așezat pe locul meu plin de nedumerire. Era oare posibil ca Minka să mă iubească? Nu, asta era cu neputință. Dar, oricum, gândul îmi măgulea vanitatea. Cu atât mai plin de mine, am pornit către femeia pe care o iubeam.

Minka avusese dreptate. Legătura noastră a devenit ce în ce mai complicată, iar Salzburgul era de nesuportat în vara lui 1937: invadat de evrei, dintre care cei mai nesuferiți erau cei refugiați din Germania. În ciuda persoanelor și a briliantelor pe care le purtau până și dimineața la Dirndl, a portofelelor pline și a Mercedesurilor încărcate, ei se comportau ca victime ale unei persecuții brutale, se simțeau îndreptățiți să-și petreacă toată ziua în grup la Café Mozart, să trăncănească stâlcit în idiș, criticând totul și așteptând să li se pună la dispoziție tot ce-și doreau, dar mai bine, mai repede, mai ieftin dacă nu chiar pe gratis. Făceau să pară neverosimil tot ceea ce auziseși și erai gata să crezi ce se spunea despre persecuția cruntă a evreilor în noul și înfloritul Reich al lui Hitler. Mai mult, vorbeau cu o aroganță berlineză, care îi identifica în mod jalnic cu persecutorii lor și care irita pe oricine fusese crescut în Austria. Auzul meu bine instruit percepea până și în cele mai tăioase fraze prusace tărăgăneala semită.

Era Vrăjmașul în stare potențială. Nu doar învățăturile elementare ale tatei răbufneau în mine, ci și sângele meu turcesc se revolta împotriva poporului ales. Îmi venea să-i omor pe toți. M-am refugiat, fără să zăbovesc o clipă, în Styria, iar apoi mi-am urmat iubita în România.

Când, în februarie 1938, am ajuns iarăși la Viena, domnea haosul. Minka m-a luat de la gară și mi-a spus: „Sărăcuțul de tine, ai picat într-un moment prost. Mi-e teamă că Guru Malik avea dreptate" – firește că odinioară îi povestisem totul despre societatea ezoterică – „și că în curând Weingruberii, Schicklgruberii și Schweingruberii vor stăpâni lumea".

Cei mai mulți dintre prietenii ei, chiar Bobby, iubitul credincios, se refugiaseră deja în Elveția, Anglia, Franța sau erau pe punctul de a părăsi Austria, chiar cu prețul renunțării la toate avantajele materiale ale vieții lor de până atunci.

„Haide, nu exagera", am spus. „I-am văzut pe acești bieți emigranți astă-vară la Salzburg. Voi, evreii, exagerați mereu. Ce se întâmplă, de fapt?"

„Poldi o să-ți explice. Luăm masa împreună diseară. Dacă vii și tu, o să auzi ce povestește."

Poldi Singer, ziaristul cel gras din Praga, venea regulat, în calitate de critic teatral, nu numai la Viena, ci și la Berlin; slăbise uimitor de mult și nu mai era nici pe departe atât de amuzant ca altădată. Cel mai tare mă enerva aerul suficient cu care mă trata și faptul că nu aveam cum să ripostez, căci tirul lui țintea în lacunele educației mele. „Aud că l-am renegat pe strămoșul carolingian", m-a întâmpinat el, „deși mustața este de-a dreptul merovingiană" – și, când am dat din cap în semn de nedumerire, a continuat: „Vreau să spun, nu ne mai numim Arnulf, ci Gregor. Bine, foarte bine, Grigorie cel Mare a fost un cunoscut protector al evreilor".

Am răspuns sec că nu din motivul acesta mă cheamă așa și-atunci m-a luat altfel. „Mă rog, să rămânem la carolingieni. Atunci episcopul Agobard e pe undeva pe-aproape și ne putem aștepta oricând la un nou *De insolentia Judeaorum* sau, mai rău, la un nou *De Judicias Superstitionibus* pline de învinuiri sângeroase împotriva evreilor. În ziua de azi spiritele sunt împărțite. Există doar două școli de gândire, două tabere, era să spun două lagăre: una în afara și alta înlăuntrul lagărelor de concentrare; și oricât de incomodă ar fi cea de-a doua, ea este totuși singura potrivită pentru oamenii cumsecade."

„Și mai degrabă sfârșesc eu acolo decât să-l văd pe Brommy intrând în lagăr", spuse Minka. „Dar povestește de-adevăratelea cum arată lucrurile din punct de vedere politic. El vine din Evul Mediu, doar știi asta. Tatăl lui trăiește acolo, în Carpați."

De-abia atunci mi-am dat seama că sub ironia lui Poldi se ascundea o spaimă îngrozitoare. Multe din câte ne-a povestit nu aveau sens pentru mine. În peisajul meu mental, politicul era o pată albă: în ceea ce mă privea, eram scos din joc. Eram român, supus al Majestății Sale Regele Carol al II-lea și tot ce știam, adică ce trebuia să știu, din punct de vedere politic, era că sunt cetățean al unei monarhii constituționale și că

Parlamentul românesc, care reprezenta drepturile mele ca cetățean, își avea sediul la București, unde deputații Partidului Național Țărănesc, ai celui Liberal și toți ceilalți vorbeau numai bazaconii, oricum erau o adunătură de lepre și escroci, care mulgeau statul ca pe o vacă grasă. Mai existau, firește, și evrei, care erau comuniști și deci tratați pe bună dreptate ca atare, adică drept spioni ruși și agenți provocatori. Noroc, însă, cu câțiva tineri români și cu conducătorul lor, un anume domn Cuza – un nume nobil și bun, însușit fără drept de acest domn –, care, din când în când, îi luau la bătaie pe evrei pentru a-i împiedica să depășească niște limite și pentru a stăvili propaganda și provocările comuniste. Din punctul meu de vedere lumea era deci în ordine, iar ceea ce se întâmpla aici, sau în așa-zisul Reich, nu mă interesa câtuși de puțin. Firește că știam, încă din anii școlii, că aici, în Austria, se aflau mulți socialiști, așa-zișii „roșii", niște oameni antipatici care voiau să-i facă pe toți la fel de săraci. Dar erau ținuți în șah de Heimwehr. Heimwehr era o trupă de apărare, gândită pe principii naționale, a cărei sarcină era asigurarea respectării valorilor morale din Styria, Tirol, Carintia, Voralbey și alte ținuturi ale Republicii Austriece. Cancelarul Dollfuss îi rezolvase pe roșii cu ajutorul lor, pentru ca mai târziu să fie împușcat, la rândul său, de un nazist.

Asta era caracteristic pentru naziștii austrieci. Erau huligani care aruncau cabine telefonice în aer și comiteau tot felul de acte teroriste, pentru a-i înspăimânta pe evrei. De aceea nici nu prea erau de luat în serios. Nu se puteau compara, firește, cu naziștii germani care înființaseră un stat în care domneau ordinea și dreptatea, un stat al bunăstării, cu garanții sociale, care trebuia salutat, chiar dacă Adolf Hitler era un plebeu infam. Între timp, tata descoperise cui îi semăna: unui fost servitor de-al nostru, venit din Boemia, pe care bunica îl angajase de mult, neținând seama de sfatul tatei. Curând, omul s-a dovedit a fi un borfaș care a furat butonii de manșetă ai tatălui meu și alte câteva lucruri de valoare,

printre care un frumos cuțit de vânătoare. Numai niște nărozi ca cei din familia mamei mele puteau să se lase păcăliți de un asemenea chip. Și oricum, Hitler ăsta era un trădător fiindcă, deși austriac, își pusese talentul, care era indiscutabil, în slujba Prusiei, și nu a patriei sale, Austria.

Până atunci politica îmi păruse un lucru simplu, iar spusele lui Poldi îmi păreau confuze și neconvingătoare. Dacă lăsai de-o parte problema evreilor, în care el, desigur, nu avea cum să nu se implice, naziștii aveau avantajul de a fi împotriva „roșilor". „Roșii" erau lumpenoproletariatul cel rău care voia să-i distrugă pe cei din lumea noastră. Cele întâmplate în Rusia o dovedeau cu prisosință. Evreii aveau o simpatie fatală pentru bolșevici, la fel și Poldi Singer și dacă Minka, pe care nu voiam s-o jignesc, nu ar fi fost de față, i-aș fi spus deschis că mi se pare corect ca evreii să fie puțin terorizați ca să nu facă pe grozavii și să nu mai sprijine propaganda lumpenproletariatului. Admițând că și naziștii erau proletari, ei aveau totuși concepții sănătoase, cum ar fi cea despre munca obștească obligatorie, despre dreptul inalienabil al țărănimii asupra pământului, construiseră autostrăzi minunate și dăduseră niște legi de vânătoare exemplare; era de înțeles deci că aveau atâția simpatizanți, până și eu i-aș fi preferat celorlalți; Poldi era furios și pe trupele de Heimwehr și, ca să-l mai distrez, mi-am permis să glumesc spunând că din ele fac parte copilașii care nu muriseră de foame în Styria, fiindcă, din fericire, nimeriseră țâța mamei și nu gușa ei. Nu s-a amuzat nimeni, chiar și Minka s-a supărat pe mine, dar măcar Poldi a încetat să mai șușotească conspirativ ca o Cassandră; mă plictisise destul cu toate ale lui. Ca să pun capăt lucrurilor, am propus să mergem la barul Kärtner să bem un whisky. Dacă, așa cum spunea Poldi, nemții voiau într-adevăr să cucerească Austria, cu atât mai bine. Popoarele de limbă germană s-ar fi unit iarăși, ca pe vremea Sfântului Imperiu German al lui Carol cel Mare. Mi-am propus să-i comunic lui Poldi, cu prima ocazie, părerea mea. Dacă evreii se temeau, nu aveau decât ceea ce meritau,

iar pe viitor vor înceta să mai fie spioni ruși sau propagandiști ai comunismului și se vor purta mai bine la festivalul de la Salzburg. În ceea ce privea reacțiile francezilor, englezilor și ale altor națiii invidioase, nu aveau decât să-și vadă de treburile lor. Socoteam că nu e un motiv să începi un război numai fiindcă nemții își doreau și ei, cum o făcuseră înaintea lor cehii, polonezii și românii, unitatea națională; Poldi avea în această privință un punct de vedere cu totul exagerat, tipic evreiesc. Dar, ca s-o cruț pe Minka, nu i-am spus nimic. Minka îl iubea foarte mult și ar fi durut-o. Am plecat deci spre Kärtnerbar.

Ca de fiecare dată când Minka intra în Kärtnelrbar, sărbătoarea ajunsese la apogeu. A trebuit iarăși s-o coborâm și s-o tragem înapoi cu frânghia de mai multe ori, iar Poldi a devenit amuzant ca pe vremuri. Pe la trei dimineața am ajuns la o mică gustare în cârciuma Paulanerbräu. Un bețiv de la o masă proclama cu voce tare că fusese ofițer de cavalerie și primise virtutea militară de aur pentru bărbăție. „Nu e nevoie să-mi spun numele", spunea el cu o față străbătută de ticuri, de parcă s-ar fi ferit mereu de muște, „orice copil de școală știe cine este eroul de la Zaleszcyzki!" O damă mică și timidă, pe care o cunoșteam din plimbările mele nocturne de pe Kärtnerstrasse, se așezase lângă dânsul, iar el o trata cu o galanterie cazonă. De-abia apucasem să înghițim o lingură de gulaș și o gură de bere, când un tânăr uriaș și nebărbierit s-a proțăpit în fața noastră și ne-a urlat „Juden raus!" – „Afară cu ovreii!"

Înainte ca vreunul dintre noi să poată reacționa în vreun fel, eroul de la Zaleszcyzki s-a ridicat cu demnitate țeapănă și a declarat că se simte jignit fiindcă a fost făcut evreu; domnul să facă bine să-l urmeze neîntârziat la toaleta bărbaților pentru a stabili locul, ora și condițiile inevitabilului duel. Poldi l-a tras de haină înapoi pe scaun și el a început să mormăie că e, de fapt, sub demnitatea lui să se dueleze cu un plebeu, apoi s-a întors din nou cavalerește către micuța

damă: „Îmi cer iertare, stimată doamnă, dar am impresia că vă cunosc de undeva".

„Unde s-or fi cunoscut?" îl întrebă Poldi afabil pe scandalagiu. „Pesemne că pe trotuar". Scandalagiul stătea clătinându-se pe picioare în fața noastră, beat turtă. Apoi s-a lăsat să cadă lângă damă, pe un scaun, și a rămas așa, privind fix și tâmp masa de lemn.

„Unde ne-am cunoscut, oare, stimată doamnă?" insista eroul de la Zaleszcyzki, iar micuța prostituată a răspuns timid: „Nu-mi mai spuneți « stimată doamnă », fiindcă nu sunt măritată".

„Atunci, fecioară", a rostit eroul de la Zaleszcyzki galant. „Nu, scorpion", a răspuns ea de-abia auzit.

Ca și cum cuvântul ar fi fost o parolă, bețivanul a ridicat capul brusc și m-a privit fix: „Ia te uită la curvarul ăsta! Nu-ți aduci aminte de mine, bă, porcule?' a urlat el. „Arnulf! Eu sunt Oskar. Oskar Koloman."

Atunci l-am recunoscut, deși nu-mi venea să-mi cred ochilor: era unul dintre colegii mei de internat din Styria, mai mare decât mine, care terminase școala cu mult înaintea mea. Nici prin gând nu mi-ar fi trecut că m-ar fi putut ține minte. „De unde ai apărut?" l-am întrebat într-un mod nu tocmai original.

S-a ridicat cât era de lung. „Chiar vrei să știi?" M-a luat de umăr abia reușind să-și țină echilibrul și să nu se prăbușească. „Hai cu mine la toaletă. Acolo o să afli de unde am apărut."

„Cred că ar fi mai bine să te duci cu el", mi-a șoptit Minka, „ca să putem s-o ștergem, Poldi și cu mine".

L-am urmat pe colegul meu la subsol. A trecut pe lângă un șir de bărbați care stăteau cu spatele la noi și cu fața întoarsă către peretele gudronat, făcându-și loc brutal până ce a găsit două locuri libere alăturate; apoi a părut să resimtă o dublă ușurare, fiindcă până și istoria lui curgea parcă la propriu din el. Tocmai fusese eliberat din Kaisersteinbruck, lagărul de concentrare pentru naziștii ilegali din Austria cancelarului

Schuschnigg. Prietenul meu Koloman aruncase în aer o cabină telefonică la Graz, ca membru al unei organizații naziste clandestine, și fusese prins asupra faptului. Stătuse trei ani de zile în lagărul de concentrare.

„Pentru un muc de țigară atât de mic", mi-a hohotit în față, încercând să-mi arate cu degetele lui groase cât de mic era mucul, „pentru un amărât de chiștoc a trebuit să spăl closetele săptămâni în șir! Poți tu să înțelegi ce înseamnă asta, Arnulf? Poate cineva să știe măcar ce înseamnă un lagăr de concentrare?"

Am fost tentat să-i răspund că evreii din Germania o știau foarte bine, dar m-am stăpânit din prudență. Dădea cu pumnii în peretele gudronat. „Ne-au lăsat baltă frații noștri din Reich! Ne-au lăsat în rahat și ei au ajuns mari și tari. Abia azi ne-au dat drumul, după trei ani în care ne-au frânt coloana vertebrală și ne-au luat tot curajul. Acum vin și pun și aici mâna pe putere, javrele!" Și-a sprijinit fruntea de peretele gudronat și a început să hohotească fără reținere. Koloman la zidul plângerii. L-am lăsat acolo și m-am întors acasă.

Așa ajunsese deci Austria. Eram dezamăgit. Altfel îmi închipuisem întoarcerea mea. Până și Minka se schimbase, sub efectul panicii de care erau cuprinși evreii. Mi se părea că cineva îmi stricase efectul revenirii mele la Viena, ca adult. Împlinisem, la urma urmelor, aproape 24 de ani. Îmi dorisem – da, ce anume? Ei bine, îmi dorisem o altă primire. Vremurile nu-mi erau prielnice.

Din nou m-am refugiat în munții din Styria, pentru câteva săptămâni de schi. Nu-mi rămânea altceva mai bun de făcut decât să aștept. Femeia pe care nu încetasem s-o iubesc încerca să se despartă de bărbatul ei. Ne dăduserăm întâlnire pe 11 martie, la Viena. Am ajuns cu o zi mai devreme și m-am dus la hotel, în loc să mă instalez, ca altădată, la bunica; privind pe geam la cele ce se petreceau afară, am avut senzația că asist la o scenă dintr-o casă de nebuni. Pe stradă era revoluție, o revoluție perfect reglementată din punctul de vedere al tehnicii circulației. Pe de o parte din

Kärtnerstrasse se plimbau oameni cu zvastica prinsă la butonieră sau pe o banderolă roșie pe mânecă strigând „Heil!" și rânjind sarcastic către cealaltă parte a străzii, de unde, sub privirea vigilentă a grăsunilor polițienești vienezi, tineri muncitori în paltoane lungi, verde-închis, printre care erau mulți evrei, le arătau pumnul și strigau „Frontul roșu!" Am încercat să-i telefonez Minkăi, dar nu am reușit să dau de ea. Cineva, la Café Rebhuhn, mi-a spus că era la niște rude în Mödling, care se pregăteau să emigreze și le ajuta să-și facă bagajele. M-am gândit la emigranții de la Salzburg. Bieții de ei, desigur că acum erau siliți să plece mai departe, spre Monte Carlo.

M-am dus la bunica, unde mă aștepta o telegramă de la iubita mea. Era și ea la Viena și voia să mă vadă în seara următoare la ora 10, la locuința ei de pe Opernring. „Detalii la telefon."

Cum nu-i scrisesem că mă voi duce la hotel, am rămas acasă să aștept telefonul prin care urma să mă anunțe ce hotărâre luase. Firește că mi-am petrecut toată ziua făcându-mi gânduri negre. O telegramă cu o informație atât de precisă nu putea decât să însemne că lucrurile mergeau prost. Așteptam plin de neliniște. Dar telefonul rămânea mut. Undeva prin casă se târa, mai tremurătoare ca niciodată, bătrâna Maria.

Când am ieșit din casă, la zece fără un sfert, străzile erau ciudat de întunecate și de goale. Am luat-o pe Florianigasse spre Burgtheater și de-acolo spre piață, pe sub arcadele primăriei – una dintre capodoperele arhitecturale mai îndoielnice ale bunicului meu. Când am ieșit în fața primăriei, m-am trezit brusc în mijlocul unei procesiuni lugubre; în blocuri compacte, strâns legați printr-o disciplină de oțel exersată mecanic, mărșăluiau zeci de mii, numai bărbați, într-o tăcere deplină. Nu se auzea decât un tropăit surd, ritmic, de picioare. Atârna în liniștea de deasupra Vienei ca o legănare neîntreruptă, înceată și neliniștitoare, un soi de peristaltism al liniștii, dar prelungit, sinuos ca un șarpe. Părea

să vină de undeva de la periferie – puteam să-l urmăresc până departe, pe Alserstrasse – se răsucea apoi în jurul primăriei și se propaga în josul Ringului, de-a lungul Parlamentului și apoi în arc până în Piața Operei – sau oricum vuietul care palpita din acea direcție te făcea să presupui că trece prin fața Operei. Marșurile de protest și demonstrațiile nu erau o raritate la Viena. Cele mai dese erau cele conduse de delegația vatmanilor din oraș, care demonstrau dintr-un motiv sau altul: împotriva șomajului, a scumpirii laptelui, „a deșteptătoarelor cu ancoră sau a poluării apelor orașului. Dar ce se întâmpla acum era altceva, ceva ce avea un aspect înspăimântător, fatidic, definitiv. Am încercat să trec printre rânduri, pe cealaltă parte a străzii, dar nu am izbutit. Am întrebat pe câțiva despre ce este, de fapt, vorba: „Vă rog, pentru ce se demonstrează?" Dar nu am primit nici un răspuns. Am început să mă enervez. Mi-era teamă că voi întârzia la întâlnirea care, pentru mine și pentru destinul meu, era mult mai importantă și mai decisivă decât politica austriacă.

Deci m-am lipit de ultimul rând al celor care mărșăluiau în bloc și am tropăit alături de ei un răstimp, dar am fost eliminat în curând. Mi-am încercat norocul în grupul următor. Profiluri de fier. Nu mi-a acordat nimeni nici măcar o privire. „Pentru ce dracu' mărșăluim de fapt?" am stăruit cu întrebarea la unul dintre ei. „Anschluss", a lătrat scurt profilul de lângă mine.

Prin urmare nimerisem bine: „Anschluss", „alinierea" era chiar ceea ce căutam. Voiam să mă lipesc de acești oameni întunecați și muți până la piața Opernring pentru a ajunge la cea pe care o iubeam. Dar nu mi s-a îngăduit, grup după grup mă eliminau după câțiva pași de marș. Oricum, avansasem destul de mult pentru a putea vedea turnul primăriei în toată înălțimea sa. Unele dintre profiluri se întorseseră și priveau în sus către el, cu ochi strălucitori. În vârful lui se afla statuia unui cavaler în armură, pe care-l îndrăgisem încă din copilărie, fiindcă reprezenta o imagine ideală a ceea ce voiam să devin. Plin de nădejde, am privit și eu către el.

Un steag roșu uriaș fâlfâia la picioarele cavalerului, iar pe el se vedea un cerc alb în interiorul căruia atârna strâmb svastica.

Se întâmplase, așadar: Austria se alipise Reichului german. Nu se petrecuse pe neașteptate, de săptămâni de zile nu se vorbea despre altceva. Dar de unde știau oamenii întunecați din blocurile care mărșăluiau că va avea loc chiar în seara aceasta? De unde, pentru numele lui Dumnezeu, își știa fiecare dintre ei locul în rândurile acestor blocuri? Însemna că fuseseră instruiți cu luni, cu ani înainte, în acest scop. Dar unde se desfășurase acest antrenament? În pivnițe, evident: naziștii se aflaseră în clandestinitate până în ziua eliberării lui Oskar Koloman din lagăr. Firește că toți erau la curent cu ce se întâmpla și majoritatea – cu excepția evreilor și a roșilor, desigur – erau simpatizanți secreți sau pe față. Un bun austriac nu putea fi decât în favoarea Anschlussului. Dar faptul că adeziunea populației mersese atât de departe încât au putut să folosească ocazia ca să-și țină parada, care sărbătorea de fapt ieșirea lor din clandestinitate la lumina zilei, m-a surprins foarte tare. Și totuși, fără îndoială că așa stăteau lucrurile. Erau atât de fabulos de disciplinați, încât nu am reușit să mă alipesc nici măcar la coada parăzii lor mute. Iar acest final nu putuse fi prevăzut de nimeni. Întreaga populație a Vienei, cel puțin cea bărbătească, mărșăluia aici într-o tăcere grea de-a lungul Ringului, cu profilurile îndreptate țeapăn înainte.

Brusc m-am simțit exclus. Ce însemna asta? La urma urmelor eram de origine austriacă la fel ca și ei, ba mai mult, eram născut sub steagul vulturului bicefal. Chiar dacă aveam acum cetățenie română, mi se părea nedrept să-mi refuze un loc în rândurile lor, de parcă aș fi fost evreu sau roșu. Nici din punct de vedere politic atitudinea mea nu se deosebea prea mult de a lor. Anschlussul mi se părea bine-venit, chiar dacă nu-mi plăceau cartofleanții. Pesemne că nici lor nu le plăceau, chiar Oskar Koloman își exprimase în fața mea dezamăgirea pe care i-o produseseră. În orice caz, unitatea Reichului fusese restaurată. Visul vechi de un secol se împlinise, în

sfârșit. O schimbare politică aducea cu sine multe modificări, putea influența chiar și hotărârea iubitei mele. Dacă ea divorța de bărbatul care, din păcate, îmi era și mie drag, puteam să ne căsătorim. Era straniu: în ciuda întunericului și a tăcerii, plutea în aer o făgăduință, o promisiune dementă: fiecare speranță părea să aibă sorți misterioși de izbândă. Nu, nu: aici se întâmpla ceva important. Marșul acesta nu mai era doar un protest împotriva faptului că se micșorează cu un centimetru cornulețele vieneze sau ceva asemănător. Liniștea care se lăsase peste Viena, străbătută ritmic de pași apăsați, însemna începutul unei schimbări radicale sau măcar ceva care ar putea explica agitația mea când, în sfârșit, m-aș afla față-n față cu iubita mea; și totodată ceva care ar scuza-o pe ea, dacă avea să-mi dea o veste proastă. Am ținut deci pasul bărbătește, pe cât am fost în stare, cu diverse blocuri de marș pentru a nu da de bănuit profilurilor că nu eram unul dintre ei. Aveam senzația că alerg pe o bandă rulantă care mă respingea mereu, în vreme ce eu mă cramponam mereu cu îndărătnicie de una din articulațiile sale. Până la urmă, am ajuns totuși la Opernring și m-am repezit în sus pe scările casei în care se afla iubita mea. Și, în sfârșit, am văzut-o și am izbucnit amândoi în râs isteric: „Te așteptai la așa ceva? O înscenare destul de fastuoasă pentru a ne sărbători revederea!"

Dar a fost o despărțire și nu o revedere. Printre lacrimi și sentimente dramatice, mi-a mărturisit că nu va divorța niciodată de bărbatul pe care amândoi îl prețuiam atât de mult, în ciuda marii ei iubiri pentru mine. Era căsătorită de prea mult timp cu el, era o poveste prea veche, începuse odată cu logodna, o căsătorie aranjată, pusă la cale de părinți, își dăduse seama imediat că nu voia să se mărite cu el, dar nu folosise la nimic, când s-a hotărât să-i vorbească, el a trebuit să facă o călătorie și, în timp ce ea îl aștepta să se întoarcă pentru a-i spune care sunt sentimentele ei reale față de el, el i-a scris cele mai încântătoare scrisori de dragoste... și până la urmă s-au căsătorit. Și întotdeauna a fost afectuos și generos și plin de înțelegere cu ea și extraordinar de cumsecade și

respectat de toți, nu putea să-i facă una ca asta – și am înțeles, ce altceva îmi rămânea de făcut? Am înțeles.

A doua zi de dimineață stăteam admândoi la geam și ne uitam pe Opernringul pustiu – *lendemain du bal.* Noaptea trecuse într-un delir de entuziasm; grupurile tăcute de oameni întunecați, măcinând timpul în ritmul surd de marș, declanșaseră, în sfârșit, carnavalul, lumea se revărsase din case pe străzi, se alăturase șirurilor mute, dansase extaziată în jurul lor, chiuind, aclamând, fluturând steaguri, îmbrățișându-se, plângând, ridicându-și brațele la ceruri, săltând, strigând, spumegând în plin delir. Iar procesiunea mută a profilurilor de fier pășea apăsat și ritmic mai departe, de-a lungul Ringului, până la Schwarzenbergplatz prin fața Volksgartenului. Iar acum era dimineață, dimineața unei zile însorite și reci, neobișnuit de reci pentru acel anotimp, nu puteai să lași nici un câine afară mai mult de cinci minute, atât era de rece. Și pustiu. Opernringul era pustiu. Doar o bătrână, învelită ca o ceapă în nenumărate jachete, fuste, șaluri și haine, o florăreasă din piața nouă, probabil, țopăia ca o smintită pe strada goală, aruncând în sus cu violete și panseluțe și strigând: „Heil! Sieg Heil!..."

Femeia de la care urma să-mi iau rămas-bun, deși mi se părea că o iubesc mai mult decât pe mine însumi, stătea în picioare la una din ferestre, iar eu la cealaltă. Am privit-o. I-am văzut chipul palid, nefericit, mirarea amorfă cu care se uita la bătrâna florăreasă și am înțeles că nu din pricina mea era ca un trup neînsuflețit, ci din pricina pustiului clar, rece ca gheața, care pusese stăpânire pe Viena. Am avut o inspirație subită. Fără să mă gândesc cât de crud era ceea ce-mi ieșea pe gură, i-am spus: „Știu ce simți".

S-a întors către mine și m-a privit aproape ostil.

„E ca la nunta ta. Nu-i așa?"

Lacrimile i-au țâșnit din ochi, dar a rămas nemișcată.

„Suntem în ziua unei căsătorii fatidice" – am spus stângaci, apoi am tăcut, fiindcă era inutil să mai adaug ceva.

Aș fi putut să plec în România sau oriunde altundeva. Dar eram ca paralizat. Zilnic îmi spuneam că trebuie să fac ceva rezonabil. Pierdusem prea mult timp, nu-mi terminasem studiile – dacă se putea spune serios că le începusem vreodată –, anii din Bucovina și, mai târziu, de la București nu fuseseră chiar o piatră de temelie ideală pentru o viață ordonată.

Dar toate astea erau acum straniu de departe, nici nu mai păreau să țină de trecutul meu.

Timpul suferise și el o schimbare ciudată, paralizase parcă și el. Aerul era plin de promisiuni goale, totul țintea parcă în gol, chiar și entuziasmul celor mai credincioși, mai zgomotoși, mai devotați încremenise. Până și venirea marelui Führer al unui Reich, în fine reunit, fusese parcă de o solemnitate încremenită. Deasupra milioanelor de capete adunate într-o masă compactă în Heldenplatz, vocea lui bubuia prin difuzoare ca tunetul, dar ceea ce voia să spună se îneca în strigăte gâfâite de: „Sieg Heil! Sieg Heil! Sieg Heil!" Deci nu-i rămânea decât să bâlbâie „Eu... eu... eu... sunt atât de fericit!" – un mesaj personal de interes secundar, cum ar fi spus tata. Și totuși, luase ființă o nouă realitate: mai clară, mai deschisă; mai energică, mai dinamică – fără doar și poate. Numai că, în același timp, era o realitate sterilă, abstractă, fără plinătatea vieții. Aerul proaspăt de munte din Styria ajunsese la Viena, aerul ghețarilor, aerul Alpilor de la Salzburg, din Tirol și Voralberg – bineînțeles. Dar mai apoi veniseră și nemții în blocuri compacte parcă mai oțelite, mărșăluind în pas mai aspru, mai sacadat, mai ritmic, cu profilurile de sub căștile de metal îndreptate mai țeapăn înainte decât oamenii întunecați din noaptea Anschlussului. Iar în urma lor veneau civilii cu voci fornăite și cărare impecabilă pe mijlocul creștetului acoperit cu păr tăiat scurt și proaspăt umezit. Aerul proaspăt de munte a fost luat în primire contabilicește, raționalizat și repartizat.

Surprinzător la frații din Reich era dezinvoltura față de Partidul Național-Socialist și față de conducătorul său, Adolf

Hitler. Nici unul, nici celălalt nu păreau să le inspire respect. Nu se abțineau de la critici sarcastice la adresa bonzilor de partid, povesteau bancuri proaste despre Führer, ce-i drept însă, făcând cu ochiul, ca semn că știu în cine se pot încrede: „Între noi, fetele de pastor", se prosteau ei, țuguindu-și buzele jucăuș. Austriecii, reîntorși acasă, în sânul Reichului – numele lor oficial era acum „Ostmärker" –, erau cei ce trebuiau să dea impresia că lor le revine sarcina de a fi entuziaști. Au și făcut-o foarte bine, timp de câteva săptămâni, în special mătușile mele, care au uitat de anexarea la Reichul răposaților și al încă ne-renăscuților pentru o vreme, pentru a se dedica în întregime intereselor Uniunii Femeilor Național Socialiste. Își purtau însemnele de partid pe reverele costumelor de munte, ca și cum ar fi fost niște înalte decorații și li se aprindeau scântei în ochi atunci când vorbeau de Guru Malik. Căci domnul Malik nu devenise doar șef de secție al Societății de motoare Steiermark (care se unise cu firma soră germană și prin urmare dispăruse), ci și Sturmbanführer SS. O poziție deosebit de influentă, îmi atrăgeau ele atenția, și de aceea aș face bine să mă împrietenesc cu el, în loc să afirm că numele lui adevărat este Schweingruber și că ar fi un văr al lui Gruber Schickel. Bătrâna Maria, în ai cărei ochi senili runele victoriei SS păreau cifra 44, îl văzuse în uniformă și îl luase drept unul dintre ofițerii regimentului 44 de infanterie a cărui admiratoare fervență fusese în tinerețe. De atunci se împăcase și ea cu Malik. Numai bunica se retrăsese definitiv în odăile ei și nu mai primea pe nimeni.

Era o reacție ciudată, căci Viena tocmai fusese declarată *judenrein* – curățată de evrei – e adevărat că meritul revenea cartofleanților, dar ce puteai face! Între timp, întorcându-se într-o duminică de la slujbă, fusese brutalizată de un grup de tineri huligani. Se oprise să se uite cum un grup de evrei care nu apucaseră să emigreze erau siliți să spele de pe pereții caselor slogane ale regimului Schuschnigg. Printre ei se afla un medic care reușise, cu mulți ani în urmă, să

o vindece pe una dintre mătușile mele de o inflamație rebelă și dureroasă a urechii medii. Bunica a încercat să-i convingă pe paznicii evreilor umiliți că merseseră prea departe și că erai obligat să te porți civilizat cu evreii civilizați. Iar când tinerii i-au râs în nas, i-a amenințat numaidecât cu umbrela. O lovitură în coșul pieptului a pus-o jos și doar intervenția Sturmbannführerului Guru Malik a salvat-o de urmări mai grave.

Minka era deznădăjduită. Ne-am întâlnit, firește, îndată după despărțirea de iubita mea. Marile evenimente, cum au fost venirea nemților și a Führerului la Viena, le-am trăit împreună. Tot împreună am petrecut și seara când s-a anunțat în mod solemn la radio desăvârșirea Anschlussului. Când am ascultat pentru prima oară „Deutschland, Deutschland über alles", Minka a izbucnit în lacrimi. „Ascultă, fată dragă", i-am spus, „nu o să fie chiar atât de rău pentru voi. Cu siguranță că există destui oameni rezonabili care vor ști să oprească răul la timp. Ce vezi acum e doar răbufnirea unei uri străvechi pe care o cunoști foarte bine, dar nu trebuie să-ți fie teamă, o să se liniștească. Eu cred sincer că vor să restabilească doar ordinea și disciplina". Atunci a țipat furioasă la mine: „Tu nu ai auzit, idiotule, ce cântă? E vechiul nostru „Gott erhalte" (Dumnezeu să aibă în pază), imnul vechiului imperiu austriac, compus de Haydn al nostru pe care și l-au însușit pentru megalomania împuțitului de Grossdeutschland. E ca și cum ar fi trădat un jurământ de fidelitate". Spusese cuvintele inconștient, fără să se gândească la cât de percutante erau. Pe mine m-au pus pe gânduri, timp de câteva zile. Așa era; în jurul nostru se petrecea o înspăimântătoare trădare a unui jurământ – dar ce fusese oare trădat? Simțeam că era vorba de credința fidelă, de entuziasmul pur cu care se născuse la această transformare și cu care ea fusese întâmpinată când s-a petrecut. Credința fidelă a fost trădată, m-am gândit. De pildă, fidelitatea față de vechiul Reich. Cel nou avea la fel de puțin de-a face cu visul meu despre Sfântul Imperiu Roman ca și cu visul glorios despre Monarhia Dualâ Habsburgică. Dar curând am obosit de atâtea gânduri. La

urma urmei eram român și, chiar dacă aș fi fost austriac, nu aș fi putut împiedica în vreun fel ca harababura, privită cu atât entuziasm furtunos de toți ceilalți austrieci, să-și urmeze cursul. Îmi părea rău pentru Minka și pentru toți prietenii noștri evrei; dar se întîmplase ce se întâmplase, fiecare ispășea pentru un lucru cu care poate nici nu prea mai avea de-a face, și tot ce puteam face, în cel mai bun caz, pentru acești oameni necăjiți, era să-mi pun în joc relațiile din SS pentru a-i scoate din impasuri cu adevărat grele.

Iar relațiile mele în rândurile cămășilor negre ale lui Hitler nu se mărgineau doar la Sturmbannführer Malik. Într-o bună zi m-am reîntâlnit cu vechiul meu coleg Oskar Koloman, care, de astă-dată, arăta îngrijit și de-a dreptul important în uniforma lui neagră cu fireturi de argint. Oricât de puțin mă pricepeam eu la trese, am înțeles că era mult mai mult decât Sturmbannführer. „Heil, Arnulf!", mi-a spus, „Cum se face că te văd în haine civile? Nu vrei să ni te alături?"

„Bine, dar sunt român."

„Ei na, și ce-i cu asta? Ai naționalitate austriacă. Mai devreme sau mai târziu toți vorbitorii de limbă germană se vor întoarce acasă, în Reich. Pot să aranjez ușor să devii neamț."

„Mulțumesc, o să mă mai gândesc." „Parcă-mi aduc aminte că patinai bine și nu călăreai prea rău. Avem niște cai minunați la SS. Dacă vrei, poți să vii să călărești din când în când. Altceva ce mai faci?"

„Cam pierd vremea. Încerc să mă apuc iarăși de arhitectură, dar mă plictisește îngrozitor."

„Păi, vezi! Și pe mine m-a plictisit studiul. De-aia m-am și apucat de aruncat în aer cabine telefonice, așa, ca să mă distrez. Bine, m-a costat trei ani din viață. Da' ia uite la mine acum! Nu-i rău, ce zici? Ai putea să ajungi și tu așa, dacă ai vrea. Da' ia spune..." – m-a măsurat bănuitor – „nu cumva ești în contact cu evreii? Ultima oară când te-am văzut erai cu o fată brună – să-ți spun drept, numai a ariană nu arăta."

„Păi, e turcoaică", i-am spus râzând.

„Aha, turcoaică, înțeleg." A râs și el. „Firește, evreica nu e ovrei, iar turcoaica cu atât mai puțin. Te înțeleg, porc bătrân. Acu' nu fi prost și vino pe la noi să călărești și-om mai vedea noi."

M-am dus. Aveau într-adevăr cai excelenți, în special un armăsar pursânge, care aparținuse odinioară Rothschildilor, un animal splendid. Și călăreții SS erau buni, deși erau niște cartofleanți îngrozitori. Băteau zgomotos din călcâie, îmi zvârleau brațul pe sub nas și răcneau „Heil Hitler!"ori de câte ori mă vedeau. Era atât de ridicol, încât uneori încolțea în mine bănuiala că nici ei nu se puteau lua în serios, ci se osteneau doar să dea un aspect grav la tot ce făceau. Văzuți mai de aproape, s-au dovedit a fi destul de inofensivi, îmbătați cum erau de uniformele lor și de sentimentul propriei importanțe.

Pentru a evita întrebările incomode și, poate, pentru a face pe grozavul, Oskar le povestise că eram agent secret cu misiune specială în România. Nu am făcut nimic pentru a distruge legenda, și am fost tratat cu o reverență mistică, ca unul ce-i oferea Führerului posibilitatea de a uni în curând Transilvania cu Styria. Puteam conta pe discreția lui Oskar în această privință. Într-un moment de slăbiciune, îmi destăinuise că grupul lui de vechi de naziști din ilegalitate fuseseră înșelați de cei din Reich, el și prietenii săi erau, de fapt, împotriva Anschlussului și pentru o Austrie nazistă de sine stătătoare, cu propriul ei Führer, Dr. Rintelen, și încă nu renunțaseră întru totul la acest plan. Când și-a dat seama a doua zi ce putere aș fi putut avea de-acum înainte asupra lui, m-a implorat să nu divulg nici unui suflet cele ce mi le încredințase.

L-am apucat de braț și i-am spus pe un ton vibrând de o loialitate prietenească de neclintit: „Oskar, suntem prieteni prea vechi și încercați la bine și la rău ca să mai fie nevoie să ne punem problema încrederii reciproce".

„Arnulf", mi-a răspuns la fel de solemn; „am știut dintotdeauna că ești un băiat bun, deși..." – și a început să râdă

cu poftă – „uneori ai prea mult de-a face cu turcii. De altfel, mi-ar plăcea s-o cunosc odată pe prietena ta turcoaică, e genul meu. Firește, numai dacă n-ai nimic împotrivă, bătrâne."

I-am povestit totul Minkăi. Trebuia doar să-i facă ochi dulci lui Oskar, pentru ca acesta s-o declare ariană onorifică. „Dă-i dracului pe toți arienii!", a început să strige la mine fără urmă de umor. „Nu pot să-i mai sufăr pe arieni. Cu cât primesc mai repede viza pentru Anglia, cu atât mai bine. Trebuie să plec de-aici. Știu că o să mi se rupă inima, dar trebuie să plec!" Aștepta viza engleză, ca mulți prieteni de-ai noștri. Nu era ușor de obținut, britanicii îi primeau numai pe cei care acceptau să lucreze ca servitori. Un băiat isteț – evreu, firește – avusese inspirația să deschidă o școală de valeți pe Praterstrasse. Avea o mulțime de clienți și, uneori, mergeam să ne uităm cum învățau agenții de bursă și stâlpii de cafenea ai intelectualității evreiești să devină servitori bine stilați ai lorzilor. Ne prăpădeam de râs privind cum bătrâni bancheri, cu șorțul atârnat de mijloc, frecau argintăria, balansau tăvi pline și turnau vinul roșu din sticle în carafe de cristal. Talentul meu deosebit de a parodia evrei m-a făcut să inventez o schiță în care un lord scoțian, aflând din ziare despre soarta tristă a evreilor vienezi, se hotărăște să-i dea afară pe toți bravii lui servitori scoțieni moșteniți din familie și parfumați cu levănțică, pentru a-i înlocui cu Dr. Pisko-Bettelheim, Jacques Pallinker, Yehudo Nagoschiner și alți evrei vienezi. Casa mereu primitoare a Minkăi devenise locul de întâlnire a puținilor evrei rămași la Viena și a unor arieni izolați care, ca și mine, nu rămăseseră fideli convingerilor lor. În fața acestora îmi reprezentam schița. Poldi Singer în rolul bătrânului Nagoschiner ca *butler*-șef, turuind fragmente de „panseuri" evreiești, în vreme ce turna ceaiul lordului, stârnea aplauze furtunoase. Sigur că era umor negru, căci situația majorității evreilor era mai degrabă critică, ei nemaiavând posibilitatea de a câștiga grămezi de bani ca înainte și fiind profund înspăimântați. Dar exista o veselie deznădăjduită în această comunitate de catacombe care se formase în jurul Minkăi, tonul

general era spiritual, prompt și glumeț, iar umorul mai degrabă negru. Nu am să uit niciodată hohotele de râs pe care le-a declanșat un tânăr homosexual când a povestit cum, într-o zi, aflându-se într-un pisoar public, s-a trezit alături de o namilă de neamț SS-ist care s-a uitat de sus în jos la el și l-a întrebat „Ești evreu, nu?“ Speriat de moarte, de-abia a fost în stare să dea din cap. SS-istul a dat și el din cap: „Atunci, vino încoace și dă-mi un pupic!...“

Uneori, în vara și toamna lui 1938, când aproape toți evreii pe care îi cunoșteam plecau, unii după alții, în străinătate sau dispăreau în alte feluri – unii care au fost arestați s-au întors după câtva timp și ne-au povestit grozăvii despre interogatoriile de la Rossauerlände, alții pur și simplu nu mai erau, nu am aflat niciodată dacă au ajuns în închisoare, în vreunul dintre numeroasele lagăre de concentrare, sau dacă au apucat să fugă în ultimul moment – încercam să-mi dau seama de ce se întâmpla de fapt în jurul meu și cu mine. Vremea era mai tot timpul frumoasă, lumea părea lustruită, dar straniu de abstractă, de lipsită parcă de repere, ca și cum viața s-ar fi desfășurat într-un vacuum sau într-un permanent vis aievea: mă purta gândul la starea intermediară a sufletelor, în care zăboveau cei morți de curând și încă ne-renăscuți, cu care era în relații Guru Malik. Ceva din dematerializarea lumii vestită de el părea să se fi realizat, numai că, din păcate, treapta mai înaltă a spiritualizării și a armoniei divine nu fusese atinsă. Uneori mă gândeam acasă, la tata, dar până și acest acasă îmi părea ciudat de distant, aproape neadevărat, Bucovina, chiar dacă exista în realitate, îmi părea că se află undeva pe lună. Când îmi închipuiam că tata m-ar putea vedea aici, în mijlocul unei harababuri pestrițe de personaje evreiești, trăind cu ei într-o înțelegere de-a dreptul conspirativă, într-o comunitate de subterană, calomniind din obișnuință tot ceea ce făcuse parte odinioară, în vremuri mai curate, din idealul meu cel mai sfânt, trădător al credinței nestrămutate în care era ancorată fidelitatea, mă surprindeam pe mine însumi în stare de aceeași lipsă de

scrupule, ironică și expeditivă, pe care odinioară o considerasem cinică și tipic evreiască. În același timp, știam că, oricât ar fi părut de uimitor, tata nu m-ar fi disprețuit pentru atitudinea mea. Știam sigur că până și ura lui față de evrei ar fi dat înapoi în fața celor ce se întâmplau aici: în fața momentului în care ar fi început să devină inestetică.

Oricum, ceea ce făceam eu era, ca să spun așa, un păcat de moarte, un păcat împotriva Duhului Sfânt. Odată, când Poldi Singer a ținut un discurs, serios și bine informat, despre sâmburele mistic al mișcării național-socialiste, deci despre visul adânc înrădăcinat al Sfântului Imperiu, m-am trezit vorbind, spre propria mea uimire: „Nu e altceva decât reprezentarea evreiască originară – ideea mesianică" – și pe loc m-a străbătut același fior întunecat și voluptuos, pe care îl resimțeam în copilărie la ideea trădării. Atunci mi s-a părut că înțeleg ce resimțeau călăii evreilor în uniforme negre SS când își dădeau frâu liber sadismului lor rece și cu siguranță neerotic: resimțeau voluptatea răzvrătirii împotriva lui Dumnezeu. Se simțeau îngeri căzuți. Uneori îmi dădea târcoale ispita de a face ceva monstruos, de a-i denunța pe evreii care se întâlneau în taină acum în casa Minkăi, de a-i distruge pe toți.

Dar poate că a fost mai monstruos că nu am făcut-o, că nu am făcut absolut nimic, nici împotriva lor, nici pentru ei; că am acceptat ceea ce se întâmpla ca pe o fatalitate. Sigur, admiteam că se petreceau lucruri destul de urâte. Dar așa era lumea asta. Nu toți oamenii erau buni, unii erau brutali, alții invidioși, alții colerici sau misogini și, una peste alta, nici victimele nu erau întotdeaum curate ca lacrima. Într-o seară s-a prezentat la Minka, în intimitatea catacombelor ei, un fost jurist care ne-a povestit tratamentul oribil la care fusese supus de către SS. Când l-am întrebat dacă se întâmplase la Rossauerlände, ne-a răspuns mândru: „Asta-i bună, domnilor, doar n-am fost arestat ca evreu. Sunt criminal".

Tocmai fiindcă lumea nu era făcută doar din personaje luminoase, nici măcar când avea loc potențializarea planetelor

anunțată de Sturmbannführer Malik-Weingruber, era nevoie de o ordine severă – sau cel puțin așa argumentau naziștii și trebuia să li se recunoască măcar atât: au făcut ordine. În vara aceea am plecat pentru câteva zile la Salzburg, care arăta de parcă fusese măturat de un maniac al curățeniei; nici un om pe stradă și Café Mozart pustiu. Viena era la fel, bine lustruită și părăsită. Până și Oskar Koloman se plângea că nu-i mai place Heurigen. Călăream regulat împreună prin Praterul pustiu. Într-o zi m-a întrebat, într-un acces de nostalgie meditativă: „Îți mai aduci aminte de biblioteca școlii? Era acolo o carte cu titlul *Orașul fără evrei*. Bineînțeles că nu am citit-o – poate că tu da? Oricum, așa mi se pare că e Viena acum. E atât de – cum să-ți spun – atât de nesărată. Nu a mai rămas nimeni aici, nimeni pe care să-l poți urî".

Pe atunci, apăruse în jurul Minkăi un tânăr muzician foarte talentat, nu mai era Herbert von Karajan, ci un evreiaș pe care îl chema Walter Heilbronner și care avea o afecțiune inexplicabilă pentru mine. Era un om inteligent, vesel și foarte citit – ca toți prietenii Minkăi, de altfel. Deși era spiritual și spontan, Walter avea o melancolie care-l înrudea cu mine. Cânta fermecător la pian, compunea și promitea, cu firea sa intens poetică, să devină un artist de prima mână – „Un Schubert evreu" – spunea Poldi Singer. Minka îl luase sub aripa ei protectoare, ca și pe mine la început, în vremuri mai fericite. Ceea ce mă înduioșa cel mai mult la el era încrederea necondiționată pe care o avea în mine – probabil la fel îl înduioșam și eu odinioară pe Bobby, iubitul constant al Minkăi. Mi-a sărit, ca să spunem așa, sufletește în poală și s-a încolăcit acolo mulțumit ca un cățeluș. Fiindcă avea rude în America, a primit relativ ușor viza pentru Statele Unite și a început să se pregătească de plecare. Am hotărât să dăm o petrecere de adio în cinstea lui.

Am ales un loc mai izolat, o cârciumioară în spatele Koblenzelui, pe care o știau doar câțiva inițiați de încredere, cu numele poetic de „Häusl am Roan" („Căsuța din marginea viei"). Chemasem doar câțiva prieteni intimi, nu mai mult

de o duzină, printre care și câteva fete frumoase. O mașină, care-i mai rămăsese unuia dintre noi, a făcut două transporturi ca să ne ducă. Eram exuberanți și relaxați, ca în cele mai bune vremuri de altădată. Walter cânta vechi cântece de Heurigen la pian. Poldi se juca de-a *butler*-ul Yehudo Nagoschiner, pe când eu îl făceam pe Backhendl, cel împănat cu dictoane evreiești. La picioarele noastre, dincolo de dealurile acoperite cu vii și de pajiști mirosind a fân proaspăt cosit, luceau luminile Vienei.

Mi-a înghețat sângele în vine când idila a fost brusc întreruptă de o voce bine cunoscută care s-a răstit: „În fine, te-am prins în flagrant delict, derbedeule!"

În ușa trântită de perete se afla Oskar, cu un grup de băieți solizi după el. Deși erau îmbrăcați în haine civile, nu exista nici o îndoială cărei formații aparțineau. Bieții mei prieteni evrei au încremenit. Urmat de suita lui tăcută, Oskar s-a îndreptat către mine, ridicând brațele în sus și lătrând: „Păi, de ce întrerupeți petrecerea, prieteni. Sunt un vechi coleg de școală al lui Arnulf" – un nume pe care, în afară de Minka și Oldi, nu-l știa nimeni – „și voiam să le arăt amicilor mei din Reich ce înseamnă o sărbătoare a vinului nou, autentic vieneză".

Era de necrezut, dar adevărat. Nu venise să mă aresteze, nici pe mine, nici pe ceilalți. Când l-am întrebat cum a știut unde să mă găsească, mi-a răspuns zâmbind cu înțeles:

„Îngerașule, noi știm întotdeauna tot."

„Hai, nu face bancuri proaste. Cine ți-a spus?'

„Bunica ta."

„Bunica?"

„Păi, baba aia cu voce tremurătoare care răspunde la telefon."

Bătrâna Maria. Brusc mi s-a luminat mintea. Ce prost fusesem. De săptămâni îi lăsasem zilnic vorbă unde pot fi găsit, în speranța că un telefon de la București ar putea aduce vestea cea bună că totul s-a rezolvat cu bine și că dragostea mea s-a hotărât să divorțeze.

Eram mai mult decât un prost. Eram un caz tipic, fără speranță, de om care nu vede ce se întâmplă în jurul lui.

Mi-a devenit dureros de limpede când Oskar, făcându-mi un semn cu cotul și privind cu subînțeles către amicii lui, m-a întrebat cu voce răsunătoare: „N-ai vrea să ne prezinți, în sfârșit, frumoasei tale prietene *turcoaice*?" „E nevasta mea", i-am spus. „Tocmai ne sărbătorean nunta."

Auzind vestea, domnii din Reichul vechi au fost foarte bucuroși, au bătut din călcâie, ne-au felicitat și mai că ne-au smuls brațul din încheietură strângându-ne mâinile. Unul dintre ei, care avea un văr la Istanbul, s-a așezat lângă Minka și a început să-i povestească despre el. Oskar m-a bătut pe umăr și mi-a spus, făcându-mi cu ochiul, confidențial: „Să nu faci pe tine de frică, Arnulf. Spune-i ovreiașului de la pian să ne cânte câteva Heurigenlieder strașnice. Să-ți spun drept, nouă nu ne pasă de blestemații ăia de bonzi din Reich, cu legile lor rasiale cu tot. Hotărâm noi singuri pe cine regulăm sau pe cine spânzurăm".

I-am făcut un semn lui Walter să cânte mai departe; la început tremura atât de tare, încât ziceai că era Maria la pian. Dar după o vreme și-a revenit, și a cântat mai cu foc ca niciodată. Domnii din vechiul Reich s-au îmbătat turtă curând, cel cu vărul la Istanbul a flirtat cu Minka, la concurență cu Oskar, pe când ceilalți dansau cu tinerele evreice. Până la urmă, unul dintre ei a executat o săritură temerară peste zidul grădinii, a calculat greșit distanța și și-a rupt piciorul ca pe o scobitoare. A trebuit să fie dus de urgență la spitalul cel mai apropiat. La plecare ne-au strâns mâinile, iar au lovit din călcâie, iar au ridicat brațul spre cer și au strigat „Heil Hitler!"și „Trăiască Kemal Pașa Ataturk!" și au dispărut la fel de brusc cum veniseră. Oskar, în picioare, în Mercedesul lui decapotabil, ne-a făcut mult timp cu mâna strigând „La revedere".

„Măi ticălosule, nu te mai suport", mi-a spus Minka. A ieșit în curtea cu viță și s-a așezat pe o piatră. Am ieșit după ea: „Îmi pare rău, Minka. Știu, sunt un măgar lipsit de scrupule".

„Lasă, nu te mai necăji. De fapt, a fost amuzant. L-ai observat pe drăguțul de Walter? A cântat de parcă-l mânau toți dracii."

A început să râdă cu râsul ei molipsitor și melodios. „Dar, totuși... ce-o mai fi..." și s-a lăsat pe spate, respirând adânc. Se lumina de ziuă. În vale, Viena răsărea treptat din ceață, mai întâi turnurile, pe urmă roata uriașă din Prater, bisericile, monumentele, acoperișurile și străzile.

Stăteam ghemuit lângă Minka, cu brațul în jurul umerilor ei și priveam împreună la toate acestea. Minka a scos un sunet ciudat și o clipă m-am temut că va începe să plângă, dar ea hohotea de râs. „Știi ce-a pățit Friedl Süssman? Ți-am spus că se căsătorise la consulatul britanic cu un marinar englez pe care nu-l mai văzuse niciodată până-n ziua aceea, doar pentru a primi viza. Când a ajuns acum în Anglia, a fost primită de niște domni solemni, îmbrăcați în negru, care i-au comunicat că, din păcate, soțul ei s-a prăbușit de pe catarg și și-a frânt gâtul. Acum primește pensie de văduvă."

„Ascultă, Minka", i-am spus. „La urma urmei sunt român. Nu mai e nevoie să-ți spun ce-ar însemna pentru părinții mei, și tu știi că iubesc pe alta, dar dacă te-ar ajuta... vreau să spun pentru obținerea unui pașaport care să-ți permită să scapi de-aici și, firește, cu condiția să divorțăm imediat după aceea... dacă vrei tu adică, putem să ne căsătorim. Numai că nu ai de unde primi pensie dacă-mi frâng gâtul."

Minka s-a îndreptat încet, m-a privit cu ochi mari, mi-a luat capul în mâini, așa cum o făcuse când am intrat prima oară la ea în casă și m-a sărutat cu mare gingășie.

„Scumpul meu Brommy, tu știi că pentru mine tu însemni mai mult decât oricine pe lumea asta. Te iubesc ca pe un frate. Ești un ticălos, asta e, dar țin foarte mult la tine. Sărută-mă odată... sărută-mă drăgăstos."

Gura ei era la fel de frumoasă ca de obicei și am sărutat-o. Atunci am simțit că pentru mine Minka e altceva, mai mult decât o soră. Și, în clipa aceea, am știut că aș fi putut s-o iubesc la fel, dacă nu chiar mai adânc decât pe femeia pe

care o pierdusem, dacă n-ar fi fost evreică. Totodată am resimțit o mică împunsătură, ceva ca o remușcare voluptuoasă – ca și cum nu aș fi fost fidel steagului.

„Bun", a spus ea dezmeticindu-se, „asta e. Oricum, nu te teme, n-o să-ți accept propunerea făcută cu atâta bunătate. Vezi, n-aș putea să mă mărit vreodată cu tine. Nu numai fiindcă i-ar durea pe părinții tăi și fiindcă iubești pe altcineva. Sunt însă cu zece ani mai mare decât tine și nu sunt făcută pentru căsătorie. Dar nici asta nu ar conta. N-aș vrea să mă mărit cu tine, dacă înțelegi ce vreau să spun, fiindcă, din păcate, ești goi. Dar, cu toate astea, îmi ești foarte drag."

„Minka, eu... eu..."

„Nu vorbi așa", m-a întrerupt ea. „Prea seamănă cu discursul istoric al Führerului vostru: « Eu... eu...eu... » Hai mai bine să vedem ce fac ceilalți."

Peste câteva zile a primit viza și în două săptămâni a vândut tot, inclusiv biblioteca sculptată a profesorului Raubitschek și gramofonul pe care ascultasem la ea *Stardust* pentru prima oară. A plecat la Londra.

Acolo am revăzut-o în 1947. Dumnezeu știe cum mi-a aflat adresa – locuiam undeva în apropierea Hamburgului. Oricum, am primit o scrisoare de la ea. Îmi scria că îi merge bine; era căsătorită cu un bărbat care o purta pe palme, profesor la Filologie și mare admirator al lui Karl Kraus – și care în plus nici nu era evreu.

Aveau de gând să emigreze în America, iar ea s-ar fi bucurat să mă mai vadă o dată înainte de plecare. În plic era și un bilet pentru Londra și toate actele de care aveam nevoie, ca fost român și actual apatrid fără pașaport, pentru a primi o viză pentru Anglia.

Bărbatul ei m-a luat de la gară, m-a privit cu atenție discretă și mi-a propus să mergem undeva să mâncăm. „Minka nu știe că sosiți astăzi. Nu i-am spus nimic, ca să nu o tulbur."

„De ce? Nu se simte bine?"

„Șoldul i-a dat mereu de furcă. Acum pare să-i fie prinsă și măduva, un fel de artroză, dacă nu cumva mai rău. Are dureri mari, săraca, trebuie să aveți răbdare cu ea."

Locuiau într-o casă îngustă care se înalța pe trei etaje în Cadogan Square. Bărbatul ei m-a poftit înăuntru, mi-a oferit ceva de băut și a strigat întorcându-se spre scară: „Minka, te deranjează dacă vii jos puțin? A sosit un prieten de-al tău". A coborât anevoios treptele, una câte una, o femeie cu părul cărunt, încovoiată de durerile teribile ale cancerului osos. „Cine e?", a întrebat nerăbdătoare. Apoi m-a văzut. „Brommy" a strigat și și-a ascuns fața în mâini. Bietul ei trup chinuit se scutura, lacrimile îi curgeau printre degetele care-i acopereau ochii.

În seara dinaintea plecării ei în America, toți prietenii noștri vechi care reușiseră să ajungă în Anglia au venit să-și ia rămas-bun de la ea. Se uitau la mine uimiți, ca la o ființă de pe altă planetă. Nu se mai săturau să mă asculte vorbind despre Viena din timpul războiului și despre cum arăta orașul când l-am văzut ultima oară.

Și-au amintit de lucruri pe care eu le uitasem de mult. Oskar mai trăia? Cum, fusese spânzurat în Polonia? Bietul băiat. Dar Guru Malik despre care povestisem atâtea istorii amuzante? Nu se poate, chiar fusese dematerializat de o bombă? Ce succes pentru el! Fiecare dintre ei mi-a adus câte un cadou, mai ales haine purtate, care atunci mi-erau absolut necesare.

Și, după ce am îmbrățișat-o pe Minka la despărțire – ultima noastră îmbrățișare, o știam amândoi – m-am întors la hotelul meu prăpădit, cărând două geamantane uriașe pline cu haine vechi după mine, ca un *handalé*, în nădejdea de a le putea vinde la un preț bun, pentru a o urma pe Minka în America.

Unde a și murit câteva luni mai târziu.

Pravda

„Părea să-și fi uitat patria, ca și cum se rătăcise printre litofagi…“ De unde era asta? Cum îi venise în minte? Avea intonația rapsodică a unei amintiri, dar nu era sigur că era amintirea lui, deși din punct de vedere gramatical așa părea să fie. Nici amintirile lui nu mai puteau fi povestite simplu, șoptite la imperfect, era nevoie de un „ca și cum“ subliniat cu hotărâre: de modul conjunctiv, al virtualităților, de o alunecare în indefinit, în mai mult ca perfect; întâmplări se iscaseră din alte întâmplări, înlănțuirea de motive cuprindea secole trecute, începuturile istoriei, totul rămânea însă deschis în continuare, orice virtualitate, un singur lucru era sigur: timpul trecuse, chiar dacă cele petrecute până atunci nu căpătaseră o configurație clară, alunecase printre degetele memoriei mult, foarte mult timp.

Iar el trăise din belșugul – aparent inepuizabil – al fiecărei zile; căci zilele lui formaseră, și mai formau încă (nu pentru mult timp, își spunea, un deceniu, poate, sau unul și jumătate în cel mai bun caz) o duzină de vieți și nu una singură. Erau vieți trăite în țări diferite, în limbi diferite, mereu printre alți oameni; numele lui fusese pronunțat în diverse chipuri, își schimbase de mai multe ori, odată cu frizerul și croitorul, felul de a fi, astfel încât oameni pe care-i frecventase în urmă cu douăzeci de ani nu-și mai aminteau nici în ruptul capului să-l fi cunoscut vreodată; probabil că acum, la șaizeci de ani, arăta altfel decât la patruzeci, avea alte trăsături caracteristice, de când trăia în Sud gesticula mai mult decât o făcuse în Nord, acolo fumase pipă, aici *cigarillos*, acolo băuse whisky, aici vin, acolo îl atrăsese părul

strălucitor de negru al unei brunete, aici coama înmiresmată a unei blonde...

În orice caz, în tot acest timp și-a spus mereu, fără ezitare, „eu" – nu a avut nici o îndoială cu privire la identitatea sa proprie; ridica ironic din sprâncene când auzea sau citea că cineva „își caută identitatea" ca pe un obiect pierdut sau niciodată posedat, dar care i se cuvine de drept; îi făcea o plăcere sarcastică să întrebe cu un accent pronunțat american: „You're lookin' for your lost identity, aren't cha?"[1] când cineva vorbea despre propriile nedumeriri, inconsecvențe sau ratări – deși nici el nu ar fi putut spune în ce consta identitatea lui.

Ce legătură exista, de fapt, între domnul grizonat, îmbrăcat corect, care mergea, în această dimineață ploioasă de iarnă, pe o Via Veneto pustie, cu o cutie de *marrons glacés* sub braț ca să facă o vizită de curtoazie mătușii rusoaice a soției lui actuale, cea de-a treia, italiancă – vizită pe care o făcea regulat, săptămânal, de ani de zile – ce legătură exista, deci, între el și puștiul care, cu cincizeci de ani – o jumătate de secol! – în urmă, stătea întins în iarbă, pe coama unui deal, undeva, într-o pădure din Carpați și visa la o viață în stilul Jack London: fermier prosper în Africa de Sud-Vest, cu o grădină de flori exotice agățătoare în jurul casei; în prelungirea căreia se întinde o plantație luxuriantă, iar mai departe stepa Massai cu struți, turme de zebre și mii de antilope; uneori negri vin în fugă pentru a-l chema pe *bwana* să-l împuște pe leul care a pătruns în *braalul* cu boi, cu pușca de elefanți care nu dă greș nicicând. Până mai ieri toate acestea erau reale, nu păreau să țină de domeniul imposibilului atunci, astăzi sunt romanțioase, te fac să devii ridicol, să intri în categoria veșnicilor nostalgici.

A învățat, de altfel, să se adapteze la schimbările care survin în lume: când era copil, în Bucovina, în apropierea Nistrului dincolo de care începea Rusia, a fost sculat brusc

1 „Îți cauți identitatea pierdută, nu-i așa?"(N. tr.)

noaptea din somn, austriecii se retrăseseră, românii cărora li se retrocedase Bucovina nu intraseră încă, oamenii se temeau că bolșevicii îi vor ataca și îi vor prăda, apăruseră deja hoarde în unele locuri și jefuiseră depozitele armatei austriece. Toată viața l-au urmărit imaginile acelei nopți: mâini tremurânde, mai ales; mâinile tremurânde ale guvernantei care l-a trezit și l-a îmbrăcat, mâinile tremurânde ale mamei, care pune bijuteriile în casete, ca să le ascundă, mâinile tremurânde ale servitorilor cărora tatăl lui – veșnic Don Quijote – le împarte pistoale...

Dacă atunci s-ar fi scufundat într-un somn adânc, ca Rip van Winkle, și s-ar fi trezit în lumea de azi, și-ar fi pierdut mințile de durere; ceea ce s-a întâmplat cu această lume între atunci, 1919, și acum, 1979, e atât de puțin credibil, a schimbat-o atât de radical, încât e cu mult mai rău decât ți-ai fi putut închipui vreodată. Realitatea roșie, sângeros de roșie a bolșevicilor plesnea de vitalitate față de realitatea cenușie, anemică a democrațiilor care se clatină, sângele curge și acum ca și atunci, sângele a curs întotdeauna șiroaie în timpul vieții lui; că nu a fost sângele lui, se datorează unei întâmplări pe care nici măcar nu o poate considera fericită: singura demnitate care s-a mai păstrat în vremurile astea e aceea de a te fi numărat printre victime. Când treci prin astfel de împrejurări schimbătoare, își spunea el, nu se poate să nu suferi și tu diverse metamorfoze. Ce indiciu există, de pildă, că cel care trece acum pe Via Veneto, în această zi cenușie de toamnă, e unul și același cu nou-venitul de acum douăzeci de ani: fantele mustăcios în cămașă de vară colorată fantezist care, cu ochiul ager și cu instinct de vânător, a reușit să înhațe un loc la o măsuță de pe trotuarul aglomerat din fața unei cafenele (care între timp a dispărut), și stă și își savurează înghețata; privește în jur, cu ochii mari, și crede că orice gigolo și orice fufă de actriță care hoinăresc pe stradă sunt protagoniștii unei *Dolce vita* care-ți taie respirația. El însuși, în ciuda sofisticării aparente, e un biet nătărău pentru care Roma e o sărbătoare zilnică și priveliștea castelului San Angelo o

revelație; își duce noaptea prietenii veniți din alte părți în Piazza dei Cavalieri di Malta, așa cum duci copiii la biserică să vadă ieslea de Crăciun, și îi pune să privească, prin gaura cheii de la poarta unei grădini, Cupola Sfântului Petru în punctul de fugă al unei alei de chiparoși, le arată răsăritul de soare de pe Capitoliu, entuziast de parcă ar face parte din cercul prietenilor lui Goethe.

A fost de-ajuns o jumătate de secol pentru ca toate acestea să se schimbe, omul și orașul, eterna Roma e eternă numai în veșnica ei transformare: Unde e splendoarea care domnea la Cinecitta? Strălucirea Italiei de-atunci? Prințul Massimo se căsătorește cu starleta de cinema Dawn Adams: e legătura epocii. Efemeră epocă... la fel ca multe altele pe care le-a trăit: ecoul vechii Europe în lumea de operetă a Balcanilor, anii douăzeci cu intrarea lor zburdalnică în scenă și apoi finalul lor; anii treizeci plini de eleganță, Barbara Hutton se căsătorește cu contele Haugwitz-Reventlow, regele Angliei cu Mrs. Simpson, un club sportiv de trageri, la Castelul Mittersill din Austria, atrage grupul cel mai frivol al societății ambelor continente, Adolf Hitler își consolidează Berghoful la Berchtesgaden, Dr. Joseph Goebbels o compromite pe actrița Lidia Barowa – adevăratele întâmplări, cele cu rezonanță, se concentrează din ce în ce mai mult în Germania, la Berlin, e un vârtej acolo în care e aspirat și el, începe perioada adăposturilor antiaeriene, trece, e înlocuită de perioada femeilor violate de ruși, a împărțirii pe zone, a orașelor-ruine înghețate, a bursei negre, foametei în Germania; în Franța triumfă existențialismul, Juliette Greco cântă pentru Jean-Paul Sartre în Saint Germain des Près, în Italia apare muzica ușoară, New Look-ul lui Dior cucerește Brindisi, uniformele kaki ale americanilor devin tot mai rare, în schimb peisajul Romei e dominat de o specie mai stridentă.

Dar unde sunt roiurile de femei la climacteriu cu buze creponate, mascate ca pentru carnaval, cu ochelari negri, cu ramă în formă de fluture, cu fileuri fine ca pânza de păianjen pe părul albăstrit de matroană și cu viespare între picioare?

Unde sunt escortele și consorții lor murați în apă de colonie Mennen, bine spălați ca niște cadavre la morgă, cu pantaloni zmeurii, jachete de clovni în carouri mari, mocasini albi ca neaua în picioarele mari și cu dinți de porțelan albi ca scoica closetului?

Să nu uităm că cei născuți atunci au acum douăzeci de ani: pentru cei aflați la începutul vieții e destul un deceniu, cu atât mai mult două, pentru a schimba lumea; celor care sunt la sfârșitul vieții li se pare că deceniile au trecut ca o săptămână. Și totuși *fanții* de atunci, din Trastevere, atât de îndrăgiți de americancele la climacterium, cu mușchii toracelui umflați pe sub maiourile strâmte, sunt astăzi funcționari la poștă cu probleme de digestie și patroni de baruri Espresso, Anita Eckberg și Lollobrigida nu cunosc secretul ermetic păstrat al lui Dorian Gray, în cazul lor se vede că nu au tinerețe veșnică; între timp, cei născuți atunci, care au acum douăzeci de ani, se schilodesc în bătăi unii pe alții, cu chei franceze și lanțuri de bicicletă, seceră în plină stradă, cu focuri de mitralieră, funcționari de stat conștiincioși și judecători nepopulari; și totuși, epoca nu e nici măcar vie sau dinamică, ci straniu de stagnantă, nu e colorată, pestriță, ci cenușie ca zilele de iarnă; cu cât explodează mai aproape cocteilurile Molotov și bombele fabricate la domiciliu – editori cu idei filantropice oferă instrucțiuni în acest scop în publicații ieftine și accesibile – cu cât se scurge mai mult sânge de pe trotuar în rigolă, cu cât dau mai frenetic colțul „panterele" carabinierilor în urlet de sirene și cu becul albastru aprins, cu atât viața devine mai provincială, mai monotonă, într-o tihnă domestică artificială: cei ce au conturi cu opt-nouă cifre în bancă nu mai îndrăznesc să iasă pe stradă seara după ce magazinele s-au închis, gărzi personale cu piedica trasă la pistol le păzesc locuințele, copiii lor sunt în Elveția (contul în bancă la fel), distracția de seară o oferă televizorul, o distracție în același timp palpitantă și paralizantă. Cu cât e mai haotică situația politică și economică, cu atât e mai meschină cârpăceala liderilor politici și economici;

mediocritatea filistină a crizelor de guvern, crize de petrol, de aprovizionare; pasiunea națională pentru fotbal e treptat înlocuită de cea pentru greve; cu cât devin mai vizibile mecanismele celor care trag sforile în spatele scenei, mulțumită eforturilor pedagogice neobosite ale jurnaliștilor, cu atât se retrag mai mult în obscuritate și în anonimat trăgătorii de sfori înșiși.

Între timp, scurgeri accidentale de gaz otrăvit transformă chipurile copiilor în flori de cactus, țărmurile sunt poluate de pești morți aduși la mal, clima din sudul Italiei a început să semene cu cea a Scoției, știința însă ne asigură că toate acestea nu au nici o legătură cu densitatea crescândă a circulației turboreactoarelor în stratosferă; poate că neliniștea celor care au astăzi douăzeci de ani e de neînțeles, noi am trecut prin atâtea, încât ne adaptăm la orice – doar am învățat să ne adaptăm, să suportăm. Dar tinerii care s-au născut când a ajuns el prima oară la Roma, cu alte cuvinte, contemporanii fiului său dacă ar mai fi trăit, bietul copil...

A încercat să se gândească imediat la altceva; nu se mai gândea la băiatul lui, își interzicea s-o facă – unde am rămas? La tinerii de azi: la ce visează? La socialismul care, în sfârșit, s-a înfăptuit? La eroisme în toiul revoluției? Sau la o carieră strălucită de cântăreț de rock? La curse de formula 1?... sigur nu la marea iubire: nu au probleme în această privință, se împerechează de cum au intrat în pubertate, încă de când poartă pantalonași scurți și șorțulețe, ca să zicem așa, la douăzeci de ani au experiența sexuală a unui om matur și foarte activ; ceva de invidiat, dar care e, firește, în detrimentul eroticii: sentimentele nu au cum să nu se tocească cu astfel de posibilități de activitate sexuală la rece, în care nu te implici și la care nu opui rezistență; poate că sunt doar presupunerile unui invidios. E cert însă că nu visează la o singură mare iubire, a cărei simplă reprezentare făcea ca, pe vremea lui, ceea ce resimțeai în capul pieptului, în dosul frunții și în Muntele lui Venus să se concentreze într-un dulce val cald și sfâșietor; la acea iubire care-ți umple viața, care înseamnă

fericirea pe pământ, o iubire unică, o împlinire a fidelității, loialitatea față de un drapel care e mai presus decât viața. În orice caz, aceasta e părerea generală, confirmată de sondaje de opinie, de analize statistice și de anchete.

Oricum, nu se poate să nu viseze și ei la ceva, tinerii de azi, chiar dacă e doar descoperirea propriei identități. Căci ceea ce-l făcea pe el, bărbatul cu părul cărunt și cu cutia de *marrons glacés* sub braț, care mergea pe Via Veneto ca să-i facă o vizită mătușii rusoaice a nevestei lui actuale, cea de-a treia, italiancă, identic cu cel de patruzeci de ani care, cu douăzeci de ani în urmă, stătea la o masă în fața unei cafenele, nebun după Roma și cu gândurile îndreptate spre viitor, proaspăt divorțat de a doua sa nevastă, evreică, și așteptând să i se acorde lui copilul; ceea ce îl făcea unul și același cu băiețandrul din Carpați, de-acum o jumătate de secol, cu copilul de și mai înainte, care fusese trezit din somn noaptea, de frica venirii bolșevicilor, cu cel care stătea chircit în adăpostul antiaerian în timpul bombardamentului asupra Berlinului, cu profitorul din interregnul intelectualilor în timpul epocii glaciare a orașelor germane în ruine, cu autorul de scenarii de film din Parisul anilor cincizeci sau cu alte diverse personaje ale metamorfozelor lui multiple – erau visele. Când se gândea la „Eul" lui simțea că se visează pe sine însuși: *Somnio, ergo sum* – Mă visez, deci exist.

Faptul că visele se deosebiseră de la personaj la personaj nu însemna o întrerupere. Visatul în sine rămăsese același, indiferent că era vorba de viziunea unei existențe de fermier în Africa de Sud-Vest, a unui artist de renume mondial, a unui jocheu amator campion, a unui om care și-a găsit împlinirea în iubire sau de alte dorințe banale care puteau fi considerate orice altceva în afară evidențe ale unei alcătuiri bine structurate și originale. Ceea ce l-a făcut să-și perceapă fără ezitare Eul pe parcursul acestor transformări nu a fost ce a visat, ci cum a visat: o autoamăgire devenită artă, care-l ferea de orice ciocnire prea dură cu realitatea.

Prima oară când a asistat la o luptă de tauri (nu în Spania, unde nu a putut călători până târziu din cauza diferitelor

evenimente istorice, ci în Mexic, unde a trăit un timp ca reprezentant al unei firme de mașini), purta un sombrero uriaș și era așezat în partea umbrită, parabolică a arenei, în compania unei iubite americance, frumoasă de-ți tăia răsuflarea și mare consumatoare de *chewing-gum*. A văzut cum matadorul lăsa săgeata neagră a taurului să se năpustească asupra pânzei roșii a *cappei,* evitându-l în ultima clipă, printr-o mișcare de eschivă de o precizie milimetrică, astfel încât animalul nimerea în gol, pe lângă el. A recunoscut amuzat că și el aplică aceeași tactică cu sine însuși, ajunsese chiar la aceeași desăvârșire. Nu era lașitate în fața vieții și nici fugă de realitate, ci, mai degrabă, contrariul: și el putea privi realitatea în față, mai bine chiar decât ceilalți, pentru că știa cât e de periculoasă. Dar măiestria cu care îi prezenta mereu o altă fațetă posibilă a sa, o ficțiune, dibăcia și agilitatea de balerin cu care se eschiva mereu, retrăgând ficțiunea în ultima clipă dinaintea ciocnirii cu realitatea – erau talentele lui proprii și inimitabile. În clipele de descurajare se alina spunându-și că, poate, sau chiar probabil, nu se amăgea mai mult decât ceilalți. Identitatea celorlalți, presupunând că îi preocupa, le încremenise pe față, ca o mască de fier. El însă și-o scotea pe a sa ori de câte ori voia, o contempla atent, o punea de-o parte, lua alta și se studia la fel de atent, căci nu erau măști făurite din oțelul biografiei unui om cu tărie de caracter, ci dintr-un material de probă, înlocuibil și ușor care nu i se întipăriseră în carne; cu alte cuvinte, știa că se minte și știa și de ce o face. Și fiindcă știa, și cu cât știa mai bine, nu se mai mințea.

Nu îi mințea nici pe alții. Îi era indiferent că nevasta lui actuală, italiancă, a treia, ghicise motivul pentru care o vizita regulat, în fiecare miercuri după-amiaza, pe mătușa ei rusoaică de aproape nouăzeci și patru de ani. Vizita nu era una de plăcere: bătrâna era țintuită în pat de ani de zile, înconjurată de boarfe prăfuite și ponosite, informă, obeză, cu un turban minuscul în vârful capului chel, cunună efemeră a unei fețe în formă de pară, cu fălcile căzute și mustăți albe stufoase;

prefera să nu se gândească la ceea ce se găsea sub cămașa de noapte încreștită la gât, la masa care tremura, prolifera și putrezea. Cei de nouăzeci și patru de ani au dreptul absolut de a-și purta trupurile așa cum sunt, spre deosebire de cei mai puțin bătrâni a căror descompunere apare de-a dreptul necuviincioasă. Dincolo de vârsta biblică trupul devine suveran – e vorba, de fapt, de modul de a se administra a unui cadavru deturnat de la moarte, cu tot ce ține de asta: fermentații, flatulențe, zemuri, putregaiuri... Totuși, trupul ei dădea semne clare de materie vie: lăcomia cu care strângea la piept cutia de *marrons glacés,* îi smulgea hârtia de împachetat și se repezea la castanele în formă de rinichi, trase în zahăr, gingaș alungite la un capăt, felul de a le băga în gura molfăitoare, pe sub mustața albă de hatman, susținând, în timp ce le mesteca una după alta, că nu i-au plăcut niciodată dulciurile, avea în sine ceva mistic: hrănirea unui broscoi primordial. Apoi, de obicei, ațipea. Îi povestea din ce în ce mai rar despre Sankt Petersburg și Tiflis, despre Parisul sau Londra de la sfârșitul secolului trecut. Uneori o făcea totuși, și acesta era motivul pentru care se ducea la ea. Trăise și ea vreo jumătate de duzină de vieți, unele dintre ele pline de strălucire: ca fată tânără la curtea țarului, ca nevastă de diplomat în metropolele unei lumi fericite ca în cărțile ilustrate pentru copii. Îi dăruia zdrențe colorate ale amintirilor ei, cu care putea apoi să le facă mai vii pe ale sale, să le împodobească, așa cum cineva dă o notă mai vie, mai plină de fantezie locuinței sale cu ajutorul unor obiecte achiziționate în talcioc. Amintirea copilăriei lui, a adolescenței în România, până și structurarea virtualităților sale în fiecare fază a multiplelor sale metamorfoze s-a îmbogățit nespus prin anecdotele, descrierile, observațiile, modul de a gândi și expresiile transmise de acest model de rusoaică albă. Propria lui poveste a devenit astfel mai completă, mai vie, mai credibilă, mai adevărată. Nu avea nici o importanță dacă nevasta lui actuală, italiancă, cea de a treia, intervenea atunci când folosea, în descrierea unei sărbători de Paști în Bucovina,

de pildă, un detaliu pe care-l recunoștea ca uzurpat. „Asta o știi de la mătușa Olga!" – și de ce nu?

Fiind rudă de sânge cu tanti Olga, nu îi pretindea ceea ce îi pretindea el; căci universul mătușii se potrivea mult mai bine, mai adevărat cu al lui, era mult mai apropiat de al lui decât de cel al nevestei lui. Ambele lor lumi dispăruseră: Rusia imperială și lumea pastorală, colorată a Carpaților, ambele trecuseră de mult în amurgul mitului și al basmului. Era deci cu atât mai potrivit dacă descrierea unei sărbători de Paști într-un sat de huțuli din Carpați, de-acum o jumătate de secol (jumătate de secol care a creat o distanță mai mare față de asemenea anacronisme decât ar fi putut-o face secole întregi), dobândea ceva din aurul slujbei de înviere și din miresmele primăverii de la Țarskoe Selo. Toate erau acum doar metafore: atât hermina, diadema, uniformele cu fireturi, cât și iile brodate și cojoacele de oaie, brândușele și primulele de pe pajiște. La urma urmelor, nu încerca să coloreze mai intens, cu ajutorul lor, originea lui aleasă, ci atmosfera solemnă a unui ritual religios, de aceea împrumuta puțină culoare pentru paleta sa – și ignora, ridicând din umeri, pe oricine considera că ar fi vorba de o simplă înfrumusețare sau impostură; ambele acuzații i se păreau semne grave de filistinism și de stupiditate.

Asta nu-i putea ierta, printre altele, fostei lui soții evreice, cea de-a doua. Cea dinainte, prima, nemțoaică din Prusia Orientală, îi descoperise repede obiceiul de a încorpora amintirile altora printre ale sale dacă îi conveneau și i se păreau destul de pitorești; dar tăcuse, așa cum tăcea mai întotdeauna, cu atât mai mult atunci când putea să-și satisfacă nevoia de a-l disprețui; căci îl iubise și fusese dezamăgită și, pentru a nu împărți răspunderea vinovată a acestei dezamăgiri, trebuia să se gândească mereu la defectele lui. Căsătoria cu a doua, evreica (considerată de el ca un intermezzo care abia dacă merită pomenit între prima, din Prusia Orientală și actuala, italiancă), nu durase nici măcar un an, se făcuse doar pentru că rămăsese însărcinată și refuzase să avorteze produsul

întâmplător; cu două zile înainte să nască se duseseră în sfârșit la primărie, o acțiune ridicolă și rușinoasă; pe urmă, timp de patru ani, s-au certat în legătură cu divorțul și cu bietul copil. Îl atacase de la început din cauza nepăsării lui față de delictul de încălcare a proprietății biografice și cu atâta furie, încât s-a simțit jignit; nu putea să-și explice vehemența cu care ea apăra respectul față de autentic, de adevărul fiecărui detaliu autobiografic. „Chiar cu riscul de a scrie searbăd și inexpresiv?" o întrebase odată și ea îi răspunsese pe un ton fanatic: „Da, chiar și așa!"

Toate acestea nu se împăcau cu patima ei pentru artă, cu iubirea ei aproape senzuală față de artă, față de orice artă: se apropia cu aceeași reverență, în vârful picioarelor, de petele lui Pollock sau de o *Pietà* (cea a lui Michelangelo din bazilica Sfântul Petru); asculta în aceeași poziție, cu fruntea aplecată, o piesă atonală sau o simfonie de Beethoven, urmărea emoționată, cu aceeași încordare, o piesă de Beckett sau reprezentația îngrozitor de plictisitoare a dramei *Wallenstein* de Schiller; o poezie de T.S. Eliot o transpunea în același extaz ca și *Lacul lebedelor* interpretat de trupa Bolșoiului; și, între timp, înghițea o mulțime de romane, îi citea, cu aceeași lăcomie și înfierbântare, pe Grass și pe Canetti, pe Bellow și pe Muriel Spark. „Te îmbeți cu ele, cum alții se îmbată cu bere" – i-a spus ca s-o provoace – ceea ce a și reușit imediat; a început să-i țină o prelegere despre roman, lui, celui lipsit de sensibilitate artistică, începând cu *La princesse de Clève* până la Robbe-Grillet; a ascultat-o până la sfârșit și i-a spus: „Tu consumi toate acestea. Iar eu le inventez. Și ce-mi spui tu despre necesitatea identificării cu eroul sau, mai recent, cu antieroul – îmi reușește de la sine: sunt propriul meu protagonist."

O iubise și fusese dezamăgit, și fiindcă nu voia să accepte partea lui de vină, trebuia să se gândească neîncetat la defectele ei; era pur și simplu proastă. Frumoasă și proastă. Mai era și pseudointelectuală. Ura felul ei de a căuta nod în papură, ca un critic mărunt și mărginit, dogmatismul și supunerea oarbă față de reguli, care caracterizau „interesele ei

spirituale“ și pasiunea ei pentru artă. Li se adăuga, bineînțeles, și psihologia abisală ale cărei reguli empirice le stăpânea perfect, tot așa cum stăpânește o elevă de la școala de maici catehismul; cu deosebirea că ea credea în ele cu mai multă fervoare și nu ezita să-și construiască verdicte definitive cu ajutorul grilei freudiste. La început, nici nu voia să audă ce avea ea să-i spună în legătură cu modul lui îndoielnic de a se raporta la „Adevăr“. „Lasă-mă-n pace: sunt cel mai bun îngrijitor de nebuni pentru eul meu. Nu-mi cereți prea mult: sunt copilul unor somnambuli, crescut într-o lume de vis, uneori de coșmar, predestinat să pierd contactul cu orice realitate prin ceea ce s-a întâmplat în jurul meu înainte și în timpul vieții mele: realități ca Auschwitz și Treblinka nu sunt compatibile cu ceea ce înțelegi tu prin « Adevăr », ci mai degrabă cu ceea ce înțeleg eu prin « Adevăr »: nu pot să se întâmple decât într-o dimensiune suprarealistă; tocmai tu, ca evreică, ar trebui să pricepi; dar ești evreica cea mai goi pe care o cunosc. Nu vreau să renunț, din cauza ta, la nevoia mea, condiționată probabil de libidou și de vreo traumă, de amăgiri și de iluzii ca să mă aleg, în schimb, cu o psihoză asemănătoare cu a ta.“

Umoarea lui biliară era proporțională cu dezamăgirea lui, căci o iubise foarte mult. Existaseră momente când îngenunchease în fața ei. De pildă, atunci când i-a povestit cum a trebuit să stea ascunsă în timpul războiului; nu a putut s-o facă în orășelul ei de baștină din Turingia, toți o cunoșteau, știau ce origine are. Părinții ei umblau deja cu steaua galbenă; nu ar fi reușit să se facă nevăzută nici într-unul din marile orașe, chiar dacă s-ar fi descurcat cu problema înregistrării la poliție și cu obținerea cartelelor. Atrăgea atenția, era prea frumoasă, oamenii se întorceau după ea pe stradă. Înaltă și voluptuoasă, era splendidă, cu râsul ei răsunător, cu ochi cenușii strălucitori, cu părul bogat căzând pe umeri în bucle ruginii... În cele din urmă s-a retras, cu un certificat de tuberculoză obținut cu multe insistențe, într-un mic sanatoriu în vârful munților Allgäuer, unde medicul-șef îi cunoștea

secretul; timp de câteva săptămâni s-a putut odihni, după ce umblase hărțuită dintr-un loc într-altul, dintr-o ascunzătoare într-alta, dar a durat doar câteva săptămâni. Într-o dimineață s-a uitat pe geam și a văzut pe pajiștea dinaintea sanatoriului o tabără și un furnicar de SS care ridicau corturi. Cuprinsă de panică, a luat-o la fugă pe scara din dos, prin bucătărie, pentru a se refugia afară, în pădure, în munți. A fost însă oprită de un tip uriaș, în uniformă neagră, comandantul eșalonului; a apucat-o de mână, a tras-o afară în fața oamenilor lui pe care i-a adunat în careu, a așezat o masă la mijloc, a urcat-o pe ea și a răcnit: „Uitați-vă, soldați, cum trebuie să arate o tânără femeie germană".

O adorase când i-a povestit toate acestea – în astfel de clipe era gata de orice sacrificiu pentru ea. Înțelegea cât de mult conta pentru ea să fie „autentic" și „adevărat". După ce și-a învins și ea rezistențele de a se căsători cu el – de dragul copilului pe care nu avusese curajul să-l avorteze – a făcut o întoarcere de o sută optzeci de grade: se aștepta ca mariajul lor să fie o legătură sufletească absolută, o dăruire reciprocă totală, un devotament exclusiv și necondiționat de ambele părți. La cea mai mică neînțelegere, pornită poate doar dintr-o neatenție, la cea mai mică divergență de opinii, indiferent dacă era în legătură cu justificarea morală a Statelor Unite în războiul din Coreea sau cu alegerea unui material de perdele, ochii ei căpătau o expresie dureroasă, de parcă ar fi lovit-o. A plâns odată o zi întreagă fiindcă el nu ascultase la radio același concert de seară pe care-l ascultase ea, când fuseseră despărțiți timp de patruzeci și opt de ore: „Dar așa-mi promiseseși și m-am gândit la tine la fiecare ton, mi s-a părut că simt ceea ce simțeai și tu". Era atât de important pentru ea să poată avea încredere oarbă în el, să se bizuie pe el în orice împrejurare. După ce trecuse prin ce trecuse vreme de doisprezece ani îngrozitori, nu mai conta pentru ea decât absolutul.

Firește că avusese apoi o legătură cu SS-istul care o prezentase oamenilor lui drept modelul fetei germane; când

i-a mărturisit că e evreică, a fost distrus. I-a spus că nu mai poate rămâne cu ea nici o clipă, că nu o mai poate revedea, că nu se mai poate gândi măcar la ea; onoarea lui era fidelitatea, fidelitate față de Führer, față de drapel, față de al Treilea Reich, față de credința lui în puritatea etnică a rasei germane. Iubirea lui nefericită pentru ea îi interzicea s-o denunțe, să-și facă datoria lui firească; tragedia, catastrofa acestei iubiri l-a răpus ca o lovitură a soartei, ca un blestem. Putea accepta că greșise carnea lui care o dorea; dar faptul că nu avea încotro și o iubea, „autentic" și „adevărat", că o considera „replica lui feminină" și era „prins sufletește" de ea îl aducea în pragul deznădejdii. A tras consecințele inevitabile – s-a prezentat în aceeași zi pe front, s-a aruncat în ploaia de gloanțe, în focul bătăliei și a murit după câteva ore. Ei, însă, i-a salvat viața, i-a procurat acte, hrană, o ascunzătoare sigură...

Omul cu părul cărunt, purtând sub braț cutia mare de *marrons glacés,* al cărei conținut ar fi fost suficient să ucidă și un cal dacă le-ar fi mâncat dintr-o dată, cu atât mai mult o bătrână de nouăzeci și patru de ani, și-a ridicat gulerul de la palton. Burnițează, nu are pălărie, nu îi stă bine cu ceva pe cap, chipul lui arată ciudat de asexuat sub pălării, căciuli, șepci, masculinitatea lui e localizată probabil în frunte și în părul gri fer tuns scurt, gura este feminină și moale acum după ce și-a ras mustața, o știe și el, deși buzele lui, niciodată prea pline, s-au subțiat cu vârsta – într-un cuvânt e o gură de babă. Nu e un chip plăcut, trebuie s-o recunoască, deși i se dă de înțeles că expresia lui când vorbește, vioiciunea și agerimea lui, uneori chiar maliționzitatea lui faunescă sunt fermecătoare – „blestematul tău farmec", cum spunea a doua lui nevastă, de scurtă durată, evreica, „farmecul tău suspect și detestabil."

El se vede altfel. Vede în spatele acestui farmec suspect, pe care și el îl detestă uneori, o naivitate uimitoare – mai evidentă (din cauza contrastului) în filfizonul mustăcios de pe Via Veneto, ostentativ și elegant, în dezinvoltura intenționată,

neconvențională, estivală a ținutei sale (de parcă Mediterana albastră s-ar fi aflat nemijlocit acolo, dincolo de zidurile Romei papale, de parcă acolo ar fi crescut palmierii din Hamamed), aparent plin de urbanitate blazată, priceput la toate, trecut prin toate, la largul lui în orice situație, – și-n același timp un copil cu ochi mari, care crede în miracole.

Așa se vede el aici, printre prostituate și proxeneți de tot felul; mereu gata să transfigureze pentru sine lumea din jur, s-o reviseze în termenii lumii făgăduite cândva, în primele stadii ale metamorfozei existenței sale – dar și atunci făgăduită numai în visele sale, ca o dorință etern neîmplinită. Și totuși, nu obosește să o reinventeze mereu, pentru sine; stă aici, știind că e înconjurat doar de diverse variante de prostituție: prostituția autentică și simplă a trupului de femeie, a celui de adolescent, prostituția intelectuală, prostituția frumuseții, a talentului, a ambiției – le vede limpede și lucid, nu-și face nici o iluzie în această privință. Știe doar că-și va extrage hrana din această bogăție de imagini pe care le absoarbe cum își absoarbe o balenă planctonul: e pigmentul cu care va transfigura Roma.

E hotărât să iubească orașul acesta, pe care l-a căutat ca pe ultimul refugiu, ca pe ultimul ungher colorat al unei Europe bolnave de leucemie. E hotărât să îl localizeze ca atare, cu o intervenție minimă a capacității lui de a-și crea un spațiu vital. E singura moștenire pe care o poate lăsa fiului său și e decis să facă din micul bastard un european, măcar atât. Chiar dacă, în alte privințe, băiatul aducea cu tatăl său doar ca o umbră, ca o nălucă, el își dorea ca, măcar din acest punct de vedere, să existe între ei un limbaj comun, o armonie semantică.

Era hotărât să lupte și mai energic pentru acest copil apărut printr-un accident (și totuși, singurul lui fiu), acum, după ce se pronunțase divorțul și copilul îi fusese acordat ei, voia să folosească orice cale legală și, la nevoie, nelegală ca să-l aducă aici, la Roma, sub supravegherea lui. Se gândea chiar să-l răpească dacă altfel nu reușea.

Voia să-l ferească de ea: de neliniștea ei, de absolutismul ei, de fanatismul ei (adesea „necuviincios", cum spunea el). Odată, când încropiseră o încercare cvasi-pașnică de a ajunge la o înțelegere cu privire la educația băiatului și ea a început să strige la el: „Eu sunt mama lui!", și-a ieșit din fire și a țipat și el: „Tocmai de tipul ăsta de minciună vreau să-l feresc", pentru ca, imediat apoi, dezarmat de lipsa ei de înțelegere și surghiunit din nou în propria lui ironie, să-i întoarcă spatele, dând din umeri. Ea însă i-a replicat batjocoritor, hohotind teatral și cu gesturi de tragediană: „Tu?! Tu?!"

„Hai, aștept", i-a spus răutăcios, peste umăr. „Doar n-ai să te mulțumești cu două exclamații dramatice pline de tâlc. Acum ar trebui să treci de la germana literară la idiș și să adaugi cu accent: « Tu! taman tu!... » Cu simțul tău pentru stil ești obligată s-o faci: neorealism în loc de Weimar."

Păcat. Dar prostia e de neiertat. De fapt, au început să se sfâșie reciproc și au ajuns la cuțite foarte devreme, imediat după ce s-a născut copilul. Își aduce aminte de cât l-a durut când a aflat că e băiat, și nu fată. O fată ar fi fost ea, leit ea, dar sporită prin el, o ființă demnă de adorație. Își dorise din toată inima să fie fată. Faptul că a fost să fie băiat i se părea o fatalitate. Nici astăzi nu poate să-și explice de ce amestecul de rase i se pare o binecuvântare la fete și un blestem la băieți. Tot așa nu a înțeles atunci că certurile lor neîncetate aveau un singur motiv de care nici unul dintre ei nu-și dădea seama: percepția „Adevărului".

Nu și-au dat seama nici atunci când conflictul a luat proporții de-a dreptul înspăimântătoare. Își amintea de ziua aceea: băiețelul, avea cinci ani, făcuse o boală de copii, pojar sau așa ceva, înclina să bagatelizeze astfel de lucruri fiindcă voia să-l cruțe pe băiat de chinurile pe care i le provocase lui, în copilărie, grija maniacală a mamei sale. Împrejurările sunt bineînțeles cu totul altele. În timp ce el fusese un copil destul de robust, copilul lui era foarte fragil, foarte bolnăvicios – aproape că-i vine să spună cu resemnare: „Firește!" În orice caz, băiatul e în pat și, fiindcă s-a bucurat peste

măsură de vizita tatălui său, febra i-a crescut considerabil – el nu mai locuiește împreună cu nevasta și copilul său, îl vizitează însă pe cel mic ori de câte ori e posibil, e atât de ocupat însă, că vizitele sunt destul de rare. Acum stă pe marginea pătucului bolnavului și îi spune povești – le vorbește ochilor neliniștilor de mari, negri ca mătrăguna, despre pădurile din Carpați, despre copilăria lui petrecută acolo; povestiri minunate și înspăimântătoare despre nevăstuici, căprioare și ierunci, despre urși și râși, despre ciobani cântând la fluier, braconieri și tâlhari care se ascundeau în codrii adânci... și ea, mama, îi strigă cu glas otrăvit fiului ei: „Să nu crezi nici un cuvânt! Minte!"

Miezul problemei e întrebarea lui Pilat, se gândește ironic: „Ce e adevărul?" N-ar fi meritat altceva decât o ridicare din umeri dacă nu ar fi simțit că e vorba de „ceva reprezentativ" că dincolo de motive, argumente, logică și arguție excesivă exista un conflict fundamental care dădea, într-o anumită măsură, o altă dimensiune și o greutate metafizică conflictului lor în jurul temei „ce e Adevărul". Era o punere a problemei care zguduia existența morală și spirituală, de care atârna stabilirea deosebirii dintre mântuire și damnare. Nici astăzi, când știe și vede mult mai multe decât atunci – e mai cumpănit în judecăți și curățat de patimi –, nu înțelege prea clar sensul războiului dintre ei, îl bănuiește doar, intuiește că e ceva „dincolo de el", cu consecințe grave, tot așa cum intuiești marea dincolo de dunele de nisip ale coastei; la fel cum simțea în copilărie, acasă, în Bucovina, dincolo de pădurile de la orizont, Rusia și, dincolo de ea, Asia.

Și totuși, a rămas cu o mică satisfacție, ridicolă și vanitoasă, pe care și-o înregistrează imediat ironic. Poate să-și spună: nu a fost doar povestea banală a unei căsătorii sortite eșecului de la început, ci un subiect de tragedie clasică. Conflictul cu ea a devenit curând insuportabil pentru toți, i-a otrăvit cinci ani din viață, izgonindu-l în alt oraș, în altă țară. Căci, în mod ciudat, oamenii din jurul lui păreau să fi sesizat elementul transcendent al conflictului lor: prietenii lui,

cunoștințele lui, prietenii ei, cunoștințele ei se implicau pătimaș, țineau partea unuia sau a celuilalt, se împărțeau în tabere. Se trezise snobat brusc de oameni până atunci binevoitori, sub pretextul că descoperiseră că e un impostor, că în realitate nu-l chema așa cum pretinde el, că probabil e evreu el însuși și se comportă, tipic, ca un antisemit față de soția lui. Alții, iarăși, veneau la el și îi comunicau în mod confidențial că se știe că ea nu poate fi considerată normală, că de ani de zile urmează un tratament psihiatric, că a stat ani de zile prin sanatoriu și va sfârși, probabil, la azilul de nebuni. Această ceartă rușinoasă, îngrozitor de penibilă, devenită publică, îi făcea să intre în acțiune pe toți proștii și, ceea ce era mult mai grav, se petrecea pe socoteala unui copil, cu repercusiuni teribile asupra sufletului lui răvășit, contribuind, probabil, în cele din urmă, la moartea lui; dar, cel puțin, nu era o ceartă în jurul a ceva personal și particular, ci în jurul a ceva general și decisiv care putea fi definit punând de două ori aceeași întrebare simplă, dar cu semnificație diferită: dacă e posibil ca doi oameni să comunice. Bun, nu era foarte important în cazul domnișoarei Popescu și a domnului Ionescu; dar, în contextul general, întrebarea atingea fundamentele existenței umane.

Un lucru era oricum sigur: între el și fosta lui nevastă evreică, cea de-a doua, comunicarea devenise, din nefericire, imposibilă. Cu cât se gândea mai mult cum se ajunsese aici, după o potrivire inițială de-a dreptul stupefiantă, aproape în toate și mai ales în ceea ce privea omenescul nemijlocit, cu atât îi părea mai de neînțeles faptul că prilejul înstrăinării lor totale și, în cele din urmă, al adversității lor pline de ură fusese o dispută teologică – da, teologică. Niciodată nu lipsise între ei acordul privitor la omenescul concret, ceea ce uneori putea chiar să te pună pe gânduri, își amintea cum o ținuse în brațe și o legănase ca pe un copil, în timp ce ea îi povestea tremurând cum fusese arestat tatăl ei: niște prieteni îl ascunseseră în „casa lor de la țară, sfătuindu-l insistent să nu părăsească o anumită încăpere orice s-ar întâmpla,

pentru ca ei să poată demonstra oricui că nu e nimeni în casa lor; cuprins de panică, s-a furișat în altă cameră care i se părea o ascunzătoare mai bună, cum poate și era; dar când prietenii lui au deschis ușa de la cameră în fața urmăritorilor lui, tocmai pentru a le arăta că un spațiu atât de evident potrivit pentru o ascunzătoare e gol și a-i induce în eroare, au dat peste el...

Îi povestea și tremura, și el o mângâia, și aștepta să se liniștească și să spună ceea ce el nu putea spune – și în cele din urmă a făcut-o: „Crezi că tata era foarte prost? Până și mama, care era să înnebunească din cauza asta, tot spunea: a murit din cauza veșnicei lui convingeri prosteși că știe el mai bine. Au pierit și prietenii care au vrut să-l scape, bineînțeles..."

Pentru a-și explica cum se distrusese această înțelegere aproape periculos de totală și de profundă dintre ei, din cauza unui dezacord abstract, fără nici o bază concretă, privind două interpretări diferite ale noțiunii de „Adevăr", din cauza unei alternative morale neresimțită de ei până atunci ca relevantă, nu avea cum să nu ia în considerație ideea de rasă, la care evită să se refere un om normal din zilele noastre, după Auschwitz și Buchenwald. De ce să nege? Credea în ereditate, în posibilitatea unei moșteniri spirituale în sânge, într-o moștenire psihologică, transmisă din generație în generație. De ce nu – dacă se moștenește nasul coroiat sau cârn, dacă ochii deschiși sau închiși la culoare, părul blond sau brun apar mereu cu încăpățânare, conform legilor lui Mendel, la intervale din ce în ce mai mari, ca mutările calului la șah, dar totuși cu o perseverență descurajatoare, acolo unde ai fi preferat să nu apară?

Băiatul lui, de pildă, avea părul mult mai blond decât fusese al lui în copilărie, în schimb ochii lui erau surprinzător de lucioși, negri ca smoala, adânci și triști în speranța lor copilăroasă – cu toate că în familia lui avuseseră mai toți, dacă își aducea bine aminte, păr negru și ochii de un albastru intens. Chiar și mama micuțului, deși evreică cum se știa,

avea ochi radioși și deschiși la culoare, de afiș publicitar – cine știe ce student talmudist din galeria ei de strămoși privea prin cei ai băiețelului, plini de o melancolie originară...? De ce, te puteai întreba cu impunitate, confruntat cu astfel de fapte dezagreabile, de ce n-ar fi ereditare și structurile psihice și spirituale, sau măcar o anumită predispoziție? Mediul și educația nu sunt singurele care formează oamenii. Era o absurditate să n-o recunoști, chiar dacă devenise tabu din cauza naziștilor. Din cauza acestor măgari nu te mai puteai gândi rațional la problema evreiască, trebuia să te prefaci că ea nu există. Și totuși, era convins că, de pildă, se pot constata, într-un spirit nepolemic, pur științific și fără a implica judecăți de valoare, deosebiri caracteristice între mentalități iudaice și neiudaice, desprinzându-le pe cât era posibil de condițiile sociologice care, în mod normal, le modelează și le determină din punct de vedere psihologic; mai ales aici, la Roma, unde ai totul la îndemână, de la cel mai bun exeget biblic la cel mai bun talmudist, ar trebui să poți obține informații direct de la sursă. Cine își va da însă osteneala să facă o astfel de muncă temeinică? De altfel, cu cât trăiești mai aproape de surse, cu atât ești mai indiferent față de ele – din păcate, chiar experiența lui o confirmă: de câte ori a fost la Scala, când locuia la Milano? De câte ori la Luvru, când trăia la Paris?...

Pe lângă aceasta ar fi fost și irelevant în cazul fostei lui neveste, cea de-a doua, evreica, pentru că nu era tipic evreică în nici o privință, ci dimpotrivă: era exemplarul cel mai „goi" de neevreică pe care-l întâlnise vreodată: nu fusese crescută în tradiția iudaică, era copilul unor părinți emancipați, înconjurată de mică – tatăl ei era istoric de artă – cu reproduceri de artă creștină, îmbibată de cultură catolică; spre deosebire de el, așa-zisul antisemit, nu călcase niciodată într-o sinagogă și nu avea habar de ritualul evreiesc; mama ei, fostă membră a unei trupe de dansatori Laban, devenise, bineînțeles, adepta unui oarecare grup de naturiști liber-cugetători, crezul ei religios era sandaua, ca să spunem așa. Ea, fiica, știa despre

Moise și David numai datorită lui Michelangelo; cu mult înainte de a i se atrage atenția că aparține poporului ales, făcea deja parte dintre aleșii pentru care mozaicurile de la Ravenna și jubilația barocă a lui Ottobeuren erau la fel de firești ca pasta de dinți și crema de ghete pentru alții. I-au imprimat apoi atât de puternic în conștiință că se numără printre cei altfel aleși, încât i s-a inoculat, în același timp, și un dispreț inconștient față de aceasta. Un învățător a scos-o în fața clasei, când era la școala primară, și a strigat: „Priviți-o cu atenție pe micuța Ruth, face parte din neamul care l-a răstignit pe Mântuitorul!" – fără să mai adauge cât de mult datorează arta creștină acestui eveniment. Din păcate, nu se poate spune că aroganța ariană a celui de-al Treilea Reich a contribuit la mândria națională evreiască; cu toată îndârjirea care s-a trezit inevitabil în ea față de colegele ariene, tânjea probabil în taină să fie la fel ca celelalte, să fie și ea acceptată printre vânturătoarele de spice de grâu blonde, în bluze albe dichisite, care participau la reînnoirea Germaniei, să mărșăluiască alături de ele când își cântau cântecele dragi. Fiindcă, de fapt, așa cum s-a dovedit mai târziu, în episodul Allgau, îndeplinea toate condițiile fizice ale arienilor, ca să nu mai vorbim de faptul că era gata să le împărtășească și convingerile. Nu întâmplător revolta ei împotriva raportului lui prea lax cu adevărul semăna cu cea a primei sale neveste prusace, pe care o putea învinui de orice numai de a fi ne-ariană nu; avea sânge pur de prusac.

Dar apoi s-a întâmplat acel lucru straniu pe care îl numea „inventarea realității" și din cauza căruia nu s-a îndoit nici o clipă de corectitudinea, de „adevărul" propriei sale concepții despre „Adevăr": ceva care s-a tot repetat de-a lungul vieții lui agitate și care-l neliniștea de fiecare dată, ca orice lucru misterios, și-l reconfirma în tendința lui către interpretările mistice.

Când au început să se urască în timpul certurilor, au făcut efortul de a se cunoaște din ce în ce mai bine unul pe celălalt: trebuiau să-și alimenteze ura, să-i ofere argumente și prilejuri;

și fiindcă se scrutau reciproc tot mai pătrunzător, tot mai neîndurător, s-au reinventat unul pe celălalt într-o formă nouă și necruțătoare – și această formă a devenit realitate. A avut toată înțelegerea față de copilăria, adolescența și tinerețea ei de paria, de evreică în timpul celui de-al Treilea Reich – la început din iubire: pentru a pătrunde și mai adânc în intimitatea ei, pentru a se identifica cu ea cât mai mult –; treptat însă, pentru a avea arme împotriva ei, arme oferite chiar de ea. A reinventat-o și și-a reprezentat-o ca pe o evreică inevitabil perturbată mental și iată că asta și devenea, tot mai evident și mai mult, cu fiecare ceas care trecea, cu fiecare zi. Tot mai des, câte unul din prietenii lui sau ai ei îi spuneau: „Trebuie să încerci s-o înțelegi: are complexe îngrozitoare, nu are cum să nu le aibă, sărăcuța. Când cineva e atât de evreu cum e ea... simplul fapt că a supravețuit e un miracol!" Se înmulțeau și vocile care erau de acord cu el: „Din păcate ai dreptate: e ieșit din comun de proastă. Păcat, e atât de frumoasă. Dar dacă la complexul evreiesc se adaugă și prostia, chiar că devine de insuportabil".

În ceea ce-l privea pe el, a observat din ce în ce mai limpede, după o anumită răceală, după câte o ironie ocazională, după provocările și impertinențele fățișe cu care era întâmpinat uneori, că reușise și ea să-l prezinte ca pe o persoană suspectă, de proveniență îndoielnică și lipsită de caracter – uneori realiza, pălind de spaimă, că născocirea ei prindea chip real: se trezea povestind brașoave cu intenția de a da originii sale o strălucire neverosimilă; pentru a corecta greșeala, se refugia într-o autoironie frivolă care-l făcea și mai suspect; de altfel, trăia atunci din venituri neregulate, cu mult peste mijloacele sale, adesea era încolțit de creditori și se simțea umilit, reacționa ori foarte laș, ori cu o aroganță nesăbuită – pe scurt: devenise cel drept care era luat. Într-o zi s-a întâlnit cu prințul. În castelul tatălui lui se cunoscuseră și se îndrăgostiseră în niște împrejurări de altfel absurde.

Pe tatăl Alteței Sale îl întâlnise într-un hotel din München; era târziu după miezul nopții, ședea, aproape complet

dezbrăcat, din cauza căldurii, la mașina de scris, așteptându-se ca, dintr-un moment într-altul, cineva să bată în perete în semn de protest – și cineva a și bătut, dar la ușă. Când a strigat: „Intră", a apărut un personaj incredibil de înalt și de uscățiv, cu un aer de distincție învechită, ca un turn învăluit în iederă și în fâlfâit de aripi de stăncuță, care s-a prezentat; un nume vechi de pe vremea prinților Stauffer. Pune repede ceva pe el, se prezintă la rândul său, întreabă cu ce poate fi de folos, își cere scuze pentru faptul de a fi deranjat somnul princiar cu zgomotul mașinii de scris. Nici vorbă, protestează prințul, doar curiozitatea l-a împins să bată la ușă: „De fapt, am văzut în fața camerei, pe culoar, o pereche de pantofi cum poartă numai cei ca noi; pe urmă am auzit țăcănitul mașinii, iar cei ca noi nu se pricep la așa ceva – să bată la mașină, vreau să spun – și mi-am zis să văd cine stă aici..."

E măgulitor să împărtășești pasiunea pentru pantofii făcuți de mână cu persoane din *Almanahul Gotha* al aristocrației germane, deși există riscul de a fi luat drept impostor. Se dovedește însă că au și alte lucruri în comun: prințul cunoaște Carpații, și el a fost la vânătoare acolo; își amintesc amândoi amuzați de vremurile bune, când puteai vâna după pofta inimii în ținutul de obârșie al Bistriței „rapide" și „aurii", locul unde foșgăia de evrei; prințul consideră că pericolul pe care-l reprezentau nu a dispărut complet în ciuda deparazitării care avusese loc și acolo. Fiul lui, prințul moștenitor, e pândit de acest pericol, pe linie maternă are anumite carențe – prințului i se pare de la sine înțeles că se știe cine e mama și ce moștenire îndoielnică a adus cu ea în familie: „Mai ales pe linia Lützelburg a existat o înclinație către prietenii primejdioase, așa se explică și legătura nenorocită cu Hohenzollernii"; prințul moștenitor, deci, se afla în ghearele unei conspirații evreiești, se lăsase convins să investească bani, și încă foarte mulți, în producția unui film, umbla numai cu evrei, de altfel invitase la vânătoare nu numai pe armatorul grec Marchos, ci și pe baronul de Rothschild. Bătrânul prinț, care vorbește

cincisprezece limbi, și-a permis o glumă și l-a interpelat pe Marchos în greaca veche și pe baronul de Rothschild în ebraică: „Surpriza a fost grozavă, niciodată n-am văzut pe cineva făcând ochii atât de mari!...“ Continuă pe românește, se-nțelege greu ce spune, fiindcă e o limbă învățată din cărți, ca aproape toate celelalte paisprezece, e suficient, oricum, ca să comunice ce are de gând. „Am rămas cu impresia că și dumneavoastră, care scrieți scenarii de film în miez de noapte, sunteți implicat personal în lumea cinematografului.“ Da, se poate spune și așa, sigur că da, și prințul continuă: „Faceți-mi deci plăcerea și veniți cândva în cursul zilelor următoare la castelul nostru, să vedeți și dumneavoastră cu cine umblă fiul meu, indivizii s-au aciuat în aripa Gundlacher, nu se poate încuia nimic și sunt tot felul de lucruri valoroase acolo; cine știe ce se mai întâmplă?...“ Are loc vizita la castelul istoric, trei sute de camere, numai în aripa Gundlacher sunt peste cincizeci, urmează întâlnirea cu prințul moștenitor – mare, blond, rotund la față, capul îi tremură ușor, ochii însă au o lucire veselă, e plin de umor, un umor răutăcios și negru mai ales – și cu conspiratorii evrei. Un producător de filme, un fel de nevăstuică, cam trăsnit, smuls de la pieptul mamei sale la Buchenwald unde murea de foame și dus la un orfelinat la Reims, elev excepțional la liceu, urmează apoi École Normale Supérieure, devine asistent de regie al celebrităților „Noului Val“, ajunge, în cele din urmă, producător-șef al unei companii noi, foarte serioase; și ea, prima impresie a râsului ei minunat de slobod, radios de fericire („Pot fi atât de fericită când sunt fericită!“ i-a spus odată, în stare de extaz).

Masa de prânz, luată împreună cu prințul în aripa Loitpurger; în spatele jilțului princiar, o pânză uriașă și înnegrită ca o pipă din spumă de mare: un cavaler în armură stă întins într-un peisaj cu munți, castele, orașe, cătunuri, vietăți de vânat; din organele lui genitale pornește, ca un stejar, arborele genealogic al familiei princiare, blazoanele stau ciorchine, ca cireșele în crengi, și se întind rânduri-rânduri,

generații după generații spre cer... Prințul i se adresează numai lui, noului musafir, moștenitorul se distrează pe față de comportamentul încântător de dezinvolt, mergând până la impertinență, al producătorului-nevăstuică față de bătrânul prinț, situația devine din când în când critică, se așteaptă ca cel din urmă să-l gonească de la masă pe obraznic dintr-o clipă în alta, dar, datorită educației lui de fier, situația rămâne sub control până și în momentele cele mai precare, acum bătrânul devine tendențios și caustic pe față: după ce vorbește pe larg despre istoria familiei, ajunge la Imperiul Austro-Ungar și la influența catastrofală a emancipării evreilor asupra prăbușirii sale, insuficient recunoscută și cercetată de istorici; edictul de toleranță austriac din 1782 fusese un act sinucigaș; dovadă era modul în care au profitat în continuare evreii de pe urma descompunerii imperiului; recunoașterea treptată a drepturilor lor civile – 1808 sub regele Jerôme („Tipic!") de Westfalia, 1814 în Prusia și, tot acolo, egalitatea totală („La ce altceva să te aștepți de la cartofleanți!"), pe urmă perfidia întemeierii Imperiului German de către Bismarck sub patronaj evreiesc: „Conform legii imperiale din 1869 se declară nule și neavenite orice limitări existente ale drepturilor civile și civice..."

Îi sunt cunoscute toate acestea, le știe pe dinafară din copilărie: dacă ar închide ochii, ar putea crede că e acasă, până și vocile, felul de a vorbi, plescăiala lipsită de jenă din timpul mesei sunt aceleași... îi e rușine când prințul moștenitor reia firul cu o lucire ghidușă în ochi și le explică lui și producătorului de filme, oaspeților lui personali arborele genealogic de pe perete, pornind de la un simplu calcul aritmetic:

„Noi avem, fiecare, doi părinți, patru bunici, opt străbunici, șaisprezece străstrăbunici și așa mai departe, nu-i așa? Când eram copil am socotit o dată că, din moment ce arborele nostru genealogic se-ntinde în urmă pe treizeci și cinci de generații, care pot fi numărate pe el, el cuprinde treizeci și trei de miliarde, cinci sute treizeci și șase de milioane,

cinci sute treizeci și opt de mii și o sută șaizeci și opt de persoane care sunt strămoșii noștri: deci invers, ca în tabloul nostru, unde toți ne tragem dintr-unul și ne întindem ca ramurile stejarului. Dacă ne întoarcem tot așa în timp cu vreo șaizeci de generații – cam până la nașterea lui Isus Christos – ajungem la triliarde. Numai că populația Europei se ridica, până în secolul optsprezece, la puțin mai mult de o sută cincizeci de milioane – corectează-mă dacă greșesc, papa! – din care fiecare ar trebui să fie de câteva mii de ori strămoșul nostru. Iar evreii din Heidelberg au fost scutiți de persecuții de către Inchiziție fiindcă au putut dovedi cu ajutorul pietrelor lor de mormânt că nu erau la Ierusalim în timpul Răstignirii, ci că veniseră odată cu romanii la Heidelberg, așa e, papa? În vinele noastre curge deci cel puțin sângele tuturor evreilor care au trăit atunci în Europa…“

Îl invidiază pe fiul prințului pentru că e atât de curajos, de independent, de dezinvolt față de tatăl lui: el nu ar fi avut niciodată acest curaj în tinerețe. Devine prietenul lui, locuiește și el în aripa Gundlacher: se bea foarte mult seara, cel mai mult bea producătorul de filme, deși suportă prost băutura, devine neliniștitor de vesel când se-mbată, se leagănă dând din brațe pe sub bolțile arsenalului, într-un fel de dans de liliac și cântă: „În noi își văd sfârșitul urmașii cavalerilor – noi suntem viermele din arborele lor genealogic – ha, ha, sunt Malachamovitz, îngerul morții, și vestesc sfârșitul castei superioare, al poporului superior, al tuturor pretinșilor superiori…“

Și ea râde la acestea cu râsul ei minunat de slobod, dând capul acoperit de bucle castanii pe spate – nu înțelege ce face de fapt aici, ce funcție are în proiectul filmului la care se lucrează – știe perfect că optzeci la sută din proiectele de film sunt himere – probabil se ocupă de costume – oricum e foarte frumoasă, nici nu e nevoie de alt motiv pentru prezența ei…

Și moștenitorul, care ține să-i îmbete pe toți până cad sub masă, se uită la el cu o scânteie răutăcioasă în ochi și îi

spune: „Felicitări, l-ai cucerit pe tata" – ne tutuim între timp, suntem la a treia sticlă de whisky. „Bietul de el e complet părăsit: cu familia e certat, pe ceilalți aristocrați nu-i poate suferi, pe filistini nu îi suportă – și n-a avut parte de lingușitori desăvârșiți ca tine până acum, așa că ți-e foarte recunoscător..."

Iar el nu răspunde la această perfidie, schimbă doar o privire ironică cu ea: e primul schimb de priviri complice dintre ei. Cu broboane de sudoare pe frunte, cu limba împleticită, tânărul prinț începe apoi să vorbească pe larg despre antisemitismul din familia sa; povestește despre bunica lui pe linia Lützelburger, care nici în ruptul capului nu ar fi călcat într-o casă evreiască – ceea ce atunci, în Berlinul anilor 1870 din perioada investițiilor, crea din când în când probleme. Odată, fiind invitată la niște evrei, n-a avut încotro și s-a dus, a mâncat repede tot ce i s-a oferit în timpul dineului pompos, fără a schimba un cuvânt cu stăpânii casei și fără a le acorda o minimă atenție; pe drumul spre casă soțul ei o întreabă: „Ei, n-a fost atât de greu, așa-i?" A clătinat din cap veselă: „Nu, fiindcă mi-a venit o idee grozavă: am plătit pentru ce am mâncat. Am împins banii sub farfurie când m-am ridicat de la masă".

Atunci se scoală și el, în sfârșit, și spune: „Cred că e timpul să plec". Și întorcându-se către ea: „Nu plecați și dumneavoastră? Dacă doriți, vă conduc în oraș".

I-a întins mâna și ea i-a luat-o: au plecat mână în mână.

Și acum sunt față în față cu prințul, după mai mult de trei ani... Bineînțeles că prințul a trimis a doua zi un buchet uriaș de trandafiri cu mii de scuze pentru grosolănia lui impardonabilă. („Știam eu: e cel mai galant bărbat pe care-l cunosc: odată mi s-a făcut greață în timpul mesei, mi-era îngrozitor de rușine față de bătrân mai ales, dar nu mă puteam stăpâni, n-am ajuns departe de ușa sufrageriei și am vomitat, dar el m-a cuprins cu brațul pe după umeri și mi-a spus: « Ai perfectă dreptate: ce-a pregătit bucătarul pentru noi era de nemâncat... » Și altă dată, ne plimbam în parc cu Jacques, cel căruia tu îi spui nevăstuica, băuse iarăși prea

mult și i-a venit să facă pipi; chiar în clipa aceea trecea bătrânul care s-a făcut că nu vede nimic, dar dispreţul lui era atât de evident, aproape palpabil, încât m-a cuprins ameţeala – iar prinţul tânăr s-a pus imediat lângă Jacques și a făcut și el pipi...") L-au revăzut din când în când pe bărbatul atât de galant tot mai rar după căsătoria lor și în ultimul timp aproape deloc. Acum, când sunt faţă în faţă, reiese clar din atitudinea lui (aceste capete încoronate au un fel uimitor de a se exprima fără cuvinte) că e la curent cu certurile dintre ei și că modul lor de a se reinventa reciproc fusese pentru el, o spusese întotdeauna, ceva previzibil; se ştie doar că se pricepe la oameni. Întâlnirea are loc în foaierul unui teatru, ea poartă o rochie neagră și o singură bijuterie, o broșă de smarald pe care i-a dăruit-o el când s-a născut copilul; prinţul îi admiră broșa. „E un cadou pe care mi l-a făcut foarte de mult soţul meu", spune ea semnificativ, iar prinţul îi surâde și spune: „Ah, da – și piatra e veritabilă?"

Nu l-a pălmuit, dar i-a întors spatele, a părăsit teatrul și când a ajuns acasă – sau oricum, la locuinţa comună pe care o numeau așa – și-a făcut valiza și a plecat, pentru a ateriza în cele din urmă, după câteva ocoluri și sejururi provizorii, aici la Roma, divorţat în fine și hotărât să facă totul pentru a scăpa copilul de sub influenţa ei nocivă...

Astăzi, după douăzeci de ani, băiatul lui ar fi avut douăzeci și cinci de ani: nu-și poate închipui cum ar fi arătat, nu vrea să și-l închipuie, vede doar chipul palid de copil cu ochi negri enormi, i se strânge inima și se consolează cu ideea că e mai bine, din multe puncte de vedere, din toate chiar, că micuţul a murit... Astăzi priveşte în urma sa la toate acestea cu sentimentul că, în fond, nu e vorba de povestea vieţii lui: în realitate i s-au întâmplat altuia, și nu bărbatului de pe Via Veneto, care merge acum, cu o cutie de *marrons glacés* sub braţ, să o viziteze, probabil pentru ultima oară, pe mătuşa rusoaică a celei de a treia neveste, cea actuală, italiancă; nu mai poate s-o ducă mult *cara zia Olga*, deja ultima oară spiritele ei vitale erau foarte anemice... Se gândeşte că

rareori simți forța prezentului așa cum o resimte el în clipa de față: trecutul e întotdeauna tărâm de basm – cum a fost posibil să nu înțeleagă asta fosta lui nevastă, cea de-a doua, evreică? Chiar admițând că nu poți transforma în basm sau scăpa atât de ușor de un trecut în care ești arătat cu degetul ca unul dintre cei care l-au răstignit pe Isus Christos și, apoi, în fața unei haite de SS-iști ca model al femeii germane, tocmai te aștepți să fii violată de optzeci de ori și după aceea spânzurată de cel mai înalt copac. Nici prima lui nevastă, cea din Prusia Orientală, nu putea uita imaginile din refugiu după intrarea rușilor, deși nu se putea compara cu primul caz. Bine, dar și el are o serie de imagini îngrozitoare la dispoziție, Germania sub ploaia de bombe le oferea din plin, dar aparțin unei alte existențe: probabil fiindcă le vedea chiar atunci, în timp ce i se întipăreau în memorie, cu ochii altuia.

Sigur că acum, de la distanța sexagenarului – și totuși, în privirea lui albastră ca cerul mai e ceva din naivitatea copilului, care contribuie la farmecul lui irezistibil –, simte că și pe el începe să-l părăsească puterea de a reinventa realitatea; atât cea de reinventare a prezentului, creatoare de realitate, cât și cea de transfigurare a trecutului în basm. Burnițează deasupra Romei, nici măcar de o iarnă ca lumea nu poți avea parte în orașul ăsta nenorocit; e un oraș de clișeu negativ din toate punctele de vedere: oraș fantomatic, alcătuit din trupuri de carne vulgară cu sânge gros și din ruine ale trecutului, cu o circulație la fel de intensă precum cea a unui centru industrial din Ruhr, și totuși aici nu se întâmplă nimic, absolut nimic; un oraș de administratori abstracți, de avocați chiar dacă poartă roșu cardinal; noroc că nu i-a fost dat băiatului său să crească aici...

Dacă ea ar fi aici, fosta lui nevastă, cea de-a doua, evreică, care iubise Roma atât de mult, probabil că de aceea se și stabilise el aici, pentru a-i face în ciudă fiindcă trăiește în acest oraș fără ea... dacă ar fi acum cu el, ar duce-o la Doney, acolo te mai puteai simți bine cu toate că era cam incomod, un fel de terasă de vară întoarsă spre interior, unde ea ar fi putut

mânca înghețata de trufe care îi plăcea atât de mult și el ar fi putut s-o ia de mână și să-i spună:

„De fapt, mai știi de ce, pentru ce ne-am certat? Nu spune nimic, știu, și mai știu și că nu era chiar atât de inofensiv, de irelevant cum mă prefăceam eu că e atunci. Nu ai voie să glumești cu puterea înfiorătoare a imaginației care duce milioane de oameni la nebunie, știu, știu... Totuși, trebuie să recunoști că era grotesc faptul că dintre noi doi tu, evreica, apărai absolutul, necondiționatul, și eu, goiul, ca un elev rabinic, relativul... Dar trădarea mea față de adevărul pur este și ea o posibilitate a îngerilor căzuți de a face lumea transparentă. Tu, care crezi în artă ca sfânta Cecilia în învierea întru Domnul, ar fi trebuit să știi că transfigurările mele, basmele pe care le născoceam din imaginile trecutului meu și al altora erau un act de iubire; iar iubirea, cum am știut întotdeauna amândoi, este identificare, nu-i așa? Numai și numai prin transfigurare mă puteam identifica cu mine însumi, altfel ar fi însemnat să mă urăsc prea mult; și, pe de altă parte, am reușit totuși să fac să transpară ceva cu iubirea și cu ura mea, nu e așa?" „Da, știu", i-ar fi spus el repede, „n-ar trebui să ne lansăm așa, psihologizând, în generalități: ce e adevărul? Desigur nu adevărul că acest chelner suferă de platfus din tinerețe, ci adevărul în dimensiunea sa metafizică – așa cum îl înțelege mătușa rusoaică a nevestei mele actuale. Așa cum îl rostește cu vocea ei slavă, cu sunet greu, plină de aceeași greutate ca cea a pietrei de pe capacul butoiului de castraveți murați. Când spune Pravda, cuvântul are un nimb de sfințenie, de parcă ar bate clopotele de Paști – așa cum ți-am povestit, atunci când ne iubeam, că *skușno* nu înseamnă doar dor de casă sau nostalgie, ci dor de ceva îndepărtat, de dincolo de orizontul întunecat, dor de Dumnezeu... Dar, să fim cinstiți, frumoasa mea nevastă: suntem noi ruși? Vreau să spun: credem în Dumnezeu? Sau o facem numai din când în când, fiindcă avem chef, așa cum avem chef să ne simțim ruși când bem vodcă sau ascultăm Cazacii de pe Don... Privește-mă în ochi și spune-mi ce e adevărul?..."

Și ar repeta, probabil surâzând, ceea ce mi-a șuierat atunci printre dinți: „Întotdeauna ai dreptate când vorbești. Dar cum ai ieșit din cameră, nu mai e nimic adevărat!"

Întocmai: ca atunci când lași o carte din mână. Ca atunci când cade cortina la teatru...

Niciodată nu o să uite durerea din ochii copilului când a auzit: „Tati minte". Dar poate că era mai mult teamă decât durere, teamă că tata se va strădui să caute adevărul – pe studentul talmudist în ochii enormi și negri ca mătrăguna, de pildă, sau, în debilitatea clorotică a băiețelului bolnăvicios, odăița evreiască în care strămoșii mamei dormeau la grămadă în același pat, împroșcându-se cu bacilii tuberculozei de fiecare dată când tușeau... Și acum i se face rău la gândul ce snobuleț „intelectual" și insuportabil ar fi devenit băiatul sub oblăduirea pedantă, pretențioasă și exaltată a mamei sale. Odată, când chiar minți-se și afirmase că se inventă pe sine, cel din primii ani de viață, ca pe un copil bun, frumos, curajos și încercat de viață numai de dragul băiatului lor, i-a replicat șuierător: „Te va respecta mai mult dacă îi spui ce ești de fapt!" „Antisemit adică?" a întrebat-o pe loc.

Nu, era bine că băiatul murise de mic, l-ar fi mutilat și pe el cu obiceiul lor de a se sfâșia unul pe altul; el, tatăl, l-ar fi transformat într-un psihopat cu pretențiile lui, în care copilul ar fi deslușit foarte clar așteptări insuficient de bine ascunse și nici măcar inconștiente; ajungea doar dacă prelungea în continuare propozițiile: „Nu-mi spune că te temi să sari de pe zidul ăsta mic" (doar nu o să ți se strâmbe piciorușele tale de ovreiaș din atâta lucru); sau „Nu-ți place șunca? De când – dintotdeauna, sau te-a convins mama ta?" (nu fiindcă și-ar dori să mănânci *coșer,* ci fiindcă spiritualitatea ei năzuiește la puritate vegetariană), sau: „Noi, și cei ca noi, nu gândim astfel, băiete" (la mine acasă, în Bucovina, doar negustorii de vechituri evrei gândeau așa – nu rabinii, mă rog frumos, toată stima pentru rabini, jos pălăria în fața lor – nu, nici asta nu e adevărat, nu ne scoatem pălăria în fața rabinilor: orice-ai face, cu afurisiții de evrei tot nu-i bine...").

Băieţaşul lui ar fi prelungit astfel automat fiecare propoziţie – presupunând, firește că, pe lângă spiritul talmudic, ager, alert, suspicios, ar fi moștenit și tendința de autodistrugere a îngerilor căzuți. De la ea, evreica, moștenise frumusețea: o frumusețe ariană, cu nasul în vânt; în ciuda ochilor de culoarea mătrăgunei, semăna cu un copil Isus de Rafael (deși, nici în cazul acesta, nu se prea putea vorbi de puritate ariană)... Era înduioșător, desigur, dar se îndoia că ar fi rămas tot așa și dincolo de pubertate; nu voia să se gândească cum copilul Isus al lui Rafael ar fi putut deveni un maoist care aruncă cu cocteiluri Molotov...

Căci, probabil, la asta visează cei ce au astăzi douăzeci, douăzeci și cinci de ani: la socialismul înfăptuit, la revoluția mondială care va aduce împărăția cerurilor pe pământ; cu asta se identifică; asta-i realitatea pe care vor să și-o inventeze așa cum, la vremea ei, o altă generație își inventa realitatea Sfântului Reich renăscut: cu aceeași voință fanatică de absolut, cu aceeași căutare necondiționată a unei mari iubiri, care-ți împlinește viața, iubirea pentru adevărul ultim, măreț, în numele căruia mori, în numele căruia ucizi – mai ales pe acei care se întreabă dacă e chiar singurul adevăr...

Nu, mai bine se gândește la băieţelul anemic cu ochii teribil de negri, care deveneau parcă tot mai mari cu cât sărmanul se apropia de moartea lui prematură: se gândește la iubirea idolatră pe care o avea față de tatăl lui, nu o să uite niciodată cum se plimbau odată, iarna, prin parc și băieţelul l-a luat de mână ca să se lase condus de el; i-a întins degetul arătător, mai simte și azi cum s-a agățat de el și l-a apucat cu mâna lui mică strânsă pumn.

Și mai simte și azi încă cum l-a ținut de deget odată, la Berlin, în 1943, în tramvai, un bărbat mai în vârstă, trecut de cincizeci de ani; remarcase comportamentul sfios al bărbatului; purta un rucsac și întreba mereu de stația Tiergarten; și când, cu o mișcare stângace, și-a întors reverul hainei, s-a văzut steaua galbenă de evreu, pe care încercase să o ascundă până atunci; a înțeles că e unul dintre bieții nenorociți care

trebuiau să se adune la stația Tiergarten pentru a fi transportați „spre răsărit", a luat o bancnotă de cincizeci de mărci, a făcut-o sul și i-a strecurat-o în mână, pe ascuns, iar bărbatul l-a ținut de deget tot timpul, până la stația Tiergarten...

Acestea, fiul meu, au fost faptele mele bune: tot ce pot trece în contul meu. De data asta crede-mă, e adevărul adevărat...

Deși Pilat tratase probabil problema în singurul fel posibil: ca pe o întrebare filozofică. În cazul în care mătușa rusoaică a celei de a treia soții, cea actuală, italiancă, ar fi avut un moment de luciditate astăzi, ar fi vrut să stea de vorbă cu ea despre memorie. Să-i spună că memoria lui se concentrează tot mai mult în jurul copilăriei și îi aduce la mal, ca o apă, din ce în ce mai multe ramășițe plutitoare din viața lui trăită la mare depărtare; și și-a dat seama că se pregătește să se întoarcă acasă. Înainte visa la ce i se va întâmpla, acum visa la ce lăsase în urmă – și s-a întors acasă. Într-o bună zi – acum câteva zile – s-a urcat în avion și a zburat la București: acasă. Nu la el acasă, căci casa lui nu mai era acolo. Dar a știut că a ajuns acasă chiar în clipa în care avionul a aterizat: deși peisajul în jurul aeroportului nu semăna cu ce-și amintea el – era mai plat, mai elementar; cum de nu observase înainte, când trăia aici, cât de sobru, de neromantic și de nepitoresc era locul, cât de lipsit de emfază? Doar întinderea era impresionantă, dar la asta se așteptase... Soldații care supravegheau ieșirea pasagerilor din avion, cu armele automate în poziție de tragere și cu clapele căciulilor moscovite trase pe urechi, nu-i aminteau deloc de flăcăii rumeni de la țară, în uniforme care, într-o vară tihnită și fericită, cu patruzeci de ani în urmă, se aflau sub ordinele lui de tânăr locotenent-major de operetă; și totuși a știut: sunt acasă.

A știut și fiindcă totul era atât de firesc. Nu se simțea tulburat. Se gândea: au trecut patruzeci de ani de când n-am mai fost aici. Bineînțeles că unele lucruri s-au schimbat – bineînțeles. Dar nu era frământat de curiozitate și de așteptare. Nici măcar de așteptarea de a fi dezamăgit și nici de curiozitatea de a afla în ce fel. Acum știa: avea trei zile la

dispoziție pentru a se convinge de adevărul amintirilor sale. Și așa se și întâmplase, din clipa în care pusese piciorul pe pământ.

București: iată șoseaua Kiseleff, aproape neschimbată. Numai că, în locul hipodromului unde călărise odată, se înălța o clădire uriașă în stil stalinist.

Centrul: în jurul fostului palat regal era mai mult spațiu parcă, Café Corso dispăruse, în fața palatului apăruse un altul mai nou, mai impunător (în cunoscutul stil stalinist) – sediul partidului. Biserica Albă neschimbată; casa în care locuise – ceva mai dărăpănată.

„Acesta era adevărul de dincolo de visurile mele de patruzeci de ani", voia să-i spună bătrânei mătuși de nouăzeci și patru de ani: „*Vous comprenez, ma chère*, era totul de o banalitate copleșitoare. Sigur, ceea ce era plin de culoare odinioară dispăruse: știi de ce se industrializează forțat o țară pastorală, o țară agrară bogată? Nu pentru a produce bunuri de consum, ci pentru a crea un proletariat. România, bogata mea țară din trecut, a devenit o țară de proletari cu conștiință de clasă; imaginea și-a modificat prin urmare niște nuanțe. Dar e neschimbată țara în care m-am născut, în care am trăit, pe care am iubit-o, la care am visat timp de patruzeci de ani – neschimbată în esență vreau să spun și, de aceea, pentru mine, de o banalitate covârșitoare. Oh, mulțumește-i lui Dumnezeu că nu ai revăzut St. Petersburgul..."

Firește că și-a revăzut dragostea de tinerețe, altfel nu se putea: marea lui dragoste, o vară îndepărtată, carne din carnea lui (însemnată, însă, de un uriaș nas coroiat, moștenit de la bunica lor comună), bineînțeles mai puțin proaspătă acum după patruzeci de ani, dar neschimbată, adică, neschimbată în esență – deci banală. Îl respinsese pe vremuri când îi făcuse furtunos curte, se căsătorise târziu, de-abia după război, bărbatul ei era evreu, inițial foarte apreciat de partid, apoi arestat și închis ani de zile; nu ținea foarte mult să-l vadă, trăia foarte retrasă, voia să se menajeze; își păstrase încă linia trufașă a gâtului, nasul ei vulturesc spinteca la fel

de semeț ca odinioară aerul. Da, avea un fiu. Acum împlinise douăzeci și cinci de ani.

Evitase să se întâlnească cu el în locuri în care putea fi văzută cu un străin. Pentru a se întâlni într-o zonă neutră au ales Muzeul Satului, pe șoseaua Kiseleff. „Aici s-a păstrat intactă tinerețea noastră: îți amintești cum ieșeau fetele pe la garduri întocmai ca acestea, când treceam cu mașina prin sat?"

Își amintea și ea. Iile brodate pe care le purtau fetele atunci deveniseră între timp obiecte de colecție pe care statul le confisca de la colecționarii particulari. „E adevărat că prin părțile noastre, în Carpați, existau case de lemn la fel ca cele de-aici?" Da, era adevărat. Ei și...?

A treia zi l-a trimis pe fiul ei să-l ducă la aeroport. S-a speriat de cât de evreu putea să arate. Nasul coroiat îl avea însă de la strămoșii comuni, la fel părul negru și ochii albaștri pătrunzători.

Era politicos și profund indiferent. Nu-l interesa deloc bătrânul domn din Occident. N-avea nici un rost să-i spună că ar fi putut avea și el un fiu ca el. Abia dacă și-au dat mâna la despărțire. Apoi avionul s-a ridicat deasupra peisajului golaș în care străluceau bălțoace.

„Mulțumește-i bunului Dumnezeu, *ma chère,* că nu te întorci la Țarskoe Selo..." îi va spune bătrânei rusoaice.

Când a ajuns în fața casei, portăreasa era în prag ca și cum ar fi vrut să-l întâmpine: „Tocmai i-am telefonat soției dumneavoastră", i-a spus și l-a privit de parcă ar fi așteptat să-l vadă consternat înainte de a-i da vestea cea rea. „Bătrâna contesă" – iar el a înțeles: a dispărut, căci îi spusese: *„la vecchia contessa* e *mancata"* – „s-a dus"; imediat după aceea și-a dat seama că era un mod eufemistic de a vorbi, pentru a evita cuvântul brutal „a murit". Aha. Se așteptau la așa ceva de câteva săptămâni.

Portăreasa fusese cea care o îngrijise în tot acest răstimp. Starea ei se înrăutățise brusc. „Am vrut să vă anunț acum câteva zile, dar erați plecat, mi-a spus soția dumneavoastră." Dimineața contesa se ridicase în capul oaselor, cu ochii

ațintiți drept înainte și spusese cu voce tare: „*Pravda!*“ – apoi își dăduse sufletul.

„E un cuvânt rusesc“, i-a spus el în timp ce despacheta cutia de *marrons glacés*.

„Știu“, a spus portăreasa. „Bărbatul meu e de treizeci de ani membru al Partidului Comunist. E un ziar la Moscova.“

„Da. Adevărul. Poftim – nu doriți o castană? Luați toată cutia, eu o să mănânc cel mult una, nu am voie, știți, la vârsta mea trebuie să am grijă.“

Cuprins

Skușno 5
Tinerețe 73
Pensiunea Löwinger 141
Fidelitate 192
Pravda 271

La prețul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea
timbrului literar ce se virează
Uniunii Scriitorilor din România,
Cont nr. RO44 RNCB 5101 0000 0171 0001,
B.C.R. Unirea, București

Tehnoredactor
MANUELA MĂXINEANU

DTP
FLORINA VASILIU
CARMEN PETRESCU

Corector
MARILENA BĂLĂȘEL

Apărut 2008
BUCUREȘTI – ROMÂNIA

Lucrare executată la C.N.I. „CORESI" S.A.

În colecția **Raftul Denisei** au apărut

Arthur Golden, *Memoriile unei gheișe*
Sarah Hall, *Michelangelo Electric*
Kurt Vonnegut, *Pianul mecanic*
Stefan Heym, *Relatare despre regele David*
John Fante, *Întreabă praful*
Nick Hornby, *Turnul sinucigașilor*
L.P. Hartley, *Mesagerul*
Salman Rushdie, *Furie*
Raymond Queneau, *Florile albastre*
Marguerite Duras, *Stăvilar la Pacific*
Laura Restrepo, *Delir*
Anaïs Nin, *Incest*
Nikos Kazantzakis, *Zorba Grecul*
Almudena Grandes, *Castele de carton*
Mitch Albom, *Marți cu Morrie*
D.M. Thomas, *Hotelul alb*
Guillermo Martínez, *Crimele din Oxford*
Christopher Isherwood, *Adio, Berlin*
Kurt Vonnegut, *Bufoniada*
Anthony Burgess, *Portocala mecanică*
Irvin D. Yalom, *Plânsul lui Nietzsche*
Anaïs Nin, *Foc*
Andrew Sean Greer, *Confesiunile lui Max Tivoli*
Leo Perutz, *Călărețul suedez*
Jeanette Winterson, *Pasiunea*
Naghib Mahfuz, *Akhenaton, cel ce sălășluiește în adevăr*
Jim Crace, *În clipa morții*
António Lobo Antunes, *Bună seara lucrurilor de pe-aici*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Milarepa*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Domnul Ibrahim și florile din Coran*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Oscar și Tanti Roz*
William Golding, *Împăratul muștelor*
Pascal Quignard, *Vila Amalia*

Almudena Grandes, *Vârstele lui Lulu*
Ismail Kadare, *Palatul Viselor*
Jesús Díaz, *Spune-mi ceva despre Cuba*
Paul Auster, *Palatul lunii*
Nicole Krauss, *Istoria iubirii*
Carlos Fuentes, *O companie neliniștitoare*
Alessandro Baricco, *Castele de furie*
Taichi Yamada, *Străini*
Leonid Țîpkin, *O vară la Baden-Baden*
Yasunari Kawabata, *Maestrul de go*
Ingeborg Bachmann, *Malina*
Dave Eggers, *Să te ții alergătură!*
Jonathan Safran Foer, *Extrem de tare și incredibil de aproape*
Richard Zimler, *Ultimul cabalist din Lisabona*
Sarah Dunant, *În compania curtezanei*
Jan Koneffke, *O iubire la Tibru*
Péter Esterházy, *Un strop de pornografie maghiară*
John Fante, *Drumul spre Los Angeles*
John Updike, *Teroristul*
Anaïs Nin, *Delta lui Venus. Povestiri erotice*
Julio Cortázar, *Armele secrete*
James Meek, *Un gest de iubire*
Jeanette Winterson, *Scris pe trup*
John Berendt, *Miezul nopții în grădina binelui și a răului*
Hanif Kureishi, *Buddha din suburbie*
Daniel Kehlmann, *Măsurarea lumii*
Anne Tyler, *Căsătorie de amatori*
Joey Goebel, *Torturați-l pe artist*
Ann Patchett, *Belcanto*
John Updike, *Vrăjitoarele din Eastwick*
James Frey, *O mie de fărâme*
Arnon Grunberg, *Istoria calviției mele*
Mihail Bulgakov, *Maestrul și Margareta*
Sarah Dunant, *Nașterea lui Venus*
Gonzalo Torrente Ballester, *Cronica regelui aiurit*
Friedrich Dürrenmatt, *Justiție*
Kurt Vonnegut, *Sirenele de pe Titan*

Douglas Carlton Abrams, *Jurnalul pierdut al lui Don Juan*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Viața mea cu Mozart*
Will Self, *Cum trăiesc morții*
Kelly Jones, *Al șaptelea licorn*
Peter Carey, *Furtul. O poveste de iubire*
Hubert Selby Jr., *Recviem pentru un vis*
Fumiko Enchi, *Măștile*
Jonathan Safran Foer, *Totul e iluminat*
Ismail Kadare, *Umbra*
Anaïs Nin, *Henry și June*
Rachel Cusk, *Arlington Park*
Jesús Díaz, *Cele patru fugi ale lui Manuel*
John Fante, *O să vină și primăvara, Bandini*
Douglas Coupland, *Toate familiile sunt psihotice*
Mitch Albom, *Încă o zi*
Diane Setterfield, *A treisprezecea poveste*
Nikos Kazantzakis, *Hristos răstignit din nou*
Milorad Pavić *Mantia de stele*
Sarah Dunant, *Transgresiuni*
Joey Goebel, *Anomalii*
Andrei Makine, *Fiica unui Erou al Uniunii Sovietice*
Ellis Avery, *Foc în pavilionul de ceai*
Yasunari Kawabata, *Dansatoarea din Izu*
Didier van Cauwelaert, *Evanghelia după Jimmy*
Gregor von Rezzori, *Memoriile unui antisemit*

În pregătire

Alessandro Perissinotto, *Celei care mă judecă*

În seria de autor **Isabel Allende** au apărut

Zorro
Fiica norocului
Casa spiritelor
Portret în sepia
Eva Luna
Povestirile Evei Luna
Țara mea inventată
Paula
Despre dragoste și umbră

Gregor von Rezzori (pe numele său real Gregor Arnulph Hilarius d'Arrezzo) s-a născut în 1914 în Bucovina, la Cernăuți, pe atunci teritoriu al Imperiului Austro-Ungar. A studiat la Universitatea din Viena și apoi la cea din Berlin, oraș în care s-a stabilit în 1938. A fost cetățean al Austro-Ungariei și României, oscilând apoi între Paris, Roma, Statele Unite și Toscana. Se stinge din viață în 1998, lângă Florența. În memoria sa, primăria din Florența a instituit în 2007 premiul pentru literatură străină Vallombrosa – Gregor von Rezzori. A fost scriitor, memorialist, scenarist, dar și actor, artist vizual, critic de artă și colecționar. Vorbea fluent germană, română, italiană, polonă, rusă, idiș, franceză și engleză. A cunoscut succesul literar în 1953, cu *Maghrebinische Geschichten*, o culegere de povestiri în cheie parodică având ca temă tinerețea sa în București anilor '30. Valoarea i-a fost confirmată de romane precum *Ödipus siegt bei Stalingrad* (1954), *Der Tod meines Bruders Abel* (1976), dar în lumea anglofonă a atras atenția odată cu publicarea în *The New Yorker* a povestirii *Memoiren eines Antisemiten* (1969, ulterior inclusă în romanul din 1979), remarcată de scriitorul Elie Wiesel, care l-a numit „un mare povestitor". A scris peste douăzeci de romane și povestiri autobiografice și a obținut prestigioase premii literare. Romanul ***Memoriile unui antisemit*** (*Denkwürdigkeiten eines Antisemiten*, 1979) face parte dintr-o trilogie dedicată istoriei europene din prima parte a secolului XX, celelalte două romane (*Ein Hermelin in Tschernopol. Ein maghrebinischer Roman* – 1958 și *Blumen im Schnee* – 1989) urmând să apară în colecția „Raftul Denisei".